

4439

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూలై 1957

సంపుటము ౪4 :

: సంచిక 7

విడివత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జూలై 1957

జ్యోతిరేఖ	శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు	...	1
నిలవసీరు	'శ్రీ విరించి'	...	2
పెండ్లిచూపులకు శుభకాలము	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు...		18
కెరటాలు	శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	26
కాళిదాస కవిత :			
- శీలచిత్రణము	శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము	...	33
పురపాలకులు	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	...	49
విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు	శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర వేదాంతాచార్యులు	...	63
నైజగుణం	శ్రీ ఆర్. సూర్యనారాయణ	...	74
రమ్య యువమేధావులు	కేథరిన్ ఛోర్	...	80
కలగూరగంప		...	94
గ్రంథవిమర్శనము		...	98

జ్యోతిరేఖ

శ్రీ మాదిరాజు రంగరావు

మధుర మధుర పీఠూపావర్జిత
పుష్పీకృతాత్మ వారిడ గామిని!
కిణ కిణ పద రచనా సంచారిణి
నా కవితాశ్రీ మన్మథీ భామిని.

విశీల కాంతిమేఘ హృదయవీధి
ఽవ్యస జిల్ల నవ్యపూలు రువ్య
స్పృష్టేరమృద మాలావీపిక
ఊహ లేఖావిష్కృత లాసిక.

హిమానీ వీచీ స్ఫీత ప్రాభా
తారణ నాకధుస శ్రీమన్మణీ
ఘన తరంగిణి, తమోరాశి
కాంతిపునీతము గావించగ,
గీతికాభిసందనతో, అవనీ
సలి డిగ్గు, సీతై, సవ శరత్కాశ
హిమ గిరింద్ర శిఖరరూప మెత్తిన
సను వీక్షించుచు యెన్ని అబ్దులు
తమోవైష్ణవ రేఖ లాగ సాగెను—

నీలాంబుద వీణా రూపమాని
శంపా రేఖాశంతులు మ్రోయగ
కదలివచ్చు, సీ రూపము ననుసరించు
వామూచ్చు, త్తరంగన దూహలు

కనుకు కనుపించని, జ్యోతి
శ్శిఖికై తపించిపోవు, యాగి
కాగ్ని పరిస్ఫీతాదుణ హా
హృదయ కనక శత్రుతయవలె
వికస్వరి తేజోవధిభూత తవ
రూప సమాహితమూ నాకళాత్మ.

నిలవనీరు

‘శ్రీ విరించి’

పాత్రలు : సుధ(25): చీకూ చింతా లేకుండా
సంసారం చేస్తోన్నట్లు కనిపించే
అందమైన యువతి.

సుందరమ్మ (35): పేరుకు తగిన
ఆకారం. విధవరాలు. రిఫ్రెష్
మెంట్ రూం యజమానురాలు.

శేషమ్మ (18): సుందరమ్మకు
అసిస్టెంటు.

గంగరాజు (25): రిఫ్రెష్ మెంట్
రూంలో సరకులు ప్రైవేట్
బుజానికి తగిలించుకుని స్లాట్
ఫారం మీద అమ్ముతుండే
మనిషి.

సీతావతి(40): టికెట్ ఇన్ స్పెక్టరు
పార్శ్వమ్మ(35): సుధకు రిచిత.
మధు (30): ప్రాక్టీసు చేస్తోన్న
డాక్టరు.

దృశ్యం : సందడిగా వుండే రైల్వే స్టేషన్
రిఫ్రెష్ మెంట్ రూం. ఎడమ
వైపు కొంటరు. అద్దాల బీరు
వాల్లో రొట్టెలు, బన్నులు,
బిస్కెట్లు, షెల్లు, ఫలాలు వగనలు
బీర్స్, స్నాక్స్, గ్లాసులు, టీ కప్పులు,
సోడాలు, టూనిక్సు. వెనక
గోడకు రెండు కిటికీలు. వాటి

కింది అద్దంతలుపులు మసిబారి
వుంటాయి. పైవాటికి రంగు
రంగుల కాగితాలు. గది కుడి
ప్రక్క గోడకికూడా యిలాటి కిటి
కీలే వుంటాయి. ఈ గోడకే
దర్వాజా. అది దాటి స్లాట్
ఫారంమీదికి వెళ్ళొచ్చు. వెనక
గోడ నానుకుని మూడు బల్బులు,
మూలన ప్లా. కుడివేపు గోడకు
రెండు బల్బులు, దర్వాజా పక్కన
మరో బల్బు. గోడలనిండా రక
రకాల ఎడ్వర్ట్ బైజ్ మెంట్లు కాగి
తాలు, కాలెండర్లు, కాయితాల
పూవులూ!

కాలం : అన్ని రంగాలూ దాదాపు
సాయంత్రం అయిదు అయిదు
న్నర మధ్యకాలంలో నడిచినట్లు
భావించుకోవచ్చు. పోతే, ఒక్కో
రంగానికీ, తరవాతి రంగానికీ
మధ్య రెండేసి నెలల విరామం.

1

* * అ సమయం చే సూర్యుడి కిరణాలు
కుడివయపు కిటికీలోంచి పరా
వర్తించి కొంటరుమీదికి పడు
తుంటాయి. వెనకవైపు బెంచ్ లో

‘నోయర్ కవర్డ్’ ఆధారంగా

నిలవనీరు

కూచుని ఓ యువకుడు పేవరు
చూస్తూ విలాసంగా టీ తాగు
తున్నాడు మరో ప్రక్క సుధ
కూర్చున్నాది. పాతికేళ్లు. సుందర
మయిన విగహం. దానికి తగిన
దస్తులు. చేతిలో ఏదో పుస్తకం.
చదువుతూ, మధ్యమధ్య శ్వాసలో
తాను ముసిముసి నవ్వులు నవ్వి
కుంటూంటుంది.

గంగరాజు వచ్చాడు. యూని
ఫారంలో వున్నాడు. సరాసరి
కౌంటర్ దగ్గరికి వెళ్ళాడు.

గంగ : ఆపిల్స్ అయిపోయాయి, అరడజను
కావాలి.

సుంద : ఏదీమాడనీ (లేవరకాయించి చూస్తుంది)

గంగ : ఇండాక ఓ పల్లెటూరిఅమ్మ, వాదిగ్గర
అయినక్రింపుండా అనడిగింది, నాకు నవ్వా
గింది కాను.

సుంద : అందులో నవ్వాల్సిందేముంది నాయనా?

గంగ : నన్ను చూస్తూకూడా, అయినక్రిం ఆమె
కుర్రాడిని అనుకోవటం...హా, హా...
(నవ్వుతాడు)

శేష : ఏమిటా వెకిలినవ్వు?

సుంద : నువ్వునుకో శేషీ. యిదిగో, గంగరాజూ,
నువు మరీ అసభ్యంగా తిగురవుతున్నావు.
బొత్తిగా పెద్దాచిన్నా లేకండా యేమిటా
నవ్వు? ఊ...యీ యాపిల్స్ తీసుకుపో...

గంగ : గైలో. (వెళ్లిపోతాడు)

సుంద : ఇనుగో, శేషీ, ప్రతిపాదీ 'నువు పనిలో
వున్నావు' అని గుర్తు చెయ్యటానికి నాకు
తలప్రాణం తోకకొస్తోంది.

శే : ఇప్పుడు నేనేమీ కానిపని చెయ్యలేదమ్మా!

సుం : ఎందుకట్లా తెలివితక్కువదానిలా చేచె
ముఖం వేసుకుర్చుంటావు? నిన్ను
ఆ జాపితా రాయనున్నాను, యేమయింది?

రాకాసు.

సుం : ఏదీ?

శే : మీ బల్లమీద పెట్టాను.

సుం : మరి...నీ కుడుపులపై?

శే : ఇనుగో—

సుం : అయితే, పెళ్ళి మాడోనంబగుబల్ల కుభ్రం
చెయ్యి. దానిమీద ఎంత చెత్తేరిందో
చూడు—

శే : చెత్తేరికొద్దమ్మా, రొట్టెనుంపులు.

సుం : తుంపులో, తింపులో! పెళ్ళి చెప్పినపని
చెయ్యి, పూరికే వాదించక.

[నీతాపతి వస్తాడు]

నీ : హాలో!

సుం : యేం, అవునుపనుచుపోగావు?

నీ : నిన్ను వద్దామనుకుంటే, తీగం తీరిక లేదు.

సుం : ఏం కోసం మనిగింజిమిటి?

నీ : కొద్దిగా గిందిరగోళం జరిగిందిలే.

సుం : చేన్ని సురించీ?

నీ : నాకల్లారామాళాను, వాడు ఫన్ క్లాస్ పెట్టె
లోంచే దిగాడు, తీరామాస్తే వాడిదిగ్గర
మాడో క్లాసు టిక్కెట్టు. దబ్బు కట్ట
మన్నాను, పేచీ పెట్టు కూర్చున్నాడు,
దాంతో పెద్దగొడవ!

సుం : నువురాకపోలే, యేదో యిలాంటిదే జరిగిం
టుందనుకున్నాను.

నీ : నాన్నేమీతు దొకడు, పెళ్ళి చెసుకుంటు
న్నాడు.

సుం : మంచిదేగా!

నీ : ఆలావున్నావేం, యివారో?

సుం : ఎవరు? నేనా? నాకేం?

నీ : ...యివారో...నువ్వు...యేమిటో...యిదిగా
వున్నావు.

సుం : (అరిసమాట వినిపించుకోకండానే) శేషీ!
కుంపల్లో బొగ్గులుచూడు...

శే : అట్లాగేనమ్మా—

సుం : ఇక్కడ పూరికే బాతాకానీ వేసుకుర్చు
కోవటానికి నాకు తీరిక లేదు నీతాపతి!

నీ : నాకో కప్ప టీ యివ్వనా మరి?

సుం : టీ రవ్వకుండా తాగు, తాగిన వెంటనే నీ మాత్రం వెళ్ళిపో. శేషి కలిపిస్తుంది, తీసుకో-నాకు బోలెడు పనుంది.

నీ : నువ్వ కలిపిస్తే బాగుంటుంది.

సుం : కొలం కర్మం మనకోసం ఆటే వుండువు, నీ తాపతి!

నీ : నువ్వ నేది, నాకు అర్థం కావటం లేదు.

సుం : నీకస లర్థంకాదు-హే.

[మధు లోపలికొచ్చి కొంటర్ దగ్గరికి వెళతాడు]

మ : ఓ కప్ప టీ.

సుం : అలాగే - రొట్టెగానీ బన గానీ యియ్యం టారా?

మ : వొడ్డు, టీ చాలు.

సుం : ఆరు కాన్లు.

మ : ఇనుగో! (బల్ల ముందుకొచ్చి కూర్చుంటాడు. టోపీ బల్లమీదపెట్టి, టీ తాగుతూంటాడు. సుం గడిమూరం కేసి మాసి తన సంచి సర్దుకుని, ప్లాట్ ఫారం వయిపు వెళుతుంది. శేషమర్మ కొంటుకు వెనక్కు వస్తుంది)

శే : మున్నీ యివారే పాలు ముట్టనయినా లేనూ ఎటుపోయిందో ఏమో.

సుం : పాలుపెట్టావా, అసలు?

శే : ఆ! దగ్గరిపా నయినా రాలేదు.

సుం : చూడు, ఆడొడ్డో వుండేమో-

నీ : ఓహో! జంతువు లంటే సరదా! మా ఆ విపకీ అంటే - రెండు పిల్లలూ, మాడు కుక్కలూ - మాయింట పెరుగుతున్నాయి.

[దూరంగా పెద్ద వప్పకు గణ గణమని గంట]

సుం : అదుగో రైలు.

[రైలు ప్లాట్ ఫారం మీదికి వస్తోందగా, చెవులు చిల్లులు పడేలా రణగొణ గొణ]

నీ : నా టీ సూతేమిటి? - నేను వెళ్ళిపోవాలి, మరో నిమిషంలో నలభైమాడు వచ్చేస్తుంది.

సుం : (టీ కప్ప అందిస్తూ) యింటిదగ్గ రెవ రున్నార?

నీ : మరో కుర్రాడిని కూర్చో చెట్టి వచ్చా.

సుం : నీవనికి బద్దకిస్తున్నావు.

: కాస్త విశ్రాంతి తీసుకోవటంలో మరేం ప్రమాదం లేదులే.

[చేతి రుమాలుతో కన్ను అడ్డుకుంటూ, సుం కొంటాగా దగ్గరికి వస్తుంది.]

సు : ఏదిమాట, ఓ గ్లాస్ కు నీళ్ళివ్వు. కంప్లీ యే మిటా పడింది. గరగరలాడుతోంది.

సుం : యేదీ, యిటురండి, మాస్తాను.

సు : మీకా శ్రమ అక్కలేదు. కన్ను కడిగితే చాలు. అదే పోతుంది.

సుం : యిగో (నీళ్ళిస్తాను అందిస్తుంది.)

నీ : బొగ్గముక్క అయివుంటుంది, బహుశా.

సుం : బయటికొస్తే ఫరనాలేదు కాని—రేకపోతే ప్రమాదం.

సు : చాలా బాగ...అబ్బా...

సుం : యేం—తిగ్గిందమా?

సు : ఉహు—(మధు బల్ల దగ్గర్నించి లేచి వస్తాడు)

మ : యేదీ, నన్ను చూసినవ్వండి.

సు : అబ్బే, అక్కర్లేదు—యేకో నలుసు—అంటే—

సుం : కనుపాప అంచన ఓసారి తువ్వండి.

మ : నన్ను చూసినవ్వండి, నేనో డాక్టర్ని—అంగుకని,...

సు : (స్పృహకుతో) అలాగే...

మ : వెలుతురు వయిపు తిరగండి. ఏదీ, పైకి చూపండి, ఆ! యివ్వకు కిందికి, ఆ! అదిగో—అట్లానే నుంచునుండి. (చేతి రుమాలు అంచువేలికి చుట్టి కంటికొనల్లో తుడుస్తాడు)—అదీ! ఆయిపోయింది.

సు : అబ్బ, బాగాతా తిగిపోయింది, ప్రాణం కుదిరిబడింది.

మ : ఇనుక రేణువు, మరేంకాదు.

సు : యమబానినించి రక్షించారు. నమస్తా రాలు.

మ : ఇందులో యేమందిదెండి—

నీ : అదిగో—రైలు రా నేవస్తోంది—నేను పరిగెత్తాలి.

సు : నా అద్విద్యం కొద్దీ మీ రిక్కడున్నారా.

మ : దానికేంలేండి—యీ మాత్రం చికిత్స ఎవరేనా చెయ్యగలరూ.

నిలవనీరు

కు : కానీ, చేసింది మీరేకద! కృతజ్ఞత ఎలా తెలపాలో అర్థం కావటంలేదు. నమస్కారాలు, నమ...అదిగో, నా రైలు, వెడతాను, నెలవు...
(వెళ్లుతుంది కనిపించేవరకు ఆమెనైపు చూచి తిరవారి యథాస్థానంలో కూర్చుంటాడు, మఱు.)
[రైలు వెళుతోన్న చప్పుడు—తెర...]

2

* * సుందరమ్మ, శేషమ్మ వుంటారు. బల్లలన్నీ కాలీగా వుంటాయి

సుంద : బాగుంది, చాలా బాగుంది; యీ పనీ ఆ పనీ చేసినందుకల్లా నాకు వారిగేదేమిటి? వాళ్లు తిప్పట తిప్పు; పగల్గి యింటి చాకిరిలో నాకెల్లా వాళ్ళొంచి పనిచేసి, రాత్రిల్లా ప్రేమపాత్రిమైన భార్యగా నటించాలి వాళ్ల సంతోషంకోసరం! ఇది నావల్ల కాదని నెప్పేశాను, గాలానికి చేపలే తిక్కుతగా లేవని లేచిపోయిచ్చెగాను; పెటేలేదా సద్దేశుకని ఆ తులాన్నె అతిన్ని వొదిలి వచ్చేశాను.

శే : మళ్ళా అటునైపు వల్లనే లేదన్నమాట!
సుం : ఈ జన్మలో పాపము ఆ పని! కొన్నాళ్ల పాటు మా అక్క దగ్గరున్నాను. తిరవారి ఓన్నే హితుడితో కలిసి వుంటూ, టీ హెపు పెట్టాం, మే మిద్దరం.

శే : మరి ఆతిగా డేమయ్యాకు?
సుం : మాడెల్లి గడిచాక, యీలోకాన్నే వదిలి వెళ్ళాను.

శే : పాపం!
సుం : ఇక చూచావు—తిరవారి అనుకున్నవన్నీ సక్రమంగా జరిగేయాయి.

[గంగరాజు ప్రవేశిస్తాడు]

గం : రెండు డ్రెంకులూ—యేమిట...

సుం : యెందుకూ?

గం : ప్లాట్ ఫారం మీద పార్టీ వాళ్ళు కావాలన్నారు.

సుం : వాళ్ళు యిక్కడికే ఎందుకు రాకుండా?

గం : ఆ మాట వాళ్లనే అడగాలి. (శేషమ్మ నైపు చూచి, కమ్మ గీటుతాడు)

సుం : కంట్లో నలుసేమయినా పశించేమిటి?

గం : ఎప్పుడూ, యిక్కడికొచ్చినప్పుడెల్లా, ఏదో పశిస్తే వుంటుంది.

శే : చాలే,—సోది.

సుం : గంగరాజు, కాస్త, మర్యాదగా ప్రవర్తించటం నేర్చుకోమని నీ కళిక పర్యాయాలు చెప్పాను. యిదిగో డ్రెంకులు, యాపిల్సా—నెప్పు—

గం : ఈ పండుకీ అనుకున చిల్లన్నట్టుంది.

సుం : వాళ్ళొంత పట్టంపుగా వుంటే, నేరుగా యిక్కడికే వచ్చి యేరుకోమని చెప్ప—

గం : సరే, అట్లాగే

సుం : ఈ జనం—రామ రామ—ప్లాట్ ఫారం మీద నుంచు రెండు ముక్కలు నోట కుక్కుకుంచామని ఎందుకనుకుంటావో నా కర్తం కాదు. సరే, సీతాపతిని మటుకు టిక్కిరవటం మర్చి పోవద్దని చెప్ప.

గం : రైలు (వెడతాడు)

[మఱు, సుగ ప్రవేశిస్తాడు]

మ : టీ పుచ్చుకుందామా? నిమ్మరసమా?

సుం : టీ—(యమ్మం పక్కబల్లముందు కూర్చుంటుంది—మఱు కొంబర్ దిగిరికి వెళతాడు) రెండు—టి.

సుం : కొట్టే, బస్ లా...

మ : (సుగతో) యేం?

సుం : ఆ బస్ యివారి తిరుగుచేసినదేనా?

సుం : ఆహా యీ వున్నామే తిరుగున్నా.

మ : అయితే రెండు బస్ యివ్వండి. (సుందరమ్మ రెండు డ్రెంకులలో బస్లు పెట్టియిస్తుంది యింతలోనే శేషమ్మ టీ కలపుతుంది)

సుం : ఎనిమిదంటా—

మ : ఇంద—(మఱు బల్లముందు కొచ్చి కూర్చుంటాడు)

సుం : (శేషమ్మతో) నేను లెక్క దొక్కా చూచుకుంటూంటాను, సీతాపతి వస్తే చెప్ప

శే : అట్లాగే.

సుం : బస్ చాలా బాగున్నాయి.

మ : అవును.

సు : నీకు టీలో పాలు ఎక్కువుంటే యివ్వకూ?

మ : అవును, నీలో?

సు : నాకూ అంతే!

మ : స్టేషను హోటళ్ళలో టీ ఎప్పుడూ అట్లాగే వుంటుంది.

సు : నేను కాదనటం లేదు—కానీ, యివాళి మధ్యాహ్నం సున్యంతో నీ కత్త వ్యాన్ని మరిచావు.

మ : మరేం ఫరవాలేదు, ఉదయమంతా పని చేశానుకద! కాస్తంత విరామం తీసుకున్నాంగువల్ల మునిగిపోయేసరికి లేచి, యిందులో మనం పాపం అనుకోవలసిందేం లేదు కద!

సు : నాకేం లేలేదు — శిరిశి ఓ ఊహ! ఏదో జరగకూడదని జరుగుతున్నట్లు అనిపిస్తుంది.

మ : అబ్బ! నువ్వెంత తమాషాగా మాట్లాడుతున్నావ్!

సు : చిన్నప్పటికే—వేసవికాలంలో పడకగది కిటికీలోంచి దూకే చెరువుకువెళ్ళి స్నానం చేసి వస్తాండేవాళ్ళం. విపరీతమయిన చలి! అయినా అదేదో పరాక్రమంగా తోచేది! నా అంతట నేనే ఆపనిచేస్తుండేదాన్ని కాదు, కానీ ప్రమాదాన్ని పంచుకోవటం. అంతే! యిప్పుడూ సర్గ అట్లాగే అని పిస్తోంది వాకు.

మ : మగోబన్, తీసుకో.

సు : అబ్బ, నువ్వు నవ్వుకున్నావు, నన్ను ఎగతాళి చేస్తున్నావు.

మ : నవ్వుకున్న మాట నిజమేకానీ, నన్ను గురించి కూడా నవ్వుకుంటున్నాను.

సు : యేం, ఎందుకని?

మ : నునిందాక పాపం అన్నప్పుడు నాకేదో భయమేసింది.

సు : అదుగో చూచావా, నేనెప్పటం లేదూ?

మ : కానీ, మనమేం తప్పుపని చెయ్యలేదు.

సు : కాకచ్చు, చేసివుండక పోవచ్చు—

మ : యేదో గాలివాటున కలుపుకున్నాం, మళ్ళా కలుపుకున్నాం. లాంఛనానికని యింతి వుచ్చుకుంటున్నాం. తరవాత నీనిమా

మాస్తున్నాం. ఇంతకంటే సాధారణంగా, సహజంగా జరిగేది మరే ముంటుంది?

సు : ఏమయినా, మనం పెద్దవాళ్ళం.

మ : నేనింకా పెద్దవాడిని కాననుకుంటాను; నువ్వు?

సు : నేను పెద్దవాణ్ణి సుమా! గౌరవకుటుంబానికి చెందిన వివాహిత స్త్రీని. భర్త యిల్లునాకిరి ముగ్గుగుప్పిల లూ.

మ : కానీ, నీలో యీ వ్రాసారేమీ ప్రవేశించని పవిత్రనపుకోమలత్వం యేదో అంతర్భాగంగా వుంకి వుండాలి. ఇంకా కిటికీలోనుంచి యివరిలికి దూకుదామనీ, చెక్కులో యిరే.....

బహుశా, మన వెనకంకూడా సంపూర్ణంగా ఎదగమనుకుంటా!

బ్బ, నువ్వెంత తమాషాగా మాట్లాడుతున్నావు!

ఈ మాటలు నువ్వు యిందాక నే అన్నావు. బహుశా నువ్వు వినివుండే వనుకున్నాను.

లేదు, విన్నాను.

నేనూ గౌరవ కుటుంబీకుడినే. నాకూ ఇల్లా భార్య పిల్లలు బాగ్యంతలు వున్నాయి. నాకూ చేతినిండా బోలెడంత పనివుంది. అందులో విశేషమే ఎన్నో ఆదర్శాలున్నాయి!

ఆమె ఎట్లా వుంటుంది?

ఎవని? నా భార్య?

అవును.

పాక్షికా, నల్లగా, బలహీనంగా...

ఏం తమాషా! ఆమె చాలా అందంగా వుంటుందనుకున్నా!

మరి...మరి...నీ, భర్త ఎలా వుంటాడు?

మధ్యరకం ఎత్తు. ఉంగరాలజాతు. దయాధర్మ హృదయం. ఉద్రేకాలు, ఉద్యేగాలు లేకండా గంభీరంగా వుంటాడు.

మ : ఎంత గర్వంగా చెప్పావు?

సు : అలానా? (కిందికి చూస్తుంది)

మ : యేమిటి సంగతి?

సు : సంగతా? అంటే?

మ : నువ్వు మాటాడుతూ దిగజారిపోయేవు!

నిలవనీరు

- సు : మనం చాలా చిలిపిగా ప్రవర్తిస్తున్నాం— మ : నావుద్దేశం యేమిటంటే, గొప్పదాక్షిణ్యం దయా మ : ఎందుకని? మొదట మాంచి ఆసక్తి కలవాల్సివున్నదాని. రవయితలలాగ, చిత్రకారులాగ, యింకా సు : ఎంకుకనో నాకు తెలియదు. ఏమయినా, మనం బొత్తిగా అపరిచయస్థులంకద! కావాలంటే మర ప్రచారకులలాగ, వాళ్ళకు మ : కిటికీ మూయటం దారి వేయడం—అందులో నా కూడా నలుగురికీ మంచిచేదామనే నిర్వికార మయిన సత్సంగల్నం వుండాలి! మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. మ : సరే, మళ్ళీ మొదటికి వద్దాం. మ : ఇక చూచావు—రోగనిరోధమే నివారణ సు : —బో—బొత్తిగా బాగున్నట్లంటావా, అంటే కన్న లక్ష్యం నయం, అదే నా లక్ష్యం. రోగ నిరోధక నైద్యానికి, మామూలునైద్యా మ : కాఫీకన్నా. నికీ ఆసలు పోలికలేదు. ఈ నైద్యం కేవలం సు : నావృత్తి ధర్మం ప్రకారం, ఈ ప్రశ్నకు నియమాలు, కేవల విధానాలు, ప్రపంచజ్ఞానం జవాబు కావాలంటే నువు ఫీజు యిచ్చు మీద ఆధార పడివుంది. ఉదాహరణకి, నా మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. ప్రత్యేకత—గుండెజబ్బులు. మ : ఇక చూచావు—రోగనిరోధమే నివారణ కన్న లక్ష్యం నయం, అదే నా లక్ష్యం. రోగ నిరోధక నైద్యానికి, మామూలునైద్యా నికీ ఆసలు పోలికలేదు. ఈ నైద్యం కేవలం నియమాలు, కేవల విధానాలు, ప్రపంచజ్ఞానం మీద ఆధార పడివుంది. ఉదాహరణకి, నా ప్రత్యేకత—గుండెజబ్బులు. మ : ఓ! మ : భయపడకు మరి. సాంఠించింటే ఆసలు మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. భయపడకు మరి. సాంఠించింటే ఆసలు ధియపడాల్సింది వుండదు. గాలిలోపాలు మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. ధియపడకు మరి. సాంఠించింటే ఆసలు దుమ్ము రేణువుల్ని కూడా పీల్చటం యీరోగా నికీ మూలకారణం. ఈ వూరి ఆస్పత్రిలో మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. యీ వ్యాధినించి పరిశీలించటానికి మంచి సదుపాయాలున్నాయి, యిక్కడ బోగ్గ గమలున్నైకను మరి! మ : నువు చూడకుగా చిన్నవాడివై పోయినట్లు మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. న్నావు. మ : అట్లాగా! మ : నిజంగా, చిన్నకుర్రాడిలా! మ : ఎందుచేత నీకట్లా గనిపిస్తోంది? మ : యేమో నాకు తెలియదు...ఊ...తెలుసు. మ : చెప్పమరి! మ : ఉహూ, చెప్పలేను. నువ్వు బోగ్గగమల్ని మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. గురించి మాట్లాడు తున్నావు. మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. అవును గాలిలోపాలు బోగ్గనునీ కూడా మ : ఇంకొరకం యేమిటి? మ : చాలా వున్నై, లోహపు దుమ్ము, ఉక్కు మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. పరిశ్రమలున్నాయే— అవి! యింకా— మ : అవును, నాకిప్పుడు అర్థమవుతోంది. రాలి దుమ్ము— బంగారపు గమలా—

సు : ఓహో — (గగగమని ఘంటానాదం)
అదిగో, నీ రైలుబండి.
మ : అవును—
సు : నువ్వు రైలు తిప్పిపోకువగు.
మ : ఉహూ—
సు : అసలు సంగతిమిటి?
మ : ఏమీ లేదు...యేవీ లేదు—
సు : యివాళ చాలావుంది. మధ్యాహ్నమంతా
చాలా హాయిగా గడిచిపోయింది.
మ : అందుకు నాకూ చాలసంతోషంగానే వుంది.
కాని ఈ యివాళి కలుగు చెప్పి నిన్ను
విసిగించినందుకు మాత్రం విచారంగా వుంది.
సు : అవి నాకంతిగా ఆర్థంకావులే!
మ : సరే, మళ్ళీ కలుసుకుందాం — (రైలు
వస్తాన్న సవ్యధి)
సు : పై ప్లాట్ ఫారంకి వెళ్ళాలి కదూ? పరి
గతాలి. నన్ను గురించేమీ దిగులుపడకు.
నారైలు మళ్ళీ విడిచివెళ్ళా వస్తోంది—
మ : మనం మళ్ళీ కలుసు కుందామా? (రైలు
యింకా మీదికి వస్తోన్నట్లు) మరి—మరి
సు : ఏమిటి?
మ : వచ్చే సుగువారం, సరీగా యివాళికి కైదుకే
సు : ఉహూ, కుదిరకు బహుశా—
మ : అబ్బ... బతిమాలు కంటాను నిన్ను...
ప్రార్థి...
సు : సరే, అలాగేలే— (సుగు లేస్తాను)...
పరిగెళ్ళు—
మ : వెళ్ళోస్తాను,
సు : సరే, నేనక్కడికి వస్తాను—
మ : నుంచీది, వెడతా... (పరిగెడుతూ ఆవృత
వస్తాన్న సీతాపతిని దీక్షింపాడు)
సీ : ఓ! ఏమిటిది నింపాడగా పరిగెడు మరేం
తొందరలేదు— [తెరి]

3

* * రిఫ్రెష్ మెంట్ రూంలో ఎవరూ
లేరు; సుందరమైన తప్ప. ఆమె
— కిందికి— వంది, ప్లాలో బొగ్గులు

కూరుస్తో వుంటుంది. సీతాపతి
వస్తాడు. ఆమె వక్కలే ఉండటం
చూచి, వీపు తట్టుతాడు. ఆమె
బంతిలా పైకిలేస్తుంది.
సుం : ఎంత సాహసం! ఎంత దారుణం!
సీ : నేనాపని చెయ్యకంప వుండలేకపోయా! ?
సుం : నీచేతులు పడిపోను—
సీ : నీకు కోపం వచ్చినప్పుడు, అచ్చంగా అప్పు
రసలా నుంటావ్—
సుం : ఇక్కడికొచ్చి నీ యిష్టంవచ్చినట్టి ప్రత
ర్తించటం, ఏమి చేశావ్...
సీ : పోయిన పోమవారం జరిగించాన్నిబట్టి,
యిమాత్రం చనువుగొద్దీ వీపున తట్టినందుకు
నువేమీ అనుకుంటా వనుకోలేను—
సుం : పోయిన పోమవారం మాట అల్లావును—
నేనిప్పుడు 'ద్యూట్'మీగున్నాను-ఎవరన్నా
స్థిరమహిమను కిటికీలోంచి నువ్వుచేసినపని
చూస్తే—యింకేమన్నా వుండా?
సీ : ఆ! యేం చెప్తా రైదూ!
సుం : సిగరేకపోలే సరి—ముఖానికి—!
సీ : అంతంతలేసికూట బుయ్యోగించకు మరి—
సుం : చాల్లే— ఊగుకో (కొంటర్ జనక్కు వెళు
కుంది. — సీతాపతి సన్నగా యాలపాట
ప్రారంభిస్తాడు—)
సుం : నీ యాల పాటలు కట్టిపెట్టి. ప్లాట్ ఫారం
మీదికి వినిపిస్తుంది—
[సీతాపతి యింకా పెద్దగా పాడతాడు—]
సుం : ఇనుగో, సీతాపతి, ఖచితంగా అడుగు
తున్నాను. నువ్వు ఎంతసేమైనా జాగ్రత్తగా
మనుకుంటావా? లేదా?
సీ : (పాట సంగీతం ఆపి) యిది నా సంతోష
సమయాల్లో ఒకటి!
సుం : ఇనుగో, నీ ట్రోకప్పు తీసుకు, దూరంగా
పోయి-కువో.
సీ : నిజం చెప్పాలంటే— యింతప్పంతా నీదే!
సుం : నీకు— బహుశా— మరి పోయింటుంది.

ని త వ నీ రు

సీ : ఇవాళ రాత్రి...
 సుం : నువు జాగ్రత్తగా ప్రవర్తించకపోతే, యివాళ రాత్రి లేను, శత్రురాత్రి లేను. మరో రాత్రి...

[సీతాపతి మల్లీ పాలు పారంభిస్తాడు]

యిగుగో, నోగు మానుకుంటావా లేదా!

సీ : ఒక్క ముద్దవు...
 సుం : అలాంటి అసభ్యులు పక్షమీ చెయ్యను, ఏమనుకున్నావో.

సీ : ఒక్కటంటే ఒక్కటే! చాలు (అమె బుజం తడతాడు)

సుం : సీతాపతి, యింత తో నీ చిలిపిచేష్టలు ఆపుదూ-

సీ : రా, రా, యిది ప్రణయం...

సుం : ఛా, అవలికి పో!

సీ : రా, ఒక్కముద్దు — ఒక్కటి...ఒక్కటి చాలన్నానుగా!

[ఒకశీతం పెనుగులాడుకుని, యిద్దరూ రొట్టెల తరసమీద విరుచుకు పడతారు. అతన్నీ నేలపాలవుతాయి.]

సుం : మాకావా, చక్కటి రొట్టెలన్నీ నేలపాలయినై, నీమెలసరసం, నూనూనూ!

[సీతాపతి వాటిని యేరేందుకు వొంగుతాడు, గంగరాజం ప్రవేశం.]

గం : సరిగ్గా సమయానికి వచ్చివస్తున్నావే!

సుం : నోగుమానుకు, రొట్టెలు పైకెక్కు.

గం : అంతకంటేనా...

[మధు సుధ వస్తాడు, సుధ మామూలు బల్లి దగ్గరికి వెళ్ళి కూర్చుంటుంది. మధు కాంటర్ దగ్గరికి వస్తాడు.]

మ : రెండు టీ,

సుం : రొట్టెలూ, బస్తా...

మ : ఒద్దు, టీ ఒక్కటే చాలు.

సీ : వాతావరణం బాగున్నట్టుంది, చాక్లగు గాయా!

మ : చాలా బాగుంది.

సీ : కానీ, వాతావరణంలో కొద్ది తడి వున్నట్టుంది.

[సుందరమ్మ మగతు గండుకప్పు లందించి డబ్బులు తుచ్చుకుని, గంగరాజువైపు తిగుకుంది.]

సు : ఏమిటి, ఊరికే గుడ్లగుబలా చూస్తున్నావో?

గం : శేషమ్మ ఎక్కడుందా, అని!

సుం : అక్కడుంటే నీకెండుకూ? నువు నాలుగో పంబగు ప్లాట్ ఫారంమీద నీపని చూసుకో—పది! అంతే!

గం : ఇవాళ, స్టూకోజు బిస్కట్లు పొట్టాలకు ఎక్కడలేనిగిరాకే వచ్చిపడింది, నాకు స్టాకు కావాలి.

సుం : నీదగ్గరెన్నై?

గం : చూడు—

సుం : మరోడజను తీసుకుపో. లెక్కరాయటం మర్చిపోకు.

గం : రైలో! (అంటూ డజనుపాక్లెట్లు అందుకు వెళ్ళిపోతాడు)

మ : నాకు నిర్దయాగా వుండటం చేతకాదు.

సు : అసలు సంగతి అడికాదు.

[ఓయవకుకు లోపలికివచ్చి కాంటర్ దగ్గరికి వెడతాడు.]

యు : కప్పు కాఫీ.

సుం : ఇంది (కాఫీకప్పు అందిస్తాండాగా, సీతాపతి ఓరగా చూస్తాడు)

మ : మనమిట్లా విడిపోశాం.

సు : యిట్లా విడిపోలేనే బావుండు పనిపిస్తోంది.

మ : నిజంగానా?

సు : అదే ఆలోచిస్తున్నాను.

సుం : (యు తరుడితో) ఆరుకాస్ట్ (డబ్బు తీసుకుంటుంది.)

సీ : ఇవాళ రాత్రి విషయం మామూలే కద!

సుం : చూదాం—(శేషమ్మ ప్రవేశిస్తుంది, కాంటర్ వెంక్కు వెడుతుంది.)

మ : నిజానికి మనం విడిపోయి ప్రయోజనం లేదు. మనమిద్దరం ప్రేమికులం కద! సంభవం

అయినా కాకపోయినా మనం హృదయానికి హృదయం యిచ్చుకునే ప్రేమికులం!

- సు : ఇది ఎంత తప్పా మీకు తోచటం లేదా? ము : ఎంత తప్పు!!
- మ : తిప్పా వొప్పా తరవాతమాట, నేను యథా రాన్ని గమనిస్తున్నాను.
- శే : (నీతాపతితో) మిమ్మల్ని నీవను మాన్య గారు రమ్మంటున్నారట.
- నీ : ఎందుకూ? వాడితో నాకేం పని?
- శే : యేమో, నాకేం తెలుసూ?
- సుం : వెళ్లి నీతాపతి, వాడెట్లాంటి ఉద్దంశుడో నీకు తెలుసుగా!
- నీ : వాడెంత చవట వెగవో నాకు తెలుసు—
- సుం : యేమిటామాట! శేషివుండగా... తొందరగా యీ తాగేసి వెళ్ళు.
- నీ : ఈ వెగవ వుద్యోగానికి క్షణం తీరికలేదు, ము : దమ్మిడి...
- సుం : వెళుదా—
- నీ : మళ్ళా వస్తానూ—
- సుం : అట్లాగేలే - (నీతాపతి వెడతాడు.)
[సుందరమ్మ కొంటర్ చివరికి వెళుతుంది.]
- మధు : (అతి తొందరగా) శ్రీహరి వచ్చేటప్పటికి చాలా ఆలస్యం అవుతుంది. ఎవరికీ తెలిసే అవకాశంలేదు.
- సు : అంత కక్కుర్తి పనా? ఆశ్రయిస్తా. అంత కన్నా యేమీ లేకండా వుండటమే నయం.
- మ : ఇప్పటికీ చాలా ఆలస్యం అయిపోయింది. ధైర్యం తెచ్చుకో సుధా. ఇద్దరం ఒకే పడవలో పడునిస్తున్నాం. మనం పరస్పరం ఉదారంగా వుందా—యేం?
- సు : ఇంగుల ధైర్యంలేముంది? దొంగచాలుగా మరొక్కరియింట్లో జేరటం, మూడోకింటి వాడికి తెలిపేటం, త్వరత్వరగా భయ పడుతో, రహస్యంగా యివరిల పడటం— యింతకన్నా, ఒకళ్ళకోకళ్ళం దిద్దంపెట్టుకు యింకొప్పుడూ కలవకుండావుండటం నిజంగా ధైర్యమయిన పని!
- మ : నువ్వుధైర్యమయిన పని చెయ్యగలవా— ము : యేమో నాచేతికాదు!
- సు : చేత కాదూ?
- ము : విను సుధా, యిది యిదివరకెప్పుడూ మనకు సంఘటించిన విషయం. ఇంతకుముందే మనం ప్రేమించుబద్దాం, సుఖపద్దాం, తృప్తి పద్దాం. ఆది.వేరవిషయం. దీని మాటో, యిది దానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకం. విచిత్ర మయిన ప్రేమపన్నీ కేళం... మన సామాన్య జీవితాల విలవతో దీన్ని కొలవలేం.
- సు : ఇది ఎందుకంత ముఖ్యమయిందనుకోవాలి? మనం దీనికంత ప్రాముఖ్యం ఎంచుకోవాలి?
- మ : మరో మార్గం లేదు కనుక!
- సు : లేకపోలేదు మధు, మనం కొంత గాంభీర్యం శేర్చుకోవాలి.
- ము : అత్యంత అవసర మయినదీ, నిజమయినదీ— మన నెరాల బాగ్గి కొవల్సిందీ అయిన దీని పట్ల మనకు గాంభీర్యం యెందుకు? అట్లాగ యితే, యీ కోరికనించి యివరిల పడటం గాంభీర్యంతో కాదు—బలహీనతతో నేమో
- సు : నీకంత పట్టంపా?
- మ : నీకు తెలియలేదా?
- సు : కష్టం, చాలా యాతన, నాకేమీ తోచటం లేదు.
- మ : అట్లా గనకు సుధా!
- సు : నిన్ను ప్రేమించటం నాకేంకో గంపం? నిన్ను ప్రేమిస్తే నాయింట్లో నేను పరాయి దాన్నివుతాను. అతిపరిచయమయిన వస్తువులుకూడా— సంకల్పరాల తరబడి చూస్తూన్న తలుపు తెరలు, కొయ్యపెట్టెలు— యింటి సామాన్లన్నీ నావంక విచిత్రంగా చూస్తాయి. అవి నావికొవనిపిస్తుంది. నిన్ను వొదిలి వెళ్ళాక—యిదివరకెన్నడూ ఎరగ నంత యేకాంతంతో బాగ్గపడతాను... నా జీవితం యావత్తూ నానించి దూరదూరంగా పోతున్నట్లవుతుంది. నాకేం చెయ్యటానికి తోచను.
- సు : ...సుధా!...
- సు : నాకు నా భర్తన్నా, పిల్లలన్నా యిదే ప్రేమ. అంతా నావాళ్ళకారా— నేను

నిలవనీరు

యోధరినో మానువానినీస్తుంది. అప్పుడు
నోందా—నే. నాబుకున్నది — మగవాళ్ళకి
ఈ పని తేలికమా?

మ : నాకు తెలిగు.

సు : అబ్బ, నాకేసి విచారంగా చూడకు—
నే నేం నసగటం లేదు. నిజంగా!

మ : ప్రేమలో పడటం ఎవరికిగానీ అంత తేలిక
విషయంగా వొదిలిపోలేదనుకుంటాను.

సు : మనకింకా కొద్ది నిమిషం తే మైచుంది. అట్టే
నా వుద్దేశ్యం తొందరగా విడిపోవటం నా
కిష్టమని కాదు... నాకు, ధైర్యం కావాలి.

మ : దారి పొడుగునా గైడ్ల నిన్ను నా కొగిరి
లోనే వుంచుకుంటాను. ఒంటరి గుం
నాకు ప్రాణాంతికంగా తగూగవుతుంది.
నా గది తలుపు చప్పువపునే, ఎవడో గోగి
లోపలికి చొరబడుతుంటే... నువ్వే నేమో
నని అతగా తలపెక్కెత్తుతాను...

సు : మనం చాలా చిలిపిగా మాట్లాడు
కుంటున్నాం, కదూ!

మ : కుక్రవారం, కేసి-ఆది-సోమ-మంగళ-బుధ—

సు : గురు—

మ : అంతేకదూ?

సు : అవునంతే!

మ : మళ్ళీ యిల్లు దాటేయకు—

[రైలుగంట మోగుతుంది. కేవలము కాఫీ
కప్పు సుందరమృ ముంగు పెడుతుంది]

సుం : (కాఫీ తాగుతూ) సీతాపతి, అప్పుడప్పుడూ
కుక్రవారం చేప్తుంటా చస్తాడన్నమాటేగాని
మొత్తంమీద పెద్దమనిషే. గౌరవనీయుడు... *

[రైలు వస్తోన్న చప్పుడు]

సు : అదిగో నీ రైలు—

మ : నేను దాన్ని దాటేస్తాను.

సు : వద్దు—చెళ్ళి, నా మాట విను.

మ : ఉహు.

సు : కాస్త విశదంగా ఆలోచించాలిగితే బాగుంటు.
నాకేం చెయ్యాలిన్నీ తోస్తే బాగుండును.

మ : నువ్వు నన్ను నమ్మతావా?

సు : అ! మమ్మాటికీ.

మ : వొట్టెలోసంతాదు. మనసులో మాట చెప్ప

కు : నిజంగానే—

మ : అంతా మనకు వ్యతిరేకంగావుంది. పరిస్థితులు
ఎగురుతిరుగుతున్నై. ఈ తనువుల్నిట్లా తెల్ల
వారాల్సిందే. మనం యీ ప్రేమని యింత
టివో ముడిపెట్టి దాచేదాం. దీనివల్ల మగవ
రికి నష్టం కలగకూడదు. కలిగేనష్టమేదో
మనమే భరిద్దాం.

సు : అంగువల్ల మనకు నష్టమా?

మ : అవును—ఆ సమయం వచ్చినపుడు.

సు : సరే!

మ : యీ వ్యవహారం మగవరికి తెలియకుండా
కనీసం అనుమానలేకంగా నయినా స్ఫురిం
కుండా వున్నంతవరకే మన స్థాన సాగు
తుంది.

సు : మంచిదే!

మ : మనం దీన్నిగురించి యికముంచెప్పదూ
మాట్లాడద్దు. ఇనుగో, నేను వెళుతున్నాను.
క్రిహరి గదికే మళ్ళి. నీ క్లాసం ఎగురు
చూస్తాను. నువ్వు ఎంతకీ రాకపోనీ, నువ్వు
సిద్ధములేదనుకుంటాను. ఓ నిశ్చయానికి రావ
టానికి నీకింకా రైం కావాలనుకుంటాను.
యింత అడ్డసు (అంటూ ఆ మెగో కొయిరిం
ముక్క యిచ్చి, వెనక్కి తిరిగిచూడకుండా
వెళ్ళిపోతాడు.)

[రైలు పరిగడుగుతున్న చప్పుడు. సుధ లేచి
తలుపువై వు వెళుతుంది—రెం]

4

* * రిఫ్రెష్ మెంట్ రూంలో రెండేలైట్లు
వెలుగుతున్నై. దాదాపు కొట్టు
కట్టేశే టయిమయింది. కాళీగా
వుంటుంది. రైలు వడివడిగా వెళు
తున్న చప్పుడు. కేవలము వచ్చి
కొంటర్ మీద గుడ్డ కప్పేతుంది.
ఇంతలో గంగరాజు వస్తాడు.
యూనిఫార్ంలో కాక, మామూలు
దుస్తుల్లో ఉంటాడు.

- గం : ఏం, యింటికి వెళుతున్నావా? : గు : ఊ- (తీరిగ్గా కూచుని యేవో రాస్తూంటుంది, యింతలో వున్నానాగా మునుకున్నాను.)
- శ : అవును- : మ : అమ్మయ్య! యిక్కడ వున్నావుకద! బరికిం చావు!
- గం : అయితే నీకోసం ఆగమంటావా? : గు : దియచేసి వెళ్ళిపో. యింకానాలో మాట్లాడకు- నీకు పుణ్యముంటుంది.
- శ : నేను తిన్నగా యింటి కెళ్ళిపోవాలి. : మ : నిన్నిట్లా ఎట్లావళ్ళనిస్తాననుకున్నావ్?
- గం : ఏం కథ? : గు : నేనువెళ్ళి తీరతాను. యిదే మంచి పద్ధతి.
- శ : అమ్మ నాకోసరం కామకునుంటుంది. : మ : నువుచాలా క్రూరంగా మాట్లాడుతున్నావు! సుధా.
- గం : ఇక్కడ యేవో ఆలస్యం అయిపోయిందని సర్వేక్షణలేవా? : గు : నాకు తిలతీనేసి వస్తుంది, నీదేం పోయిందీ!
- శ : అట్లా యిదివరకే చాలాసార్లు చేశా. : మ : వాడింత తొందర్లో తిరిగిరావడం కొంప ముంచింది! అయినా, వాడు నువ్వవరో ఎరగడు. అదీకాక, వాడెవలు నిన్ను చూడలేదు.
- గం : ఈ రోజు అనేకాలు! హెళు చాలా రమ్మగా వుందని చెప్పా. : గు : ముందుగదిలోంచి మీ మాటలన్నీ విన్నా- మెట్లుదిగి, కిటికీల దగ్గరవొంగి, నానిదానిలా భయపడుతూ- యింతటి పడ్డాను- యింకా గుండెలు గభీమని కొట్టుకుంటూ నేవున్నాయి.
- శ : చాలే. అమ్మ యేమంత తేలిది తక్కువదనుకున్నావ్? : మ : అలా-నిష్కారంగా మాట్లాడకు సుధా.
- గం : కాస్త తేలిదిగా ప్రవర్తించుకోవ్వ. అయినా నిమిషాలు ముందుగా కొట్టుకోవ్వేసి, రమ్మ మాలంగా పదినిమిషాలు ఆలస్యం అయిందను. అలాగ్గా పావుగంట కలిసాచ్చేస్తుంది. : గు : ఈ కథంతా విన్నాక అతను వర్ణిస్తాడు న్నాడుకదా? నువు కూడా, నన్ను గురించి ప్రపంచంలో యితర మగవార్తలూ మాట్లాడావుగా!
- శ : ఇంతలో సుందరమృతినిచ్చేస్తే! : మ : మేం నిన్ను గురించి మాట్లాడిన లేదు- ఊరూ పేరూ లేని...
- గం : ఏం పెరిమాట! సీతాపతితో సరదాగా ఓకాదు కొడుకులా, అప్పుడే యెల్లావస్తుంది. సరే! నీకోసం దొడ్లో కామకునుంటా- : గు : నువు నాలో నిజం చెప్పవ్. నేనెవరో అతని కెందుకు చెప్పకూడదు? మనం ప్రేమికులమనీ, రహస్యంగా, యింకెక్కడా చోటులేదు కనక- అతనిగదుల్లో కలుసుకుంటున్నామనీ, బయట పడటమంటే మరే భయంగా వున్నదనీ... ఎందుకు చెప్పలేదా? మనం అతి చివుకబారు మనుష్యుల మనీ, సాహసం కూర్చున్నామనీ...
- శ : అట్లాగే లే (గంగరాజు వెళ్ళిపోతాడు) : మ : అబ్బ, సుధా-యిదంతా.
- [గుంధ వస్తుంది.] : గు : ఇంతలా నిజమే, సాహసానిజం-కదూ-!
- గు : ఓ గ్లాసు దాక్ష... : మ : నాకు తెలుసు-నీకిదంతా చాలా బాధగా వుంటుందని. నాకు చాలా విచారంగా
- శ : హెళు మూసేస్తున్నావమ్మా. : గు : మరో నిమిషానికి హెళు మూసేస్తాను.
- గు : కనిపిస్తానే వుంది. కాని యింకా పూర్తిగా మూసెయ్యలేదుగా!
- శ : సరే... నాలుగంటలు.
- గు : (పళ్ళు తీసి పెట్టు తిస్తూ) ఇనుగో- నీదగ్గర చిన్న కామిలిం ముక్క, ఓ కవరూ ఉన్నాయా?
- శ : బుక్ స్టాల్ లో దొగుకుతాయనుకుంటా!
- గు : కాని వారో లేకాని, కాస్త చూద్దా-యే మూలన్నా వున్నాయేమో?
- శ : సరే, వుందని, చూస్తాను. (గోపలికి వెళుతుంది. గుంధ తీసుకుంటుంది.)
- శ : (తిరిగి వస్తూ) అద్భుతం కొద్దీ, వున్నై.
- గు : థాంక్స్!
- శ : ; మరో నిమిషానికి హెళు మూసేస్తాను.

నిలవనీరు

- వుంది. యీ అనుకోని దుస్సంఘటన, నిజంగా-మన దురదృష్టం. కానీ, మనం నిజంగా ప్రేమించుకున్నట్టు మనకు తెలుసు శే కది! అదేకావల్సింది!
- సు : అంతేకాదు. కావల్సింది. యింకావున్నై. మ ఆర్య గౌరవం, సభ్యతా పోయిన తర్వాత యింకేమిటి?...ఉహూ, యంతటితో చాల్లే శే యిక!
- మ : ఇంతేనా, యింతేనాయక మన సంగతి? మ ముంగు, ముంగు, నామళ్ళం కూడా చూడవా?
- సు : నువు నాకో సహాయం చేస్తానంటే-(కాస్తే శే పు నిశ్చింతం)
- మ : నిన్ను నేను ప్రేమిస్తున్నాను సుధా. వా జీవితాంతం ప్రేమిస్తానే వుంటాను. ఎవరే మనుకున్నా ఫరవాలేదు. ఇప్పుడు నీవేపు చూడలేదు, ఎందుకంటే యిది తుదికి వాంది. నిన్ను ప్రేమించటానికి తుదికాదు, మనం కలిసి వుండటానికి! అబ్బ, యిప్పుడే కాదు- సుధా...యిప్పుడే కాదు.
- సు : అవును, ఇప్పుడే కాదు.
- మ : ఈ సాయంత్రాన్ని గురించి నువ్వేమనుకుంటున్నావో నాకు తెలుసు. మనవి విభిన్న జీవితాలు; దూరదూరంగా మలుపుతాం. పాపం చేస్తున్నామన్న భీతి ఆప్పుడప్పుడూ భారమవు తూంటుంది. మనం జాగ్రత్తగా వుండాలి. ప్రయత్నింలా వుండాలి. ఎంత ధైర్య సాహసో పేరిమయిన పనియినా సరి చేసేట్టం డాలి. మన హృదయాలకీ మనసులకీ అంత దౌర్జన్యం చెయ్యలేం కద!
- సు : మంచిదే!
- మ : నేను వెలిపోతున్నాను.
- సు : ఓహో!
- మ : అయితే, అప్పుడే కాదు. (శేషివస్తుంది)
- శే : నావు మానేసే బయలుమయింది.
- మ : అలాగా!
- శే : ఇక తాళం వేశయ్యారి!
- మ : ఈమె యింకో పావుగంటలో రాబోయే రైలు కోసం ఎదురుమాస్తోంది. ఒంట్లో
- బాసల్మెను. ఫ్లాట్ ఫారం మీద ఎముకలు కొరికే చరి!
- మ : వెయిటింగ్ రూం తెరిచే వుంటుంది, చూడండి.
- మ : ఒక్క పావుగంట నేపు కూచోనిస్తే, నీకు చాలా బుగడపి వుంటా.
- మ : అదే! రూల్సుకు వ్యతిరేకంగా ఎట్లా చెయ్యను?
- మ : (అమెకో అయిదు రూపాయల నోటు అందిస్తూ) కాస్తరైలు వచ్చేంత భరమా కని పెట్టివుండు, తిరవాత నీ యిద్దం!
- మ : అయితే, రైలు తీసెయ్యాలి వుంటుంది. లేకపోతే, యింకా తూసెయ్యలేదని ఎవరేనా లోనికి జొరబడగలరు!
- మ : ఎంతనేపూ! ఒక పావు గంట!
- మ : మీరికేమీ ముట్టుకోకండా వుంటారు కద!
- మ : ఏమీ ముట్టుకోం.
- మ : సరి (రైలు ఆర్చిస్తుంది, ఫ్లాట్ ఫారంమీద రైలు తాలూకు కాంతి కిటికీలోనుంచి గది లోకి పడుతూవుంటుంది)
- మ : నువు చాలా మంచి దానివి! (శేషి ఫ్లాట్ ఫారం మీదికి వెలిపోతుంది. వెనుకూ తిలుపు మూస్తుంది)
- మ : యిప్పుడు నువోవ్యానం చెయ్యారి!
- సు : యేమిటి?
- మ : ఈ క్షణంలో ఎంత భేదపడుతున్నా సరే! జరిగి పోయిందాని? ఎంతగా వసుస్తున్నా సరే, వొచ్చే గురువారం యథాప్రకారం వస్తానని నాకు మాటయివున్న.
- సు : వస్తాను, కానీ — ఆ యింటికొక్కను.
- మ : సరీగా ఆ సమయానికి సినిమాచాలు దగ్గరికిరా. నేనో కాదు అద్దెమ తిస్తాను, అట్లా ఊళ్లోకి పోదాం.
- మ : అలాగే! తిప్పకుండా వస్తాను —
- మ : మనం చూట్లకుకోవాలి, నీకింకా విశిష్ట రించాలి.
- సు : ఏమిటి, పిల్చిపోవటం సంగలేనా?
- మ : అవును.
- సు : ఎక్కడికి వెడతావు, నీ ప్రాక్టీసంతా వాదిలి

మ : నాకో ఉద్యోగం దొరికింది. వెళ్ళకుండా మ
చాలిస్తే అదేదారి?
సు : ఎక్కడా?
మ : చాల దూరం అయిందంటల మైళ్ళు.
సు : ఓ!
మ : మా అన్నయ్య అక్కడున్నాడు. కొత్త
హాస్పిటలు తెగుస్తున్నాడు, ఎన్ను రమ్మంటు
న్నాడు. నిజానికి యింతకంటే గొప్ప అవ
కాశం ఉండదు, భాగ్యవీ పిల్లల్ని కూడా
తీసుకెళుతాను. కొన్ని వారాలుగా యీ
సమస్యే నన్ను కేధిస్తోంది, వీదో ఒకటి
తేల్చుకోవాలి. ఇంకా ఎవరికీ చెప్పలేదు.
నిన్ను వొదిలి పెట్టటమంటే యెంతో బాధగా
ఉంది. కానీ, ఏం లాభం యిది జరిగి తీరు
తుంది.
సు : ఎప్పుడు వెళతావు?
మ : దాదాపు, రెండు నెల్లలో.
సు : అయితే, దిగ్గలో నే నన్నిమాట.
మ : ఇక్కడే వుండి పామ్రంటావా? ఆచాన్సు
లోని పాఠశాలంటావా, చెప్ప!
సు : తెలివి తక్కువగా మాట్లాడకు మహా!
మ : నువ్వే చెబితే అట్లా చెప్తాను.
సు : నువుచాలా కష్టపడుతున్నావు... (ముఖం రెండు
చేతుల్లో కప్పకుని యేడుస్తుంది.)
మ : (అమె చుట్టూ చేతులు వేస్తూ) ఆల్వే, యేడ
వకు... యేడవకు సుధా!
సు : ...ఉండు, ఉండు... ఒక్క నిమిషం ఆగు?
మ : నేన్నెన్ను... ప్రేమిస్తున్నాను... (ప్రేమ...
సు : నాకూ తెలుసు.
మ : మనం చాలా కష్టపడతాం...
సు : నేను చాలా తెలివి తక్కువ దాన్ని...
(ఫ్లాట్ ఫారంమీద ఘంటానాదం) అదిగో,
నా రైలు రానే వచ్చింది.
మ : నీకు, నామీద కోపమేం, లేదు గద!
సు : నాకేం కోపంలేదు... ఊరికే మైరానుగా
ఉంది. అంతే!
మ : నన్ను తుమించుతా?
సు : ఎందుకూ, నువ్వే చెబావని?

మ : అన్నింటికీ-ముందు నిన్ను కలుసుకున్నా
నుకు, నీకొక్కొక్క వలక తీసినందుకు, నిన్ను
ప్రేమిస్తున్నందుకు, నీ కింత భేదం కలిగిస్తు
న్నందుకు...
సు : (నివ్వటానికి ప్రయత్నిస్తూ) నువు నన్ను
తుమిస్తే, నేనూ నిన్ను తుమిస్తాను.
[రైలు వస్తున్న చప్పుడు. శేషి గ బ గ బా
ప్రవేశిస్తుంది]
మ : వస రైలు ఎక్కెస్తాను,
సు : అక్కరలేను-ఉండిపో,
మ : సరే!
సు : వెళతాను మహా!
మ : ఉంటా-సుధా- (వెనుదిరిగి చూడకుండా,
మాడావిడిగా ఫ్లాట్ ఫారంమీదికి వెళుతుంది)
సు : అటు పోయే చివరి రైలు యింకా రా లేదను
కుంటా?
శే : ఏమో, నాకు తెలియదు.
మ : సరే, నేను వెయిటింగ్ రూంలో కూచుం
టాను, నీ సహాయానికి సంతోషం!
శే : నేనింక తాళం వేసుకు పోవాలి!
మ : సరే, వెళతాను. (అతను ఫ్లాట్ ఫారంమీదికి
వెళ్ళిపోతూ రైలు కదులుతుంది) [తెం]

5

* * సుందరమ్మ కొంటర్ దగ్గర, శేష
మ్మ ప్రాదగ్గర, వుంటారు, నీతాపతి
వస్తాడు.
సీ : ఒక-టి! పందిదార ఎక్కువ! ముందు
ఓ బస్ కూడా యివ్వ.
సుం : వింటి మాదావుడి, నీతాపతి!
సీ : (వినిపించుకోవట్టు) శేషీ, తొందరగా కానీ,
వెళ్లాలి.
సుం : శేషికి అర్ధరవ్వటానికి నీకున్న హక్కుమిటి?
అలా పిల్లను.
సీ : శేషీ, నే చెబుతున్నా కద. తయారుచెయ్యి
శే : అల్వే, నే నివ్వనండీ.
సుం : శేషీ, నువ్వో నిమిషం వెళగదీలోకి వెళ్లు.
శే : అట్లాగేనమ్మా (వెళుతుంది)

నిలవనీరు

- ము : బాగర్తగా ప్రవర్తించు సీతాపతి, స్వేదన
యాత్రా, మనల్ని చూచి వచ్చానని వుందా
యేమిటి?
- సీ : ఇందులో నవ్వేందు శేమంది?
- ము : ఇనుగోటి.
- సీ : నీకట్లావుంది?
- ము : కాస్త ఒళ్లుదగ్గర కెట్టుకుంటాడు, నాకట్లా
వుండటమేమిటి?
- సీ : నే నవ్వేది—(ఆమెకి దగ్గరగా వంసుతాడు)
- ము : చూడూ, ఎవరో వస్తున్నట్టున్నారు.
- సీ : ఆ! యింకెవరూ మన రైలా మన్నారే!
[మధు మధు వస్తారు. ఆమె మామూలు
కుర్చీలో కూర్చుంటుంది. మధు కొంటర్
దగ్గరికి వెడతాడు]
- ము : రెండు టి—కదూ?
- మ : అవును—(డబ్బుయిచ్చి, రెండుకప్పులు పట్టు
కెళ్లి, మధుపక్క కూర్చుంటాడు)
- సీ : నేను స్వేదన చూస్తూనే ఉన్నాను.
- ము : యేమన్నాడూ?
- సీ : ఏమంటాడు? అతని మంచితనం మనకు
తెలిందా? సరే నన్నాడు.
[ఓ పన్నెంజేళ్ళ అమ్మాయి పరుగెత్తు
కొస్తుంది]
- ఆ : శేషమృ ఎక్కడుంది?
- ము : ఎందుకమ్మయి? యేమిటి పని?
- ఆ : శేషమృ తిరికి మర్నా ముంచుకొచ్చింది.
తొందరగా తీసుకురమ్మన్నాను.
- ము : అయితే లోపలికెళ్ళు, శేషమృ లోప
లుంది... కాని, గాభిరాగా మాత్రం చెప్పకు,
అసలే అర్థకప్పు పిల్ల, మూర్ఖపోతుండో
యేమో. నింపాదిగా చెప్పు.
- ఆ : నాళ్లు తొందరగా తీసుకు రమ్మన్నాను,
మరి!
- ము : ఇలాంటిదేదో జరుగుతుందని నేననుకుం
టూ నే వున్నాను. ఉండు, అయితే నేనే
వెళ్ళి శేషమృని పిల్చుకొని వస్తా—ఒక్క
నిమిషం ఆరు, సీతాపతి—(లోపలి కెళు
తుంది)
- సీ : నువు బుక్ స్టాల్ దగ్గరన్నావుకదా! యీ
కబురు నీకెలా తెలిసింది?
- ఆ : నాళ్లు ఫోన్లో మామరికి చెప్పారు, ఆయన
వన్నుపంపారు.
- సీ : అట్లానా?
- ఆ : శేషమృ అమ్మ యీసారి చనిపోతుం
డంటారా?
- సీ : ఏమో, నాకు తోయింది రాదు.
- ఆ : డాక్టరు అలాగని అన్నాట్ట—ఫోన్లో
చెప్పారు... ఆమె చాలా కాలం నింపీ తీసు
కొంటోంది. (సుంచరిమృ, శేషమృ వస్తూ)
- ము : శేషమృకూడా నువ్వు వెళ్లి అమ్మాయ్.
- ఆ : అలాగే రా శేషమృ!
- ము : చూడు, శేషీ, నువ్వి రాత్రికి మళ్ళీ రానక్క
రైను. యింటిపట్టు నే వుండు—పాపం.
- సీ : అదేమిటి, మనం యింకా సినిమాకి వెళదా
మనుకున్నాం కదు. పాపుదగ్గర?
- ము : సిగ్గుచేటు! అవతలి ముసలిదానికి ఒచ్చే పాం,
చామ్యే(పాం)గా వుంటే, మనకి సినిమాకి
మునిగిపోయిందేమిటి? యివారే, కాకపోతే,
కేపాయిరి...
- సీ : కాని... కాని...
- ము : చాల్లేడేదో, నాకు రాత్రి పీకలవచ్చింది.
నాకు పీకల వచ్చిందింటే ఆ తెల్లారి
ఎవరో గుటుక్కుమన్నారన్నమాటే!
- సీ : యేమో, సినిమాకి వెడదామనుకుని,.....
తీరా.....
- ము : పెద్దమనిషివన్నమాటేగాని, నీకు ప్రపంచం
జ్ఞానం గురిరామూలేదు సీతాపతి! సరే,
యిప్పుడు నీతోవాడించే తీరిక నాకులేదు—
టీతాగేసి, వెళ్లి గేటుకొవలసి.
- సీ : రిజర్వు టికెట్లు తెప్పించాను.
- ము : ఆ టికెట్లు గంగలో కలుపు. నేనుమాత్రం
రాను.
- సీ : (టి వస్తుంది) ఈ ఆపివాళ్లు రామరామ!
(అంటూ ప్లాట్ ఫారంమీదికి వెళ్లి
పోతాడు.)
- ము : నువు కులాసాగావున్నావా, మధా,
ము : ఆ! ఆ!

మ : ఏం చూట్టాడటానికీ తోచకండావుంది.
 సు : ఫరవాలేదులే!
 మ : ఇలాగే, నాబంధి తప్పిపోయి—నిన్ను బంధి యొక్కించేటంతవరకూ ఉంటాను.
 సు : వొద్దు. నీతోపాటు నీ ప్లాట్ ఫారంమీదికి వస్తాను. నీ ప్రయోగంనుటుకు ఆవుకోకు!
 మ : సరే, అట్లాగేలే!
 సు : అయితే, మనద్దరం మల్లా కలుసుకుంటామంటావా?
 మ : యేమో, నాకు తెలీదు. (గాడ్గడకంగా) యేమో, కొన్ని సంవత్సరాలవరకూ కుదిరేదేమో!
 సు : పిల్లలు బాగా పెరిగి పెద్దవాళ్ళవుతారు. యిక చాళీ కలుసుకు, తెలివితల్లు తిరగటం ఎట్లా పొసగుతుంది?
 మ : నీకు అవ్వవచ్చుదూ ఉత్తరాలు రాస్తాంటాను.
 సు : ఉహూ, వొద్దు. అట్లావొద్దనుకున్నాంగా మనం.
 మ : నువ్వు...నువు యుగాల తిరబడి నాతోనే వుంటావని గుర్తుంచుకో. మనం అట్లా భరిష్టవులో తేలిపోదాం. నిన్ను చూడని వ్యక్త అట్లా కాలానుగతికంగా తొలిగిపోతుంది. కాని నీమీది ప్రేమ, నీ స్మృతి నన్ను వొడలవు.
 సు : అవును—అవును.
 మ : నీకన్నా నాకిది తేలిక. నేనిది బాగా గుర్తిస్తున్నాను. ఏమంటే నేను కొద్ది కొద్ది పరిధుల్లో తిరుగుతున్నాను. నీకుమాత్రం అనే, అనే, ఎన్నోయినా అడే ప్రపంచం. అనే పరిచిత సమదాయం. నిన్ను తిచ్చుకుంటే నాకు విచారంగావుంది.
 సు : కాదు, నేనూ బాధ తగ్గించుకొంటానులే.
 మ : నువ్వే నా ఆత్మ, నువ్వే నా హృదయం, సుధా.
 సు : ఈ పక్షంగా నాకు మరణంవస్తే బాధులు. అబ్బ, నేను చావగలిగేనా!
 మ : వొద్దు. నువు మరణించొద్దు. నువు నన్ను మర్చిపోవద్దు.

సు : అవును—
 మ : ఇక నెలవు—సుధా.
 సు : నెలవు, మధూ.
 మ : యింకా క్షేమింది, సుధా.
 సు : ఓ! ఆ—(పార్వతమ్మ చూడవకిగా లోపలికొస్తుంది. లావాంటి మనిషి. చేతుల్లో మూడు నాలుగు నిండు సంచులు. రాగానే సుధాని గమనిస్తుంది—).
 పా : ఓ! సుధా! నిన్నిక్కడ కలుసుకోటం చాలా తమాషగావుండే!
 సు : (ఆశ్చర్యపోతూ) ఓ! పార్వతమ్మగారు! రండి!
 పా : అబ్బబ్బ! మాక్కట్టు వెల్లవచ్చేటప్పటికి నాపవయింది కాళ్ళు తడబడుతున్నై, గొంతు కండిపోయింది. బజారు హోటల్లో కాస్త టీ పుచ్చుకుందామనుకున్నాను కాని, తీరా గైలు వుదాయస్తుండేమోనని భయమేసి, ఎట్లాగో ఉగ్గుబట్టుకు యిక్కడికి చేరుకున్నాను...గైలు చాటిపోతే భోజనాని కాలస్యం. యింట్లో ఆయన దుసగునలు! అబ్బ...యేం అవ్వ! (అంటూ పక్కనే కూచుంటుంది.)
 సు : మీరు డాక్టర్ మను—
 మ : ననుష్కారం.
 పా : ననుష్కారం. కాస్త నాకు కప్పు టీ తెచ్చి పెడుదురూ, పుణ్యం వుంటుంది. లేస్తేవొళ్ళు తిరిగి పడిపోతావనిపిస్తుంది, ఆయనకు నాలుగు చాకిల్లుపొట్లూ కూడా తీసుకుపోనాని; యివిగోడబుబులు—
 మ : అక్కర్లేనులెండి (కాంటర్ దగ్గరికెళ్ళి టీ తీసుకొచ్చి పార్వతమ్మకుండు పెడతాను)
 పా : చాల మంచివారండి మీరు (టీ చప్పరించి) ఓ— సంచదార—
 మ : అదిగో, చెంచాలో—
 పా : చూచుకోలేదు,— సుధా, నువ్వివారే వసోన్నట్లు నాకు తెలీదు సుమా, లేకపోతే యిద్దరం కలిసొచ్చి, భోంచేసి వచ్చేవారం.

నిలవనీరు

కులాసాగా కబుర్లుచెప్పుకునేవాళ్ళం. బజారు సగురులు కలిసి తెచ్చుకొనే వాళ్ళం, (ప్లాట్ ఫారంమీద ఘంటా వాదం.)

సు : అదిగో, నీరైలు

మ : అవును—

పా : యేం, మీరు మనో రాతడంలేదా?

మ : లేదు, నేనటువైపు పోతున్నాను.

పా : అలానా! అన్నట్టు, మీరు యే దాక్టరు?—
కన్నా - చెవా-

మ : అవేనీ కాదు, మా మూలు దాక్టరుగి,
ఫామిలీ...

సు : దాక్టర్ మధు వచ్చేవారం విడకేం వెళు
తున్నాడు.

పా : సహో! చాలా సంతోషం. (రైలు వస్తోన్న
చప్పుడు.)

మ : ఇక నేను వెళ్లాలి.

సు : (యేమి తోచనట్టు) అవును, వెళ్లాలి...

మ : నుడేలే - వస్తాను!

సు : నుడేలే, (మధు దాదాపు పరిగెడుతూ
వెడతాడు. సుగ కదలకండా కూచుంటుంది.)

పా : అతను పాపం పరిగెత్తికేకాని రైలుదుకో
లేదు, అవతిలి ప్లాట్ ఫారానికి వెళ్లాలి.
అతను నీకెట్లా తెలుసు సుధా?

సు : ఓనాడు కంప్లెట్ నలుసుపడింది దాన్నాయన
తీశారు.

పా : ఆహా! యేమిప్రేమ - యేమిప్రేమ— నాకు
రోజూ కంప్లెట్ నలుసులు పడుతోవేవుంటే,
నన్నుగురించి ఎవరూ పట్టించుకోరు. (రైలు
కదిలే చప్పుడు క్రమక్రమంగా తగ్గుతుంది -
తరవాత, ప్లాట్ ఫారంనుంచి ఘంటా వాదం)
(సంవరమృత్యో) - యిదేం రైలు?

సుం : ఎక్స్ప్రెస్.

పా : అలానా? మనరైలుకాదు, ఎక్స్ప్రెస్ అన్ని
స్టేషన్లలో ఆగదు కదూ? ఆయనకి ఎక్స్
ప్రెస్ ఎక్కడ ఆగేది, ఎక్కణ్ణుంచి బయ

లుడేలేదీ, ఎంతెంతసేపు వెళ్ళేదీ—తుట్టంగా
తెలుసు. ఓ! అన్నట్టు నేను చాక్లెట్లు పట్టి
కెళ్ళటం మర్చిపోనుకద! (లేచి కాంటర్
దగ్గరికి వెళుతుంది. సుగ కదలను)—నాకు
చాక్లెట్లు కావాలి!

సుం : పానా, అర పానా?

సుం : పాలనా, పుత్రినా?

పా : ఉత్తిరిచాలు. అహ! పాలవయలే యింకా
బావుంటే కావును, అవేయవ్వండి.

పా : పావు పాను చాలు, ఊరికే నమలటానికే కద!
(ఎక్స్ప్రెస్ వస్తోన్న చప్పుడు. సుగ తిలాయిన
లేచి ప్లాట్ ఫారంమీదికి వెళుతుంది. పాగ్వు
తమ్మ చాక్లెట్లు తీసుకుని, డబ్బువెల్పించి
వెక్కితిరిగే బప్పటికి ఎక్స్ప్రెస్ ప్లాట్
ఫారంమీదికి పూర్తిగా వచ్చేస్తుంది.

పా : ఓ—సుగ యేదీ—

సుం : నేనామె వెళ్ళటం మాళ్ళేదు. (పార్వతమ్మ
బల్లదగ్గరికొస్తుంది, సుగ తిరిగి లోపలికొస్తుంది
ముఖం పాలిపోయి అదోలా వుంటుంది)

పా : అబ్బ! నువెట్లా ఉదాయించావనుకున్నాను.

సు : ఎక్స్ప్రెస్ వెళుతుంటే, చూడామని
లేచాను.

పా : యేమిటి కథ? అట్లా వున్నావేం? ఒంట్లో
ఎలా వుండేం?

సు : కొద్దిగా బడకంగా వుంది.

పా : కాస్త టీ తీసుకో చూడారుకలుగుతుంది.

సు : ఇప్పుటికి నాలుగుసార్లయింది. ఎక్కువ
వయలే, పైత్యం చేస్తుంది!

పా : అయినా ఫరవాలేదు. మరేం ముంచుకు
పోదులే. (మళ్ళీ ప్లాట్ ఫారంమీద ఘంటా
వాదం ఇనుగోయి పారి మనరైలే పద, పద
పోదాం పద. పార్వతమ్మ చూడబడిగా
తన సంచులు సర్దుకుంటూ పైకి లేస్తూ
వుండగా రైలు వస్తున్న చప్పుడు)

[తెర వాలుతుంది]

పెండ్లిచూపులకు శుభకాలము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

శాస్త్ర విశ్వాసమో, సవారన సంప్రదాయమో, మూఢభక్తియో, కారణ మేదేవా కానిండు, మనశక్తియలో వివాహముంగళియలకు శుభముచూర్చు మును నిర్ణయించుట స్వాధారణముగా వాడుకలో నున్న పద్ధతి. పల్లెటూర్లలో నివసించుచు అవార్గకులుగా ఎంచబడువాడు సయితము తంబూలు దిక్షిగాలతో ఏ పంచాంగ ముఖ్యుగారిలో ఆశ్రయించి ముహూర్తము పెట్టిండుకొనినదే శుభకార్యములు జరుగవు. కాని, ముహూర్తముయొక్క ఫలము లగ్నము వాశ్రయించి యుండుననియు, లగ్నమునగా, స్థూలముగా చెప్పినచో, ఒక నిమిషకాలము మాత్రమే అనియు, తెలియకయో, తెలిసినా నిరాదరించియో, ఏ రెండుంటల కాలమో శుభము చూర్చును పంచాంగముఖ్యువాగు చెప్పగా, ఆ మధ్యకాలములో ఎప్పుడో తమ తీరికననుసరించి తాళికట్టించుట జరుగుచున్నది. వీరివంట అట్లుండుగా, నవవాగరకచక్రవర్తుల మనుకొను ఆధునిక విద్యార్థికులలో ఆ నేకులు 9 నుండి 11 గంటలలోగా, లేక 10 నుండి 12 గంటలలోగా, ముహూర్తముని అచ్చువేయించి లగ్నపత్రికలు పండుట పరిపాటి అయినది. అతివైధివముతో జరుపు ఈ తరగతి వివాహములలో తిండి తీర్థముల ధోరిణిపై, కాఫీ కహుముల సమరాధనపై, సోడా సీసాల పంపకముపై, తిండ్లినార్తల సంతోధముపై, చూపు శ్రద్ధాధిక్తులు ముహూర్తకాలముపై చూపు వాగుండును. పురోహితముహాళియుని కెప్పుడు తీరికయో అనుగ్రహము వచ్చునో, అప్పుడే “తిదేవ లగ్నము”. అదే శుభకాలము. కంట్రాక్టు పద్ధతిలో, ముట్టవలసిన సువర్ణ శ్రువద్రక్షిణాలు మొత్తముగా ముట్టవలసినవారే, అనేకవివాహములలో ఇచ్చుడిట్టిపద్ధతి వ్యాపించినది—, శుభకాల మెప్పుడైతే, పురోహితుని కేమి తీరు?

ఈ నవవాగరక వివాహముల కథ అట్లుండు. వికరముగా లగ్నకాలమును గంటలు నిమిషములలో

నిర్ణయించుకొను సంప్రదాయము గలవారికి సహా, ఆచారములో కొన్ని చిక్కులున్నవి. నిర్ణయించిన శుభక్షణములో జరుపవలసిన ముఖ్యకార్యమేది, అను విషయమున సంప్రదాయములు బహువిధములుగా నున్నవి. వివాహమునకు కన్యాదానము ముఖ్యమగుటచే, శుభలగ్న కాలమున కన్యాదానము చేయవలయు ననువాడు కొందరు కలరు. వివాహమునగా, పాణిగ్రహణముగనుక, దావానంతరము వగుడు వగువు హస్తము స్వీకరించు తీరుమునకే లగ్నకాలము కావలెనని కొందరు అనుచున్నారు. కన్యక శిరస్సున వగుడు జీలకర్ర బెల్లమునుంచి ప్రహణము చేయుకాలము ప్రధానమున కారణమున ఆ కార్యమునకే శుభక్షణము కావలయునని వేరు కొందరిరుతురు. వివాహచిహ్నముగా వగుడు వగువు కంఠముగో మంగళీ నూత్రమును కట్టు నిమిషమే లగ్నకాలముగా నుండువలయునను వారు పలువురు కలరు. సప్తపది కానిదే వివాహము సాంగము కావేరగు కనుక, సప్తపది శుభకాలములో జరుగవలయునని వాదించువాగు మరికొందరున్నారు. ఇట్లుగలచే కొంత అవ్యవస్థ చూపట్టుచున్నది.

పై కార్యము లన్నియు వివాహమునకు అంగములనుటకు సందేహములేదు. కాని, ఇవియున్నయు ఒకటే శుభక్షణమున జరుపగలుగుట కాని పని. వేరు వేరు శుభలగ్నములు వీనికి నిర్ణయించుట సయితము అసాగ్యకార్యము—కనుక, ఏ కార్యము ముఖ్యమో, వానినే శుభక్షణమున జరుపుట అవశ్యకరమము—కాని, ఏది ముఖ్యము అనుట సమస్య.

శాస్త్రములో పైన చెప్పిన కార్యములకు శుభకాలము విధించబడలేదు. శాస్త్రకారుల దృష్టివేరు. వివాహ ఫలమును దాంపత్యము మూడువిధములైన సంయోగములవలన సిద్ధించుచున్నది. వానిలో మొదటిది లేజస్సంయోగము. కన్యావరులు పరస్పరము మామకొనగా కలుగు దృష్టిసమ్మేళనమువలన ఈ లేజస్సం

పెండ్లి చూపులకు శుభకాలము

యోగము జరుగును. ఇది సమంత్రకముగా జరుగవలయు నని గృహ్య నూత్రవిధి. హోమానంతరము సమంత్రకముగా వరుడు వధువుయొక్కయు తనయొక్కయు హృదయములను స్పృశించునపుడు హృదయసంయోగము సిద్ధించును. సమావేశానంతరము విశేషకాలమున దేహసంయోగము కలుగును. ఈ మూడింటిలో ముఖ్యమై, మిగిలిన రెండింటికని, కారణభూతమైన తేజస్సంయోగమునకే శుభక్షణము కావలయుననుట శాస్త్ర మర్యాద.

- (1) "శాస్త్రాక్రమాల్లెగు సులగ్నకాలం
స్వప్నం సమానీయ జూది యంత్రోః,
సంలభ్యతం మంగళ నూత్యకాలం
సంలూకయే త్తత్ర విశ్కర్ష్య దివ్యమితి." (వశిష్ఠుడు)
- (2) "అన్యోన్య విక్షణం సమ్యక్
సులగ్న కారయేత్ సదా." (కాశ్యపుడు)
- (3) "ఏవం సులగ్నే దింపత్తోః
కారయేత్ సమ్యగీక్షణం." (శ్రోతీర్షిబంధనము)

ఈ మున్నగు శాస్త్రవాక్యములు గమనింప దగినవి.

మునుపటి కాలములో వివాహమునకు పూర్వమే కన్యావధులు పరస్పరము చూచుకొను సంప్రదాయము లేదు. ఇరువత్తులవారి పెద్దలు మునుముందుగ సంప్రతించుకొని సంబంధమును నిర్ధారించిన తరువాత, దైవానుకూలముకలశుభకాలమున వివాహము నేర్పరచి, కన్యావధులకు నకుమ తేంపట్టి, తెర ముగుసుండుతో కన్యాదానము జరిగిన తరువాత, తెర తిగించిపుడే వారొకరినొకరు ప్రవ్రథ మునున చూచుకొనుటయు, అన్యోన్యముగ వారికపుడు శుభకాలములో తేజస్సంయోగము కలుగుటయు సంభించుచుండెడిది. ఈ కార్యమునకే శాస్త్రకారులు శుభకాలమును విధించియుండుట. కాని కాలవశమున పద్దశ శత్రుకు తాదనానైనవి. ఇప్పటి పరిణామములలో ఆ నెక సందర్భములయందు కన్యావధుల పరస్పర సందర్శన మహోత్సవము, సరససల్లాహదులతో గూడ, వివాహమున కెంతో పూర్వమే ఎన్నియోమాన్యు యథాసాధకాశ్రయముగా, నిరాటంకముగా, జరిగియుండు గలదు. ఇట్టి సంవిధానపు ఫలముగ అన్యోన్యముగ మన

శ్చక్షువులకు సంక్రీతి కలిగినట్లు వారికి సంపూర్ణవిశ్వాసమో, అథవా భ్రమయో, వచ్చిననేరవ్వ సామాన్యముగ వివాహములు జరుగవు. అనగా, మొదటి రెండు విధములైన సంచోగములు వివాహమునకు పూర్వమే జరిగి, మూడవవిధమైన సాధారణముగ మిగిలియుండు ననుట. దీనికి సహా శుభకాలమును విస్మరచు ఆచారము కొందరు చేడ ప్రభు పెద్దలలో చూపబడుచున్నది. కాని, అది నిరర్థకప్రణాసయే—వధూవధులు ఉత్కంఠితులైనచో, కాలమునకు వేచియుండుతరు. వారికి జోదా శిష్యముండెనేని, ఈనిర్ణయము వ్యర్థమే. ఇట్టి పరిస్థితులలో జగురుచున్న ఇప్పటి ప్రాధానివాహములలో శుభకాలమునందు జరుగలేని కార్యమేదీ? ఇది—వాస్తవముగ చిక్కు సమస్యయే.

పరస్పర సందర్శనము పూర్వమే జరిగియుండినా వివాహకాలములో సమంత్రకముగా దృష్టిని మ్యేర్షనము కలుగు తీణమునకే శుభకాలము కావలయునని కొందరు భావించుచున్నాడు. నేదయంత్రార్థముల ప్రభావముపై భక్తి విశ్వాసములుగలనాగు ఆ పద్ధతి నవలంబించుట యుక్తమే. అది లేనిచోట ఏక్రియ వివాహమునకు ముఖ్యమనుభావము సంఘములో పాగుకొనియుండునో ఆకార్యమునే శుభకాలములో జరుపుట శ్రేయస్కుం అనెక సందర్భములలో, మంగళసూత్రధారణమే వివాహ ప్రధానచిహ్నమును భావము జనులలో నిండి యున్నదనుచే, దానికి శుభకాలము నిచ్చుట తృప్తికరముగా నుండుగలదు. ఉంగరముల నెప్పుడు ముగ్గుకొనినా, పుస్తకములో చెప్పాల్సి చెయు కాలమునకే కదా రిజిస్టరు వివాహములకు లగ్నము చూపవలసియుండునుకే

అది యట్లుండె. కన్యావధులు పరస్పరముచూచుకొను తీణమునకు అంత గొప్ప ప్రాధాన్యమిచ్చుట అవసరమా? అని సందేహించువారుండురు.

"యదా గ్రహణాం నైవమ్యం
సర్వారంభం పరితిజ
కార్య విఘ్నకరాప్యేతే,
కృతిమ ప్యత్ర నశ్యతి."

అను భరద్వాజవాక్యమును స్మరింతుము.

గ్రహవైచమ్యముగల కాలములో పరస్పర సందర్శన కార్యము జరిగెనేని, ఉద్భవ కార్యమునకు విఘ్నమైనా కావచ్చును. లేదా, కార్యము (అనగా

20

పెండ్లి చూపులకు శుభకాలము

పతులు అభివృద్ధిని సూచించుచున్నారే అనవచ్చును. గృహస్థాశ్రమగర్వమునకు భంగముకల్గుటయు, వైయక్తికముగా కన్యావధులు ఇతరవిధముగా భాగపడుటయు, సంభవించవచ్చును. శినిఫలము దానికే.

కన్యాబాధకములూ అష్టమభావమందున్న శినిశిఖరముని కేంద్రజేసే కలదు. ఆమెకు బృహస్పతి భర్తృభావాధిపతి. ఈ బృహస్పతి చారణశిమున నీచుడై అష్టమభావములో చరించుచు జన్మశిని స్థానమునకేవచ్చి జన్మవరుణజేలో నన్ను దివమందే ఈ వర సందిర్శన మహోత్సవము! చతుర్థభావములో ఇంద్రబుధ సంయోగముకలది కన్య. 'భావాంబరపిధి విశుత విహారము'చే వొక్క అనందించు లలితకళారాగకులామె. ఆ ఇంద్రబుధ సంయోగ స్థానమందే వరుని కళిత్రాధిపతి శిని యుండుట. ముగ్ధమధురమైన ఆమె కోమల మనోగర్వమును ఉపయోగించుకొని శిని పట్టి నాడు. శినిపట్టు మకరిపట్టు.

"పట్టుపట్టరాదు; పట్టివలరాదు." అనుట శిని మహాశియుని నీతిసూత్రములలో ప్రధానమైనది. చారములో స్వస్థానమునకు (వరజాతకములో) వచ్చినపుడే శినిపట్టినాడు. ఇక, వదిలుట ఎన్నటికో?

సప్తమరాశిలో శినికి ఉచ్చు; కళిత్రభావములో శినికి పూర్వదిగ్గులము; కళిత్ర కాంతుపర శుక్రనితో శినికి నిర్ధమైత్రి, ఇట్టి శినిపట్టు ప్రవాహిక జీవితమునకు అహితమెట్లు కాగలదు? అనవచ్చును. సరే. హితకరుడైనప్పుడు ప్రవాహిక జీవితమునకు శినిపట్టు స్పృహణీయమే కావచ్చు ననుకొందము. కాని, శిని ప్రయత్నికముగా అహితచింతకుడైనచో, అప్పుడు ప్రవాహిక జీవితమున అతని ప్రభావమును భరించుకొంటాడా? "దివగంధము, దీప్తాయుస్సు." అను సామెతి యగునుకదా? కాగింతిల నొక్కల కొంత కాలము సాగినా, రుచికరము కావోవును. కాని గొంత నొక్కపట్టినచో, ఎంతకాల మార్వవచ్చును?

వీక్షణ కాలమున లగ్నము సాక్షాత్తుగా వరుని జన్మ కుక్రస్థానమే. చూచినచోడనే ఆ లాభాన్యవతికి వగుడు దివ్యకుండరుకుగా, అతనికి ఆ యువతి మోహినిగా, చూపట్టియుండుట వింతకాదు. ముహూర్తములో సప్తమభాగములో నన్ను ఇంద్రునికి నిండు కోణ దృష్టిలో బుధుడున్నాడుకదా? బుద్ధికి ఇంద్రుడు

మంద్రించి మచ్చుబూడిద చల్లినాడు. ఇంకేమి కావలయును?

కన్యావధులు సంబంధమునకు సమృద్ధించినారు. వోడనే నిశ్చయము సహజరిగినది. త్వరలో వివాహమునకై వారూత్రిము చూపివాగుటాపి. కాని, సెలకే ముహూర్తచంద్రుడు చరించి దిశమకేంద్రమునకు అర్ధ కేంద్ర విషమదృష్టికిరాగా, వారి కోర్కెలకు అంత రాయము కలిగను. వరుని జనకుడు ఇహలోకయాత్ర చాలించుకొన్నాడు. ఇట్టి సంఘటనకు 'చైవ ప్రాతి హుల్య'మని పేరు.

"వాగ్దానానంతరం చాతా

పితా భ్రాతా విపద్యతే,

వివాహో నైవ కర్తవ్యః,

స్వయం స్వహిత మిచ్ఛతా."

(చూడవలెను)

ఒక ఏడాదికాలము పరిణామము జరుగుటకు వీలు కాలేదు. తరువాత వివాహము యథావిధిగా సెరవేరినది. చరితచంద్రుడు శినినుండి సమసప్తక వేగము పొంది నప్పుడే యీ వివాహము. వధువును శిని ఎట్లు పట్టి నాడో, వేరుసాక్ష్యము కావలయునా?

వివాహసంతరము ఏమేమో ప్రతిబంధకములు ఏర్పడి, భర్త ఇల్లు చేరుకొనుటకు భార్యకు సంవత్సరకాలముపట్టినది. చేరుకొన్న తరువాత అత్రవారింటలో ఆమెకు నిమియు అసౌకర్యము లే. భర్తగారి ఉత్సాహము చల్లబడినది. అతని నిరుత్సాహము అనుక్షణము వ్యక్తమగుచు వచ్చెను. అతని కృష్ణలీలలు సహించుట ఆమెకు శక్తికి మీరినకార్యము. ఇక ఇంటివారి పొరుగుదూరము కాజూన్యము. ఆమె గోగు వినువారే కానరాలేదు. సంవత్సర కాలమునకు పైగా భర్త దియకై కన్నులు కాయగట్టునట్లు కాచి కాచి, విడిచి, వేసరి, అగతియై ఆమె పుట్టినిల్లు చేరుకొన్నది. ఇతర విషయము లెట్లునా, కనుపాత్ర మయినా తీర్చుకోవలయు కదా? అలాగించి జీవన యాత్రకై ఆమె విద్యావ్యాసంగము చేయవారంభించినది. చరిత లగ్నము ఇంద్రుని సమసప్తక వేగకు వచ్చునప్పటికీ, అనగా, అయిదొండ్లలో, ఈ పెండ్లి చూపుల కథ ఈరీతిగా ముక్తాయమునకు వచ్చుట! ఫలము శూన్యమయినా, శినిపట్టు వదలలేదు. భవిష్యత్తు

దైనాథీనము. దాని చర్య ప్రకృతసందర్భమునకు సంబంధించినది కాదు.

II. ఉమ్మడివిద్యా సంపన్నుడగు ఒకానొక వరమహాశియునిగో విద్యావతియగు నొక తిగుణి 7-11-1950 వాడు సుధాస్వామి 1-58 P.M. (IST) కాలములో పెండ్లి మాపులమహాశివము జరిగినది. ఆనాటి తిథివారములు ఇట్టి శుభకార్యములకు తిగుణి. ఇట్టి స్వల్పకార్యమునకు శుభదినము కావలయునాయని ఇగుపక్షముల వారు సహా భావించియుండుదురు. మాపులు తిప్పికరముగ నేని, వివాహమునకు యోగము సుముహూర్తమును ఏర్పరచుకొనుట తప్పదు కదా? కాని, ఈ మాపుల ఫలముగా వివాహము జరుగునెడల ఈ మహూర్తము వాటిన బీజములే ఆ దాంపత్యములో ఫలించునట వారు గమనించియుండును. విత్తొకటి వాటినచో, చెట్టు పోకటి ఎట్లు మొలకలను? ఈ మహూర్తపు మహిమ ఎట్టిదో, ఇందుకే గమనింతుము.

అప్పటి ఖగోళమందలి గ్రహభావస్థితిని యీ క్రింద చిత్రము తెలుపగలను :—

I 4-0				
కు 27-56	[సాయనము]	వ 9-16 (వ)		
	ఆశ్వయుజ కృష్ణ ద్వాదశి, మంగళ పారము, హస్త	యమ 19-49		
కు 0 49				
	కు 12-43	చ 7-17	శ 25-40	
X 9-45	ర 14-22	ఇ 10-6	క 28-46	
	బు 17-48			

‘ప్రథమ గ్రాహములో మక్షికాపాతా’ మను రీతిగ స్పష్టముగా అప్రమచంద్ర స్థితి మాపట్టుచుండుట చదువరులు గమనించియుండుదురు. ఇది మహాదోషములలో నొకటి. దీనికి,

“మృగ్యుగళే మృతపతికా,
మరణం సమపైతి వా త్రిభి ర్భూతైః”

అనుట శౌనకమహర్షి చెప్పిన ఫలము. ఈ చంద్రునికి ఇవట పంచమాశిత్య మున్నది.

ఇతరరిషయము లన్నింటి, విషయసుఖము మృగ్య మనియు, సంతానస్థానము చెకువనియు నూచించు దుష్టయోగ మిది. లగ్నములో లగ్నాధిపతి గురు పున్నాడు. కాని, చంద్రావ్యయదోషములను పోగొట్టు కిక్కి ఇరికి లేదు. విద్యాభ్యాసపురి నూత్రి మిది.

“సభగ్రహాణా ముదయోస్తి నిత్యం,
నతావతా కర్మ శుభం వివిద్యాత్,
గ్రాహాంత్ర మహాదోషవిరహితోయం;
ఇమం మహూర్తస్య పంరహస్యం.”

లగ్న సప్తమాశిత్యులగు గురు బుధులకు పర స్పర కేంద్రవే! ఇది స్పర్శలు తెచ్చి పెట్టగలదు. అందులో బుధుడు అరింటియనుని కేంద్రవేదకే పోవుచున్నాడు. అనాగోగ్యమో, శీత్రువులు కారణముగా భాగ్యైర్లలకు సోమనస్యము తిగ్గునని దీనినూచిన. చాలదరి సక్రమము శనియొక్క అర్థకేంద్ర ద్విష్టినే అభిలషించుచుండుట! నునస్పర్శ, అనా గోగ్యము, గిట్టరివారికుట్ర, సుఖనాశనము ఫలమైనచో మిగిలినదేమి?

ఇంతిటోహయెననుకొనుండు. హస్తానక్షత్రపు విషవాడిలో (మూరాశిలో 7-10 నుండి 8-43 వరకు) మహూర్తకాలపు చంద్రుడున్నాడు. అనగా, ప్రయాసపడి వర్జ్యకాలములోనే వహూవగులు ఈ సుముహూర్తమును సాధించినా రనుట! ఇక, లగ్నమో, శిశిభిషానక్షత్రపు విషవాడిలో (మీన రాశిలో 3-50 నుండి 4-43 వరకు) నుండినది. మొత్తముమీన మహూర్తమంతా విషయయమైన దన్నచో, సత్యమునకు దూరముకాదు.

ఇట్టికాలములో ఏర్పడిన కన్యావరసందర్శనము వివాహమునకు అవకాశమియ్యక ప్రారంభములో నే విఘ్నకారి అగుట ఎంతో మేలు. దోషఫలము ప్రయాణ క్షేమితో, దైలు చార్తల వ్యయముతో చెప్పిపోవును. అట్లుకాక, వివాహరూపముగా పరిణమించె నేని పర్యవ సానము ఘోరముగా నుండుక మానదు.

ఈ మహూర్త చిత్రమునకు కన్యావరుల బాతక ములతోకచ్చు ఆకర్షణముననుసరించి ఫలము మాపట్ట వలసి యున్నది. కన్య బాతక కుజాశు(లగ్నాధిపతి)

పెండ్లి చూపులకు శుభకాలము

చలిత శేతువుతో చేరియున్న స్థానమే ఈ ముహూర్తమున నికరముగా సప్తమకేంద్రమైనది. ఆమె భర్తను సంపాదించుకొనవలసివచ్చేది. భర్తలో శేతు భర్తయు చూపబడవలసియున్నది. శేతువు మోక్షకారకుడు గదా? ఏదోరీతిగా వధువున కితడు మోక్ష మార్గమును సులభముగా చూపగలవలయును. కన్య బుధునికి ఆనాటి శని నికరముగా సమసప్తకము. బుద్ధికి శని పట్టివాడు. వధుని లగ్నాధిపతి శనియే! అతనిని చూచినంతనే ఆమె బుద్ధికి మాంద్యము గప్పియుండును. ఆనాడు బుధుడు ఆమె చరిత్రలన్నియుపై నుండెను. వధుని చలిత శనిస్థానము నికరముగా అదే. బుద్ధికి మాంద్యము రాదామో? పోలే, వధుని శనిమీద రవియున్న దినమది. విశేషమేమందురా? కన్య జన్మ రవికి నికరముగా కేంద్ర విచరుద్వైస్థానమునది. ఇది చాలక, అతని వివాహ సమాచయమునకు, ఆమె వివాహ మోక్ష సమాచయమునకు, మధ్య వింగువు అదే. ఈ శుభ దినమున చాడవగలుగు ఆమె పుణ్యసమాచయమైన కూర్పుండి, ఆమె వివాహ సమాచయమునకు ఎగురైవాడు. అతని చలితశుక్ర డామె వివాహ సమాచయమైన నున్నాడని గమనించితిమేని, ఆపాధారమున అకర్షణమున కతని హృదయము లోనైనదెవల వింతకాదు. ఇంకెన్ని శుభ లక్షణములు కావలయును?

వధునిచంద్రుడు ఆనాటి చంద్రరాశువునకు, అష్టమశేతువునకు, నడుమ చిక్కివాడు. కాలక్రమమున ఈ రాశు శేతువులు అతని మనస్సులో విష బీజములు నాటకపోదు. ముహూర్త చంద్రుడు చరించి శేతువుతో అర్ధ కేంద్ర ప్రారబ్ధిష్టికి రాగా, విషబీజము ఫలించవలసివచ్చేదా? పోనించు.

త్వరలోనే వరదమైనది. కొన్ని నెలలలోనే వైభవముతో వివాహము గలుగియు జరుగవలసినది. కాని, వధువు భర్త ఇల్లు చేరుకొనుటకు అనారోగ్యుని కారణములచే కొంతకాల మతిక్రమించెను. చలిత శుక్రకు శనివేగము నికరముగా అందుకొగిలినప్పటికీ వధువు అత్తవారిల్లు చేరుకొనుట? ఇట్టి దుర్విశేష దాంపత్య జీవిత మారంభమునకు విషాదకరము. చలిత శుక్రకు శుక్రస్థానము చేరి శని అర్ధకేంద్రద్వైస్థానందుకొగా, నిర్భయాత్ముడై భర్త భార్యను పరిత్యజించినాడు. భార్య భర్త రీతివులు ఉన్నత విద్యావంతులు; దర్శనీయ విగ్రహాలు; ఆసురూపులు, సమర్థులు.

కాని, అశోకముగా సామంజస్యము సంపాదించుకొను నేర్పు వారి కలవడలేదు. ఇంట గర్విరవ్వగల్గు విద్య కళాకాల వారికి నేర్పలేదు. వారి జీవితము లగ్నే గడచుచున్నది, లేజన్యయోగ ముహూర్తపు ఫలము వారి జీవితముల కిట్టి పరిణామము తెచ్చినది. అమేయశక్తిగల కాలమును ధిక్కరించి ఏమి సాధించగలము?

III కులము, కలము, విద్య, లాభాగ్రము, సౌందర్యము కల ఒకానొక తగుణిని 11-5-19f2 నాడు 11-15 A. M. (IST)లో అందగాఢుల వగు డొక్కరు వచ్చి చూచినాడు. అప్పటి కుంపరి ఇది:—

		సు 2-7
	బు 25-27	కు 8-29
		X 11
		ర 20-30
రా 26-30	(సాయనము)	వ 11-9
	చైకాళి కృష్ణ	
	త్వీతియ భానువారము	
	అనూరాధ	1 12
		యము 19-7
		శ 26-30
చ 8-51	కు 6-55	శ 8-57
	(వ)	(వ)
		ఇ 19-82

దినపత్తి బాగున్నది. తారమంచిది. త్యాజ్యుని దోషములు లేవు. దశిమ కేంద్రములో శుభక్రమము లగు నురు శుక్రమున్నాడు. అందులో శుక్రని కది స్వత్రేక్రము. కన్య లగ్నాధిపతి శుక్రమే. ముహూర్త లగ్నాధిపతి రవిరాజ్య స్థానములో వెలుగు చున్నాడు. అంతారమయగ నున్నది.

కన్యావధులు సమ్మతించినారు. తన పెద్దలతో సంప్రతించి తనవారి కార్యక్రమమునునుసరించి వ్రాతునని వాగ్దానము చేసి పోయిన వధుడు బొదా శిష్యులు చూపినాడు. కారణము తెలియదు. బాబులకా ప్రతిలేదు. ఇట్టి పరిస్థితి కొమలుల కేలెల హృదయము లను గొడ్డలి పెట్టుకదా? విత్తం లగ్నము సాక్షాత్తుగా ఆమె చలిత భర్త స్థానాధిపతి (కుజుని) పై నుండెను.

ఆమె వరుణుని నిండు త్రిశోణ దృష్టి ఆ కుజానికి కలదు. దైవిక లగ్నమే, చెరికిరినిబోయినట్లు, ఆమె చరిత్ర భర్తృసహాయము పై నధిష్టించిన దినుసుది. వగుని ప్రవర్తనమువలన ఆ యంతరి హృదయ మెంతటి అందో శివము పాలు కావచ్చునో, మనము ఊహించుకో గలము.

ముహూర్తము బాగున్నదే, ఫలమిదేనా? అన వచ్చును. వీక్షణము ఫలించినది. వివాహము సయితము కావచ్చును. మజ వరుణుల దృష్టి ఆలస్యము నోర్వ లేదు. అంతే!

“కర్మకాల ఫలం శస్త్రం, దుష్టం స్యాత్ జన్మజం ఫలం,

కాంక్షం భూత్యాపి, తత్పశ్యాత్,
విఘ్నప్రతి ప్రభాయతే,”
[త్రోలిచ్చి]కాశము]

వక విషయముగా నుండి, ముహూర్తము బాగున్నచో, ముహూర్తము ఫలించినా, తిరువాళ్ల క్షేమ కలగునని అర్థము.

ఆ యంతరికి చరిత్రరచి జన్మ వరుణులతో సార్థి కేంద్ర ప్రారబ్ధిలో నున్న కాలమది. రచి వరుణుల వేగకల వయస్సులో విగ్రహింప సంబంధములు, బాంధవ్యములు, భాగస్వామ్యపు నియమములు సాధారణముగా ఫలించవు; ఫలించినా, త్రేమకరముగా నుండవు. కాని, ఈ సమయమునకే ఆమె భర్తృప్రాసాధితరి కుజుడు చరించి వరుణునితో మిత్రదృష్టిపావగల్గుటచే, భర్తృ సంపాదనమునకై ఆమె తిహితహూడు ముండుట. వయస్సు అనుకూలించినది దిగికు. కాని, ఆమె చరిత్రచంద్రుడు రచి వేళలో నుండిన కాలము నందే వరసందర్శనము జరుగుట. వియోగకారకుడగు వరుణుడే ఈ సంవిధానమును కల్పించినాడు. ఆమె చరిత్ర రచికి సమస్త ప్రకృత్యములోనే, ఆమె వరుణునికి అర్థకేంద్రస్థానముండే, నికరముగా ఈవరుని జన్మకుశ్రుకుండుట. మంగళాక్షరాలతో ఆహ్వానించి వరుణుడహాళియును పిలుచుకొనివచ్చిన వరుణితితు. వ్యామోహపాశము తలలుగొన్నది. సమ్యగించినాడు. మహాలక్ష్మీవంటి కన్యను చూచి ఏల సమ్యగించుకు? కాని, దురాశపట్టినది. జ్ఞానాశ్రయ వహించినచో, లక్ష్మీగటాక్షము (అరణ్యము) హేమనని తలచినా డిగితు.

కేంక రక్షితామోఘరాత, ఆ వివేకతరి త్రోలి త్యాస్త్రమును శిరగమాశ్రయించినది. రచివరుణువేద దాదాపు సంవత్సరకాలము వ్యాపించి యుండుగల దనియు, అలాగే వివాహము జరుగుట అహితమనియు వేధాకాలములో దాపులమైన వరుగు దుష్టఫలమునే దాంపత్యజీవితమున అందిచ్చుననియు, ఆమె గ్రహించి నది. వివేకతరి అగుటచే, సంకల్పశక్తితో కోగ్మలను నిగ్రహించి నెమ్మదిపడినది. కాని, వరుణుడు పంపిన వగు దూరకవిశుచునాగు కాదు. అతని దురాశకు అదిరము లభించకపోగా, చల్లబడి తగ్గిపోయి విఅరణము కాని లేకయే పెండ్లియాడగలనని ఆశమాపి, ఎంతో ప్రయోసపడినాడు. అయిన నేమి, ఆమె నిశ్చయమును మార్చుకొనలేదు. ఋజుప్రవర్తనలేని సాస్త్రిపగుడగు ఆ వగుని వివాహమాడుటకు ఆమె నిరాకరించి, రచి వరుణువేగ కడచిపోవుదాక వివాహప్రశంస రానియక వ్యాసంగముతో కాలక్షేపము చేయుచు, గండము గడమకొన్నది. ఈ వేధాకాలములో ఆ వగునితో అతిసలభముగా వివాహము జరిగియుండును. ఇట్టి సన్నివేశములలో, ఆమెవలె మనోనిగ్రహమును చూప గలవారు తిరుణులలో అరుదు. ఆమె వివేకమునకు ఫలమిది. దైవము దుష్టముగా నున్నప్పుడు, దానిప్రభావ మును ఆదివిఘ్నముగా ఆమె స్వీకరించెను.

IV. .పై దృష్టాంతములలోని కథానాయకుంలు వివాహమునకు ఓధాదశి వచ్చువరకు ఓషితో వేచినది. చరిత్రచంద్రునికి చరిత్రశక్రసంయోగము, సప్తమాధిపతి యగు కుజునితో కోగద్విష్టరహా, ఏక కాలముండే వచ్చినది. తలవనితలంపుగా, ఒక ఉత్తముడగు వరుగు వివాహార్థియై వచ్చి ఆమెను చూచినాడు. వారిపరిస్పర సందర్శనము 16-8-1928 నాడు 10-15 A. M. (I. S. T.) లో జరిగినది. ఆ ముహూర్తపు చక్ర మిది:—

దిగ శుద్ధి చక్రగ నున్నది. ఆమె జన్మరచివిద చంద్రుడూన్న దినుసుది. వరుని జన్మచంద్రుడు ఇంద్రుని స్నేహ దృష్టితో అవలంబే యుండుట. బుధుడు (వరుని లగ్నాధిపతి) ఆనాడు కన్యక సప్తమాధిపతిపై నుండెను. అతని మన్మథ సహాయముపై ఆనాటి శుక్రుడు నిలిచి ప్రోత్సహించుచున్నాడు. ముహూర్తపు లగ్నము వికరముగా కన్యక జన్మలగ్నభాగయే

పెండ్లి చూపులకు శుభకౌలము

			న 21-9
రా 2-8	(పాయనము) — (కావణ, శుక్ర, సప్తమి భామ వారము, స్వాతి —	శు 18-50 వ 20-52 X 28 45 శ 2-3 బు 4 37 కు 11-12 ర 23-0	
చ 4-30		ఇ 21 88 శ 22-48 I 29-0	

కుజునితో పరిపూర్ణ త్రికోణ శుభదృష్టితో నుండువరని జన్మ శని స్థానము ఆ భాగయే. అతిని వివాహ సహ మము సామెత్తుగా ఆ భాగయందే యున్నది. ఆమె జాతికములో బుధుడు ఆ భాగయందే యుండుట విశే షము. ఏమందురా? బుధుడు వరుని లగ్నాధిపతి. ఈ మహారాత్రుల సప్తమ భావముండే ఆమె భర్తృసహమ యున్నది. సందర్భము సఫల మగుటకు ఇంకెన్ని యోగ ములు కౌశలయును?

లగ్నములో పాపగ్రహము లనబడు ఇంద్ర శివులు ఉన్నారే. ఇది సుఖమా? అని శింకించవచ్చును. కన్య జాతికముల్లో ఈ గ్రహములు అన్యోన్య శుభదృష్టితో ఉపదయ (కృద్ధి) స్థానములలో నున్నవి. మహారా త్ర కాలములో వీరికి ధర్మస్థానమందలి బృహస్పతినుండి శుభదృష్టికలదు. వరుని సప్తమాధిపతి బృహస్పతి. ఈ గ్రహములు ఆహారము చేయజాలవు. ధర్మదృష్టి, రియమ బద్ధిత, దూరాలోచనము, జాగరూకత, మున్నగు సుఖము లనే ఈ గ్రహము లీయగలవు.

“సాంప్రత ఫలదః నూతౌ,
బలాధికో యో దళాధిపతిమిత్రం చ,
పాపాపి స శుభద స్వాస్తిత్.”
అను వరాహమిహిర వాక్యము మరువం నిది.

ఎంత హితకాంక్షి అయినా, కుజ వగులువలె శని ఆత్రముతో పనులు చేయవచ్చుకాదు. అతడు మందగామి.

వరుని తృప్తిపడి సమ్మతించినాడు. కన్యక తోడనే నిర్వారణమునకు రా లేదు. ఇతర సుగుణము లెన్ని యుండైనా, వగునియందు వన్నెలో ఆనుకూల్యము ఆమె కంటికి కానరా లేదు. “కన్యావరయతే రూపం.” అని చెప్పిన మహాశయ డెంత అనుభవకాలియోగా? కొన్ని దినములు నెమ్మదిగా ఆలోచించిన తరువాత, పూత మెరుగుల తక్కువకంటె సుఖాలములకే వల మెచ్చని నిశ్చయించి, దృఢ చిత్రిముతో తన సమృతి నొసంగి, కొన్నాళ్లలోనే ఆ వగుని పెండ్లిగూడినది. గౌరవ మర్యాదలతో, సత్సంతాన సౌభాగ్యముతో, ఆ గృహిణి ఇల్లుకు ఆనందించుచున్నది.

గుప్తదశలోని ప్రయత్నఫల మెట్టిదో, దైవాను కూల్యముకల కాలమున పురచకారమునకు శుభఫల మెట్లు సులభముగా సిద్ధించునో, మనకి దృష్టాంతము తెలుపుచున్నది. తులాలగ్నమునకు యోగకారకుడు శని. మహారాత్ర కాలములో ఉచ్చుడై లగ్నమునందే యున్నాడు, వరజాతికపు శని అచటనే యుండుట అగుటచే, ఆమెకు శని దూరాలోచన శక్తినిచ్చి, హిత మును బోధించి, జీవితమును సఫలముచేసెను. మంచి కైనా, చెడుపునకైనా, శని పట్టు పటిష్ఠమైనది.

ఇప్పటికి ఈ దృష్టాంతములు చాలను. కన్యా వర సందర్భమునకు సుముహూర్తము కావలెనని మన ప్రాచీన మహర్షులేల కాశించినో, మన మిల్లుకు కొంత అయినా ఉపహించగలము. వారి హితబోధను నిరాదిరించితిమేని, వస్తువు మనదే. పెండ్లి చూపులకు సిద్ధపడు ప్రాధ కన్యావరము, వారి చెట్లలు సహో, ఈ జ్యోతిష్యాస్త్ర రహస్యములను గమనించెదముగాక. దుష్కాలము నుపయోగించి, తరువాత దైవమును నిందించి లాభమేమి?

“సుఖదుఃఖకరం కర్మ
శుభాశుభ ముహూర్తజం” —(సర్వసింధువు)

కె ర టా లు

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

వి.టి. స్టేషన్ లో పెద్ద గడియారం పది గంటలు చూపేశతోంది. యాత్రైగజాల దూరంలో వున్న అమ్మాయి కారదేవిన్న అనుమానం కలిగినా కొంత నూత్నిపరీక్ష చేసిన తరువాతకాని కారదేవి నిర్ణయించలేకపోయాను. బహుశా నన్ను చూసే వుంటుంది. కాని నాతో ఎందుకు మాట్లాడుతుంది? నా కంటే గంట ముందు బహుళదేవి ఇంతసేపటి వరకూ ఏంచేసిందో వూహించలేకపోయాను. బహుశా ఉమాపతిని కలుసుకోటానికి వెళ్ళిందేమో!

స్టేషన్ బయటకొచ్చి తలవంచుకుని నడచి పోతున్నా.

‘ఏవండోయ్!...నమస్కారం! కొంపతీసి నాకు దాష్ యవ్యుడుకదా!’ అన్నమాటలు చెవుల్లో గిరిగింతలు పెట్టాయి. తిరిగి చూశాను. ఎదురుగా సరోజ నిలబడుంది. మనస్సుకు స్పృశ్యం చేసే ఆ కళ్ళల్లో చీకటి కన్నె చేతులు వూగిస్తూ కనపడింది. ఏదో కారణం వుండే వుంటుంది. జుట్టు వెక్కిరించి ఎర్రబిళ్ళుతో ఓగించింది. చెవులకు గుజరాతీల మాదిరిగా నెడల్పాటి లోలకులు-మార్కకాంతిలో తళుక్కుమన్నాయి.

‘అంతటి ధైర్యం లేదుకాని పదిపదియిదికదా! ఆఫీసుకు రాకుండా ఏమిటిది?’ అనడిగాను.

సరోజ తన చేతికున్న ‘ఫేవరీయాబా’ కేసి వోమాటు చూసి తిరిగి నవ్వింది. ఎక్కడో సామ్రాజ్యం ఒక్కసారిగా తగలబడుతున్నట్టు - ‘ఇవేళ సెలవు పెడుతున్నా-మనసు ఏం బాగాలేదండి-ఏదో విలువైన వస్తువు జారిపోయినట్టుంది. మీ కోసమే యిక్కడ ఇరవైనిమిషాలనుంచి తపస్సు చేస్తున్నా. ఉమాపతి గురించి మీకు కొత్తసంగతి ఏదైనా తెలుసా?’

ఆశ్చర్యంలో కనురెప్పలు కదిలాయి.

‘తెలియదు - అతనితో నాకేం ప్రయోజనం లేదు. మనసులు విరిగాక ఆతుక్కుడం అసంభవం.’

దూరంగా వినిపించిన జోళ్ళ టకటకలు నా దగ్గరకొచ్చి ఆగిపోయాయి.

‘హలో!’ అని విమ్ చెసింది ఎరిజెబెత్.

‘హలో!’ అన్నాను, ఆమె వేసుకున్న కొత్త ఫ్రాకుకేసి కన్నార్పకుండా చూస్తూ. జోళ్ళ చప్పుడు దూరంగా కదిలిపోయింది. సరోజ దృక్పథంలో నేనొక కిఖరాన్నయితే ఆమెదృష్టి లోతునిర్ణయించరాని అగాధం.

‘మీకోమాట చెప్పాలనే ఇక్కడ నిలబడ్డాను. అతన్ని గురించి నో విచారకరమైనవార్త చెప్పాలి. ఇప్పుడు విషయం జల్లడి చేస్తే మీరు బాధపడతారు. అందుచేత పాయంత్రిం చాపాతి వంకరండి. ఏమిటో-ప్రతిమనిషిలోనూ కొన్ని భావాలు చైకిరాకుండా అణగివుంటాయి. నొక్కివుంచి ఆ నేక వేమలు వేస్తాం. చివరకు మేక-అప్ చేసుకుంటుంటే తెరకొస్తావు కున్న తెగిపోతుంది.’

సరోజ ఇంత వేదాంతం మాట్లాడటం నేను ఎన్నడూ వినలేదు. ఆమె వేషభాషల్ని-మాటల తీరును బట్టి నేను చేసుకున్న నిర్ణయాలు పారపాటేమోనని పించింది. గణితశాస్త్రజ్ఞుడు స్వయం సిద్ధాలమీద తన భవనాన్ని నిర్మిస్తున్నాడు. కాని పునాది ఇసుకతో కడితే?

‘కారద మాట్లాడా ఫోన్ చేయండి-ఆమె వుండటం అత్యవసరం’ అని, నేను అనబోయే మాటలు చెప్పి నేనుకోకుండా చకచకా నడిచి వెళ్ళిపోయింది.

ఆశ్చర్యే ఎరిజెబెత్ యాత్రైగజాలు వెళ్ళిపోయింది. ఆమె క్రాఫింపు చాయిర్ మీద వున్న నీరిబ్బను ఇంకా స్పృహగా కనిపిస్తూనే వుంది.

అఫీసు చేరుకునే సరికి పదిన్నరైంది. వెళ్లిగానే బాస్ సెలవుపెట్టాడని తెలిసింది. నిన్న బద్దకంగా వదిలేసిన నాలుగు తెలుగు టైపు చేయటం పూర్తిచేసి తీర్గొని కుర్చీకి జారబడ్డాను. నాకు నాలుగు గజాల దూరంలో పైల్లు మగ్గి పడికొట్టుకుంటున్న కామర్స్ నెమ్మదిగావచ్చి బిమ్ చేశాడు.

‘మిస్టర్ కామర్స్! చిక్కిపోతున్నావమ్మా!’ అన్నాను. ‘కారణం మీరు గెస్ చేసే ప్రయత్నంలో వున్నారనుకుంటూ అదిసరే కాని సరోజం లేదే! అని ఆమె టీటుకెసి వేలు చూపెట్టాడు.

‘ఆశాభంగం కలిగించిండుకు చింతిస్తున్నా. ఆమెవారం గోజులు సెలవు పెట్టింది.’ అంటూ అతని ముఖకళివలికలు ఎట్లా మారుతున్నాయని చూశాను. హిమాలయం తెలపాదవొడుగుతున్నట్టే ఫీలయ్యోడేమో!

ఫోన్ చేర్చామని రిసీవరు అందుకున్నాను. ఫీ... కారదతో మల్లీ మాట్లాడటమా? ఇంతిరధిస-సంఘర్షణ జరిగిన తరువాత! ఆయనా నేను రమ్మంపై వస్తుందా? నేనేదో పద్యవ్యూహం అల్లి సారెపుగురులా ఆమెను బంధిస్తున్నట్టు ప్రాసోక్తి నేనేం చేసేది? రిసీవరు యథా స్థానంలో వుంచి రెండవగులు ముందుకు చేశాను. సరోజ మాటలు ప్రతిస్పించాయి. మల్లీ రిసీవరు అందుకుని డబుల్ చేశాను. కార్ వచ్చింది. ఉన్న విషయం చెప్పాను. ‘అవును-అయిదు నిమిషాలక్రితం సరోజకుడా ఫోన్ చేసింది. తప్పకుండా వస్తాను.’ అంది కారద.

కామర్స్ డిలెక్స్ సిగరెట్ అందించాడు. అఫీసులో పనిలేదు. ఉమాపతి విషయం అలలురేగుతున్న సముద్రంలావుంది. ఆలోచనలు కళ్ళెక్కిన సుర్రంలా తాడుతెగిన గాలిపటంలా పగులబ్రైయె...

లిఫ్ట్లోనం కూర్చోని నిలబడున్నా, కాలం వృథా చేయటం ఇష్టంలేక చేతివున్న తెలుగు వారపత్రికలో నిల్చు చదువుతున్నా. నావనక నిలబడివున్న వ్యక్తి ‘ఏవండీ! థామస్ కుక అండ్ సన్స్ అఫీసు ఎక్కడండి? అని స్వచ్ఛమైన గోదావరి తెలుగులో అడిగాడు.

‘నావో రండి’ అన్నాను. ఇద్దరం మూడవ ఫ్లోరులో దిగాం.

‘ఇదే మీరు అడిగిన అఫీసు. నేను పనిచేసేది ఈ అఫీసులోనే!’ అన్నాను.

‘అలాగా!...థాంక్స్! చూడండి! ఈ అఫీసులో డైరెక్ట్రాఫరు పాట్లు ఖాళీగావుండని విని వచ్చాను. నేను చాలా కష్టాల్లో వున్నాను. మాది కాకనాడ-అమ్మ-చెల్లెలు అందరూ అక్కడే వున్నాయి. కుటుంబభారం అంతా నామీదనే వుంది.’

‘దానికేంలేండి!...బాస్ లోపల వుంటాడు. అతన్నో మాట్లాడండి.’ అన్నాను.

ఆ తరువాత ఉమాపతి టెస్టులో విజయం పొందడం వుద్యోగం సంపాదించడం జరిగాయి.

ఆ మర్నాటినుండి ఉమాపతి పూర్తిగా మారాడు. కళ్ళిల్లో మొదటిరోజు కనిపించిన దైన్యం చెల్లాచెదరైంది. పెదవులమీదికి చిరునవ్వు జారింది. ఇంటర్వ్యూకి వచ్చినప్పుడు వేసుకున్న సాదాదుస్తులు-కొన్నూరు చెప్పలు అతన్ని వదలకోవలసివచ్చింది. కొత్తకొత్త నూలు కుట్టించాడు. మొదట్నుంచీ నేనతన్ని జాగ్రత్తగా గమనిస్తూవచ్చాను. అఫీసులో సగంమంది యువకులు. వాళ్ళవిషయంలో అతని ప్రవర్తన ఎలావుంటుందనేది వాడ్రస్తే. దాన్నిబట్టి అతని కీలానికి హద్దులు నిర్ణయించి దాన్ని గీయగలిగాలా వుపయోగించుకోవచ్చుననికాదు కాని అదొక ప్రభావాంశంగా కనపడింది. అయిదారు గోజులు పోయాక అతన్ని మాయంటికి రమ్మని ఆహ్వానించాను. అతను ఓ అదివారం నాకు వచ్చాడు.

నేను - కారదా స్వేచ్ఛగా మాట్లాడాం. అతనికి ఎఫ్ఎస్ టెన్సి తెలుసు-రేడియో ఇంజనీరింగ్ చాలినవును. జీవనాధారం దొరకటమనేది అతని కన్నదూ సమస్యకాదు. ఉదయం కాలేజీకి వెళ్లి బి. ఏ. చాకొ చదవాలన్నాడు.

‘మనీకి పరిస్థితులు ఓ స్థిరమైన మనస్తత్వాన్ని ఇస్తాయా? — లేక స్థిరమైన దృక్పథం - అభిప్రాయాలు - భావాలు స్వతంత్రంగానే తమ స్థానాన్ని ఏర్పరచుకుంటాయా?’ అన్నవాదంమాట ఎలావున్నా ఉమాపతిని పరిస్థితులే మార్చాయని నేననుకుంటాను. అతను తనకు జీవితం మీద కొన్ని అభిప్రాయాలు వున్నాయన్నాడు. అభిప్రాయాలస్థిరం కావని వాదిస్తామనుకునివ్రాయకున్నా-పెసిమిజం పాతుకుపోయింది. అతనికి చక్కటిభవిష్యత్తు వున్నా కూనిరాశావదం ఎందుకో! పక్షులు సాయంత్రం కిలకిల్లాడుతూ ఇళ్ళకు తిరిగిపోతుంటే ఉమాపతి

అవన్నీలిండిలేక కాలేడుపుటో ఏమన్నా తిరిగివెడు
కున్నాయంటాడు. మాయంటోవున్న హోస్తియం
ఘోష 'మాయంపకోయ' పలికించాడు. ఆఫ్టర్
నైకాలజీగరించి పుష్పాస్థానానిలో మాట్లాడాడు.
ప్రాచీనగీతాన్ని ఖండించాడు. షేక్స్పియర్ ని
'పెడ్ కాపియిస్ట్' అన్నాడు. ఏదిఎలావున్నా నేను
రెండువిషయాలు గ్రహించాను. కారణమే—అతినికీ
మగ్గ ఏకాభిప్రాయం కుదిరగలఅంశాలు చాలా
వున్నాయి. ఉమాపతి ఎదుటివ్యక్తిని చిటికెలో
అక్కర్లించగలడు.

కామత్ చిత్రమైనవ్యక్తి. అతనువుతోగొం చేసు
టం కేవలం కాలక్షేపంకోసం. అది యితిరులు విశ్వసిం
చకపోయినా నేనునమ్ముతాను. మెడమట్టా నిల్చు-
ముప్పుచుట్టుకుని హుమారుగా మాట్లాడతాడు--ధనికుల
జాతిలో నేయవచ్చు.

కామత్ తనమాటల్లో—చేతల్లో కొంతఅసహ
జత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తాడు. ధులీక్షలు విసుగుతూ
అందరినీవద్దన్నా తనూనవుతాడు. అతినికన్న అనేక
'పిచ్చుల్లో' అమృతయిలపిచ్చికుడా వుంది. అయితే
ఎంతిమంది అమృతయిలనుందర ధైర్యంగా గుండెవిడ
చేయివేసుకుని తనవ్యక్తిత్వం ప్రదర్శించి విజయం
సంపాదించాడన్నది అనుమానాస్పదం. అంతికి మన
స్థైర్యం అతినికీ లేదనే నా నమ్మకం. అయినా అతిను
దేశం నలుమూలలా తనకున్న అనుభవాల్ని వర్ణిస్తూ
వచ్చాడు. అతిను వోఅమృతయిచేత అక్కర్లంపబడిన
పక్షంలో ఏమూరీవున్నో తీసుకొచ్చి ఆమెకు పది
గజాలదూరంలో నిలబడి అపువు ఆమెనుంగుతునిసిరి
'నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను' అనేసి పారిపోయినా నేను
ఆశ్చర్యపడను.

అతినికీ సరోజఅంటే వో 'ఫాసీ' వున్నమాట
నిజం...ఎలీజబెత్ విషయంలో అతిని ఆభిప్రాయం
కనుకొంటానీకి ఎన్నోమరాలు వుపయోగించి ప్రశు
త్వింది విఫలమౌతూవును. పోనీ సరోజతెగించి 'ఆల్
రైట్ మిస్టర్ కామత్!...నీ ప్రేమ అంగీకరించాను.
వివాహం ఎప్పుడుచేసుకుందాం?' అనడిగితే కామత్
వంటనే రాజీనామాచేసి వెళ్ళిపోతాడు. అతిరునాత
సరోజ ఎక్కడైనా కనబడితే ఆమెకంటపడకుండా
ఏపు ప్రకమ—ప్రేమో మొహానికడం పెట్టుకుని చల్లగా
జాగుంటాడు.

కాని సరోజ అంతటిమాట ఎన్నడూ అనదు.

ఆమెతత్వం—తీరు-అన్నీ ప్రకృతికి విరుద్ధంగా
వుంటాయి. ముఖ్యంగా ఆమెకు వివాహం మీద
నమ్మకం లేదు. వెనకటికి ఎవరో 'అయ్యో! నన్ను
బ్రహ్మచారి అనకండి-అనివాసీతు డనండి' అన్నట్టు-
ప్రభుగోలా భర్తను మామంజే భార్యకు విసుగై
విడాకు లీయ యిద్ది వేస్తుందట—ఏడాది కో శిశువును
కనిపారేస్తూ భర్తకు యిచ్చమైన కూరలతో గుచ్చికరంగా
వొంతుతూ, అతిని అశుశులకు మడుగు లాతుతూ—
చీ—చీ చీచిరియిది? పాతికేళ్ళ పశుమనుమామంజే
నలభైయేళ్ళ అవ్వలా కనిపిస్తుందిట! ఒమర్ ఖయ్యం
అన్నట్టు జీవితాన్ని అనుభవించాలంటుంది. దెన్నైనా
వెనక్కి నేగలంకాని గడచిన ఒక్క సెకనును కూడా
తీసుకురా లేం—ఆటువంటపుడు మానసిక బాధల్లో,
కట్టుబాట్లలో—ఎదుటి వారికి గోతుబతీస్తూ—లోపల
వొకటి వుంటే పైకి వొకటి నటిస్తూ చరిత్ర కాని,
కొందరు వ్యక్తులు కాని నిర్ణయించిన మార్గం మగ్గ
అణగిపోతూ ఎందుకు బలకారీ? జీవితంలో స్వయంగా
అనుభవం గడించి మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించుకోవాలి-
అంటేకాని 'ఇలా—ఇలా' నడచుకుంటే 'ఇలాంటి'
పరిణామాలు కలుగుతాయని వాదించటం—సిద్ధాంతీ
కరించటం అసందర్భం — అవ్యాయం — అని
వాదిస్తుంది.

'అందరూ యీ విధంగా నడచుకుంటే ప్రపంచం
మాటేనిటి? కొంతకాలానికి జాతి నశింపుకొదా? అని
అడు ప్రశ్న వేస్తే నిర్లక్ష్యంగా నవ్వేస్తుంది. కామత్
కుడా ఇలాంటి సందేహలే లేవదీస్తాడు. పొద్దిమతి
నూత్రాలను అందరూ తు. చ. తిప్పకుండా అదిరిస్తే,
అందరూ గుండుచేసుకుని కొవ్వయవస్త్రాలు ధరించి
'భీక్షాం దేహి' అని తింగవలసిందేగా! ఎగురై నవ్యకుల్ని
స్త్రీ పురుష విభేదంతో చూడనంతకాలం మానవజాతి
మాటేమిటి? కాబట్టి ఇదింతా 'హంబక్'—అందుకీ
ఎవరూ వాన్ని అదిరించరు. అంటాడు—ఇలాంటి
వ్యక్తులతో వాదించి విసుగై తి వూరుకున్నా—

ఉమాపతివచ్చిన రెండు వారాలకు కామత్
'మితో' కొంచెం రహస్యంగా మాట్లాడాలి—అలా
రండి' అన్నాడు.

ఇద్దరం బాల్కనీకి వెళ్ళాం.

‘ఉమాపతి ప్రవర్తన గమనిస్తున్నారా? అ నది గాదు. అతని ప్రశ్న వెనకవుండే, భావం బాధపడక పూరుకున్నాను.

‘సరోజ ఇది తరకటి మల్లే నాతో మాట్లాడటం లేదు. మీ మిత్రుడు ఘటికుడు. కాని నేను బాగ పడేది అందుకొక్కడు. మన కళ్లి ఎదుట ఇలాంటి ఘోరం జరుగుతుంటే ఎలా సహించగలం?’

అతని కంఠంలో ఓటమి స్పష్టం గా కనిపిస్తోంది.

కామో ప్రవర్తననుంచి నిలదీసి అడగవచ్చు— కాని ప్రయోజనం వుండదు. అది కేవలం వ్యక్తిగత విషయంలో జోక్యం కలుగజేసుకోవట మవుతుంది. సీతీని అడ్డం పెట్టుకుని తన మనసులో వున్న చూటను మధ్య పెడుతున్నాడు. నిజానికి నేనూ బాధపడ్తాను. ఉమాపతి సరోజమాలం గా చెప్పిపోతాడేమోనని. ఆ తరువాత రెండుమాడుసార్లు ఇద్దరూ కలిసి నీనిమాకు జడుతుండగా చూశాను.

తైకుల్లాడగ్గరవున్న సైన్స్ కాలేజీలో ఖాళీవుం దని కనుక్కోటానికి వెళ్లి తిరిగివస్తూ విశ్వోగ్ధా గార్లెస్స్ ముందర సరోజనుచూశాను. ఆమెమాపులు చుటూ తిగుతుూ ఎవరికోసమో నిరీక్షిస్తున్నాయి. కూలింగ్ గ్లాస్ లోంచి నన్ను చూసి విష్ చేసింది. రెండు జేబుల వేసుకుని దాన్ని అర్థ చంద్రాకారం గా మెలితిప్పి మధ్య నల్లరిబ్బను వసులుగా వ్రేలాడదీసింది. తెల్లటి పాదాలకున్న ఎర్రనీపుద్గ చూస్తూ కొన్ని సెకనులు గడిపాను. ‘యోచారి’ చీర తాలూకు నీలిరంగ ముఖంమీదపడి వింత శోభనుకలిగించింది. ఆవేళ సరోజను చూస్తుంటే ఫ్లాష్ లైటులో బల్బు వెలిగిన అనుభవం గలిగింది. సౌందర్యం వింతగా ఆపు లించినట్లు—‘ఏనిటి సంగతి? ఎవరికోసం ఈనిరీక్షణ?’ అ నడిగాను. ‘ఉమాపతికోసమి—అతను విక్టో రియా గార్లెస్స్ చూడ లేదన్నాడు. ఓంటరిగా చూడ డమంటే బల్లమాలినభయం. అయినా చెప్పావా! అతను బట్టి ఆమాయకుడునుమండి! ఎలా బతుకు తాడో ఏమో! ప్రతి చిన్నవిషయానికీ బాధపడ తాడు. బట్టి పిచ్చివాడు. పెన్ను సరిగ్గా రాయక పోయినాసరే—ఎవరో తిన్ను మీదపడిచంపుతున్నట్లు ఇదవుతాడు—’మట్టి ముద్దకొరికితే దానికి రూపం ప్రసాదించటం నీకు కొత్తకాదుగా! అన్నచూటలు నాలుక చివరదాకావచ్చి ఆగిపోయాయి.

‘నాలుగంటలకు వస్తానన్నాడు—పావురంకు అయిదైంది, ఇంక వుండలేను. నే వెళుతున్నాను. మీరు వస్తారా?’

‘నేనే స్నేహితుణ్ణి కలుసుకోవలసి వుంది— సారీ—’ అని చిన్న అబద్ధం ఆదాను—

సరోజ మానం గా వెళ్లిపోయింది.

ఆమె నాదగ్గర్నుంచి దీన్నోదాచటానికి ప్రయ త్నించినది స్పష్టమైంది. నేను రాకపోలే వుమాపతి కోసం ఎంతసేపైనా సరే కాసుక్కూచునే దేమా: అంటే నన్ను చూసి భయపడివుండాలి—అనుమానపడి వుండాలి—పానకంలో పుడకలానేను అడ్డం వచ్చి వండుకు కొంతబాధపడ్తాను—పదినిమిషాలు గడిచాక ఉమాపతి ప్రత్యక్షమయ్యారు. ‘నీ కోసం చాలాసేపు చూసి సరోజ వెళ్లిపోయింది. మనం గార్లెస్స్ చూద్దామా?’ అ నడిగాను. తరువాత నాకు స్ఫురిం చించి. సరోజనుకరించి ఏమీ ఎరగనట్లు నటించి అతని అభిప్రాయం తెలుసుకుంటే బాగుండునని—‘తప్పే మరోనాడు చూసుకుందాం లెండి. ఇవేళ మీ రెలాగూ దొరికాదు కనక మా రూంకి రావాలి.’ అన్నాడు. నేను ఏదో చెప్పిపోతుంటే ‘ఇలావస్తానని చాలా సార్లు చెప్పి నమ్మించారు. ఇప్పుడు ఎలాంటి సాకులూ పనికిరావు’ అని బలవంత పెట్టాడు. సరేనని బయలు దేరాను.

ఉమాపతి డి. డి. నాదర్ లో వుంటున్నాడు. అతను వున్న వాటాలో ఓ ముసీలావిక ఆమె మనవ రాలూ వున్నారు. ఆమె పేరు సంస్కృ. వెళ్ళిగానే గౌరవించి మాట్లాడారు. ఉమాపతి నన్ను తెలిపాగితే కాదు. సంస్కృ కాఫీ తీసుకొచ్చి నా ముందువుంచింది.

‘మాకు కాఫీకంటే టే ఎక్కువ యిష్టం— అంచుచేతి మీకీ కాఫీ గుచ్చింపకపోవచ్చు. సరిగ్గా తయారుచేసుకుంటూ నాకు చేతికొను అంది, స్వచ్ఛ మైన మంత్రాలా.

తరువాత తెలుసుకున్నాను. సంస్కృ ఏదో చిన్న కంపెనీలో పనిచేస్తోంది. ఇంకా పెళ్ళికాలేను. ముసీ లావిక ఇంత ఆదరంతో అతన్ని చూసుకుంటోందంటే అతని ‘మంచితనాన్ని’ గుర్తించి వుండాలి. నేను ముందే చెప్పాను. ఉమాపతి ఎదుటివ్యక్తిని చిటికెలో నమ్మించి తిం చేసుకోగలడు. అతనికి దైవం ప్రసా

డించిన వరం. కామత్ ను తీసుకొచ్చి వ్యాభ్యాసించి మంటే ఏం చెప్తాడు?

“అచ్చే అదేంకాదండీ! అసలు వుమాపతి ఆలోచనలు చేరు. పన్నాగం చేరు. ఎలాగోలాగ ముసిరి దాని మెప్పుపాండి సంస్కృత మంచిచేసుకుని తన దానం తీగ్గుకుందామని—అమ్మో దైవాంతకుడతను. సరోజ విషయంలో తెలుస్తూనే వుందిగా” అంటాడు గామాలు!

ఉమాపతి అయిదు నిమిషాల నిశ్శబ్దాన్ని భేదిస్తూ అన్నాడు.

‘మిత్రో కొద్ది రోజులుగా ఓ సంగతి చెప్పాలనుకుంటున్నా. అవికాళం చిక్కటం లేదు. మీమీద నాకున్న గౌరవభావం గురుతుల్యమైంది. అలామా హిమ్మల్లే నైపునమయ్యారు?’ సరోజి సంస్కృత, ముసిరిలావిడక కృతజ్ఞత చెప్పి బయలుదేరాను.

దీప్ చేరుకునే వరకూ ఆతను మానంగా వున్నాడు. చీకా చింతలేకుండా కలకల్లుకుతూ సాగిపోతున్న సంవారం చల్లగాలి వీచింది. ఇనకలో చరికిలబడ్డం. ఉమాపతి అసంవర్ధంగా ఇనకలో పిచ్చిగీతలు గీస్తూ కూర్చున్నాడు.

‘అసరి వ్రవోగంలో ఎంతుకు చేరానా అని పిస్తోంది’ అన్నాడు వున్నట్లండి. ఆతనికి అర్థ పూరితంగా చూశాను.

‘తప్పగా అడిగితే తమించండి, సరోజి గురించి మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?’

‘సరోజి విషయం అలా వుంది ఒక మనిషిని గురించి మరో మనిషి పూర్తిగా అర్థంచేసుకోగలవనుకోటం పొరపాటు. ధర్మ భార్య దగ్గర్నుంచి కొంత దాస్తాడు. కొడుకు తిండికి తెలియకుండా కొన్ని పనులుచేస్తాడు. అలాగే ప్రతివ్యక్తి తన రహస్య మందిరంలో ఇతరులకు తెలియకుండా కొన్ని గామకుంటాడు. నిజానికి అవే ఆతని ప్రవర్తనను—కీలాన్ని నిర్ణయించే గీలు రాళ్ళు కావచ్చును. దీనిక్కారణం మనిషిని చూసి మనిషి జడకుకోవటమేనవుతుంటాను. అలా వుండగా సరోజిగురించి ఇతిమిత్తమని ఎలా చెప్పను? ఆమెను ఆఫీసులో పదిగంటలకు మాస్తాను. తన పని తను చేసుకుపోతుంది. చలాకీగా వుంటుంది. ఆరు గంటలకు వెళ్ళిపోతుంది. దీన్ని బట్టి ఆమె వ్యక్తి

గత జీవితంగురించి తెలుసుకునే ఆస్కారం నాకక్కడ వుంది?’

ఓ నిమిషంపాటు నామాటల్ని త్రాసులోతూచి విలువకడుతున్న వాడిగా కనిపించాడు.

‘ఇంకా ముసుగులో గుడ్డలాట ఎందుకండీ! ఆమె నన్ను ప్రేమిస్తోంది. ఎందుకో ఆమెను గురించి ఆలోచించకుండా—ఆమెను చూడలేకుండా వుండలేక పోతున్నా—దీనికి అంతూ—దీరి కనపడదు—’ అన్నాడు.

ఆతని మానసికభాగ కొద్దిగా అర్థమైంది. సరోజిగురించి విపులంగా చెబుదామనుకున్నాను. కాని అది నాకనవసరం. అదీకాక ఆమెనుగురించి నాకు తెలిసిందెంత? అవంత ధూగోళంలో ఇనక కలంబా—

‘ఇంతకీ నువ్వు సరోజను ప్రేమించావా?’

ఆతను నంటనే జవాబుచెప్పలేకపోయాడు. ‘ప్రేమ’ అన్న పదానికి అతను సృష్టించుకున్న నిర్వచనం ఎలాంటిదో! ఆమె విసిరిన సౌందర్యపు వలలో అతను చిక్కుకున్నాడు. చాని కఠిన వాస్యంచేయక తప్పదు. ఆమెను చూడగానే, బహుశా, అతని నరా లన్నీ స్వస్థాలై వదులుకుని కదలిపోయి ఇంద్రియా లన్నీ పల్లు తిప్పుకున్నాయేమో! ఒక నైపు ఆతని ప్రైవేట్ జీవితం ఘోరసంగ్రామం జరుపుతూంటుంది. పెద్ద పెద్ద కోరికల అవన్నీ అర్థపడతాయి.

‘ఇంకాలో సుందెలు బాదుకోవలసిన విషయమేమిటలేను ఉమాపతి! నువ్వు నిజంగా సరోజను ప్రేమించేవత్తుంలో ఆమెను వొప్పించి తక్షణం వెళ్ళి చెసుకో—అంగుకొమెగతం అనవసరం—నీగతం గురించి ఆమెకేం తెలుసు కనక? ఇంక—ప్రేమకూ వాంఛకూ సంబంధం లేదని వాదించే వాళ్ళ నూటల్ని నేను విశ్వసించను—అవన్నీ సరైన పునాదివిదా నిలబడవు. దూర దూరంగా కూర్చుని మనసులో పూహలు సృష్టించుకుని ప్రేమను అనుభవించటం అసంవర్ధం—నాసలహా అంతే!’ కొంతసేపు గడిచాక చీకటిపడిందింటూ ఎవరి దారిన వారు విడిపోయాం—ప్రస్తుతం ఉమాపతి వున్న స్థానంలో కామత్ వుంటే?

ఇది జరిగిన రెండు రోజులకు ఉమాపతి తన వ్రవోగిగానికి రాజీనామా యిచ్చి నా ముందు వచ్చి నిలబడ్డాడు.

‘అయితే ఇకముందు ఏం చేయదల్చుకున్నట్టు?’ అనడిగాను.

‘కాకినాడ వెళ్తాను. అక్కడే బావుంటుంది’ అన్నాడు. అమావాస్యనాటి చీకటంతా అతని ముహూర్త ప్రాసలుగా వేలాడుతూ కనిపించింది. ఆ తరువాతి ఎందుకో సరోజ నన్ను అనుమానంగా చూడ సాగింది.

తరువాత వారం రోజుల వరకూ అతని జాడలేదు. స్వస్థలం చేరుకుంటూ ఉన్నాను. కాని అలా జరగలేదు. కారదపనిచేస్తున్న కంపెనీలో కచ్చితంగా చేరినట్టు ఆమె చెప్పింది. నేను ఆశ్చర్యపడకుండా వుండలేకపోయాను. అప్పుడప్పుడు కారద అతన్ని గురించి ఏదైనా చెబుతూవుండేది.

ఓనాడు ఉమాపతిని చూద్దామని అతని గదికి వెళ్ళాను. ఉదయం కారద సినిమాకంటూ వెళ్ళింది. తలుపు తట్టగానే తీశాడు. అక్కడ కారదకూడా కనిపడింది. ముగ్గురం కొంతసేపు ఆశ్చర్యంలో మునిగి పోయాం.

‘సినిమాకు వెళ్ళలేదా?’ అనడిగాను.

‘టిక్కెట్టు దొరకలేదు’ అంది. ఆ కంపెనీలో ఆమె మాటలు ‘అబద్ధం’ అన్నట్టు ధ్వనించాయి. ఆలోచనలు పరిశీలిస్తూ సాగిపోయాను.

ఉమాపతి అదీయదీ మాట్లాడాడు. అందరూ మనసులో కుళ్ళూరచాస్తామిలా దాచుకుని పైకి మాటాడుతున్నట్టపించింది. సంభాషణ సాగలేదు. అదరించటానికి కారద చిన్నపిల్లకాదు. ఏమని అచినుక?

‘మీరు మనస్ఫూర్తిగా తమిస్తానంటే ఒక్క మాట చెప్పాలనుకుంటున్నా—ఇంతకాలం మనస్సంకోచంవలన ఆలస్యం చెయ్య వచ్చాను’ అన్నాడు. ఏమిటన్నట్టు చూశాను.

‘కారద యీ విధంగా నాతో స్నేహ్యంగా మాట్లాడటం—తిరగటం తప్పేనుకుంటారు కాని...కాని...అంటూ అగిపోయాడు.

గుండె అగి మళ్ళా తేలుకున్నట్టుంది.

‘చెప్ప ఉమాపతీ! ఎందుకు సందేహం?’

‘ఆమెను, మీరు అంగీకరిస్తే పెళ్ళిచేసుకుందామనుకుంటున్నా—’ గాఢ నిద్రలోవున్న వ్యక్తిని చాతాతుగా పిస్టల్ లో ముంచిన ఆనుభూతి కలిగింది.

‘నా యిష్టాయిష్టాలతో ఏనిటికాని కారద అంగీకారం వుండాలి. అంతకంటే అనే చాక్కులేదు—

కారదవంక చూశాను. తలవంచుకుని బయటికి పారి పోదామనుకుంటున్న చిరునవ్వును బలవంతాన పెదవుల మధ్య అణచివేసింది. ఉమాపతివీడ నాకున్న సదభిప్రాయం మాట్చుకున్నాను. అతనికి స్థిరత్వం లేదు—అతని వ్యక్తిగత జీవితం కొద్దిగానైనా తెలియదు. ఇవేళే వుద్యోగంలో వున్నాడు—ఏమో! రేపు వేరుపెనగలు అమ్ముతూ తిరుగుతాడేమో!

నేను ఇంటికి బతులుదేరాను. కారదను గమనించి అడగమాలేదు — ఆమె రానూలేదు — తోవలో మాటుగా స్టేషన్ లో నేనువున్న ఫస్టుక్లాస్ కంపార్టు మెంటులోకి సరోజ వచ్చింది—సజరాతీల బాణీలో చీరకట్టి వుండటంవలన మొదట్లో ఆమెను గుర్తుపట్టలేక పోయాను. ఎందుకో ఆమెకికట్టు కొత్తి అందాన్నిచ్చింది. కాని దేన్నీ ఆస్వాదించేపరిస్థితుల్లో లేను. మనసంతా అల్లకల్లోలంగా వుంది.

‘ఇవేళే ఆమెదం తాగారా?’ అనడిగింది. పక్కన కూచుంటూ—జరిగినవంతా వివరించాను—సరోజవివాద నాకు గౌరవంవుంది. ఆమెనుండి నేను ఏ విషయాన్నీ ఇంతవరకూ దాదలేను—సరోజముఖం పూర్తిగా మారిపోయింది. వికసిం చినవ్యవస్థ వున్న వున్నట్టుండి ముకులిందుకుని నేల బాగిపట్టింది. ‘నేను ఎప్పుడూ మీ ప్రయోధిలాపి నన్నసంగతి మీకు బాగా తెలుసు. నిజానికి మీకంటే నేను బాగా జీరితాన్ని అర్థం చేసుకోగలను. ఉమాపతి నాకు బాగా తెలుసు. అతని మనస్తత్వం అభిప్రాయాలు—అన్నీ చీల్చి అణువులుగా మార్చి పరిశీలించి చూశాను. అతను కారదకు తగదు—కారదవంటి అమాయకురాలిని అతని కంటగట్టకండి—అతని నీలోకంలోనే బతికవలసినవాడుకొడు. మీ చెప్పాయిమీద మీకు కొంచెమైనా ప్రేమవుంటే దీనికి ఒప్పుకోండి—చేతులు కాలాక ఆకులు పట్టుకుని లాభంలేదు. అతని తెరవనక జీవితం నాకు తెలుసు!’

ఆ ఉద్దేశంలో ప్రతిస్పందించిన నిర్మలత్వం నన్ను ప్రాగించింది. కంపార్టు మెంటులోవున్న ప్రయాణీకులు మావంక విచిత్రంగా చూశారు. ఈ పెళ్ళి జరక్కపోతో సరోజకు కలిగే ప్రయోజనం ఏమిలేదు.

‘ఏనిటి మీ నిర్ణయం?’ అనడిగింది.

‘నీ అభిప్రాయం సరైన దనుకుంటాను’

ఇంతలో కుర్చా వచ్చింది—సరోజ మరోమాటు హెచ్చరించి దిగిపోయింది.

కారద రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు ఇంటికివచ్చింది. ఆమెను యిష్టంవచ్చినట్టు నిందించాను. ఉమాపతిని

చేసుకుంటే ఆమె ఎలాంటి తుఫాన్లను ఎదుర్కోవలసి వుందో వివరించాను.

‘అన్నయ్యా! నువ్వు ఎన్నెలా చెప్పావు — నా నిర్ణయం మార్చుకోను. నేను పసిపాపను కాను — నాజీవితం నన్ను నిర్ణయించుకోనీ! అంటూ ఏకటం మొదలెట్టింది.

కారడ కన్నీగు కార్పటం యిదే మొదటిసారి. ఆమె — నాన్నా చిన్నప్పుడు పోయిన తరువాత నేను తిన్నగా బొంబాయివచ్చాను. అప్పట్నుంచి కారడ బ్యాంకరుగా నామీద ఉండింది. ఈనాటి వరకు మాయిద్దరి మధ్య ఎలాంటి అభిప్రాయభేదాలూ రాలేదు.

ఆమెయింటినుండి కారడ నాలో ముఖవంగా వుండేవాణింది. అందుకు నేను బాధపడలేదు — గుండు ముండు ఆమె గోతిలో పడకుండా వుంటుందికదా అని తృప్తిపడ్డాను — తరువాతి వారంలో జలవరకు ఉమాపతి ప్రస్తావన రాలేదు... చెయ్యి చుగుక్కుమంది — కాయిత నవ్వుతూ మరోసిగరెట్ అందించాడు — వద్దన్నాను...

నాయంత్రం చాపాతీకి వస్తేనేనికి కారడ — సోజా ఓమూల కూర్చున్నాడు. నేనూ పక్కన కూచున్నాను — ఆలల మాత్రం గలగలమంటూ కాళ్ళను రెపరెప చేస్తూ వున్నాయి.

‘ఉమాపతిని ఇంక మీరు చూడలేను’ అంది సోజ — ఆశ్చర్యంతో. ఆమెకేసి చూశాను. కళ్ళు గెండ్లా నీళ్ళతో నిండివున్నాయి.

‘ఏం?... కాకినాడ వెళ్ళిపోయాడా?’

‘కారు — ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు.’

నిజంగా భయం చేసింది. ఎప్పుడూ అనుకోని ముగింపు — కారడ పిచ్చై తివరానికి మళ్ళీ కూర్చుంది.

‘ఇంతక్రితమే ఎరిజులైతే ఈవారాని కన్నీగు వదలింది’ అంది కారడ — నా కళ్ళు తడిమిచూసుకున్నాను. పాతీగా వున్నాయి. అయితే నాకు మాత్రం కన్నీగు ఎందుకు రారు?

‘ఇంతకీ ఎందుకు బలవంతం ప్రాణం తీసుకున్నట్టు? అనడంగాను.

సోజ సన్నగా ఏడ్చింది.

‘కారణం అడక్కుండి — నాకు తెలియదు — కాదు తెలుసు — ఏమో!... ఎందుకో! అతిన్నీ నాకు కాకినాడలో వున్నప్పుడే బాగా తెలుసు — అంతే — మీరందరూ తలకే కారణం వ్రాసించుకోండి.’ తెగిన పిగిమీద ధ్వనుల్లా వెలివడ్డాయి — సోజ మొహంకేసి చూశాను — నెత్తిమీద బొట్టులేదు — కొంపతీసి ఇద్దరూ విడచు

లిచ్చేసుకున్న భార్యాభర్తలు కాదుకదా!... అసం దర్భపులాలోచనలు అన్నీ —

అందరం మానంగా వున్నాం —

‘మరో తమాషా మీకు తెలుసా?... అతను ఎరిజులైతే నీ కూడా ప్రేమించాడు.’ అంది సోజ —

ఇంతకీ ఉమాపతి దేన్ని చూసి జనుకుకున్నట్టు?

జీవితాన్నా?

ఎందుకో? ఉద్యోగం సంపాదించటం అతని కన్నెడూ సమస్యకాదని చెప్పాను. ఎక్కడక్కలే నా — ఎలాంటి పరిస్థితుల్లోనైనా అతను బతగలడు — అది కారణం కాకే కాదు — పోనీ ఆమెయిల్ని చూసి జనుకుకున్నాడా?

ఆమె! ఆ విషయం గురించి ఆలోచించటానికే భయం గావుంది. సోజ — కారడ — సంస్కరిత — ఆఖరుకు ఎరిజులైతే — ఇంకా ఎందుకో! అందరినీ ప్రేమించాడట — ఏమిటో? గుప్పెటమూసి ఆంధ్రులూ ఏం వున్నాడో చెప్పకోమన్నట్టుగా వుంది. ఇందరినీ ఎలా ప్రేమిస్తానన్న దిగులు ధిరిచలేక తిన్నతాను అంటే మొందించుకున్నాడా?...

సోజ చాలాసార్లంది. అతను లోకంగా బరిక వలసిన వాడుకాదని — మేకుడా నీ జం చెప్పకుండా వ్రాసించుకో మంటుంది!... నాకుతోచిన నిర్ణయం నేను చేసుకోన్నాను. జీవితాన్ని చూసి జనుకుకోని పాటిపోయాడు — ఏమీ అనుభవించలేనప్పుడు బరికమాత్రం ఏం సుఖం బావుకుంటాడు?... సోజను బలవంతం పెట్టిన ప్రయోజనం వుండేను — ఆమె నిజం చెప్పను — ఇనవోల్టలో ఏ ముంద్రా తీరిగిచూసే ఆస్కారం కూడా లేదు —

ముగ్గురం ఇళ్ళకు బయలుదేరాం —

‘అన్నయ్యా! నీ మనసు కష్టం పెట్టాను — తువించు’ అంది కారడ — నకుమూంటే పెద్దపెద్ద భవనాలన్నీ మీద కొరుగుతున్నట్టునిపించింది. ‘మెరైన్ లైన్స్’ పీడనుమండి సబరబస్ (టెయిన్ బయలుదేరి ఆగిపోయింది — ఎవరో పారపాటున చక్రాలకిందపడి పోయాడు — అతను జీవించాలనే అనుకున్నాడు — కాని మృత్యు వతిన్ని కాగిరించుకుంది — అతను ఆతి సామాన్యపుగా వున్నాడు — కాని బరికవలసిన ఉమాపతి మృత్యువును కోరి ఆహ్వానించాడు —

కళ్ళు తడిమి చూసుకున్నాను —

నీటిచుక్కలు కనుగొలుకుకో! నిలిచాయి.

అప్పుడు రావలసిన కన్నీగు యిప్పుడు వచ్చింది! ‘సోజ ముఖంలో ఇంక ఏనాటికైనా కళాకాంతులు తిరిగి వస్తాయా?’ అనిపించింది.

ముగ్గురం ఒక్కసారి నిట్టూర్చాం —

కాలిదాసకవిత : శీలచిత్రణము

శ్రీ అరవిందులు

: ఊర్వశి :

సూక్ష్మ సుకుమారమైన కాలిదాస నాటకీయ ప్రతిభ, స్త్రీపాత్రచిత్రణమునం దత్యంత సహజముగ పరిణతి గాంచినట్లు ప్రత్యక్షమౌను. ఒక్కొక్క సమయమున కాలిదాసు, ప్రధానముగా నీస్త్రీపాత్రలకు ప్రత్యేకత నాపాదించువల్ల వంత్రశబ్ద విహింసక పోవచ్చును. కాని యతిసామాన్య స్త్రీ పాత్రలకు గూడ సర్వసాధారణముగా నొకవిధమున ప్రయత్నించునట్లు నాటిడు కల్పించును. నామములందే కాక, భిన్నభిన్న స్వభావములతో నీపాత్రలు పరస్పరము వేరుపఱుచుటకు వీలుగానుండును. స్త్రీ పాత్రల ప్రాధాన్యమును గుర్తించిన నాటక కళాదత్తులైన వారియందే, యీపాత్ర చిత్రణమునకుఁ గావలసిన దార్శనికత కొంతవడియుండును. సామాన్యముగా రెండు పరిశీలించినట్లెగాని, లేక టాకాతీతముగ గోచరించునట్టిగాని యెండు గెండు వర్ణములకుఁ జెందిన స్త్రీలనుబోలిన పాత్రలు, నే రూపకకర్తయైనను దన రూపకమునఁ జిత్రించి సావ్యము నందివచ్చును. పీరి టాకాతీతపాత్రలను, గుప్తపాత్రలయే భావింపవచ్చును. కైటెమనెస్ట్రాస్ ; పెట్టోరియా కోరిం బోస్ ; బియాట్రీస్ జోన్నాస్ మున్నగువారీతర గతికిఁ జెందినవారే. వ్యాసుడు జిత్రించిన స్త్రీ పాత్రలు; సోఫిజిల్స్ స్త్రీపాత్రలు నొక శ్రేణికిఁ జెందినట్లు సామ్యములుగలవు. పిరోక్కోక్కురు నొక్కొక్క తరగతికిఁ బ్రాతినిగ్యము వహింతురు. ఈ పాత్ర లన్నియు ప్రకాంతముగఁ గన్పట్టుచున్నను, పుణ్య స్వభావ ప్రాబల్యముతో నొప్పుచుండును. ఇది వీరి కాలిభాతిగ్యముచే సంక్రమించిన గుణమే యుండును. తక్కిన కవు లేదో యొక స్త్రీ లిలమును జిత్రింప గల్గు

దురే కాని, తక్కిన స్త్రీల వందఱను భిన్న భిన్న స్వభావములతోఁ జిత్రించగలవారు కారు. ఒక పాత్రను బోలెదే, మఱియొకపాత్ర యుండును. ఒక వేళ ఎల్లో పరిశ్రమించి చిత్రించినను, వంత విజయ వంతముగా నుండదు. అదియుఁ గాకున్న బాహ్య ప్రపంచమునందలి స్త్రీలనే యున్నదున్నట్లు చిత్రింతురు. స్త్రీ సహజస్వభావ పరిశీలనా ధురంధరులైన కవి శిష్యులను (వేర్వేరై లెక్కింపవలయును. ఇట్టి వీరిలో 'షేక్స్పియర్' మహాకవి యగ్రగణ్యుడు. నాటకకళానిర్వహణానుభూతును దివ్యవరములలో నిది యొకటి. ఏ తత్పరిభాషకతయందీతఁడు వాల్మీకితో సదృశుఁడనవలయును. కాని వాల్మీకి కన్నంత విస్తృతి లేదు. "రావెన్" కవికి గూడా పరిమితముగా నీ ప్రతిభ కలదు. కాలిదాసునం దీ ప్రతిభ యనంతము. కాని యితర నాటక కళా లక్షణములందువలె నిందును, కాలిదాసుని ప్రతిభ షేక్స్పియర్ ప్రతిభను బోలి యతివేలమైనై విగ్నియుతో గూడినది కాదు. ఇంకను గొందఱు కవులు కలరు. వీరు సర్వసాధారణ స్త్రీ పాత్ర సృష్టి గావించిన వారే. ఈ సృష్టి, కవల పరిశీలనా జనితమే కాని, యుచ్చిన్నమున నాంతరంగిక ప్రేరణా ప్రాబల్యమున నేర్పడినదిగాదు. 'మాశవి కాగ్ని మిత్రము,' స్త్రీపాత్రలు విశేషముగా గలయాపకము. అందు స్త్రీలసంధాంతములు, రమ్యాద్యావములు, నలంకారముల గలగలలు; నవ్యక్త మనోహర కంఠ కిలకీలారావములు; కేశభారసంజనిత గుంధ వాయువుల సౌరభములు నధికము.

'విక్రమార్కయము'న సగము దృశ్యములు నాటకవీరునకే కావలసియుండెను. అందుచే స్త్రీపాత్ర చిత్రణము చాలావఱకు, నిందు సంకుచిత పఠన వలనవచ్చినది. కాని యవకాశ మున్నంతవఱకును, కాలిదాసు, సుందరవదనారవిందలసమాహమతో

అనువాదం : శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము

ముంచెలెను. ఇందు ప్రతివనితయు సుస్వప్నముగా నుత్థింపఁ దగినది. వీరే యప్పురసలు, ఊర్వశియును ఇట్టి యాయచ్చరల కవిత్వప్రబోధములను గ్రహింప వలయునన్న వీరియుత్పత్తి ప్రయోజనములను సమీక్షించు టుచితమాను.

అది సృష్టాదికాలము. అనంతికాలవాహిని యందు మానవజాతి యింకను మొలకెత్తలేదు. స్వర్గ లోకములు సర్వము ఖగోళములు సమస్తము దివ్య కాంతివిభాజమానులగు జీవతలచేతను; ఘోర రాక్షసు సమాహముచేతను గ్రీక్కిరిసియుండెను. వీరికార్య కలాపసంఘర్షణముచే నఖండవిశ్వమున కేదో యొక స్వరూపాకృతి యేర్పడునట్లుండెను. ఇట్లొకసారి గ్రహలిపక్షిసభ్యు లొకపర్యాయము విశ్రాంతిగాని, పాల సముద్రఁ తిరంగములపైఁబడి మధింపమొదలిడిరి. కాని వీరిలక్ష్యము నీర్థింపలేదు. ఎప్పుటికి నొక్క పక్షుడు గావించు కృషి ఫలితమునకు రారు. మంచి, చెడుతోడను; నాదర్శము వాస్తవముతోడను; నాత్మ యింద్రియసమ్మిళిత శక్తితోడను; సద్గుణములు దుర్గుణములతోడను; స్వర్గము నరకముతోడను, గలిసి యొక యొక లక్ష్యముతోఁ గృషి సల్పినపుడుగాని యా కృషి ఫలితముల నొసంగు. ఈ లక్ష్య మపారధరామైనది; మనోహర మగుర్యభిరతమైనది. అతిష్ఠిస్తసాగ్ర మైనది. అది యజరామరణస్థితిని ప్రసాదించి కాశ్యోతా నంద లోకమున సుస్థితి మొనర్చునది. ఇట్టిస్థితి వ్యాపించుటకే యనంతరకాలమున మానవుఁడు తన యావచ్చుటలను ధారపోసియు సంపాదించలేకన్నాఁడు. ఇట్టి లక్ష్యసముపార్జనమునకై, జేవాసుగులు కలశి పాక్షోరాశీరమునందు నిర్బి మందరపర్వతమును కవ్వముగాను, సర్వేంద్రియము వాసుకిని త్రాడుగను; గావించుకొని యాధ్యాత్మిక సాగరమో! భావనా సముద్రమో!! యకలాశా స్వరూపమో!! యనఁదగిన యా పాలసముద్రమును మధింప నారంభించిరి. శితబ్రహ్మలు, సహస్రాబ్జములు, శిత సహస్రాబ్జములు గలించినవి. వారి పరిశ్రమము ఫలించు నూచనలు కానరా లేదు. క్షీరాబ్జియుల్లాల కల్లో లితమైనది. ప్రళయ సమయ పర్వస్థ గర్భానురాగము గావించినది. వాసుకి యలసి సాలసి పోయినది. నిర్భర హృదయవేదనచే నది వాడి వత్తియై, సముద్రతరంగ మాళికలపై నల్లిదిల్లిగా పడినది.

వాసుకివిహ్వల జీహ్వమాలికాసంజాత ఘోరవిషానలము మందర మధన సంఘర్షణతరంగసంజాత ప్రళయనలము నేకమై, యకలాశకల్లోలమును గల్గించినది. జీవతలందఱు, పరమశివుని చరణసన్నిధికి పరువులేత్తిరి. కైలాసశిఖరవాసుఁడు, గంగాతరంగిత జటాజూట ధరుఁడును దక్క, నన్య లెవ్వరి కాలక్షూటమహావిషానల మును భరింప సమర్థులు? ఎవఁడు విభూతి భూషిత ధవళ జేహంతరితయోగిమానసుఁడో! పరమయోగీశ్వరశివ రుఁడో! సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాత్మికతాడయ్యు నెవఁడు సదా దుఃఖమును, నిరాశా నిస్పృహలను, నన్యత్రితను వరించునో! యెవఁడు భయాత్మికుఁడో! ఇట్టి పరమేశ్వ రుఁడు దక్క నన్య లెవ్వరి విషసమృద్ధిని భరింపగలరు?

అనంతర మాపాలసముద్రమునందీ యపూర్వా దుష్ఫలివషయము లుద్భవించినవి. అఖిల రోదసి ప్రళయమును నొక్కయంలా నాక్రమింపఁగల ఉచ్చైశ్రమము తన కేసర సౌందర్యదృఢులతో కనులు మిఠమిట్లు గొలుపుచు ఖురనిష్యనములు, జేవలోకమును గూడ నుగ్రజ గొనుచుండు, వియత్రిల విధి కెగఁగెను. అనంతరము మరుణ శేవుని పుత్రి వాదనీ, శతపత్రముపై నిలవబడి, యానంద సౌభాగ్యయుక్తయై, యావిర్భవించెను. తదనంతరము, చేతనోకచమకమును ధరించి, సర్వరోగ బాధానివా రణజేవతామూర్తి ధన్వంతరి సాక్షాత్కరించెను. పిమ్మట పవిత్రకాంతిప్రభులచే భువన మోహన మొనర్చుచు, సర్వజగద్రక్షుఁడును, లోకబాంధవుఁ డును నగు విష్ణుమూర్తికి దివ్యాభరణమై, బాధాపరితప్తు లగు భృవతారియైన శ్రాస్తభమణి సంధించెను.

ఈ సందర్భముననే శ్రోక్కారు మెఱుగు పేనులు, పీనపయోధరములు, గ్రీసిన్ద నడుములు, పిక్కిటలియున్న కుటుములుఁ జక్కని జాతులను గల నప్పరోజునము జనించెను. ఇది యట్లుండు, ధర్మసఖ దాక్షయజ్ఞియైన మూర్తిలన ప్రణామగుఁగో త్రిరులు, పరమపావనమూర్తులు, నరనారాయణు లుదయించిరి. వీరు బదిలివనమున నిరంతర తపోవృత్తి నిమగ్నులై యుండిరి. విమధాధిపుఁడైన యింద్రుఁడీదయ మెఱిగి, నిజపదవీహరి కల్గననుజితచే, దివిజకౌంతమణులను వారి తపోవిష్ణుముగావించఁ బంపెను.

ఈ భావభవుని సేవావాహిని బదిలికవనమును జేరినది. రూపవిభ్రమ కళాచాతుర్య సంపత్తినిఁ బ్రబర్చించినది. నిరంతరధ్యానతపఃప్రభావనితయైన

కాళిదాసకవిత : శీలచిత్రణము

ఈ ఋషీశ్వరులు క్రోధమువలన తమతపస్సునకు బాధ చేపడునని, దివిజ భామలపై సత్త్వగుణ సంగతులై ప్రవర్తించిరి. అపుడు నారాయణుడు తన యూహ వును జేరెను. అందుండి యూర్యశి ప్రముఖ నారీజన కోటి యుద్ధవించి, దివిజ నారీకోటి కాశ్చర్యము కల్గించెను. ఆశ్చర్యమేకాదు, వారీహుపనిహస విహారముల కీయమరీజన మోక్షిహయోను. అంతట వీరలు విధులనుసారధరై యూర్యశిని తమకు ముఖ్యురాలిగా జేకొని వచ్చిన జాడ నే మరలరి.

ఊర్యశి యన నిట్టిది. నూర్య సమావేశజ; ఉషో నవారుణరేఖ; అనంతపాగర నిర్మలాకాశ్శిరి సుధ; స్థిర పౌదామిని, సర్వ జగతీతలమున కందని యాభావము: విభిమాశ్చర్య పరమావధి; రసనా దివ్య తపః ఫలము; మానవ సౌందర్యమును, మానవ జీవితమును మానవోద్రిక్తతను సమృద్ధిపరచు నొక యగ్గుత శక్తియే యూర్యశి. ఇదియునదియు నవనేలీ! సమస్త కళలు నఖండకవిత్యము, సమస్త భావనా విజ్ఞానము నీనామమునగు పరిణతమైన వసనగును. కాళిదాసీ బాహ్య సౌందర్యోత్కర్షి నంతగా బాటింపలేదు. ఆతడు ప్రవర్ణింపవలచిది ప్రేమపాశి ప్రగాఢ బద్ధయగు దివ్యమందరి యూర్యశిని. ఆమె నాకలూక నిహసమహిమ; సర్వలోకపరీవ్యాప్త కాంతిగిమ; స్వేచ్ఛానిశ్వాససాధుము మున్నగునవి యామె వాతావరణమును సూచించు నే కాని యామె జీవిత విభాగములుకావు. ఆమె సహజ స్వచ్ఛందాకర్షణ మహిమోన్మత్తభావము అబలాజనోచితమున భీతి; నారీ చాంచల్య స్వభావము; నపాయ రహితమున తుణికి కోపము అనందముగ బ్రొద్దు పుచ్చుకోగల శిశు స్వభావము; మణుక్షణమున నే గృహరాజ్యపాలనా దివ్యతను బ్రవర్ణించు ప్రణాంతిస్థితి; ఆమాయి కతకోగూడిన నిష్కలులభావతీత్రతి; మాతృదేవీ పరివార్త వాత్సల్యము; భగినీస్నేహభావప్రస్ఫుట; హృదయవినిర్గతి విమలభావగము; నొకవంక నాదర్పక వ్యాభావ సౌందర్యోత్కర్షణగుణములు, నింకొక నైపున నాదర్పనారీభీరతిత్యము మున్నగున నేకాంశ ములతోగూడిన రమ్యచిత్రము ఊర్యశి. ఆమెరాజశీవి, గమ్యము కానిది. దివిజనారీదర్పముగాని, మానవాంతి నతిక్రమించెడి వేషభావముకాని; సహజ హృదయభావానుభూతులను మణుగుపఱచు నెట్టి

యవనికగాని మన కిందు గోచరింపదు. ఆ నేత్రాం చలములయందు దోహదములాడు నా చిలునవృత్తి దొంతరలు; యత్కించిద్వానోత్కర్షణైన జాలువారు నాకన్నీరు; ఆ ముఖముసర్వగిరిము; మాటిమాటికి విప్రప్రమున నాకేసరకొంచీదామము; నిత్యనూతనోల్లాస విలసితావయవ భంగిములు; సర్వము నలవోకగ నెట్టివారిలైన నాకర్షింపగలవు. ఈ దేవతాసుందరి యునికేచేతినే స్వర్గమునకును భూలోకమునకువలె సౌందర్య ములవడినది. హిరణ్యపురవాసి యగు 'కేశి' యను రక్కసుడు బలాత్కారముగ నపహరించి నపుడు ఊర్యశి భయభ్రాంత యగును. అప్పుడామె 'చిత్రలేఖావలంబితమాస్తభమునిమిలితాక్షి!! చిత్ర లేఖ ఈమెను జక్కగానోదార్చును. "ఒసే! మనస్సును నిబ్బరంచేసికొనవే! అచ్చరలూగతోచకున్నావే!" అని సోదరిసహజప్రేమాత్మింతో హెచ్చరించును. ఈ హెచ్చరికను బురస్థరించుకొనియే యామెలోగల మానవత, మన హృదయముల నాకర్షించి తొలుదొల్లనే మన సానుభూతి కామెను బాత్రిమగావించును. ఆమె ప్రేమలో సామర్యము కలదు. తుణుగుత్రములో నామె భయభ్రాంత యగుట, నీరసించుట మున్నగునవి మనల నాకర్షించు మానవలక్షణములే. ఆమె ప్రేమలో ననూయయున్న, నది తాత్కాలికము, బుద్ధునిప్రాయ మునైన యనూయయేకాని పాతుకబోయిన ద్వేషము కాదు. కేవలోద్రిక్త స్వభావముచేతనే యామెకును బురూరపునకును వియోగము ప్రాప్తింపలేదు. ఈమె కాత్యసౌందర్య ప్రత్యయములేదు. హృదయదౌర్బల్య మధికము. భయాతులచిల్లె. అందువలననే పురూరపునకును నీమెకు వియోగ మేర్పడినది. కాళిదాసీమెలోగల ఈ లక్షణముల నెట్టివ్యాఖ్యానాపేక్ష లేకుండ గనే స్పష్టీకరించెను. ఎప్పుటికైన నేవిమర్మకుండైన విశేష పరిశోధనచే నీమెలో దివ్యలక్షణముల నాపాదించు నేమా యని కాళిదాసీపట్ట ప్రత్యేకశ్రద్ధ వహించెను. ఊర్యశిలో నెట్టి దేవతాంతోచితి దివి మునుగాని, యాహంబరమునుగాని, సమ్యాహ చిహ్నములనుగాని కవీశ్వరుడు ప్రవర్ణించలేదు. ఆమె, నిరాహంబరము నిష్కలపటము నైన పవిత్ర దేవతాత్మ కలది. ఇట్టి సహజ పవిత్రహృదయము నందే యామె ప్రతిమలప్రేమభావాంకురములు మొలకెత్తి పెరిగినవి. తన్ను దా మణుగుపరుచు కొనలేదు. తొందరపాటుతో బయటపడును.

వక్రసంభాషణ మెట్టిదో యెఱుగను. అవ్వవచ్చు చాట
కాయితవముతోఁ బ్రవర్తించును. తానానించి దానిని
సాధించుటలో సాహసము బ్రవిర్పించును. తన శక్తిని
తాను సులభముగ విశ్వసించును. ఇంతేకాదు. ఉదా
త్తముగను, మధురాతిమధురముగను, ధీర గంభీరముగ
గూడ సంచరింపఁగలశక్తి యీ మెకఁగలదు. తృతీ
యాంకముందలి యీ మె ప్రవర్తన మిట్టిది!! చతుర్థాంక
మునఁ బురూరవునితోఁ బునఃసన్ధియగుము జరిగిన
పద్ధతి; పంచమాంకమునఁ బురూరవుని యర్థాంగిగను,
నాయువుజనయిత్రుగను నీ మె వర్తించిన విధానము
విస్మయింపరానిది. ఆరంభద్విత్యమునందును, కన్యా
భావ విసర్జన సమయమున, నీ మె ప్రదర్శించిన యత్యుత్త
తాపహము, హృదయాహ్లాదదాయకము; కొందఱుతి
మాత్యు విమర్శకులూర్వీయందు నాకవనితా పృథగ్గ
త్యుగాను బున్నవన్నాయి. కాని నా దృష్టి కట్టిచేమి
యును బొడగట్టలేదు. నాటకాభిరుచుగన్యు, కాలి
చాను చిత్రించిన యూర్వశీ కీలమున నిశితముగఁ బరి
కిరించిన, యూర్వశీ సౌజన్యము; నమయికత;
నిత్యావంతోగ్ధాసము సుస్పష్టమాను. నిక్కమున
కామ ప్రేమ, శకున్తలా మౌలికక ప్రేమకన్న ఋజు
నైనది; ఉత్సాహభరితమైనది. అయినను నామె దేవ
వనిత. తల్పింబంధమున నవకాళి మెనఁగక తిప్పును.
బమె బాహ్యప్రవర్తనలో భయభావ మెక్కువ.
జీవితాధిక్రమణమునందు సాహసముధికము. అది యభ్యు
దయ కారక మాగాదని నిర్ణయింపరానిది. తాను దిర
స్కరణీ ప్రభావమున నదృశ్యిగానున్న సంగతి మఱచి
యూర్వశీ, పురూరవుని ఎదుట తిలాలన నిలువ
బడును. కాని పురూరవుడు గౌరవింపఁడు. అంత
నామె “ఁభీ!” యని దిరిసి ఎదుర నిలిచి
నచూ, మహారాజాదాసీనుఁడుగా నున్నాడే!”
యని చిత్రలేఖతో బిడ్డి విచారించుచుండును.
ఈ ప్రేమరూపకమునందు హృదయమును స్పందింపఁ
జేయు కళాస్పర్శలలో నిది యొకటి! ఈ
దృశ్యమునం దూర్వశీ యుగ్లసస్యభావ మొక
వంకను; తాను భర్తను కాగిరించుకొనఁ బాగా నాతిని
యుదాసీనత. కాశ్చిర్య చకితమై, తన దిగ్గతు తాను
సమర్థించుకొను తీవ్రస్వభావము మఱియొక వంకను;
నేకమై నిష్కళంక భావప్రవర్తనయు, ప్రీతాకళా
దుర్బలయు నగు నూర్వశీలము సుస్పష్టముగా వ్యక్తి

కరించుచున్నది. కాలిదాసీయపాత్రచిత్రణ శిల్పము
నకు సంబంధించినది, వ్యక్తైక్యక్రమగ గోచరించు
నీసామాన్యవిషయములందే యాతిని యన్యుతకళాస్పృగ్గు
యనుభవనీయము. నైతికవిరంధమున పాత్రలయం
దీరితిగా కాలిదాసీయనాగరకజీవితాభిరుచి మూర్తి
భవించును. ఉర్వశీలోఁగల విలక్షణలక్షణములు,
ప్రతిమల భావోద్దీకము, ప్రేమ పరీభ్రాంత, బాహ్య
డింబర భావనాయుత్తమున ‘ఇలియకా’ పాత్రకు ఉర్వశీ
శేవల వ్యతిరేకము. ఈ మె నిరాశంబరత్వము; నిర్వక్ర
భాషము; సహజసులభప్రేమస్వభావము, నకుగకు
కున నలపోక గా గోచరించును, నాశ్చిర్యము గొల్పను.
మహోంజుస్వయముగా పాదపీఠమున నుంచుకొని, జల
పాలు గువ్వుచు లాలించెడి బాలుని గాంచినపు డూర్వశీ
స్త్రీసహజమైన యత్కించియనాయాభావనాచకమున
కాకువుతో “ఈ బాలుడెవఁడు”ని ప్రశ్నించును.
అంతలోఁ జెంతినున్న సత్యవతిని జూచి యామె యవ
గాహనఁ జేసికొనును. అయినను నామె యానందో
తాపములతోఁ బొంగిపొడు.

“అహ! సత్యవతితోటి నాపాత్రలకుఁదాయువు!
పెద్దవాఁడయినాఁడు” నిమాత్రమే యూర్వశీ పల్కును.
ఇంతటి పరిమిత భాషామే సమచితమైనది. ఆమె
నిరాశంబరాలాపము లన్నింటియందును గొంతయా
కర్షణముండును. నైర్మల్య ఋజుత్వములచే వానికి
యాకర్షణ్యముచ్చింది. అదినుండి యంతిమవరకును
బురూరవుని పట్ల నీమెకు గలప్రేమతిశయ మకలంక
మనోహరము. “అహ! దానవులు నాకు మహోపకారమే
చేసివారు నుమా!” ఆ ఆహా! నా హృదయమునుండి
శిల్ప ముద్భవితమైనది! యను ధిరతివాక్యమువఱకును
గల యీ మె ప్రేమరూపక మత్యంత సందేహాయక
మైనది. ఏ సందర్భమునం దైనను, నీమె సంభాషణము,
ఇతరాపస్తోభములతోడి సంతాదము విస్మయింపరానిది.
“ఁఖులారా! రండి! నన్ను గాఢముగా కౌగిలించుకొనుకు!
మరల ఁఖులముఖము మాడఁగలనన్నయీశ నాకు లేక
పొయినదికదా!” యనువిలాపవాక్యములయందును;
“చిత్రలేఖ! ఁభీ! నన్ను విస్మరింపకుమీ!” యను
నాన్య హృదయావిహ్వలకమై ఁభీత్వప్రేమచిహ్న
మున వాక్యమునందును, నూర్వశీ ప్రేమాజ్వల దాక్షిణ్య
స్వభావమే ప్రతిబింబించును. తాపనీని బిడ్డిను
నభ్రుదీమెపల్కు పల్కులు మాత్యుగుకుమార ప్రేమ

కాళిదాసకవిత్వం : శీలచిత్రణము

భావ ప్రభుత్వమైనది. తనకుమారుని సమాపించు వస్తుటి యామె గూర్చివ్రాసినదయ్యును, పెల్లెలికిన మాతృత్వము, పురుగుపుని ప్రశంసకు పాత్రమైనది. దీర్ఘకవి, శివుని నలెను దాటి మనోహరమయిన చిత్రము కాక బాగవచ్చును. కాని శ్రీ సృజనమధుశృంగినిమల మును మణిమేయితర సంస్కృత రూపక నాయకా పాత్రకును నీమె తీసిపోదిని నిరూపింపగఁ జేర్చిన వచ్చును.

: పామాన్యపాత్రలు :

నాటక కర్తకును, నాటక కర్తగా రాజీంపటల యునని యుత్తిండు కవికిని గల తారతమ్యము, వారిరువురి సామాన్య పాత్రచిత్రితా నగత్యమును బట్టియే గ్రహింపవచ్చును. కళాకారున కల్పవిషయమే యుండును. నాయకపాత్రను విశాలపరిమితిలో నెంతటి శిల్పదృష్టితోఁ జిత్రించునో, యట్టి శిల్ప సామర్థ్యముగలదని, యాయా పరిమితులలో చిన్న చిన్న పాత్రలను దీర్చి దిద్దును. “షేక్స్పియర్” సామాన్యపాత్రలకుఁగూడ విపరీతమున జీవము పోయును. అతివిశాల యసామాన్య స్వభావాక్రియే యింసులకు గారణము. కాని కాలిదాసీయ నాటక శిల్ప మట్టిదికాదు. అది గభీరపయఃపాఠావారము. ఎప్పుడును నది నెలియలికట్ట నతిక్రమించదు. ఈ యుదాత్త కళాగర్భము వాతని ప్రతి రూపకముందును గాంచనగును. ‘విక్రమార్కము’ న ప్రయోగించుచు వేరియను ‘హేమిని’ కాలిదాసుని లలిత కళాశిల్పమున కుదాత్త నిర్వచనము. ఈమెయేకాదు. ఎప్పుడో యొక్కడో గోదరించు నవ్వరసలనుగూడ నీమహా శిల్పి యత్యంతావధానముతో, వివేచనా నైశిత్యముతోఁ జిత్రించును. వారు పల్కు ప్రతిపల్కును భావభరితము గావించును. వారుపయోగించు కావ్యపు నందు, వారవలించు భావభంగియందు, పరికింపఁ దగిన కళాసంస్కర్షణమునభవితమును. ఒకసన్నివేశమున నొక ప్రయోజనము గల్గి, యొకే స్వభావముగల చంద్ర బింబానల నాటకరంగముపై గుదిపూడెదరు. వారిని వేణుపలుమటే బహుకష్టము. అయినను కాలిదాసు వారి వారి పలుకుబడులను, వ్యక్తత్యములను నెఱు వేణుగా వాషించి, యొకరినండి మఱియొకరిని గుర్తించుటకు ఓలుకరించును. రంభ బిళికినండె కలది. కాని

‘ప్రేమయూరంబు. తుణములో నీరసించి కలతఁ జెందును. తన యావేదనను వ్యక్త పఱచును. మేనక యిట్టిదాడు. తీరితో ప్రవర్తించును, సంభాషించును; అత్యుభయము మధియు. ‘సహజస్య’ గర్భిరవృద్ధుడు, మానప్రవర్తన. కాని భావతెక్కువ. రంభామేనకల కన్న కార్యకర. ఈమెయే పురూరవునకు దానవుఁ డేగిన మార్గమును జూపించినది. అప్పటినుండి మిన్న కుండును. ఇతాపూర్వన రెంత తపాతపాలాదినను నీమె కొంచెమైనను జరింపలేదు. పురూరవుఁడు పూర్తిగా నిష్క్రమించువరకు నామె వేచి పరిఁబరిచినది. పురూరవుని పునరాగమనవార ప్రస్థానించిన దీమయే. “ఓసి! ఊరల్లండి, ఊరల్లండి!! ఇదిగో చరియయ్యై లేచి జండాతోటి ఆరాజ్యర్థము సోమదత్తము కనెలకు తున్నది. అతఁడు పోయినవని సాధించక, మరలకు గదా!!” యనునీమె సంతోష భవనములు సారవంతమైనవి. ప్రయోజనకరములు. వీనిచే మనమాననము లలో ననుకొనకుండగ నే యొకవిధమున సహాయభావము బల విశ్వాసములు బాష్పింజును. ఇట్టిమె, మనకొక నుపచిత్రిమున వ్యక్తియగును. చతుర్థాంతరంధ్ర ముందలి యర్థోపక్షేపకములో నీమెను మఱల మనము గుర్తించుము. ఇందిమేవిధానము సుస్పష్టముగ దర్శించుము. అసహాయతీతిలో వర్ధిల్లిచారమున కీమెయతకాక మొనఁగదు. ఆ ప్రేమ మిగులమును విధి జేఱుపఱచినది. తిరిగి యావిధియే వారి నేక మొనఁజును. ఇట్టి సాంత్యవ నాక్యములతో నీమె తన విద్యుక్త గర్భనిర్వహణ కుద్యమించును.

ఇతరాపూర్వలకన్న చిత్రలేఖ విక్రీణి యవ్వి
ష్టవతి. మూఁపంకములయందు మన కేమి కంఠస్వరము
వినిపించును. ఊర్ధ్వకి హితుండు; సన్నిహితశబ్ద;
ఊర్ధ్వకి సౌభాగ్యమునకు నాటకీయముగా నీమి బాధఁ
జెందును. ఏలయన నీమి యూర్ధ్వకన్న యత్కించి
ద్విల్లిను రూలుగా మాత్రమే యుండేతరవలయును
అనగా నూర్ధ్వకి యాంతరంగిక స్నేహిత యీ చిత్ర
లేఖ. స్నేహితల కంఠస్వరము నాయితా కంఠస్వనికి
నణగియుండెల నాటకస్వరము. లేనిచో నాయక
యందు సమహితమైన యవధానము వలించును.
కావున నిట్టిపాత్రలలో విపరీతాఽంబరముగాని,
ప్రామాఖ్యముగాని, కూడదు. ఇట్టి నాటకావరోధము
లేని యున్నను, కావినాను చిత్రలేఖ లో ప్రత్యేక

వ్యక్తిత్వము నాపాదించెను. ఆమె ప్రేమార్థికయును, ఆమె యాదాశ్చర్యకామములు; ఆమె ప్రేమార్థికం కలు; ఆమె నిస్సంగముగు హితవాక్యములు; మంద స్థితియతో నూర్వకీ మనోభావముల కనుకూలించుట; శ్రేష్ఠ స్థానో దిరిగా మాతృస్థానమునందుండి యుచితానుచితముల బద్ధించుట; నున్నగు ననేక లక్షణము లీపాత్రకు నాకర్షణకారముల సమకూర్చుచున్నవి. చిత్రలేఖ ప్రతిమాలు, ప్రతివైద్యము, నవ్వుకోచిత దివ్యలేఖపుంజమును, చాకంకయును, నాచిత్రమును ప్రస్తుతించును.

అప్పగోగమునందుచేరక, ప్రాముఖ్యము లేక పోయినను, దిగ్దాశ్చర్యములతో; ముతాగంఠహీన ముఖంజుమనస్వభావముతో; మేళనామాత్మత్వ భావప్రభుత్వంతో; గాఢభావమైనపాత్ర, తాపసి—సత్యవతి కాళిదాసరూపకములందు దర్శించుటను, నానందవివర్ధనభావము; వైశిష్ట్యసౌందర్య పరివృత్తియగు సంజుమజనప్రభావము. పరిమళించుచుండును. కణ్వయహస్త; సత్యవతి; మాళవికాగ్ని మిత్రములోని గురువృష్ట విద్యావతి, పరిపాజకయుగు 'కాళిక'యు నామా రూపకములందీటివాతావరణమును గల్పించినవారలె

* * *

ఇక సామాన్యపురుషపాత్రలు కూడ నిశ్చే స్పష్టమైనవి. కాని యివి స్త్రీపాత్రలవలె విశిష్టవ్యక్తిత్వములతో విశేషశిల్పపరిపోషకములు గావు. ఇవి కాళిదాసీయ పాత్రచిత్రగర్భితము. రఘునాథు నకును, వేటకానికిని, విశేషతారరమ్య ముపపడు. వారరుగుగా, నల్పముగా మాట్లాడుదురు. నిరంతరము పురూరపుని సాహచర్యప్రభావ ముండుటచే వారి సంభాషణములందును యత్నించి చలంకారవ్యాయ పాడగట్టును. మాణిక్యనిగూర్చియు, ఆయువును నూర్చియు విశేషముగఁజేర్చిన్న బాసండునవి పించును. కాని వారిస్థానములనుబట్టి కాక, వారిలో విశేష మేమియులేదు. విమాచకునిపాత్రనుబట్టి కాళిదాసీయ కళాకమాభివృద్ధిని గ్రహింపవచ్చును. ఆయువుపాత్ర, కాళిదాస సుకుమారపాత్రకరణ విధానమునకు, పరిమితత్వమునకు, చిన్నము ఇందాతని కళాభాగ్యత్వమే కాన్పించును. ఏపాత్ర ఇందాతని కళాభాగ్యత్వమే కాన్పించును. ఏపాత్ర కంఠవరకు నవకాళి మాయవలయునో, ఆకళా

ప్రయోజన మెట్టిదో ఈపాత్రనుబట్టి యూహించ వచ్చును. విమాచకునిపాత్రకూడ నిందు ప్రశం సార్హమైనదే. అతని స్థితి విచారము; వార్తకోచిత విశ్వాసభావము; శిల నిష్ఠుర్యమోజ గౌరవము, పరిత కేకుకుగా నొసంగు సలహా; సంప్రదాయక పాత్ర బాషణమునందును పార్థక్యమును గల్పించు చున్నది, పురూరపును రాజ్యభారమును యువరాజుపై మోపి వానప్రస్థమునకై యపవల కగ నిశ్చయించుకొని నపుడు "అయ్యా! హియిష్ట"మని యీతడు నిట్లాడుటలో నీతని వ్యక్తిత్వము స్ఫురించును. ఏలయన నిది యాతని కడపటి దౌర్బాగ్యము. పురూరపును యౌవ నోత్సాహముతో ఘనవీర కీర్తిశాలియై యుండుట నీయుగుసలి బ్రాహ్మణు డెఱుగును. అతనికొంత ఈరిడీవార్ధక్యము నంగును బరిచిర్య సల్పించుండెను. పురూరపుని జీవితముతో నీతని జీవితము ముడిపడి యున్నది. అట్టి పురూరపును నిష్క్రియించి యొక్క నూత్న యువకుడు రాజైహో యాతనికేమి యుల్సాహ ముండును? ఈమాటచే నీ ముగుసలి జీవితము ప్రయోజన రహితముచున్నది. కాని, యార్ధి విశ్వాసయుత విరక్తి భావముతో నీరదీప్లు

బాల్య మత్యంత మనోహరమైనది. క్రీడాస్వభావ చిత్కళికును, నవక హృదయసంపదకును నీతియున్న కాదాచి. కాళిదాసు రమణీయభావము దీనిచే నాకర్షించబడినది. అందుచే నీతనిని రూపకమునందు బాలకుల స్వభావమును నవి నవో వ్యేషముగను, నవవిక సితి కుమమకోమలత్వముతో; సుప్రభాతి పద్మదళ విగళిత తుషారబింబువుల వలెను దీర్చి దిద్దెను. ఇందు కళాస్ఫుర్ణ విశిష్టత, సత్యకోతియు, దర్శనీయును. సామాన్యకవులు బాలపాత్రలను బరిపాదించుటలోఁ దికమక పడుచుండును. కాని కాళిదాస క్షేంద్రుఁడైట్టి తోట్రుపాటును లేక బాలపాత్రలకుఁ జెందిన యొక సామాన్య సన్నివేశమునగాని, సంభాషణగాని, భంగిమగాని, సలహాగాని యత్యద్గుర్భితముగు నాలు క్షణకీ సామర్థ్యములతో సమకూర్చును.

షేక్స్పియర్ కవి తనకళానైపుణ్యము నంతయు వినియోగించి విశేషముగ బాదించిన "ఆర్థు" నిజమైన బాలుకు కానేకాదు. అతడు వాదాలకు, ఆర్థుత లేవివాదు. భావభంగిమలను గుర్తించి ప్రపారించును.

కాలిదాసకవిత : కీలచిత్రణము

బాలరతునాట్యభంగిమ లుండవచ్చును. భావింపగల సామర్థ్యముగూడ నుండవచ్చును. అది కేవలము విలాసతుల్యములుగా మాత్రమే యుండవలయును. వానిని గూర్చిన జ్ఞానమేవారి కుండదు. వారు తమ భావములను, భావభంగిములను సత్యపరిజ్ఞానముతోడనే వ్యక్తీకరింతురు. అది తమకర్తవ్యమనియే వారు భావింతురు. వానిని సందర్శించుటకుగాని, గ్రహించుటకుగాని వారికెట్టి ప్రేక్షిక భర్తమును నవసరములేదు. మేధావులైనవారికి కొన్ని యభవ శర్యును. షేక్స్పియర్ విపరీత మేగ, యాతనిని గండు స్వర్గధామములలో సంచరింపనియకుండ పరికట్టినది. బాలహృదయము, మాతృహృదయములే యా రెండు స్వర్గములు, షేక్స్పియర్ 'కాన్స్టెన్స్' అనునామెను 'అర్థుడు'నకు కేవలమొక లాంఛనాప్రాయమును మాతృమూర్తిగా మాత్రమే చేర్చుచును. అప్పటికప్పుడే వేషధారణము గావించుకొన్న కపటవ్యక్తిగ 'కాన్స్టెన్స్' గోచరించును. అస్ఫుటవహుల నాటకస్పర్శి గావించిన యీ మహాకవి, మాతృహృదయ మావిష్కరింపఁగల యొక్క ప్రేమ పాత్రను సృజింపఁజాలకపోయెను. మాతృదేవీ పరిత్ర సౌందర్య న్ముద్రివిగల్గించు కఠియ శిల్పజాలముండిన యుండవచ్చును. కాని యంతమాత్రమునకు నహృదయములు రంజింపదు. 'షేక్స్పియర్' నుండి వారంతయో యాశించుదు. స్వార్థరహితమై, కౌంతిసముజ్జ్వలమై, ప్రేమనాహిని వస సీమను వెల్లువలై ప్రవహించు మాతృదేవీనాతఁడు చిత్రించిన ప్రసాదింపవలయునని మనమాకొంక్షింతుము. అట్టి ప్రయత్నమైన షేక్స్పియరునకును గోచరింపకుండుట శోచనీయము. భాంతియ కవీశ్వరుఁడీమహమునందు గాఢ ప్రేమానుభూతుల ననుభవించుటచే భారతీయ హృదయ సంస్కారము పచేరిమమై, కపటయం దాయా సందర్భముల, రసరూపమున నావిష్కరింపాను. కాలిదాసు తన యంగ్ల సహృదాయు నీ సందర్శనను సతికమించెనుట సత్యము.

కాలిదాసుగూడ షేక్స్పియర్ వలె మాతృ ప్రేమ భావముకన్న, పితృప్రేమార్పిత సభికముగ ననుభవించినట్లు తెలియును. కాలిదాస కౌత్యములందును, రూపకములందును పితృ—పుత్రప్రేమదౌగ్ధిక మగు నాచేళ భావప్రకటనా దృశ్యము లున్నంతగా, మాతృ—పుత్ర ప్రేమావిష్కారక దృశ్యములు మృగ్యములు. వాల్మీకి

సృజించిన కౌత్యము సదృశమునపాత్ర కాలిదాసు చిత్రింపలేను. అయినను మాతృత్వ మగుర మనోహర సత్యసముద్భవ భావోల్బాగును నీతఁడు నిరూపింపక పోలేడు.

ఆయువును, నూర్యశియు, నీ రూపకమునందు పుత్రమాతృప్రేమ ప్రదిర్పించుట కుక్షేపించబడలేదు. ఊర్వశి తపపుత్రు నన్యుల కర్పించి పెంచమని శోరినది. ఆయువునకు తల్లిదండ్రు లెవరో తెలియును. ఇట్టి సన్నివేశకల్పనను నిజమునకు కఠినము, బాధాజనకమును. కానియింట్లు తన నాటకీయచాతుర్యముచే కవీశ్వరుఁడీ కల్పనకు మృగుత్వమును, పవిత్రతను జేకూర్చినాడు. ఎట్లైనను పరిస్థితు లూర్వశిపల్ల నొక విగమన తీసుభావమునే కల్పించునుగాని, యామె కృత్యమును సమర్పింపవు. దురంత దుష్టిలో నూర్యశి తన వివేకము నుపయోగించి, రెండవర్థముల నొడిగట్ల కొనక, తక్కువ దానినే భరింప సాహసించినది. విలయన నాయువును దనకడనే పెంచిన, ఆమె యాయువునేకాక పుత్రురవుని గూడ విడిచి పుచ్చవలసి వచ్చెడిది. ఆయువును మృగులహస్తయు, వివేకవతియు, సామజీవనయునను సత్యవతి కప్పగించుటచే నూర్యశి యాతని యొగతీయములను భద్ర మొనర్చినది. ఈ త్యాగ మెప్పటికైనను జరుగవలసినదే. అగ్లాగు ముద్దుగ గన్న సంతానమును నురుకులమునకు బంపి, విద్యావిషయవివేకములను సముపార్జింపజేసి, వారిని సాంఘికాదర్శముగాఁ దీర్చిదిద్దుట యానాటి జననీ జనకుల బాధ్యత. ఆ బాధ్యత నొకేంతముండే యూర్యశి వహించినది. అంతేకాని తనలోని మాతృత్వమును రూపణజేసికొనునంతటి మూర్ఖురాలు కాదూర్యశి. సత్యవతీ ప్రేమాంకిత మృగులహస్తములయందు తన కుమారుడు కుశలముగ నున్నాడని గుతెఱిగియే యుపశమింపె. యామె భర్తృవృత్తిభ్యమును జూరఁగొన్నది. ఆయువు యూర్యశి కడకుఁ గొనిరాబడెను. ఊర్వశి యంతరంగమున నదృశ్య భావార్థము ఘూర్జిల్లుచున్నది. కాని యామె యెట్టి వికారమును జెందిలేదు. ఆమె నిరాశంబర మృదుల స్వభావ. మానముద్రతో నామె కుమారుని సమీపించును. కాని యామె చేలావృత్తిమైన హృదయమునుండి మధుర ప్రస్థములుకును. అతని సందర్శనానందముచే నామె యనివార్యముగ వియోగమును గూడ విస్మరించినది.

చిరకాలముగా నామె పుత్రసందర్శన సౌభాగ్య సంజాతానందమునకు దూరమైనది. ఇప్పుడది ద్విగుణీ కృతముగ పెల్లబడినది. ఈపరిస్థితి ప్రదర్శనచేతనే, యామెలోని, మాతృత్వమును కవితార్థముల మూర్తిభ వింపజేసెను. కూలకులగుడ నతీరినీరియిది. ఊర్వశి ముఖతః యెట్టిమాటలను బట్టించలేదు. అది యామె స్వభావమునకు విరుద్ధము. ఇప్పుట్ల ఊర్వశి స్థితిని పురూరవుడు గాంచెను. సులభ కవితో దీక్షుడైన నీతఁడు జంటనే యాస్థి నీరీతిగా వర్ణించెను.

కం॥ చనుచుంచెను గౌతుకమున॥ నినుగని కనుబండు
వొంద నీ జనని, సుతా
ఆనురక్తిమెయిం జేసిన! చనుగవపాలకుఁ దశసిన
చనువలిపెనుతోన్॥

ఒక్క చూపునందే పరిమితభాషణమునందే ఊర్వశి తియ్యదుభూతి సర్వస్వమును వ్యర్థమున మొనర్చినది. ఆమె మానమద్రలో నిహితమైయున్న యనుభూతి సాంద్రత నవగతి మొనర్చుకొనుట కామె నిత్యజీవి తమతో నివసించువలయును

* * *

ఆయువు పాత్రకూడా ప్రశంసార్హమైన యొక కళాఖండ మనవగును. ఇట్టిపాత్రను బోషించుటలోఁ గొంతిష్టతలగు. అది పెరిగెడి వయస్సు. ఒకవంక బాల్యవాపల్యము, వేరొకవంక తెలిసీతెలియని స్వభావము. అన్నిమానసిక చర్యలగును, నీడతను నిరూపించుట మిక్కిలి క్లిష్టము. ఇదియొక తుణుకు పరిణామావస్థ, నాలుకమునం దిట్టిపాత్రను బోషించుట కెంతో నైపుణ్య మవసరము. లేకున్నది యతులల బొంతగా నిద్ద మగును. కాకిదా సిట్టి శిల్పమునను స్థిరమైనది. ఈతని భాషణమునందు సుమయోచిత నైపుణ్యము, వనాంతర భేదియలును గలవు. అదియు మిక్కిలి పరిమితముగను, నతిసామాన్యముగను నుండును. అట్లుండుటయే ఓపర్తిర డోపాయము కూడా. ఎట్టిశ్రమయు లేకుండనే సర్వ సామగ్రియు సమకూడినది. ఆయువు తపోవనమునండి యొక్కమాదుగా వైభవోద్దీపితమున నొకానొక రాజ సభాంగణమున నడుగిడును. ఆతఁడీతః పూర్వ మెటు గని తల్లిదండ్రుల సమక్షమున నడుగిడును. ఇది ఎంతటి క్లిష్ట పన్ని వేళిమో యూహించుట గూడ కష్టము! ఆత నిలో నాత్మనైవ్య మునిర్భవించెను. అనేక సందేహములు పొడవినవి. తన సహజపరిసరములకు

వైదొలఁ గుటాతనికి సహింపరాకుండెను. ఆతఁడు తన దౌర్బల్యమును గప్పిపుచ్చుకొనుటకై విపరీతముగ హుందాతనము నవలంబించెను. తెలిసీతెలియక పెద్ద మనుష్యునివలె వర్తింపజేసెను. అకాలభావనలేమి నూచన గూడా మనకీ పాత్రయందు గోచెముగా గోచరించును. అపరిచితులను వ్యక్తులు, తన్ను, తమ వాఁడని సమాపమునకుఁ దీసికొనుచుండిరి. వారికిని తన కును వేదో బాంధవ్య మున్నట్లుతని ప్రాచీనానభవము ప్రబోధించుచున్నది. ఆతని స్వభావతమగు పెద్దటికము కొంతి పెత్తనము వహించినది. కాని యతని యథార్థ మానసికస్థితి యర్థము గావించుకొనుటకై యదృష్టవశి మన, నాతనిని పెంచినదాది, తపోవన ప్రతినిధిగా, నాతనివంట వచ్చినది. తల్లిచెంతి ఓష్టకేంతి చనువో, ఆమెచెంతి నీతినికేని అంత చనువు. ఆతఁడామెవంకకు మరలినపుడుగాని, యామెతో సంభాషించినపుడుగాని, యతి సహజముగా మాటలోను, చేష్టయందును, తపో వనమున నామె కొంగు పట్టుకొని సంచరించిన సామాన్య బాలునియింటివును. బాలునివలె సంభాషించును; యోజించును; విధేయతతో నామె యాజ్ఞను కిరసావ హించును. ఏమి ఈ మనోహర కళాజీవనములోని మాధుర్యభరిత స్వాభావికత్వము. ప్రకృతి కంటిటికొన్య సప్రాతి మున ననుసరిం మిది!!

* * *

‘మాళివికాగ్నిమిత్రము’ యొక రాజపుత్రక ‘వసులక్ష్మి’ నాటకరంగము పైకొనరాగు. అయినను విగ్నిమిత్రుడు చిత్రఫలకమును సందర్శించి, దీనికి దగ్గరగా వ్రాయఁబడిన యువరాజ్యులయిన యామె పెరేమియని కుతుకముతో భాండీనిఁ బ్రార్థించినపుడు దీని యా ప్రశ్నకు బదులుచెప్పక యనాదిరమును జూపును. రాజు పేగును గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడుగును. అపుడు బాల్యావస్థకుఁ దగిన వసులక్ష్మి “ఆయా! ఈమె మాళివిక” యని బట్టిన ముచ్చటయిన మూడు మాటలు భావికంతిమున గమనమును గల్గించును. అప్పటి నుండి భారణి మాళివికను గంటపడనీక బాగ్రితహిం చును. ‘భాకునల’ రూపకమునందు సింహాకీర్తనముతో భరిత బాలకుఁ డాడుకొనుదృశ్య మెంత సౌందర్య సముద్దీపితమైనది! నూటికి తొంబది తొమ్మిదిమంది కవుల కిట్టి కల్పనఁ జేయఁగల సామర్థ్యముండదు. కాని ‘కాళిదాసు మధురవా ప్రములలో’ నీ కల్పన మనల్పశిల్ప

కాళిదాసకవిత : కీలచిత్రణము

గరిమతో జీవకళారమ్యుతతో నొప్పారుచున్నది. ఆ భరతుఁడు పిల్లిపిల్లలతో నాడుకొనుచున్నంత సహజ శోభను మును నుందిగించి, యానందింతుము. పరిణత కళా ప్రాభవము నిట్టిది!!

* * *

ఇక విదూమకుండకు మాణవకుఁడొక దుర్బలవృత్తి. సంప్రదాయము కూలముగ నిద్రించిన విదూమక పాత్ర కాళిదాస రూపక క్రమాభివృద్ధితో బాటు వృద్ధి జెందక పోవుట శోచనీయును. “మాళవికము”లోని విదూమకుండకు “శాత్రుఁడు” జీవకళితో సమగ్రముగ నొప్పారు నొక వృత్తి. కథా సంవిధానమునందీరినిగని ప్రాధాన్యము కలదు. సామాన్య విదూమకులవలె నితఁడును హాస్య ప్రియుఁడు, అసత్యవాది, బాగ్యతా రహితుఁడు, గుంటరియే. కాని యీ లక్షణముల సతకంచించి, ఈతని వలన నాటకకార్యమునకు కొంత ప్రయోజనము ననుకూలుచున్నది. కాని “హర్షణ” రూపక కథా సంవిధానమున విదూమకుని కిట్టి ప్రాముఖ్యము నొసంగిన దాని యత్యున్నత సాంవిధ్యస్థాయికి భంగముకలుగును. అది మహాదూమమేయగును. అందుచే విదూమకుని పాత్ర యొక సాధారణ సంభాషకుని స్థాయికే దగ్గింపఁ బడెను. పురూరవునకు విశ్వాసపాత్రుడైన యొకవృత్తి, సంభాషణార్థము కావలయును. అందుకే ఈ విదూమ పాత్ర నిర్బలులకే బడింది. కానిచో, రూపకమునందలిని వలనఁ గల్గిన యొక ప్రయోజనము—అది తెలివిరక్తుడ తముచేత స్వయముగ పురూరవుడే జైశివరితో రహస్యమును భేదించినాడను నిపుణిక మాట సమితి, తానే యసలు విషయమును బైటపెట్టెను. అయినను రూపకమున కీతని పాత్ర యొక ప్రవిగ్ధవిలసితమైన శోభనాపాదంపఁ జేయుచునే యున్నది. ఈతఁడు మాళవిక, శాకుంతల రూపకములలోని విదూమకుల కన్న విభిన్నుఁడు. గౌతమునికున్న కైశివానిర్భర్యములు కాని, యుత్తమతత్వజ్ఞతగని ఈతనికి లేదు. అతనికిన్న కఠినముగను, మొరటుగను సంపించును. విదూమకునకు సర్వసామాన్యముగా నుండు విపరీత భోజనప్రియత్వము, నసహ్యచేష్టాదీకము, భీతిత్వము లతో బాటు సమయానుకూల పరుషహాస్యము, దైవ ఘటితముగ ప్రపంచ పరిజ్ఞానము, విలక్షణముగ కార్య దక్షితి మున్నగు ననేకగుణము లీతనికి కలవు. ఇక పురూరవుని సాహచర్య ప్రభావమున వలవడిన

యాలంకారిక భాషాప్రయోగము విషయమే వేటుగాఁ జేర్చొనఁబనిలేను. ఇన్నిగుణము లుండియు, నాతని మానవ మున్నతస్థితి సంగుకొనలేను. తనయంతరము నుండే యితరపాత్రల యుదాత్తత నూహించును. ఈతనిలో నెన్నదగిన మతీయొక గురుగుము కపటవేషములు చేయకు; తా నసహాస్యముపాలగుటకు సంవృదా సంసిద్ధుఁడు. కాంతి తఱిగి సర్వసముముగ వర్తించు నీపాత్ర పురూరవుని గానమనోహరదర్శ హృదయమును, కాంత్యాదర్శ విలసితముగ నూర్వశిని, వైఖర్యముతో నుండియు పట్టుహిషి తీవితో నొప్పు జైశివరిని సర్వవిధముల రంజింపఁజేయుగల సామర్థ్యము గలదనక తప్పదు. విదూమకుఁడుగా రూపకమునందీరినికేగల స్థానమునుబట్టియేకాని, యొకవృత్తిగా నెట్టి ప్రాముఖ్యము నీతనికిలేదు. ఈతఁడు పెద్దగా నాకర్షింపజాలక పోవచ్చును. కాని నీరసమునుమాత్రము కల్గింపఁడు. ఏదెల్లున్నను మాణవకుఁడొక సజీవపాత్రయని నిర్ణయింప వచ్చును.

* * *

నాయక నాయకులను బరివేషించిన ఈ సామాన్య పాత్రలలో నే, దూరముగా నిలువఁబడి యుదాత్త ప్రతిపాదనలతో స్వాతంత్ర్య కీల ప్రతి పత్తితో నొప్పువృత్తి “యాశివరి,” ముందప్పిని బల వంతముగ నాకర్షించును. జైశివరిచేరికి, పదనిని బట్టి గొంతి ప్రాముఖ్య మున్నను, నాటకచర్యయందంత ప్రాముఖ్యము లేదు. ఈమె యసూయ నాటకచర్య కెట్టి యంతరీకమును కల్గింపదు. ఆమె ల్యాగము పురూరవుని ప్రేమను బగిత్ర మొనర్చును. నాటక కథా నిర్మాణమున నీమెకు స్థానమే కనుపించదు. కాళిదాస నాటకశిల్పమునందీ పాత్రను బోలిన పాత్రయే పొడ గట్టదు. ఈమెను ప్రవేశపెట్టుటచే పాతకథ కూడ ప్రవేశ పెట్టఁబడినది. కాని యందులకై వినియోగింపఁ బడిన సమయ మత్యల్పము. భార్యకు సామాన్యముగా నుండు నీర్వాణభావ ప్రదగ్ధమునకే ఈమె మనకు కను పించును. ఇది సాంప్రదాయముగా నున్న విషయమే కాని యవ్యయ కాదు. వికసించిన గూబి పుష్పమునకును, వికసించుచున్న గూబి మొగ్గుకునుగల స్ఫుర్యయే యీ స్ఫుర్య. కాని “మాళవికము” నందీదే విషయము రూపకమున కంతకును బ్రాతిసదీక. ఇక్కడ మాత్రము దీని ప్రస్తావన యత్యల్పము. కేవల కథాగమనగతము ప్రారంభాంశములలోని పాత్రలకన్నను, మాళవికము

లోని 'ధారణి' కన్న ను కూడ పురూరవుని పట్టుకొని సారసుకుమార భావాన్వితయన నొప్పును. కాశీదేశపు యువరాణి ఉశీనరుని పుత్రుక, జౌళివారి గూర్చి ఆమె ప్రత్యర్థిని యగు నూర్వళి 'ఈమె కుమారి కిబ్బముచేత నుపచారమునందుట యుక్తమే. లేజమునం దిమి కిచీదవి కేమాత్రము తిసిపోద'ను బ్రళింసావాక్యములను బల్కుట పరికించితిమేని, యట్టి ఈమె తన భర్త పురూరవుడు, తన్నుపర్యవహసముచేసి, స్వర్గనిర్మిత యగు నొక యప్పరసను ప్రేమించి, యందే విలీనమై తన సౌందర్యమున కాఘాతమును, విషాదమును గల్గించుచుండ ప్రతిఘటించుట సమంజసమేయని మనము నానుభూతితో భావింపక మానము. 'మూళివి కము' నందిరి ప్రేమమాతృవర్ణము లింతిగ బలితములు కావు. ఇరావతి యావనోద్రిక్త ప్రేమకన్న, జౌళివారి ప్రభాంతిప్రణామభావమే గాఢమైనది. ధారణి, దాక్షిణ్య స్వభావోచితమైన బుద్ధిపూర్వకముగ త్యాగము కన్న, జౌళివారి గురుత్రిమవిషాదమును, నాత్మత్యాగ నిరతియు నెక్కువ కేక్రిమంతయులై, మన హృదయములను గదిరించును. ఈమె కలచిత్రణమునందు నైశిధ్యము, సంఘటనము, యుద్ధాత్రి కళానిరూపణమును ప్రస్ఫుటము. ఇరావతిలో నుప్పొంగిన యనూయోద్రేకము జౌళివారిలో నుప్పొంగలేదు. కాని ఈమె యనూయో స్వభావ మంతకన్న తీక్షణము, ప్రచండమునైనది. ఆది ఈమె యాంతరంగిక ప్రౌఢప్రేమకు ప్రచ్ఛన్నాకృతి. ఆమె తన ప్రేమభావతీత్రతి నిట్లు వర్ణగర్భముగా నాత్మనిందాపూర్వకముగఁ ప్రకటించినది.

"నీయందవరాధములేదు. నేనే యిందుగాఁ అపరాధము. నేను ప్రతిహేలదర్శనమై, నీ యెదుట నిలుచున్నాను. నేనిటనుండి వెళ్తాను."

ఇంతటి తీవ్రసమచిత నిరసనను బ్రకటించినను, తన్మూలమునఁ దనకుఁ గల్గజోయెడి పాశ్చాత్యాపము నామె గుర్తింపకపోలేదు. అందుచేతనే "నిర్దాక్షిణ్యము వహించినందుకు కలిగే పశ్చాత్తాపతీత్రతకు పెరుస్తాను." అని యాత్మగతముగా నీమె తలంచును. క్రోధము తాత్కాలికముగా నామె నాప్రదేశమును విడదేయును. కాని తనదానియంకమున నామె పశ్చాత్తాపమైయున్న సందిర్శింతుము. ఆగ్రహమునందును నామెకు బలియగు నిగ్రహముకలను. సంఘటన మధురహృదయగర్భితా సంజనిత మగుటచేతనే యామె

త్యాగనిరతికి, కవితాముద్ర చిక్కగాఁ బడినది. విదూమకుఁడు తన సహజ పరిహాసవిధానముతో దెప్పుచూ మాటాడినపుడు, జౌళివారి ప్రేమపరిత్యాగభావోద్రేకము మాటాడుగా నిట్లు పెల్లుబుకును.

"మూర్ఖా! నేను నానుభవమును జంపుకొని ఆర్యపుత్రుని సుఖితీరిరుని చేయఁగోరుచున్నాను. దీనిని బట్టియే ఆయన నాకుఁ బ్రియుఁడో! కాఁజో!! గహించుకో!!"

పురూరవుని సత్యావర్త్య ప్రేమాసక్తప్రతివాదనలను, గజభితాయయ్యు, మృగులముగా త్రోసి పుచ్చి, జౌళివారి రూపకమునుండి నిష్క్రమించును. కాని ధాతగుహలయ్యగృహము ధరించి, మంగళ నూత్ర భూషణము, పరిమళ పుష్పాలంకృతయునై, నవతృణా వితనహస్తా కచాళితో నా ప్రతిమలోదాత్రిధర్మి ప్రవృత్తి త్యాగశీలని మనప్రక్కనే నిజవలది త్యాగ సౌందర్యప్రసూన సౌరభముల నెదజల్లుచున్నట్లు మనకు గోచరించుచునే యుండును. తిరిగి యామె మనకు రంగముపై కనులించు నవకాళిమేలేదు. కాని పునర్బుద్ధి దైన యాయువునకు యావరాజ్యాభిషేకము పూర్తియైన పిమ్మట, ఊర్వళి, పురూరవుని యనియోగముచే వర్ణిల్లు నానందోత్కల సమయమున. "వత్సా!! రా!! మీ వౌష్ణమృగు నమస్కారము చేయు"మని దౌష్టబుద్ధితోఁ గోరువప్పుడు మాత్రమే ఈమెపేరు నాటకరంగమున కడసారి వినిపించును. జౌళివారి పవిత్రనామము నిట్లూర్వళిచే దుట్టకుదను స్మరింపఁజేయుటనుబట్టి, యూర్వళి హృదయ మూలిన రీత్యాగశీల సంబంధ పరిపూర్ణ విశ్వాస భరితమైయున్నట్లును; భగవానుఁడగు చంద్రుఁడు రోహిణితో గూడి యధికముగా శోభించు తరుణమున జౌళివారి, తానై జౌళివారి పవిత్ర వ్రతము ప్రత్యక్షరముగా బాటించి పరిపక్వమైయున్నను, నా విషయ మూర్వళిగూడ గుర్తించి, యాత్యాగవ్రతకు లోలోన సంజరించు కొనుచున్నట్లును; మాటలచేఁగాక, క్రియాత్మకముగ ధన్య మార్గమున నిరూపించిన కాళిదాసు కళావైద్యగ్యము నాన్వితోదర్శనీయముకదా!!

నీతి విముచయుత పవిత్రభావప్రబలత; యూర్వళి హృదయశీలి సమతుల్యత; సుమనార భావోద్రిక్తతాసంఘటనయంతమైన ఈ మహాకవికవియని

కాళిదాసకవిత : శీలచిత్రణము

శీల చిత్రణశిల్పమునందు, మానవకోటికి నుపేక్షాన్వితమున కభ్యుదయపథము సాక్షాత్కరించును. ప్రతిమల కాంతి మాధుర్యము, సత్య జీవిత ప్రవృత్తి; సుకుమాకోత్సుల కళాకాళలము; పూర్వపు కాళిదాసునందున్నను; విక్రమార్కశిల్పమునందు దింతకన్న పవేళియైన కళాప్రతిభావిశ్వాసము, బహుముఖములుగా పరివ్యాప్తమైవది. ఇందుండియు యా కవికులసార్యభాముల దిక్కున్నది కళా శిఖరముల నధిష్ఠింప నుద్దమించె ననవచ్చును.

: ఆ పు ర స లు :

మానవ స్వభావ సౌందర్య మాధుర్యముల నున్మీరించుటే కాళిదాసు కవిత్యమున గల యాకర్షణవిభాతి. ఆరణ్యవిషయమును జేచుటైనను, నది యత్యద్భుతకళాప్రపంచ సంబంధియై రసజగతి సౌందర్యకోణల నవఘరింపఁజేయును. దివ్యకవితావరప్రసాదఁడగు నీ కవి మధురహస్తమునందు కవిత్యము పవనీయ నధిష్ఠించినది. అయినను నది సహజకోభా విలసితము; మానవ హృదయనిన్నిహితము; మానవత్వ జీవనపరిపాకమును గాకపోలేదు. “షల్లీ” కవి విరచిత “విన్ ఆఫ్ అట్లాన్” “కీట్సు” కవి విరచితము “సినిథియా” కావ్యములు మానవ సుందరమై కళాస్పృహలే. కాని యంగులలో జీవక యల్పము. అందరి దృశ్యము లస్పష్టములు; అస్థిరములు. కవులు కలలలో గాంచినట్లుగా నుండును గాని సుస్పష్టమగు దార్పర్య క్షేత్ర యంగు మృగ్యము, ఆవి నున భావన కోకిలప్రీతి గొల్పునేకాని, మన హృదయములను గదిరింపవు. అది మత ప్రతిపాదకములగు భావల కాలవాలమై దురక గాహముగా నుండును. అది ప్రపంచేతర విషయభిరితిములు. హైందవుఁడు కూడా నొక స్వాస్థిక జీవిగను, తత్త్వచింతిసారకుఁడుగను నిందింపఁబడును. ఈ యాకోపహమునందు సత్యము కలను. కాని కేవల ముదే సత్యమనరాదు. ఒక విధముగాఁ జూచిన హైందవమానసము వాస్తవిక జీవిత సంబంధమైనది. ముఖ్యముగాఁ జూచిన ప్రపంచయిక్కి హైందవుఁడు సదా యశ్యేషించుచున్నట్లుండును. భావము పాతుకొను దాక నాతని మానసము విశ్రేమించదు. వాస్తవిక దృక్పథమును తులనాత్మకముగా జూచిన చాల సులభము. నూర్వీణుఁడు, జలము, వాయువు, భూమేకైరవదార్థము లన్నియు

భౌతికవస్తురహస్యములం దత్తు త్రమముగ నిమిదియున్నవనియు తెలిసికొనుట సులభము. కాని హైందవుడే పరిజ్ఞానముతో తనియుఁడు. అతని దృష్టి యంతరంగికమైనది. అంతరంగిక పరిజ్ఞానసంపాదన మతని లక్ష్యము. అనంతము, నదృష్టము, తార్త్వికము నగు జ్ఞానసంపాదనమున కారఁడు సదా తిహతిహలాడును. ఏత త్సంపాదనలోఁడనే యారఁడు తృప్తిఁజెందక, యా యనంతమును పరిమిత మొనర్చుటకు; నదృష్టమును దృష్ట మొనర్చుటకు; తత్త్వమునకు రూప మొనఁగుటకు సదా యత్నించుచుండును. ‘కల్ప’ జాతి యనంతమును గూర్చి తన భావనను బ్రసరింపఁజేయును. సుందరముగు చిత్రములను జిత్రించుచు, తత్సంబంధమును దురవగాహమైన కవిత్యము గూడ నల్లును. హైందవుఁడు తన హృదయమును, మేగను, కడకు తన సర్వస్వమును ఏవనిధి భావనామార్గమున ధారవోసి, తన ఈ తపస్సునకు ఫలితముగా భిగవంతుని దర్శించి, సృష్టిముఖతః వ్యాఖ్యానించును. ఇట్టి హైందవ ద్వంద్వస్వభావము నంది హైందవ జీవిత, మత, వాఙ్మయ, నాగరికతా రహస్య మిమిదియున్నది. మహాన్నతాధ్యాత్మికత్వము విపరీతభౌతికత్వముతో సామరస్యపూర్వకముగా కృషి సల్పవలయునని జయప్రదముగ యత్నించుచున్నది. ఒక వైపునండి మనము సమస్త భౌతిక ప్రపంచమును నాధ్యాత్మిక దివ్యదృష్టితో తిలకింతుము. ఈ ప్రపంచము బుద్ధునిప్రాయమని, మాయ యని భావించుము. మఱియొకవైపునండి యాధ్యాత్మిక దివ్యతత్త్వమును సత్యసౌందర్యసమృద్ధిపీఠ రూపములుగా నిర్మించుకొని యానందరతుల మగుచుము. ఇది మహాదాత్రీ వేదాంత రహస్యము. ఇది యందరకును నవగతిమగు విషయముగాదు. దీని నిగ్రహించుట కొక విధమగు సంస్కారబల ముంవలయును. అట్టి సంస్కార ప్రాబల్య విరహితుఁడగు యూరోపియనునకు నిది యంతయు నొక గందరగోళముగ నుండును. ఇంకను, హైందవ సృజనాత్మిక నిదర్శనమగు విగ్రహారాధనము, కలితము గ్రాంథిక సూత్రములను జిలుకవలె పఠించు క్రొత్తపునకు వికారమనిపించును. సామాన్య సృభావముగల మరియొకజాతిపట్ల నీమానసికవిభాగము విభిన్నవ్యతిరేక ద్వంద్వశక్తులుగా నుండి సామరస్యమునకు యత్నించుచు, క్రియాప్రతిక్రియలతో గూడి యొక గొప్పభావచరిత్రగా నిద్దమయ్యెడిది. బహుముఖసములగు

మనఃప్రవృత్తిగల నాఁడును; ఒకేఒక మూర్ఖవిధానమునకు లొంగని హైందవుని మానవ మిట్లు వింగడింపఁబడలేదు. తొలుదొల్ల విధిన్నముగఁ గన్పించినను, కాలపరిణామమున నొక సమైక్యభావము సమకూడును. విలక్షణము, సోఽస్మత్రిమము నగు హిందూభావమునందీవిభేదము లన్నియు సృష్టించితిని సుస్పష్టముగను, సునిశితముగ నవగాహన మొనర్చుకొనుట కర్హింతావసరమే యని భావించును. ఇది యన్నియు నొకే యొక సత్యము యొక్క భిన్నముఖములనియు, పరిపూర్ణ సత్యజ్యోతిని సంవర్తింపవలయునన్న, నీవిభిన్నముఖ పరిజ్ఞాన మత సరమనియు సరసుఁడైన హైందవుఁడు భావించును. కావున హిందూమతమునందలి యవాంతర భేదములను సహనసద్భావముతో సహదరించుటే మానవునిలోఁ గల స్వేచ్ఛాతత్వమునకు ప్రముఖ నిదర్శనము. ఇందిరి వివిధ వృత్త్యులు కూడ, హిందూమానసమధిరోహింపఁజేసెంచిన పరమ జ్ఞానశిఖరమునకు సోపాన పరంపరయే కాని యన్యముకాదు.

జాతీయ మేధాప్రవృత్తియే తజ్జాతీయ కవిత్యము నందు గాఢమున భావముద్రను వేయును. సంస్కృత భాషలో శృంగారాధ్యాత్మికమగు ద్వివిధ మనః ప్రవృత్తులయందు నిష్ఠాతుఁడైన కవిపుంగవుఁడు కానరాదు. ఆతని పాదద్వయము ధూమిపై పాతుకొనక పూర్వమే యాతని దివ్యదృష్టి చీలబిచోయసవిధి యందు లగ్నముకావలయును. హైందవ భావాంబరమున సామాన్య విహంగములేకాక, రాజహంసలు కూడ సహనస్వేచ్ఛతో విహరించును. అందుచే వివర్ణకులకు సంస్కృతివాఙ్మయమున తత్త్వి గర్భితమగు కవిత్యము విశేషముగా కానరాదు. ఆంగ్లవాఙ్మయానుకరణమున నెలసిన నవీన వ్యంగికవిత్య విజ్ఞుడి. ప్రాచీన సంస్కృత కవిత్యము భావ, వస్తురచనాకళల త్రివేణి సంగమము. ఇది తత్త్వమునకు వ్యతిరేకమైనది. ప్రపంచము మిగ్గి యని ప్రకటించు సుపనిషత్తులు కూడ నొక నిశితాచరణ విధానము ననుసరించి, యనంతము నొక పరిమితి యంగును, రూపరహిత్యమును రూపమువలెను బ్రతిపాదించుటకుఁ బరిశ్రమించినవి.

కాని మన కవీశ్వరు లందరిలో నొక్క కాళిదాసునకు మాత్రమే ఇట్టి వివిధములగు హైందవ మనఃప్రవృత్తి సత్యత్రిమ కళాసౌందర్య సమైక్యతతో సముద్భింపఁజేయు సామర్థ్యముకలదు. బహుముఖీనము

లగు కాస్త్రపాండిత్యముగల హైందవకవులలో నగ్ర తస్మిన్ముండగు నీకవికులసార్వభౌముఁడు, మన సంప్రదాయములను, భావములను, దివ్య గాథలను నైతికాగ్రములను, ఇవి, యవి యనవేల? యల్పము, నసల్పము, నుదాత్తము, ననుదాత్తమును నగు ననేక విషయములను తన మంత్రదండమును జూలిన తేభినినో, తన కవిత్వ సృజనమునకు శ్రుతి గర్భింమకొని వర్తించునట్లు దీక్షించును. ఆతని యత్కించిత మగునరలేఖిని సంస్కర్మమునకే యెట్టి ప్రాకృతి విషయమును, కీరగంభీరశృంగార ససముగ పరివర్తించును; ఆత్మల్యుచితయమును జిత్కళాకోభి లెగజిమ్మును; దివ్య విషయములు ప్రాపంచిక విస్తృతి మాగుర్వములను సముపార్జించుకొనును. కేవల శృంగారాంశములు శక్తిమంతములై కాంతులగును. ఆతని కావ్యములు నెక్కమునకు వినుత్పి కాంతి పుంజము లెగజిమ్ము దివ్యజ్యోతులు. ఆ జ్యోతులు, ధూ, జల, విభాగముల కపూర్వములైనవికావు. నిత్యమును మనము సందిర్పించు నుమః కాంతి పూరములే; సౌందర్య పరివర్తనమున విరాజిల్లును. ఈ పరివర్తనము కేవలము పరివర్తనమేకాదు. మార్మకీరణనిహిత దివ్యకాంతియే ఇది. అది ము మానవ సంబంధము మహితకాంతియే; మనకు మిక్కిలి సుపరిచితమేకాని కవీశ్వరుఁడు గను నించి స్పష్టపరచినపుడు మనము తెలిసికొని యానందింతుము. మానవ హృదయ నిహిత విజ్ఞాన పరంజ్యోతియే భాస్కర ప్రకాశ రూపమున సందిర్పితమాను. అదియే హైందవ భావనాస్వర్గధామము. అది ప్రతి హైందవ కావ్యమును నిట్టి దివ్య నికేతనముగాఁ జేసికొని విరాజిల్లుచుండును. క్రూరమృగరాజమునరసనే యమాంకుక కురంగరాజమునకుఁగూడ కుసుమపట్టిం చు ధ్వజ్జోక మొక్క హైందవకవిత్యమునందే కాంచవచ్చును.

కాళిదాసు కావ్యగత వ్యక్తులు విశేషముగా డేవతలో, డేవతాతుల్యలో, భేదగులో!! కాని ఏదొ దివ్య గాంభీర్య లక్షణోపేతులుగ వర్తించుచు నే, మానవానుభవనానికి గోనివాబడుదురు. వారి భావణము, వారి యాలోచన, వారియు, డేవము మానవ సంబంధములేకాని యన్యములుకావు. ఇట్టికారణముచేతనే, కవియు, సంతర్పిష్టిగల విమర్శకుడును నగు “బంకించంద్రధర్మి” “కుమారసంభవ” మహాకావ్యమును, “శేరడైకలాస్టు” మహాకావ్యము కన్న మిన్నయని

కాళిదాసకవిత : శీలచిత్రణము

నాడు. ఈ రెండు మహాకావ్యములు నాశనం పారస్వత ప్రక్రియకు జేరినవియు, నుదాత్త విషయాన్నివ్వరమై, చక్కని ప్రణాళిక కల్గి, భావపరిపక్వమైన కవితా శైలితో నొప్పొరుచున్నవని యాతని నిశ్చయమే. కాని ఈ హైందవ కవిత్వమున, హృదయద్రవీకరణ శక్తి యతిమించిన స్వయంమైవను, మానవనిరాడంబర జీవిత మాగుర్యానుభవము లత్యుత్తముగా నిండు బరిపోషియును. “పేరిడైన్ లాఘు” నం దీపరిపోషణము తులనాత్మకముగా జూచిన తక్కువయే యనవలెను, “నేనివ్వకు ప్రసంగించు నీ నూనవలెను, ‘హోమరు’ కవిత్వమును నిరూపించిన స్వభావవాదముకాదు. హోమరుపోషించిన దేవతావ్యక్తులలో నుదాత్తతగాని వినుత్పత్తిగాని మృగ్యము. వ్యక్తులందున్న, నాయా పరిసరములందున్న, సన్నివేశములందున్న నీ రెండులక్షణములును మిన్నగా గన్పడును. కాని కాళిదాసుని దేవతావ్యక్తులు తిత్తులయైనవారు మానవ స్థాయికి గొనింబడినను, వారి వారి దివ్యలక్షణములను గొల్పలేదు. ఇందుల కత్యుత్తమ నిదర్శనము ‘మేఘ సంజయ’ ఈ సుందరస్మృతికావ్యములందలి వ్యక్తుల వంటి వ్యక్తులను ‘షెల్లీ’ కూడ కల్పించవచ్చును. వారిచివ్వురు ప్రేమికులు. వారిది నదీపర్యటి జలగర్జిత పరివృత్తిమగ స్వర్గధామము కావచ్చును. కాని మేఘమనమందలి లక్ష్మీసు, శివజూజూబస్తిరి చంద్ర చంద్రికాస్నాతియై, మహేంద్రపర్యటి నివాస పయోగర పరివృత్తియై, త్రోవతిర్మయముగా గోచరించు నలకొప్పటణమునకు జేరుట. మేఘారాధమైన విహంగావళాకనమునందువలె సమస్త ప్రకృతియు నిండు సమాపింపబడును. ‘షెల్లీ’కవికూడ నిట్లే వర్ణించెను. కాని మేఘసంజయ వర్ణనలలోని సుస్పష్టత యిందు కూన్యము. అంతేకాక మన మానసమును ప్రేరేచి, తిరుగి తిల్పిస్తేపటుపక గందిగోశపలుచును, ‘క్వీన్ మార్ట్’ ‘ప్రామిథియస్ అన్ షాండ్’ ‘ఏవ్ ఆఫ్ అట్లాస్’ మున్నగు ‘షెల్లీ’ కృతులలోని వ్యక్తులు, దృశ్యములును నీ శ్రేణికి జేరినవి. కాని కాళిదాసు చిత్రించిన పురుషులు మహారాష్ట్రమై దృశ్యాదృశ్యముగ నుండుది కాదు. అలకొప్పటణ మారని సౌందర్య దైర్ఘ్య పేరిమగు నుజ్జయినీగరిమయొక్క యాదర్శకరణమే. అందిరి ముద్రియమములు పరివారింపబడినవి. హైందవులకు సహజమగురీతిని, కాళిదాసు అదర్శమును సుపరిచితి, భౌతిక ప్రపంచస్థాయికి బరివర్తించెను. తమ పుణ్య

ధులమొకింత జొలకవగా, నమరులు భూమి కరుదెంచు నపుడు, శేషపుణ్యమున నొకించుక, స్వర్గమును తమ వెంట దెచ్చిరా యననట్లుగా నలక యొప్పుచుండును. సారసమదళం కూతతసారససూపాకరణదగమై, సుఖాతి శేషకారణమై యలక యుండెను. చాటూపులతో నూరించు వతుస్సుగివలె, నుడుస్సులలో శీలసమీరము, సురతాంతరతాంతరి నవనయించుచు వుచును. ఆపుర మందలి హర్ష్యములు, లలనాపదరాగాంకితమై, సుమగంధముల నెగజియును. ఏవందిగవర్ణన లెంతి హృదయంగమములు ! ఎంత మానవ సన్నిహితములు !! ఎంత సాధారణములు !! ఇట్టి వర్ణనలు పఠించునపుడు మన మొక సౌందర్యధామమునకు సన్నిహితముగా నున్నట్లు, లేదా తాదాత్మ్యమును జెందినట్లుండును. ఇందలి వివిధ జీవజాలములు మన భావనకు శ్రీదావపుల వంటివికావు. ఇవి నీరస నిత్యనైమిత్తిక ప్రపంచము నుండి మనల నొక యానంద ప్రపంచముకు తిరలిం చును. కాళిదాసుపట్ల భారతీయుల కానందోత్సాహము లిప్పటికిని తిలుగకుండునట్లు కారణ మారని కవిత్వములలోగల ఈ యాకర్షణమే. ఆరని శ్లోక మొక్కటి పఠించినంత నే; మన పరిసరములు, జీవితము, మనల ననుసరించే మానవ పశుసంబంధముల భూతజాలమేకాక, మనముచూచే యచేతములు నైతము, చాటూపుగా సౌందర్యసముజ్జ్వలములై, యితేలూర్వముకన్న వాత్మ్యముగా కనిపించును. మన హృదయప్రవృత్తి మృగశకుంతలసంతానములను గూర్చి ప్రసరించును. పాదసములు, తమ శాఖా మృగుల హస్తములతో సమీపమున కావ్యనించును. నిరర్థకములగు మేఘములు, జ్ఞానహీనములగు పర్వతములు నారీతిగాకాక, స్నేహభావయుత వార్తాహనులుగా నుండి, మన హృదయములను బల్కరించును. మన సామాన్య భావములు, ననుభూతులు, భావోద్ఘాతములు గగనీయులై సౌందర్యభీరితులగును. అంతర మిట్టి యానందోత్సాహాతిశయములతోడను, జీవిత ప్రేమ పరిజ్ఞానముతోడను; నీ సకలసౌందర్య సమస్త పీఠ వస్తుసమాహమునందు నిహితమైన యానందతీర్థమును సుగ్రాహ్య మొనర్చుకొందును. అంతే కాదు, ఇతనుండి యని కేవలవిషయములుగా నుండక, యాంతరంగిక ప్రియ స్వరూపములుగా మారును. వాని విరహము నొకింతే సహింప జాలనిస్థితి వీర్చును. ఈభౌతిక ప్రపంచమును దృశ్య

రించి, మనసూరసజగత్తునందే సదా వసించ వాకొం డీంతుము. ఈరీతిగా సామాన్యవృత్తి విపరీతముగా గోచరించుచున్నను; హిందూ స్వభావము దివిడిన తుఱుకలకే సౌందర్య మార్గమున విండియ సాహిత్యముతో పయించి, సచ్చిదానందమూర్తి దివ్యసన్నిధికి జేరగలుచున్నాము. మన పూర్వులు యమనియమ విధి నిషేధక్రతు శాసితమైన బుద్ధి మూలమున శ్రమించి సాధించిన లక్ష్యము నలవోకగా నీ మార్గము మనకు జేకూర్చుచున్నది. హిందూ మానసము గుచిత్రేదముల ననుసరించి యనేక మార్గముల నవ్వేసించినది. అన్నియు వా నిఖిలసామృతమూర్తి యరుణాధుని పాదపద్మ సన్నిధానమునకు జేరునవియే. భారత జాతి మానసమున, పురాణ ప్రవచనముల విధానమునందంతి క్రిమంతముగా కాలిదాసు కవిత్యము మరలింప గల్గినదో! విజ్ఞానప్రపంచమునకు సువిదితము. ఆమహా కవిత్యము భారత జాతిని మాన్యజేవ పూజా ధురంగుల గావించినది. ఏతత్కారణమును యురస్కరించుకొనియే, వాల్మీకి—వ్యాసుల సరసన కాలిదాసుకూడ మనజాతీయ కవిపుంగవులుగా గౌరవింపబడు నన్నిత వారకు సంపాదించుకొనెను. ఆతి క్షిప్ర పరిస్థితి యందీ కవిత్యగుడు, తన దివ్యకవితాశక్తిచే భారత జాతీయ మానసము బరహోన్మథులు గ్రాసీయక, యరిచ్చిన్ని సాంప్రదాయక విజ్ఞానపరిక్షన మహా ప్రస్థానము గావింపజేసెను.

ఈమాధ్యమ సే కాలిదాసు తన కవితాకగా సౌందర్య గరిమతో జనుప్రదముగా 'జూర్య' రూపకమున రూపాందించెను. ఆపరస లత్యగుర్తి సౌందర్యభామలని, స్వర్గలోకవాసులని హైందవ పురాణము లుద్ఘాటించును. పాలసమద్రముమండి ప్రభవించినదీ తపపుగా పీరు జ్యోతిర్యయాంబరముల ధరించి, దివ్యాభరణాలంకారముల దాల్చి, సహస్రాధికమున కిష్టరలముండి నాదమధాలహరులబ్రవహింప జేసిరి. వారి సౌందర్యదీప్తి సకలలోకములను కళి కళలాడించినది. సూర్యకిరణజాలమునందు వారు గుమిగూడిరి. స్వర్గసీమలో సౌదామనులతో వారును బ్రకృతింపిరి. వివీల విహాయన పీఠులలో హాయిగా వారు విహరించిరి. సూర్యోద్గమ సూర్యాస్తమయములకు వారును జారుణ సంది ప్రితి ప్రసాదించిరి. అటవిక మనోహర గానమునందు వారు క్రోధిగర్విరి. జీవితాంత

రంగమున వారు నివసించిరి. కవులకు, శిల్పులకు, చిత్రకారులకును వా ందర్శనప్రాయులైరి. వారి యాలింగన సౌభాగ్యమగుట, భగవ దనుభవానందసిద్ధుని గూడ పతిత మొనర్చినది. అనంద జీవిము, సౌందర్య సమృద్ధి, యుండియూలపతి మున్నగు లక్షణములను ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక స్వభావము గల హైందవులప్పరసలతో నాపాడించిరి. ఈపద మునయోగింపఁబడి నపుడై యీ యర్థము స్ఫురించుచుండును. ప్రాచీన పురాణగాథలకుం దీ యప్పరసల విహాయము వివిపించును. అంగును బ్రాహ్మణములయందు, విష్ణుపురాణము నందును గల యగుర్తిమగు పుమారవుని గాథలో నీ యప్పరసలపాత్ర యపూర్వమైనది.

తగువారి కొంతకాలమునకు భౌతిక ప్రపంచమున సుప్రసిద్ధులగు పద మొకటి, శృంగార భావనూచకముగా కావలసి వచ్చినది. గణికలను నొకవర్గ మేర్పడినది.

గ్రీకు సంఘమునందువలె, హైంవవ సంఘము నందును నీ గణికాశ్రేణికిఁగొంత ప్రాముఖ్య మేర్పడినది. గ్రీకు గణికలకు గ్రీకు సంఘముచే నున్నంత ప్రభావము, హైందవ గణికలకు హైందవులచే కావరాదు.

గ్రీకు గణికలవలె హిందూ గణికలుకూడ చక్కని విద్యా పాటవము గలిగిన నాగరకులే. కాని వీరికి, వారికి వలె కుటింబిములచే నెట్టి యాధిక్యతయును లేదు. విలయన మహమ్మదీయ యుగమునకుఁ బూర్వము గౌరవాస్పగులైన స్త్రీలందఱు, 'ఎఫీనియన్' మహిళలులు విద్యా విహీనలైన గృహిణులుకారు. పుగుఘలలు ప్రత్యేకముగా విద్యా సంస్థలలో శిక్షణము నందుకొన్నను, భారతీయ మహిళలు, విద్యావతులనియే యెన్నవనను. జననీ జంకులు వీరికి సాధారణ సంస్కృతీ పరిజ్ఞానమును గలిపిరి. అట్లు పిలువఁబడినో విద్యానులను తమ గృహముల కాహ్వానించి, పీరు తమ మహిళలను సంగీత సాహిత్యములయందు; చిత్రలేఖన, శిల్ప, భరత నాట్యానులయందును నిపులను గావించుచుండిరి. నీతిశాస్త్ర పరిజ్ఞానమును, శాస్త్ర మర్యాదలను, పీరి కవశ్యము నేర్పఁబడిన. ఇంగును నుత్తిమ వంశి సంజాతులు, ధనాధిక్యతయున్నతో కన్యలుగానో, పూర్వ సువాసినలుగనో, వేదాంత వాసనాకోభితు లయ్యిడివారు. కాని జ్ఞాన్ద యుగమునకుఁ బూర్వ మిట్టి యుదాహరణములు విశేషముగా గన్పించవు. సామాన్య హైందవులకు; వారి ప్రపంచ

కాళిదాసకవిత : శీలచిత్రము

మంతయు గృహసీమయందే యిమిడి యున్నదని భావించును. భర్త జీవితమునందు తాదాత్మ్య మొంద విశో, భార్య జీవిత మనప్రమానం ఈతని నిశ్చయము. ఎట్లయినను, కులకథా కాస్త్ర కళాపానము పారము ముట్టలేదనవలయును. కాని గణికావర్గముక వృత్తిగా సమస్త కాస్త్ర కళాగ్యయనమును గావించెను. అందుచే వారు తమ నిత్య కృత్యముగా దేవాలయములందు నాట్య ప్రదర్శనము గావించుచున్నను, పట్టాభిషేకాది విశేష సమయముల జూచును, పర్యదినములజూచును వారు సభావేదికలపై తమ కళావైభవమును మంతయు సఖంపముగ నాహ్లాద్యములతోనుండేయుచుండిరి. అందుచే మనస్థిర వర్గమునకుఁ జెందిన రసీకులు, ధవసంపన్నులు, నోక వంక సర్వాలలోఁ గాపురముచేయుచు నే, భావాలముగా నీగణికలలో రంజిల్లుదు, ద్వంద్వజీవితములను నిర్వహించిరి. గణికావర్గమునకు సంఘమునందెట్టి వైధ్యమును లేదు. వీరతనీలిసీనులగు వృద్ధునివారివంటివారు కాదు. సాంఘిక నియమములు సడలించుట గణికావర్గమునందును వశేకులు నీతిబాహ్యులై కాముక ప్రవృత్తితో సంపరించిన నూలు వాస్తవము. కాని యిది సమాజముగా నేర్పడిన పతనావస్థ. అయినను మన్నిత ప్రజానికస్థాయియందున్న వాఁడకూడ వీరిలో నొకవంక లేకపోలేదు. తమ కామప్రవృత్తియందు స్వాతంత్ర్యము నభిలషించి నీచవారకాంతిగా జీవించుట కిష్టపడిన యాటివారికి 'మృచ్చకటిక' గూఢకమందిరి 'వసంతసేన' ప్రాతినిధ్యము వహించును. ఈమెవంటి గణికల వేకులు తమకు సరియైన ప్రియులనెన్నుకొనవలయు పలువురను గూర్చియుండుదురు. కాని వారి మానసముక సారీ స్థిరపడినచో, తాము వలచిన ప్రియుల భాగ్యుల సమాధానమును బడసియే ఓరు ధర్మపత్నీత్వమును స్వీకరింపఁగలరు. ఇట్టి వారకాంతిలు, ఉన్నతి నీచస్థాయిలో నిష్క్రమింపబడినవలయునని వర్ణించెను. వాళ్ళాత్యసాగరికతా ప్రాబల్యము బలవనకొలఁద, యీ వర్గము క్రమక్రమముగ నంతరింపసాగెను. వారి స్థానమును వర్ణించారవృత్తిచే జీవించునొక మాతృవర్గము తలయొకైను. కాలపరిణామమున నేర్పడిన ఈ దుస్థితిని సంఘసంస్కార కరవాలముచే ఖండింప జూచుటంత సమర్థులు కాదు.

కావున నప్పరసలు స్వర్గలోక గణికా సమాహము. వీరు నాట్య విద్యా ప్రవీణులు. సంగీత కళానిపుణులు. రాక్షసులు విద్వంసక చర్యలనుండి తమస్థానము కాపాడుకొన ప్రయత్నించుచే విసిగి వేసారెడి దేవతాకాటి నీగణికాకాటి తమ నాట్యకళా సంపత్తిచే నానందపలుకును. ఈ గణికలు తమకృత్యచేపట్టువారెవ

రని సముద్రమునందే యుద్ధునించినది వాల్మీకి కథవము. దేవతలుకాని, రాక్షసులుగాని వీరిని స్వీకరించుట కష్టమిందైరి. అందుచే వీరందఱికిని జెందిననాగైంఁట. అప్పరసయేల స్వర్గలోకపు గణిక గా పరిగణింపబడెను? ఇంద్రియవికార ప్రాబల్యమునకు, నాకర్మణకు నీగణిక ప్రాతినిధ్యము వహించును. అవినీతి ప్రబలి, దైవచింత తిలగినపుడు కామము తన యింద్రియ సైనిక సాహాయ్యముతో గాజ్యమేలును. అట్టి కామశక్తిని తృప్తిపరచుటకు నేర్వచ్చు కావలయును.

కావున నింద్రియసౌఖ్యముగూఁటికి ప్రపంచమున గణిక యెంత యవధరమో దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది. ఏలయున, నప్పురస సౌందర్యాకర్షణము మానసవిధిని మసలుచున్నపుడది మఱింత ప్రబలమై సంపదనత్వమును గల్గించును. ఆ సంపదనత్వము సఫలమునదాక యితరాలొందనల, కార్యములు కొనసాగవు. దీని నడపులోనికి తెచ్చుట దుస్సాధ్యము. ఈ సౌందర్యాకర్షణము మనల నలసీతపగులను జేయవలెనని యాశింపను. కాని ఎట్టి నైతిక పరీక్షల నిది యంగీకరింపదు. ఎట్టి ధర్మము నిది పాటించదు. ఆకాంక్ష సాఫల్యమేనావరమలక్ష్యము. గణికాంతిత్వమేయిది. నగ్నచిత్రము, నగ్నశిల్పము నీతి విరహితమైనది కావు. సౌందర్య ప్రపంచము ముఖ్యముగా నగ్నముగ నేయుండును. వస్త్రధారణ మప్పుడప్పుడు ముఠాగించు నొక యలంకరణము మాత్రమే. ఈ రెండును బుస్పర విరుద్ధములనఁ జాలముకొని, ఈ రెంటికి నంత సన్నిహిత సంబంధముకూడ నున్నదని యూహింపరాదు. సమస్త కళలయశేషములు ఎప్పురసలో నిమిషియున్నవి. ఆమె యాటకతైగాయని, చిత్రలేఖిని. సురాలములెవ్వరును వీరిని భార్యలుగా చేపట్టలేదు. అందుచే వీరందఱిని నానందపలుచువారైరి. మానవునిలో గల నిర్వాణాత్మకభక్తులుగాని, విద్వంసక శక్తులుగాని యింద్రియ సంబంధముల నానందించును కాశ్యతిముగా నవధరమని గుర్తించలేదు. లేక యాటియనందించు తమనూదర్శనానంద కంతరాయముని భావించి యుంపవచ్చును. అందుచే నా యానందించు తాత్కాలికముగ నే పరిగణింపఁ బడెను. ఇట్లంపకొందఱును కేవలసౌఖ్యసౌఖ్యమే పరమావధియైనది. నిత్య జీవితాదర్శన సాధనమునందు నీరసులై, యీ యానంద భూతియే యుత్తిమమని యింక కొందరు భావించిరి. ఇట్లెందరు చాంచల్యమును బొందినను, నవేకులు, మానవ పరిణామ విధానమునఁ బ్రకటింపనియులై, యవికారము, నచంచలము, నవనవ శ్రేయము నను నాంతరంగిక కక్షిణోదయ యాదర్శముల సాధనమునందే సంతితిము నిమగ్నులయిరి. అన్నివిధముల జీవలోకముందలి యప్పరసకుఁ బ్రతినిధిగా భూలోకమున గణిక గణింపఁ దగినది. ఇట్టి యప్పరసా ప్రతిరూపము

నేర్పఱుచుకొని హైందవ మేధా తిరిగి, యింకొక్క మారు తన యతిలోక స్పృహకేంద్రీని ప్రదర్శించినది. ఈ విషయమున గ్రీకుల చూపిన దౌఢిర్యము, ప్రశంసార్హమునైన నైపుణ్యమును, చాతుర్యమును హైందవులు మరింత విశిష్టముగ చూపగలిగిరి.

ఊర్వశి స్పృహనిగూర్చి శాంత ముచ్చటించుకొంటిమి. బ్రహ్మజ్ఞుని ప్రతిష్ఠితమైన మానవ మెప్పుడైన తన దివ్యశక్తి ప్రభావముచే నిండియాధీనమైన భౌతిక జీవితమును గూడ రసమయ మొనర్చవచ్చును. ఏలయునో వేదాంతాదిర్మములకు తమ ప్రాధికారమును కేవలము మేగవై నూత్రమే ప్రసరింపజేసి యూరకుండును. అదిమానవుని లోక జీవితమునైనను ని ప్రసరించును. అది మానవుని తనానంద దృక్పథము నేర్పఱుచును. అప్పుడా యింద్రియలోకము సౌందర్యభరితమాను; దివ్యకాంతి సముత్పల్లమాను; విచిత్రాత్మ భావ సముత్పత్తితో, మానవాదర్శములను, విస్తృత మొనగ్గుచు, సగ్వలను గాఢముగా నాకర్షించును. యమనియును సాగలచేఁ గృశించినమహర్షి యూరపులనుండి జనించిన యూర్వాశియే పాలసమద్ర తరంగములనుండి ప్రభవించినయప్పు రసలకుఁ దలహానిక మై, సౌందర్యసౌదామినియై యస్స రస లందఱియందును, తాపసలకు నుండెగాఁ మైనది.

* * *

నాటక నిర్మాణమునకును, సుత్కర్తకును నీయూర్వశి గాఢ యోగరమణీయమగు స్పృహ. ఇంతదనుక నూర్వశి దివ్యత్వము, అజీతవనితలో నిహితమైయున్న వారీష్వభావము విశ్వవ్యాపితముకాలేను. ప్రాచీన, పౌరాణిక గాఢపట్ల నెట్లు నిపుణులతో మెలగవలయునో సమగ్రముగ నెఱిగిన నెఱజరాకాలిదాను. మనమీ యూర్వశినిగూర్చి విశేషపరిజ్ఞానమును బడయవలయు ననియు; ఆమె యతిలోక సౌందర్యభరితయను రూప కమనం దంతటను బరివ్యాప్తము కావలయుననియు, ఆమె సంభాషణలయందొక నూత్న చైత్రము, ఆమె నాట్యభంగిమయందొకింతభవంతి, ఆమెను సామాన్యాస్ప రసనుండి వేఱుపఱుచు దివ్యత్వము, అడుగడుగునఁ బొడగట్టవలయునని మనమాకొండీ యును. కాని కాలిదాను ఊర్వశిదివ్యత్వ భుజితల సేమాత్రము కావలయునని పొడగట్టినయలేదు. ఇది కాలిదాను నిర్గుప్త నిర్గుప్తముకొనై పుణ్యమని నా యతిప్రాయము. అతనినాటకీయ మనస్తత్వి పరిజ్ఞాన ముట్టిది. ఊర్వశి పురూరవులను సమావమగ, నాటకానితముగ నితఁడు

తీర్చిదిద్దును. ఇదవురును భావతాపమును లక్ష్మ్యము నంగును సమానులుకాదు. ఇదవురిని కవిత్వాభావైభవముతో నాడంబరముగాఁ బ్రదర్శించినచో నాటకాభిరుచియు, నరికయు విస్ఫారముగా నుండెడివి. ఆ వైభవము, నామనోహర సంభాషణము లతి మధురములై వెగటుగొల్పెడివి. ఇత మనస్తత్వము ననుసరించి పరికించిన ఊర్వశి దివ్యత్వము, విశ్వజనీన సౌందర్యోర్ధగము, సంభాషణాడంబరత్వమునంగును, దివ్యవైభవమునంగును, నిరూపింప ప్రయత్నించినచో ఎది శోభించెడివికావు. సమగ్ర సౌందర్యమునకు దివ్యభుజులు కలవు. కాని సహజసౌందర్య సంపద యొకటి. ఇతిగలవై స్వకీయ సౌందర్య ముద గాను గెంపెనది. మొదటిని నిరూపంబరమైనది. నిరలంకారమైనది. వ్యక్తిత్వ విరహితమైనది. నిరూపంబరమున నొకచిత్రముకాని, శిల్పముకాని, సహజశైలి విశిష్టమై, తత్త్వసమృద్ధిగల్గి, మానవుని కాదగ్గోపేతమై, యుత్తమాధితి నాపాదించును. ఆడంబర లంకరణములు, అంతరంగిక దివ్యతేజః పుంజము నతికరించును, ఆప్రతికూలముల మమకారభావమును బ్రతిఘటించును. అంతేకాదు, సహజనిరూపంబర దివ్య మానసము; సౌందర్యమంద్ర నశ్చుత్తావహముల తీరిని స్వీకరించి, యందె నిమగ్నమై, నూత్న భావ ముద్రిలను జొంగుచు, నిత్యవైభవ్య శిక్షినిగల్గి, ఎప్పుటికప్పుడు కోర్కె కోర్కె భావ సంబంధముల నేర్పరుచుచు, సజీవభావనా విలసిలమై వర్ణిల్లును. పారస్వత మారంభితశోక వ్యాభావ సౌందర్యముతో కడ కడ నుండును. అప్పుడెల్లద్రవమంగులకు కూడ నానందమును బ్రసాదించు నిత్యోపమలు స్పృహంపంబును. పారస్వతి దిరుమదియుంగు గతికాలసౌందర్య సంపద సమస్తము లీనమాలచే, ఎ గ్గుతావ హ ముల భావసంపదతో, రసాతికాయ, శి బ్రాతికాయ యొన కావ్యస్పృహ జరుగును. ఊర్వశి పురూరవుల కలయిక యిట్టి పారస్వత విశుమును నే నూచించుచున్నది. ఊర్వశి స్వస్థుండ సౌందర్యభాగి. సకల ప్రపంచాకర్షణకేంద్రీ. సకలానంద ప్రదాయిని. ఆమె కామయే సాటి. ఆమె శక్తి నాగాడంబరముకాని, మేధా సమగ్రగవి యవసరములేదు. కాని యూర్వశి, తన సంపూర్ణ పరితరూపమును, దివ్య సౌందర్యోర్ధగ భుజుల పురూరవుని ప్రభులమానసముండే విలీన మొనర్చి స్వకీయకాంతి మత్రిచే నాతినిని స్వాధీనపఱుచుకొనిఁ యాత్మీయవైభవ పరివేషమండలమునందే ప్రవర్తించ, జేసివది.

పురపాలకులు

శ్రీ అంగర సూర్యారావు

* * పాత్రలు : గోపాలం, సముద్రం, పోలయ్య, కంట్రాక్టరు చిన్నయ్య, రాడీ కొండయ్య, నరసయ్య, వెంకన్న.

స్థలం : మురికి పీటలోని ఖాళీ ప్రదేశం.
సమయం : రాత్రి 7 గంటలు కుడి వైపున ఒక లాంతరు స్తంభం వుంది. దూరానుంచి మైక్ లో ఉపన్యాసం వినిపిస్తోంది. లాంతరు స్తంభం వెనుక నుంచి కంట్రాక్టరు చిన్నయ్య, రాడీ కొండయ్య వస్తారు. చిన్నయ్య పొట్టి చేతులు చొక్కా, కాకీఫాంట్ వేసుకున్నాడు. కురచగా కత్తిరించిన మీసాలు. మనిషి కొంచెం పొట్టిగా వున్నాడు. వయస్సు 40 సంవత్సరాలు. కొండయ్య లావుగా, లావుకు తగిన పొడవుగా వున్నాడు. ముఖం గుండ్రంగా వుంది. నల్లటి మీసం పైకి మెలితిరిగి వుంది. తెల్ల లాల్చీ, గళ్లలుంగీ కట్టాడు. కోపం వచ్చినప్పుడు లాల్చీ చేతులు పైకి ఎత్తుతూ వుండడం అలవాటు. వయస్సు 30 సంవత్సరాలు. ఉపన్యాసం వింటూ మధ్య మధ్య “చూడు, వీడి పొగురు!” అన్నట్లు ఒకరికేసి ఒకరు చూసుకుంటున్నారు. కొండయ్య

కోపంతో చొక్కా చేతులు పైకి ఎత్తుతున్నాడు.

ఉపన్యాసం : ఇప్పటికి ఎంత కాలమయ్యింది? సుమారు పది సంవత్సరాలనుంచీ యీ పురపాలకులే మన పట్టణాన్ని పరిపాలిస్తున్నారు. నగర పారిసర్వీసులో గాని, రోడ్ల అభివృద్ధిలో గాని రవంత మార్పుకూడా రాలేదు. యిక ఆహారపదార్థాల విషయం ఆలోచిద్దాం. మన పట్నంలో యీనాడు కర్రీలేని వస్తువు మచ్చుకేనా దొరుకుతున్నదా? పాలలో కర్రీ, పంచదారలో కర్రీ, గోధుమపిండిలో కర్రీ, నెయ్యిలో కర్రీ, నూనెలో కర్రీ—కర్రీలేని వస్తువంటూ లేనేలేదు. దీనికి బాధ్యులెవరు? నెలకు వందల కొద్దీ కేరాలు తీసుకునే పట్టణ పారిసర్వీసుకాఖనాదు ఏమంటారు? ఈ కర్రీవిషయం, ఆహారపదార్థాల విషయం కాదు నూటాడదు. చైగా ఈగలు, దోమలు ప్రజాశత్రువులని ప్రచారించేస్తారు నిజానికి ప్రజాశత్రువులెవరు? ఈగలు, దోమలూ కంటే ప్రమాదకరమైన వాళ్లేవరు? ప్రజల ఆరోగ్యంమీద వ్యాపారం సాగించే వాళ్ళను ఏం చెయ్యాలి? మీరే ఆలోచించండి. అధికార వ్యామోహం స్వార్థం కరడుగట్టిన పురపాలకులను వెంటనే గద్దెనుంచి దింపండి. నిస్వార్థపరులైన వాళ్ళను, ఉత్తములను పురపాలకులుగా ఎన్నుకోండి. నేటి పురపాలనలో పూర్తి మార్పు తీసుకురండి.

[కరతాళధ్వనులమధ్య ఉపన్యాసం ముగిసింది. కొండయ్య కోపం పట్టలేక పికిలి విగించి ముందుకు వస్తాడు.]

కొండయ్య : (కళ్ళెర్రచేసి) గుడ్డుకు సంకేతాను.

చిన్నయ్య : విన్నావు కాదా! ఆడెంత గొడవ చేస్తాడో! నిన్నగాక మొన్న కళ్ళు తెరిచిన గుంట యెడవ!

కొండ్ : సిన్నయ్య బాబూ! యిక ఆలోపించకు. నాకు యేదో ఒక ఆర్థరిచ్చేయ్. ఆడిని బుర్ర చిత్తకపాడవమంటావో, కాశీ యరగ్గొట్ట మంటావో, యేదో వొంటి పెప్పెయ్.

చిన్న : (విచారంతో) ఆడిని ఏంచేస్తే ఏంలాబురా! యీ పేటలో వాళ్ళంతా ఆడినే సపోట్లు చేస్తున్నారు.

కొండ్ : అయితే యీ యాది పెద్దల్ని నలుగున్నీ పట్టుకుని యీపుసాపుసెయ్యమని నెలవా?

చిన్న : అంతదాకా యెందుకులే. మంచిగా లొంగ దియ్యడానికి చూద్దాం. లొంగకు కాదా? అప్పుడు మరో మార్గం ఉండనే వుంది. (కోపంతో) కంట్రాక్టర్ చిన్నయ్యంటే కొమ్ములతిరిగినోళ్ళకి కూడా చూడలో!

కొండ్ : ఇప్పుడు యీ పోటీ నేస్తన్న కుగ్రోడు ఏమన్నా పబ్బున్నా వోడేనా?

చిన్న : ఆడి తలకాయ! ఆ గోపాలంగాడికి పబ్బూ లేదు. బూడిది లేను. మా మామని పడగొడదామని చూస్తున్నాడు.

కొండ్ : (గేర్లగా) ఆ! అదెక్కడిమటలే సిన్నయ్య బాబూ! నేరమేను సుబ్బయ్యగా రెక్కపి? బాద్దూడని యీ కుగ్రోడెక్కపి?

చిన్న : (రహస్యంగా) లేదురా కొండ్య్యా! ఇప్పుడు యవహారం మారిపోయింది. యీ పేటలో వాళ్ళంతా మనకు యెదురుతిరిగేరు.

కొండ్ : (కోపంతో) ఉహూ! అలాగా? తిరుగనియ్. ఏమాత్రం తిరుగుతారో మాస్తాను.

చిన్న : ఈ యెల్లకులలోగాని మా మామ వోడి పోలే నేనూ, నాతోపాటు నవ్వుకూడా ఒకమాట కూర్చోవలిసిందే.

కొండ్ : (ఓగంగా) ఒహూ! అలాగా! మీ మామయ్య గారికి ఎవడైనా ఎదురుతిరిగేడో, ఆడి గండెల్లో యీ కొండ్య్యగాడు నిద్రపోయే దన్నమాటే! యీ పేటలో రక్తాలు యేరులు కట్టిస్తాను.

చిన్న : (దృఢ నిశ్చయంతో) ఆరు నూరైనా, నూరు ఆరైనా యీ ఎల్వెన్లో మా మామ గలిసి తీరాలి.

[బ్రుడినైపునంచి పాట పాడుతుంటూ హుషారుగా పోలయ్య వస్తాడు. పంచెకట్ట, తల పాగా—మధ్య వయస్సులో వున్నాడు]

పాల : ఆడి పెళ్లాన్నాడు కొడిలే—
యీడి కొండుకోయ్—అహ—
యీడి కొండుకోయ్—ఒహో—

కొండ్ : ఏరోయ్ పోలిగే! ఏటి మాపుమారుగా వుంది యవ్వారం? ఎన్నత్తు పట్టించే వేంటి?

పాల : (పరకాయించి చూసి) ఏరోయ్ కొండిగే! ఒహో! సిన్నయ్య బాబుకూడా వచ్చినాడే!

చిన్న : ఈమధ్య బొత్తిగా కనపడమే మానేసే వేంరా పోలయ్యా?

పాల : మీ కంట్రాక్టు పనులలోకి మమ్మల్ని పిలిపించితే కాదా కనపడ్డానికి—యీసంజకే యిలావచ్చినావేం సిన్నయ్య బాబూ?

చిన్న : ఆ! యేంలేదులే! యీ పేటకి సిమెంటు రోడ్డు పాంతును అయ్యింది. కొలతలు మానుకుందామని వచ్చాను.

పాల : పాలు పాల్లేవయ్యా సిన్నయ్యా! యిలాంటి మాయలమారి కబుర్లకి మోసపోయావో డెవడూ యీ పల్లపు యీదిలో లేకు.

కొండ్ : ఏరోయ్ పోలిగే! తల తిరుగుతుండేంటి?

పాల : (కోపంతో) ఈ యీదోళ్లు తలుసుకున్నారంటే నీలాంటి యెదవరికి మెళ్ళుకూడా తిరుగుతాయి.

కొండ్ : (కోపంతో) లాల్మీ చేతులు పైకిఎత్తి ఒకేయ్, అదేవో నేనూ నూరైనాగా! యీ యీదిలో...

చిన్న : (మధ్యలో అంగుకొని) ఒకేయ్ కొండ్య్యా పూడుకో (పోలయ్యతో) నిచ్చేపంగా రోడ్డే యిస్తామంటే 'మాయ' అంటావేరా పోలయ్యా?

పాల : (కోపంతో) పోయిన ఎల్కన్నకి మీ పెద్ద మణుగులంతా ఏంజేసేరయ్యా? రోడ్డు

పు ర పా ల కు లు

ఏయిస్తున్నాం అన్నాడు. ఈ యాదిలో కంకరగట్టలుకూడా పోయించినాడు. ఎలకన్నయిన మరసటిలోకూ కంకరగట్ట కనపడితే వొట్టు. నీవరికి మోకాలులోకు బురదలోజే మాకు గతయ్యింది. మరి దీన్ని మాయగాక పోనే యేమంటారయ్యా?

చిన్న : పోయినతెవరి ఏనో పారబాటు జరిగివుంటాదిలే. యామాటు నేను బల్లగుద్ది చెప్తున్నాను. మీ యాదికి సిమెంటుగోడ్డు పడిపోవరినందే. యింక యీ చిన్నయ్య మాటకు తిరుగులేదు.

పోల : అదీ నూత్రంగా! తొదలరెందుకూ?

చిన్న : (మంచిచెడుకునే ధోరణిలో) చూడు పోలయ్యా, యీ పేటలో సముద్రంగాడి మాటకి, నీమాటకి యెవడూ యెదురుచెప్పకు. రేపటి ఎలత్తునులో మీ పేటలోని నోట్లన్నీ సర్కార్ సుబ్బయ్యగారి కేయించాలి.

పోల : సుబ్బయ్యగారు పడేల్లనుంచి నేరుమేనుగా వున్నారుగందా, ఆయన నేయించిన మంచి పని ఒకటి చెప్పండి. కిరం యెలకన్నటి రావడమే రావడం. మల్లా యీ పేట మొకం అయినా ఆయన నూనేయా?

చిన్న : మంచినలు చెయ్యాలంటే కొత్తి పన్ను రెయ్యాలి. పన్ను రేస్తే నవ్వుగుకుంటావా? ఆయన మీ పేట దూడానికి రావడం లేదంటావా? ఆయనకి ఎన్నిపనులు? ఎన్ని యవహారాలు? తీరుబడి వుండొద్దూ! పాపం!

పోల : ఇంకమీదటనుంచి ఆయన కంతా తీరుబడే వుంటుందెండి!

కొండ : (యింత వరకూ మీసం మెలితిప్పుతూ నుంచున్న వాడు ఒక్కపారిగా నుంచుకు వచ్చి) ఏకోయ్! యవ్వారం యెటకొరంగా వుంది. సుబ్బయ్యగారికి యెందుకు తీరుబడిగా వుంటాడో చెప్పు?

పోల : ఎలకన్నో వాడిపోయి యింట్లో కూకుంటే తీరుబాటుగా వుండక యేమాతాదిరా కొండిగే!

చిన్న : (కోపంతో) ఏకోయ్ పోలయ్యా! మంచిగా మాటాడకొద్ది చెక్కుకున్నావో? బాగుర!

కొండ : (కోపంతో బిగ్గరగా) ఒకోయ్! యీ పేటలో యెవడన్నా సరే! సర్కార్ సుబ్బయ్యగారికి యెనుగు తిరిగేజో ఆడితలకాయ తీసేసీ నన్ను మాటే! యీ పేటలో రక్తాలు కాలవలు కట్టించకపోతే (మీసం మీద చెయ్యేసి యీడు కొండయ్యే కాదు.

[చిన్నయ్య కొండయ్యను చెయ్యి పట్టుకొని బలవంతంగా ఎడమవైపు తీసుకుపోతాడు— కుడివైపునుంచి తొందరగా వెంకన్నవస్తాడు అతని రెండుచేతులలోను రెండుపాలచెంబులు వున్నాయ్. ఆశ్చర్యంతో నోరుతెరిచి చూస్తూవుంటాడు].

పోల : (వాల్చిద్దిరూ పోతున్న వైపుచూస్తూ) పెళ్లి చేసుకునేవోడికంటే పెట్టెలుమోసే వోళ్ళకి సంద డెక్కంటం! కిరాయియెవర!

వెంకన్న : ఏటిరా కొండిగారు తెగమిడిపడతన్నాడు?

పోల : (వెనక్కి తిరిగి) ఆ! యేంవుంది? మళ్ళీ మన పెడానికి ఎలకన్నచ్చినియ్ కాదూ!

వెంకన్న : అవునుగో! ఎలకన్నస్తే మన కొండిగాడి కిం పోయేకాలం? దూడపోయిన ఆవులూగ తెగ అరుస్తున్నాడు.

పోల : మరి ఆడికి గాకపోతే యింకెవడికి? వూల్లో పెళ్ళికి అదావిడంతా వుక్కలకే!

వెంకన్న : సుబ్బయ్యగారికి యీ మాటు గట్టిపోయే తగ్గిరి నట్టుండే!

పోల : పోటీలంటే పోటీయా? యీ డబ్బుతో సుబ్బయ్యగారు సిరియిపోవరినండే!

వెంకన్న : గోపాలంగారు శరిస్తే మన తెలికేమయినా యెక్కుతాడా? సుబ్బయ్య యెత్రికపోతాడా? యెవల్లయినా ఒకటేరా బాబా! ఎలకన్నో గలిసేదాకా ఎన్ని కబుర్లున్నా సెబుతారు. తరవారే అందరూ ఒకటే!

[కుడివైపునుంచి గోపాలం, సముద్రం మాట్లాడుకుంటూ వస్తారు. గోపాలం వయస్సు 28 సంవత్సరాలు సన్నంగా, పొడవుగా వున్నాడు. సముద్రం వయస్సు 38 సంవత్సరాలు. లావుగా పొడవుగా వున్నాడు.

కొండోబసిన, పంచెట్టు, దండలు మెరిరిగి వెంక : (కోపంతో) ప్రతివోడు పాలలో నీళ్ళు

సము : పేట పేటంతా ఏకమైనప్పుడు యింక మిగులు కలుపుతా దిసినోడే కాని యెండుకు కలుపు

గోపా : నువు చెప్పింది నిజమే! కాని మన ప్రత్యేకము కున్నాడని ఆలోచించినో దొకడయినా వున్నాడా?

సము : (ముందుకు వచ్చి) గోపాళంబాబూ! మీరు పాలా జాగ్రత్తగా వుండాలి.

సము : ఒకేయే పోలయ్యా! యీ పనుడ్రంగాడి బొందిలో పూపిగున్నంత కాలం గోపాలం బాబు మీది యాగవలదు.

వెంక : దధి! మనుషుల్ని చాచెయ్యడం—చాగులు కావడం — అలాంటి సేరి గానిపను లెండుకు?

పోల : ఇప్పుడే కొంకిగాడు తెగ అరిసియెళ్లేడు.

సము : యేం? యేంటంటాడు?

పోల : యింకేం అంటాడు, సుబ్బయ్యగారికే వోట్లెయ్యకుంటాడు. యెయ్యకపోతే రక తాలు కొలువలు కట్టిస్తాడంట!

సము : (కోపంతో) యెదవ! పెంజులో తప్పి పోయేడు. అడి సంగలేటో నేను మార్చును.

గోపా : ఏనాయ వెంకన్నా! నీ వోటు ఎవరికి?

వెంక : మా యాపారం సల్లగా నూసికోళ్ళకి యెవరి కైనా సరే మా వోట్లేస్తాం.

సము : యేంటి యెంకన్నమామా! నువ్వు కూడా దొంక తిరుగుతూ జబాబు చెబున్నావే!

గోపా : నిజాయితీగా న్యాపారం చేసివంతకాలం నిన్నెవ్వరూ ఏమీ చెయ్యలేదు వెంకన్నా!

పోల : (పీశపిగా) మా యెంకన్నమామా దగ్గర నిజాయితీ కేం లోటులేదండి. కానైతే పాలులో కొంచెం నీళ్ళుమిశ్రం కలుపుతాడండి.

సము : పోనీ నువ్వే పెప్పు ఎండుకు కలుపు కున్నావో! యింటాం.

వెంక : ఒకేయి ససుడ్రం! పట్టా, యిగుతూ వుంటే గాని యాపారం పెయ్యలేం. గోజూ యీ వార్డు కానిట్రి ఇంస్పెక్టుకి తేరు పెంబరు పాలివ్వాలి.

పోల : పెంబరు పాలేంటి యెంకన్న మానా?

గోపా : అంటే కత్తిలేని పాలులే!

వెంక : (లేవ ప్రసంగాన్ని కొనసాగిస్తూ) ఆ తేరు పాలుకే వచ్చిన వస్తుం నే నెంకా పూక్కుకో వాలో మీరే చెప్పండి. పాలు కొనుక్కు నే మారాజులంతా ఒకటే తెలు యిస్తున్నా రయ్యా—అంటే అదీలేదు. ఒకరు తేరుకు రూపాయిస్తారు. మరో మారాజు మాడు పావళిలిస్తాడు. యింకో ఆసామి పడతారే యిస్తాడు. తేగుకురూపాయిచ్చిన మారాజుకు ఆవును ఆరిఇంటికి తోలుకెల్లి పాలు పిలికి స్తాను. అందరికీ ఒకటేరకం పాలిస్తే నేను ఎరికంలో పడిపోనా? (చేతిలోని చెంబులను చూపిస్తూ) తేరు ముప్పావరూపాలు యీ పెంబులో వున్నాయి. తేరు పడతాలిపాలు యీ పెంబులో వున్నాయి.

గోపా : (వత్తుతూ) నితర్కం చాలాబాగుంది. కానీ ...ఖచ్చితంగా ఒకటేధర నిర్ణయించి పాలు అందరికీ ఒకేరకంగా సరఫరా చెయ్యాలి.

వెంక : అలా అయితే నేనెంక యాపారం మానేసి అడుక్కులివాలి.

సము : నీళ్ళుకలిపినపాలు ఆమృతపోతే నీచూపారం యింకే నాగదేంటి?పచ్చివ్వనోడికి నీళ్ళివాలిచ్చి డబ్బు ఇచ్చినోడికి మంచి పాలిస్తానా?

వెంక : (కోపంతో) 'పాలులో నీళ్ళు కలుపుతావ్ - నీళ్ళు కలుపుతావ్' అని నోడే ప్రతివోదూను. కష్టం, సుకం యాపారం నేనే నోడికి తెలు న్తుంది గాని, మాచుని కలుపు పెప్పే నోడికేం

తెలుస్తాది? యింతకీ నేను పాలలో నాలుగు నీళ్లు సుక్కులు కలుపుతున్నానుగాని యిసం కలపడం లేదుగదా!

[కోపంతో బిరబిరా ఎడమవైపు నిష్క్రమిస్తాడు.]

గోపా : (సముద్రాన్ని, పోలయ్యను ఉద్దేశించి) విన్నాడు కదూ. యి దీ పరిస్థితి. కానిటరీ యిన సైక్లగుకు యిచ్చిన పాలఖరీసు సంపాదించేందుకు చంకన్న పాలగో నీగు కలుపుతున్నాడు. అధికాగులకు ఇచ్చిన మామూలు బాపతు సామ్యు తిరిగిరాబట్టుకు నేందుకు కంట్రాక్టు—మూడు గోజులకీ చెడిపోయే రోజు—తయారుచేస్తున్నాడు. ప్రతి పనిలోను అవినీతి స్వార్థం కనిపిస్తాయి.

సము : మొన్న మా గెల్వెటులో మలిసిపార్టీ యిన సైక్లగుకు కల్తీ చేసిన నెయ్యి పట్టుకున్నారు. మేం అంతా దగ్గరే వున్నాం. పుస్తకాల్లో రాసుకున్నాడు. మమ్మల్ని సాక్షి కౌలు చేసుకున్నాడు. మరి ఆ తరవాతి యేం జరిగిందో ఆబగమంతుడికీ తెలియాలి. కోర్టుకీ యెల్లలేను. కేసులేదు. అసలా వూసేలేదు. ఆ మరసటి గోజునుంచి ఆ కల్తీచేసిన నెయ్యి సాపుకారు అందరికీ అమ్మేసుకున్నాడు.

గోపా : కల్తీ కాఫీ పాడగు, కల్తీ పాలు పట్టుకోవడం నేను స్వయంగా చూశాను. కాని అజేమీ కోర్టులకి వెళ్లివు. ఆ రౌత్రికి రౌల్తే కేసు నూఫీ అయిపోతుంది—కల్తీ నేరంల్ని పట్టుకునే పారిశుధ్య శాఖవారు ప్రజలక్షేమాన్ని కోరి ఆ పనిచేస్తే మన అందరం సంతోషించవచ్చు. కాని అలాజరగడం లేదు. తను స్వలాభం కోసమే నేరంల్ని పట్టుకుంటున్నారు.

పోల : మరి మన వూళ్ళో యిన్ని అన్యాయాలు జరుగుతూంటే సేర్ చేసు సుబ్బయ్యగారేం చెస్తున్నారు:

గోపా : ఆయనకు పదివి, అధికారం, గౌరవం—మూడూ నిలిస్తే చాలు. ఈ పట్టణ ప్రజలు గంగలో కలిసినా ఆయన కేమీ అభ్యంతరం వుండదు.

సము : (కోపంతో) యీ దెబ్బతో సుబ్బయ్యను రెక్క పట్టుకుని దించేయ్యి కలసిందే.

గోపా : పట్టణ పారిశుధ్యానికి ప్రతిసంవత్సరం లక్షల కొద్దీ సామ్యు కేటాయిస్తున్నారు. కాని ఏం ప్రయోజనం? రోజు రోజునా వూళ్ళో మురికి పేరుకుపోతోంది.

పోల : పది గోజులకేతం మంత్రిగోరుస్తున్నారని మా పేటంతా తెగ వూడిసిపోయినాడు బాబూ. ఆ యేళ్ల - నా సామిరంగా-మా యీదంతా అర్ధరాగ నేసేసినాడు. మంత్రిగారొచ్చి సాలా బాగుందని సంతోషించి యెల్లిపోనాడు. మళ్ళీ యీవాటిదాకా నూ పేటకీ కన్నెత్తినూలే బట్టు.

గోపా : వూరినిండా మురికి, చెత్త, దుర్గంధం, దోమలు, ఈగలు-మన పోగుల మట్టా యీ నాడు వరకొన్ని నిర్లిప్తున్నారు మన పుర పాలకులు.

సము : మా రాజులు-ఆ కాన్నిలేర్లకీ సీమ కుట్టి నట్టన్నా లేదు.

పోల : (కోపంతో) మళ్ళీ సిగ్గులేకందా-ఎలక్షన్లొచ్చేసరికి-హి వోటు మాకే అంటా ముంగుకు వోసుకొస్తారు.

గోపా : అధికార వ్యామోహం, స్వార్థంలేకపోతే ప్రతివారీ ఆ కాన్నిలేర్ల ఎలక్షన్లలో ఎందుకు నిలబడాలి? పట్టణాన్ని ఎందుకు తగలబెట్టాలి? స్వార్థంలేనివారైతే—కేవలం కలం బిడ్డగా ప్రజాసేవచేసే కొత్తివారైతే ఆవకాశం ఇవ్వమనండి.

సము : ఆల్లీచ్చేదంటి గోపాళం బాబూ! ఆల్లీని గవ్ చీప్ గా ఇల్లకు పంపించేయ్యిదేమే. (తెరలో పెద్ద నివాదాలు వినిపిస్తాయి, “స్వతంత్ర భారత్ కి జై!” — “స్కార్ సుబ్బయ్య జిందాబాద్” — “మీ వోటే:వరికి—సుబ్బయ్యకు” — “మనవూరు బాగుండాలంటే మీవోటు-సుబ్బయ్యకే.” ప్లోగస్టు దూరంగా పోయి గాలిలో కలిసిపోతాయి.)

పోల : ఆ కేకలేనీవోళ్లకీ గోజుకి రెండురూపాయలు కూలిస్తున్నారు బాబూ! ఈ యవ్వారం

అంతా సిన్నయ్య కంట్రాక్టర్ నూత్తున్నాడు.

సము : మీరేం అడయ్యడం పడోద్దు గోపాళం బాబూ! ఆకకలేనేవోళ్ళి వోళ్లు కూడా మనయ్యే!

[ఎవమనై ప్రస్తుతం చిముగు సరసయ్యా వెనుక చిన్నయ్య కొండయ్యవస్తాడు. కొండయ్యను చూడగానే సముద్రం మీసంమీద చెయ్యి చేస్తాడు. సరసయ్యలావుగా, పొట్టిగా వున్నాడు. ఖరీదైన కోటు, జరిపంచె, రిల పాగ మేగ్గా కత్తిరించిన మీసం, వేళ్లకు రివ్వల ఉంగరాలు. చూడగానే పెద్ద వర్తకు డని తెలుస్తుంది. చిన్నయ్య, కొండయ్య ఎవమ చివరనిలబడతారు]

సర : (గోపాలాన్ని సమీపించి) గోపాలం గారూ మీతో కొంచెం మాట్లాడాలి.

గోపా : (అశ్చర్యంతో) నాతోనా?

సర : అవునబ్బాయ్. నీతోనే.

చిన్న : (కొండయ్యతో) ఒరేయి కొండయ్య! ఆ పుల్లరికిలేలోంచి రెండు కుర్చీలు తెచ్చి యిక్కడెయ్యి.

[కొండయ్య ఎవమనై ప్ర వెడతాడు]

సర : చాలా అవసరమైన విషయాలు మాట్లాడాలి.

గోపా : చెప్పండి.

(కొండయ్య ఒక దానితరవారే ఒకటి కుర్చీలు రెండు తీసుకువచ్చి వేస్తాడు.)

సము : ఏం సరసయ్యబాబూ! మొన్నటికేను మాటే మయ్యింది?

సర : అహ! దానికేముందిరా, అలాంటి కేసులు వస్తూవుంటాయి. వచ్చినదానినే పోతాయి.

బాల : మాలాంటి బీదాళ్ళం కొనుక్కునీ నూనిలో కత్తిరింపడం నాయమేనా సరసయ్యబాబూ?

చర : ఛీ! ఛీ! నీతోడు. మాకొట్టుబో కత్తిరిన్న మాటే వుండను.

సము : మరి యివన్నెట్రుగారు ఎండుకు పట్టుకున్నాడు?

సర : అతిగాడికి మనమీద కొంచెం పారేపగవుందిలే. లేనిపోని వంక పెట్టికేసు పెట్టాడు. పెట్టి

నండుకు ఏం బావుకున్నాడులే. డైరమెన్ డిగ్గరనుంచి కాన్సిలర్ చిన్నబ్బాయిదాకా అందరూ ఇవన్నెకత్తి 'ఛీ! ఛీ!' అన్న వాళ్ళే.

గోపా : అలా అనగానే ఆయన కేసు వదిలేశాడా?

సర : వట్టి నే వదిలేశాడా? తీమపని చెప్పకుని మరి వొదిలేశాడు.

చిన్న : సరసయ్యగారూ! యింక మన పనికొని య్యిండి.

సర : (గోపాలంతో) చూడు నాయనా! ఏవో పెద్ద వాణ్ణి. నామాట తీసెయ్యవని, నాలుగు మాటలు చెప్పాలనీ వచ్చాను.

గోపా : దానికేమిండి? మీరేం చెప్పవల్సివున్నారో నిరభ్యంతరంగా చెప్పవచ్చు.

సర : చాలారహస్యం — మనలోమనమే మాట్లాడుకోవాలి.

చిన్న : (వెంటనే అండుకొని) ఒరేయి సముద్రం! ఆరేవో మాట్లాడుకుంటారంట! మీరు కొంచెందూరంగా యెళ్ళండి.

సము : (కోపంతో) మీరు యెరిలే మేమూ యెళితాం.

కొండ : (కోపంతో) ఏకోయ్! సిన్నా పెద్దా కన పడ్డం లేదేంటి? మాటకేమాట సెపుతున్నావ్.

సము : పారా కుక్కా!

కొండ : యేకోయ్! యీపు నడుమ సెయ్యారేంటి?

సము : ఒరేయ్ కొండయ్య! యీ సముద్రం గాకు రిలుసుకున్నాడంటే గుండెఅయి పోతావు! జాగ్రత్త! (వీడికి వెడతాడు.)

కొండ : అదేదో నేనూ సూత్రాను. (నుండుకు అడుగువేస్తాడు.)

సర : (హింపరగా యిద్దరి మధ్యకూవచ్చి) ఒరేయ్ ఒరేయ్; మీరిద్దరూ కలబడ్డారంటే మన వ్యవహారం అంతా తలపడిపోతుంది.

గోపా : సముద్రం, సుత్రా, పోలయ్య ఒకతీగం ఆ వెట్టుక్కింద కూర్చోండి. వారేదో వెలు తానన్నప్పుడు వినకపోవడం మర్యాదకాదు.

సము : ఆరేవో దూరంగా యెళ్ళుమనండి. మేమూ యెళితాం.

పు ర పా ల కు లు

పో : అంతేనండి, అంతే,

నర : (చిన్నయ్యగో) చిన్నయ్య తమ్ముడూ, యీ కొండయ్యగార్ని ఒక నిమిషం అలా దూరంగా తీసుకువెళ్ళు.

చిన్న : (సముద్రంవైపు కోరమాపుమాస్తూ) రా రా కొండయ్య, ఆ కొట్టుదగ్గి కొంచెం పర్చుతు తాగొద్దాం.

[చిన్నయ్య, కొండయ్య, ఎవమనైపు నిష్క్రమిస్తారు. వాళ్ళు వెళ్లిన తరువాత సముద్రం, పోలయ్య కుడివైపు నిష్క్రమిస్తారు. నరసయ్య, గోపాలం యిద్దరే మిగిలేరు.]

నర : నాయనా గోపాలం! నవ్వు పోటీకి నిలబడడం వాస్తవమేనా?—కూర్చో కొంచెం ప్రేమలింగా చూట్లాడుకుందాం.

[ఇద్దరూ చెకోకుర్చీలోను కూర్చుంటారు.]

గోపా : నేను పదివికోసం, గౌరవంకోసం పోటీ చెయ్యడంలేదండి. జరుగుతున్న అన్యాయాలను చూడలేక పోటీచేస్తున్నాను.

నర : కటిక్కురెతనం, నీకొక అనుభవం చాలదు. నవ్యాక్కడవు కాన్సిలర వయసంత మాత్రాన్ని వూరు బాగుపడిపోతాడా?

గోపా : అలా అని ఒకమూల కళ్ళుమూసుకు కూర్చో మంటారా? నేను రంగంలోకి దిగగానే స్వాస్థ్యంలేని మరికొందరు యువకులు కూడా నన్ను అనుసరించవచ్చు.

నర : అక్కడే పొరబాటు పడుతున్నావ్ అబ్బాయ్! మనం అనుకున్నట్లు యెప్పుడూ వ్యాపారం సాగుదు. యిప్పుడున్న కాన్సిలర్లందరికీ కాతలసినంత డబ్బువుంది. పలుకుబడివుంది. బలగంవుంది. నువ్వనుకున్నంత తేలిగ్గా వాళ్ళు ఓడిపోరు.

గోపా : యిప్పుడు జరుగుతున్న అన్యాయాలను ప్రజలు ఆర్థంచేసుకుంటే నేటి పురపాలకులలో ఒకగుకూడా తిరిగి గెలుతుడు.

నర : మన మనుషుల తత్వాల నీకు తెలియవు అబ్బాయ్. 'అన్యాయాలు చేస్తున్నారు'

'ఘోరాలు చేస్తున్నారు' అని ఒక్క కంటారు. తీరా ఎలక్షన్లు వచ్చేసరికి మనమేనమానుగారి స్నేహితుడనో, లేక మన కులంవాడనో తిరిగి ఆరేనికే వోట్లు వేస్తారు.

గోపా : అలా అని విరుత్సాహపడి జరుగుతున్న అన్యాయాలను సాగనివ్వ మంటారా?

నర : సాగనివ్వకపోతే వాటికి అడ్డం పడతావటయ్యా?

గోపా : కొంతకాలం కృషిచెయ్యగా, చెయ్యగా ప్రజలే పరిస్థితి గ్రహిస్తారు. మన కులం వాడైనంత మాత్రాన్ని సన్మానించుకొని తెలుసుకుంటారు. కులంలోను డబ్బులోను విమోచనమి మనిషిలో నీతి నిజాయితీలు ముఖ్యమని ప్రజలు గ్రహించే రోజులు రాకపోవు.

నర : నాకుమాత్రం అలాంటి నమ్మకం లేదబ్బాయ్. నలభై ఏళ్ళనుంచి చూస్తున్నాను. ఎప్పుడూ ఒకరకం కాన్సిలర్లే వస్తున్నారు. ఇంక నాలాంటివాళ్ళు వున్నారూమాకు. వాళ్ళంతా 'ఎందుకు రాబాబూ! యీ బురదలోదిగవం?' అని దూరంగానే వుంటున్నారు.

గోపా : అయితే నన్ను పోటీనుంచి తప్పుకోమని చెప్పడానికి వచ్చారా మీరు?

నర : అంతేనయ్యా! నామాటవిను. యీ అలగా జనాన్ని నమ్ముడానికి అసలు వీలేదు. వీళ్ళ యిప్పుడు నీతోవున్నట్టుకనిపించినా చివరకు సుబ్బయ్యగారికి వోట్లు వేస్తారు. కొనకు నీకు ఆయనతో వేచిమాత్రం మిగులుతుంది.

గోపా : గెలిచినా ఓడినా సరే! నేను పోటీనుంచి మాత్రం విరమించను.

నర : గలకపం అన్నది వుట్టిమాటలే. ఎందుకంటావా? ఆయనకు యింట్లో కొవరినీనంత డబ్బువుంది. వూళ్ళోవున్న పలుకుబడికి అంతేలేదు. చేతిలో హేసూహేమీలలాంటి మనుషులన్నారు. తెలుసుకున్నాడంటే ఏమైనా చెయ్యగల కత్తిమంతుడు కుబ్బయ్యగారు.

గోపా : (దృఢ నిశ్చయంతో) మీ గెన్ని చెప్పండి.
నేను పోటీనుంచి విరమించను.

సర : ఇంత కాలంనుంచి ఆయన పోటీలేకుండా ఎందుకు గలుస్తాన్నాడో నీకు తెలుసా? ఆయనంటే అందరికీ భయం నిలబడితే ఏం కొంప మునిగిపోతుందో అని.

గోపా : నాకు అటువంటి భయం యేమీ లేదు.

సర : నామాటమీను. వుత్తి నే చెడిపోవద్దు. యింత వరకూ ప్రచారం చేసుకున్నందుకు నీకు కొంతజబ్బు అర్జయ్యివుంటుంది. ఆ నష్టం సుబ్బయ్యగారే భరిస్తారు. (జేబులోంచి రూపాయిన్నోట్లు తీసి) నీకు ఎంతజబ్బు అర్జయ్యిందో తీసుకో.

గోపా : (కోపంతోలేచి) జబ్బుకు కక్కుర్తి పడేంతటి నీచుననమకున్నారా? (ఎడమ వైపునుంచి తొందరగా చిన్నయ్య, కొంపయ్యకస్తాను.) ఏకో మర్యాదస్థులు కదా అని మాట్లాడానికి అంగీరించాను. యిక మర్యాదగా దయచెయ్యండి. సుబ్బయ్య గారిని యిలాంటి నీచమైన పనులకు దిగ జాలవద్దని చెప్పండి. తిరిగివచ్చి, పాగుపం వుంటే ద్రోహంగా నిలబడి పోటీ చెయ్యమ నండి.

[కొంపయ్య చిన్నయ్యకేసి చూస్తాడు.
చిన్నయ్య మౌనం చేస్తాడు.]

కొంప : (గురుగుగా గోపాలంబాదికి వచ్చి అతని చొక్కాపట్టుకుని) ఏంటయ్యా? తెగ పాగుతున్నా వేంటి? సుబ్బయ్యగారిని యే మైనా అంటే... (చెయ్యి వై కత్తుతాడు.) ఐంట నే కుడివైపునుంచి సముద్రం, పోలయ్య చెకోకరం చేత్తోపట్టుకొని "ఆగు, ఆగు" అని కేకలుచేస్తూ కొంపయ్య మీదికి పుగురుతాడు. కొంపయ్య వెదురుమాపులతో గోపాలాన్ని విడిచిపెట్టి ఎడమ చివరవున్న చిన్నయ్య ప్రక్కకు చేరుకుంటాడు.]

సము : (కర్ర నేల నేసి కొడుకూ) నీకు పాగుపం వుంటే ముందుకు రారాయెదవా,

పోల : (ముందుకు అడుగునేసి) యెవరికీపోయే

వేరా? రా ముందుకి!

కొంప : (కోపంతో) సిన్నయ్య బాబూ! సువ్వంత పెప్పినా నేనింక పూరుకోను. యీ గాడిది కొడుకుల సంకల్పేలో నేను తెల్పేస్తాను. (ముందుకు పోవోతాడు. చిన్నయ్య అతనిని చెయ్యిపట్టుకుని ఎడమవైపు తీసుకుపోతాడు!

సము : (బిగ్గరగా) ఒకేయి! పోతావేరా! ఆగు! మొరతం వుంటే నిలబడు. నా ప్రతగ్న యిను. కొంపయ్యగాడు వచ్చి సముద్రం గాడిమీద పడినా, సముద్రంగాడు వచ్చి కొంపయ్యగాడిమీద పడినా, కొంపయ్య గాడు గుంప అయిపోయేసేకో!

పోల : (హేళనగా) యెక్కిరించ గోయి యెల్లకి తిలా పడ్డాడంట! అలాంటి పిరికి యెవనతో మనకెందుకురా! ంపోదాం!

సము : (గోపాలంతో) గోపాళం బాబూ! మీరు యిలాంటి దుర్మార్గువు యెవరికి దూరంగా వుండాలి.

గోపా : నన్ను కొట్టించినంతమాత్రాన్ని సుబ్బయ్య గారు గలుస్తానుకోను. అటువంటి పనులు చేయించినందువల్ల ఆయనమీద అభిమానం వున్న వాళ్ళుకూడా ఆయనకు దూరమౌతారు.

సర : మధ్యనున్న దర్జిగులే యిలాంటి పనులు చేసేది. ఆయనకు నేను చెబుతానులే కొంపయ్యను కూకలెయ్యమని.

సము : (వరసయ్యకేసి తిరిగి) వరసయ్యగారూ! మా మంచెరాయబాంం తెచ్చేరండి మీరు!

పోల : తాండీ. గోపాళం బాబూ! ఆపక్క యీ దోళ్లలో కూడా మాట్లాడదాం.

[గోపాలం, సముద్రం, పోలయ్య కుడివైపు విచ్చేరివుస్తారు. వరసయ్య తిరిగి కుర్చీలో కూర్చుని ఆలోచిస్తు వుంటాడు. ఎడమ వైపు నుంచి ఖాళీచెంబులతో వెంకన్న ప్రవేశిస్తాడు.

వెంక : (వరకాయించి చూసి) ఏం వరసయ్యబాబూ. యిలా వచ్చినావు?

పు ర పా ల కు లు

- నర :** సుబ్బయ్యగారు కొంచెం సాయంచేసి పెట్టమని బ్రతిమాలితే యిలా వచ్చాను.—ఆఁ! ఏమిటి విశేషం? నీ వ్యాపారం ఎలా వుంది?
- నెంక :** యాపారానికేం గాని బాబూ! ఆ శానిట్రీ యనస్పెట్రుకి గొంతుకు ముడిలేదు. యెంత చ్చివా యింకా తెచ్చున్నమాటే! మొన్న ఆవు యానికే 'శేగుచెంబు'తో చెంబుకు జున్ను పాలిచ్చాను. రోజూ యిచ్చేపాలు యివ్వనే యిస్తాను. యింకా పాలు కొనాలి సుటూ లూచ్చి వారని యింటికి కబురు నేస్తాను.
- నర :** శానిటరీ యనస్పెకను సంగతి నేను సుబ్బయ్యగారికి చెబుతానులే, యీ ఎలక్ట్రన్లూ నువ్వు కొంచెం సాయం చెయ్యాలి మరి.
- నెంక :** దానికేం నరసయ్య బాబూ! నాకు కేరనైన సాయం తప్పకుండా నేస్తాను. కాని యిలాంటప్పుడే మన పనులుకూడా సక్కపేటు కొనాలి. నూడండి. ఆ యనస్పెట్రుని మన వార్డునుంచి మార్చెయ్య మని చెబుతున్నా! బాబూ!
- నర :** అదంత పనిలే. అలాగే చెద్దాం. మరి నీ వోటుమాటేమిటి?
- నెంక :** నా వోటు సుబ్బయ్యగారికే యేస్తాను రెండో యిడగో నరసయ్యబాబూ — ఆ శానిట్రీ 'మే'స్ట్రీ మల్లయ్యన్నాడు మా శేరు! ఆడు నిజంగా నంఁతిక నేవాంతికుడు.
- నర :** ఏం చేస్తున్నాడు?
- నెంక :** ఇనస్పెట్రుగారి పేరు నెప్పకొని మిగిలిన సగం ఆడు కొట్టేస్తాను. అడివి కూడా యీ ఎలక్ట్రన్ రోజుల్లోనే పూరి కొసకి తోనేసేరంటే పీడ యరగడై పోతాడ.
- నర :** ఓ! నిమిషాలమీద చెయించెద్దాం.—మాడు వెం? న్నా! మీ కులంవాల్లింతా నీ మాట మీద నడుచుకుంటారు. నువ్వు బాగా ప్రయత్నం చేసి మీ వాల్లి వోట్లన్నీ సుబ్బయ్యగారికే వేడేటట్లు చూడాలి.
- నెంక :** నీకావయం అక్కర్లేదు నరసయ్యబాబూ! మా వోటుల్లో ఒకటి చాలుపోదు.
- నర :** (ఆలోచిస్తూ) పాపం! సుబ్బయ్యగారు నా మీద ఎంతో నమ్మకం పెట్టకుని నన్ను రాయబారినికీ పంపారు. పని జరిగేలా కనబడాలేదు.
- నెంక :** అదేటి నరసయ్యబాబూ! అలాగంటావు! యీ యాడొల్లింతా తెల్లారిలేస్తే నీదుకాణం దగ్గిరేవుంటాడు. నువ్వుగట్టిగా తలుసుకుంటే నీమాటకాదనీవో డెవకు?
- నర :** అబ్బేచ్చే! విశేషాగ కనబడాలేదు. వీళ్ళను గోపాలం బాగా రెచ్చగొడుతున్నాడు.
- నెంక :** గోపాలంలాంటిోళ్ళు సేరే మేనులయితే మన లాంటిోళ్ళ మంతా నెత్తిమీద నెంకేసుకు పోవలసిందే!
- నర :** గోపాలంతో తిరిగేకుగో డొకడు ఏం చేశాడో నీకు తెలుసువా నెంకన్నా? వింటే ఆశ్చర్యపోతావు.
- నెంక :** ఆఁ! అలాగంటాబాబూ! ఏంచేసివాడు?
- నర :** మాకొట్టుదగ్గరికి వచ్చాడు. పానుకాఫీపాడరు కావాలన్నాడు. మాకుక్రోడు నీసలుగా కూచియిచ్చాడు.
- నెంక :** అబ్బేచ్చే! తమదగ్గరతూకంలో యెప్పుడూ తకలాలేదే!
- నర :** మాకుమాపాయివోట్లు యిచ్చేకు. అల్ల రూపాయికొను తిరిగియిచ్చేవాను. పట్టుకు పోయాడు. కాని మరొకగంటలో మళ్ళీ వచ్చాడయ్యోయ్.
- నెంక :** (ఉత్సాహంతో) అలాగంటండి! ఎందుకొచ్చాడు?
- నర :** ఒక్కడూ వచ్చాడనుకున్నావ్? లేదు... కూడా కొత్తిగావచ్చిన కుర్రశానిటరీ యనస్పెక్టర్ని తీసుకొచ్చాడు.
- నెంక :** అమృత్యు! ఎంతపనిజరిగింది? యీకాలపు కుర్రగుంటలు యెంతకన్నావున్నారండీ.
- నర :** ఇద్దరూ కలిసి ఏంచేసేనుకున్నావ్? శాంపిలుతీసుకున్నార. నీళ్ళువేసుకున్నార. కాగితాలు రాసుకున్నార. పాక్షిసంతకాలు పెట్టించుకున్నార. కాఫీపాడిలో ఈత గింజలపాడికలిపిందిని కేసుబవాయిచేశారు.

- నెంక : హరి యొక్కని పాతెయ్యి! ఎంతవని నర
చేసినాడు!
- నర : వెనకరోజుల్లో అయితే యిలాంటి కేసుల్ని
లెక్కచేసేవాళ్ళుంకాదు. పాతికో, ఏభయ్యో
జుల్కావాకట్టేసి పూరుకు నేనాళ్ళుం.
- నెంక : ఆరోజులు నిచ్చేపంలాంటి రోజులు!
- నర : కాని యిప్పుడేంజరుగుతుందో తెలుసా?
అన్నిగరలతోపాటు జుల్కావా గరకూడా
బాగా పెంచేశారు. పోనీకష్టపడి, కళ్ళుమూసు
కొని విడువందలరూపాయలజుల్కావాకట్టేశాం
అనుకోవవూ! వెంటనేప్రతికలవాళ్ళుఫలావా
నరసయ్యకు కాఫీపాడిలో కల్తీ చేసినందుకు
విడువందల జుల్కావా-అని కేసులో రాసి
పార్శున్నాడు. ఆ డెబ్బతో డెబ్బు
రోపాటు మన పరువు కూడా పోయి పూరు
కుంటున్నాడి.
- నెంక : ఒక మాటు నా చేరు కూడా చేపల్లలో పడి
పోనాది బాబూ. నా గుంటకు నదిని యిని
పించినాడు.
- నర : అందులోను మనచేరి పులిక వుంది
చూశావా, దానిలో యిలాంటి వార్తలు
తాటికాయలంత ఆత్మరాలతో పడితా
వుంటాయి. కానీటరీ యినప్పైకొక కంటే,
మెజిస్ట్రేట్, కచ్చెరీ కంటే, జుల్కావా
కంటే నాకు అదంతేనే భయం. వెనకటి
కొకసారి కేసులో వార్త పడితే బరంపురం
నుంచి మా బంధు వొకడు పుత్తరం రాశాడు.
ఎంత ఆప్రతిష్ట!
- నెంక : నిజమే బాబూ! నిజమే! రోజులు బాగా
లేవు.
- నర : ఇలాంటి రోజుల్లో మన మనిషిపాలిస్తే
కళ్ళు తెరవని కుర్రాల్ని చేబల్లోకి పోతే...
- నెంక : ఇంకేముంది. — మనబోటికాళ్ళ పని గంగ
పాలే!
- నర : కనక మనం మన పూరుకోసం కాలుకత్తలా
పని చెయ్యాలి.
- నెంక : నన్నీం సెయ్యమంటే అది నేస్తాను నర
సయ్యబాబూ,
- గోపాలం లొంగుతాడేమోనని చూశాను
లొంగకలేదు. యిక యీ కేటవాళ్ళతో మాట్లా
డాలి.
- నెంక : రెండు సంవలు మనయి కావనుకుంటే
యీ కేటోళ్ళే కాదుగండా-అల్లని పుట్టించి
నోట్లు కూడా మనకేసి తిరిగిపోతాడు.
- నర : అయితే పది! ఆ ప్రయత్నం కూడా చేసి
చూద్దాం.
- [యెడనూ కుడినైపు వెకుతూ వుండగా
ఎడమనైపునుంచి చిన్నయ్య, కొండయ్య
వస్తారు. కొండయ్య చేతిలో కర్ర వుంది.]
- చిన్న : నరసయ్యగారూ! డెబ్బపోతున్నారంటే?
నర : లేదు. లేదు. యిప్పుడే వస్తాను.
(నరసయ్య, నెంకన్న కుడినైపు నిష్క్రమిస్తారు.)
- కొండ : సిన్నయ్యబాబూ! నవ్వు పెట్టే నయ్య
తానో లేదో కాని—వా వొంటిమీది
గొంగరిపురుగు పోకినట్టుంది. ఆ యెడవల్ని
ద్దర్నీ యేదో ఒకటి నేనెయ్యాలి. అప్పుడు
నేను నిద్రపోవాలి.
- చిన్న : ముందు మన పని అయ్యిపోవాలి. తిరవాది
కావేమలు తీర్చుకోదానికి కావనిసంత
తైముంది.
- కొండ : అయితే యిప్పుడేం సెయ్యమని నెలవు?
చిన్న : నరసయ్యగారు అన్ని రకాలగా ప్రయత్నం
చేసి చూసేడు. గోపాలంగాడు—నీమిరా
—దారికి రాలేదు. తెల్లారిలే కాగితాలు
దాఖలా చేసేస్తాడు.
- కొండ : రకే?
చిన్న : అవునా బాబూ! రకే!—లేకపోతే
మనకే లొందరెండుకు?
కొండ : మరి సత్తున సెయ్యయ్యండి, ఏం సెయ్య
మంటాలో?
చిన్న : నవ్వు యిప్పుడు తిన్నగా ముందు కెల్లిపో,
దొంగలచింత (చెట్టు) పక్కని నక్కి
కూర్చో. గోపాలం యిప్పుడా దారికే
యింటికి పోతాడు. అడు వచ్చి సమయం

పు ర పా ల కు లు

- మాడు. కర్ర జాగరగా పాపు చేసుకో! (కొండయ్య కొంకిని ఒకసారి చూస్తాడు.)
 వెనక నే యెళ్ళి బుర్ర కడ్డంగా ఒక్కటే పెట్టు!
- కొండ : పెట్టడంలో అలాగా యిలాగానా! హుం!
 చిన్న : అసలే అరివేదోడు. ఒక్కటికంటే ఎక్కువ కొట్టేవంటే సచ్చి పూరుకుంటాడు. సరిగా ఒక్కటే కొట్టు.
- కొండ : జాగరగా ఒక్కటే కొట్టమనా నెలవు?
 చిన్న : అంతే! చాలు! ఎల్లనులు అయ్యిపోయారా కా ఆదిని ఆస్పత్రి పాలుచేసేస్తే చాలు! రేపటినుంచి సర్దార్ సుబ్బయ్యతో బాటి చేసే ప్రతి యెడవకీ చూడలో పుట్టకొస్తాది.
- కొండ : మరి యింక నే వెళ్ళొస్తాను సిన్నయ్యబాబూ!
 చిన్న : చీకటిగావుంది. జాగర్ర!
- కొండ : (సగర్వంగా) యీ కొండయ్యగాడి కళ్లు యెలుగులోకంటే నీకట్లోనే బాగా కనిపిస్తాయి సిన్నయ్యబాబూ! సిటికలో పని సేసుకురాకపోతే నూడు.
- [కుడిచైపు నివ్వుమిస్తాడు. చిన్నయ్య ఒక తుణుం కొండయ్య వెనుకనున్న చైపుమాసి కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. — నరసయ్య, వెంకన్న, సముద్రం, పోలయ్య కుడిచైపు నుంచి మాట్లాడుకుంటూ వస్తారు.]
- నర : నువ్వు నామాట కొట్టెయ్యక నే ధైర్యం గోనే వచ్చానురా సముద్రం.
- వెంక : ఆటెచ్చె! యెంతమాట! మీ మాట సముద్రంగా డెప్పడూ కొట్టెయ్యడంకే.
- సము : ఎలకేస్తమాట తప్పించి నువ్వేం సెప్పినా యింటాను నరసయ్యబాబూ!
- నర : మరి అలా మొండిపట్టు పట్టుకు కూర్చుంటే ఎలాగరా అబ్బాయ్! మనిషయిన తరనాత పట్టూ, విడుతూ వుండాలి.
- పోల : యీ ఎలకేను రోజుల్లో మీలాంటి పెద్ద మారాజులికి మామీద యెక్కడలేని సేమా పుట్టకొచ్చేస్తది!
- చిన్న : ఒకరీయి పోలిగే! ముందు ఆయన చెప్పిన మాట వివరా!
- పోల : నువ్వా సిన్నయ్యబాబూ! కిసిదలో కూకున్నావేం?
 నర : మీ వార్డులో యేమేమి కావాలో చెప్పండి.
 సము : యెన్నేళ్ళనుంచి మేం మొత్తుకున్నా యీ వార్డులో ఒక కొళాయి అయినా పెట్టిం చారా?
 నర : (తేలిగ్గా) ఓ! ఆదెంతపని! ఒక కొళాయి కదూ? నెలరోజుల్లో యీ వార్డులో కొళాయి వేయించే పూచీనాది.
 పోల : అలాంటి కబుర్లు కానాయిన్నాం. ఎలకేస్త న్నయ్యన తరనాత మళ్ళా కంటికి కనబడితే ఒట్టు.
 సము : (అకస్మాత్తుగా ఏదో స్ఫురణకు వచ్చిపట్టు) ఒకరీయి పోలయ్యా! మనం యిద్దరం యిక్కడెందుకు? గోపాళంబాబు పక్కయిదిలో మీటింగం పెట్టేకు. నువ్వా బాబులోనే వుంకు. రెండు మాటలు మాటాడేసి నేను కూడా వస్తాను.
 [పోలయ్య కుడిచైపు నివ్వుమిస్తాడు.]
- నర : (సముద్రంలో) నా మాటమీద నమ్మకం వుంచి చూడు. మీ వార్డుకు కొళాయి తప్పకుండా వేయించేలాగ చెస్తాను.
- సము : మీలాంటి పెద్దలకి యేమాటాడినా నెలుతాది బాబూ!
- వెంక : అందులోను నరసయ్య బాబున్నాడే—ఒకే సముద్రం—నెప్పొద్దూ—మాటంటే కరా కట్టి.
- నర : యింకా మీ వార్డు కంకావాలో యిప్పుడే చెప్ప.
- సము : సేసేనాడుకుండాలిగాని నెప్పకొడాని కెన్నియినా వున్నాయి.
- వెంక : ఆ మారాజు అడుగుతున్నప్పుడు నీకంతా? నెప్పకో!
- సము : యీ యిదిగి రోడ్డుకొవాలని యెన్నిమాట్లు మొత్తుకున్నాం. యీ పడేళ్ళలోనూ ఒక్క మాట అయినా రోడ్డుయేవీనా? వానాకొలవోస్తే మోకొలులోతు యిరద. దోమలు మమ్మల్ని బరికనియ్యవు. పోయిన సాలకి మనుషికం వచ్చి యీ పేటలోని పిల్లా

- పాపర్ని సగంమందిని యెక్కువపొయింది. చిన్న : (అవేళిలో ముందుకువచ్చి) గుబ్బయ్యగారు ఓడిపోవడం ఆనందియా చిన్నయ్య బతికున్నంతకాలం జరగదు.
- చిన్న : మీవాగ్ధుడు సిమెంటురోడ్డు కాంక్రెటు పోయిందిరా సముద్రం. కాగితాలు తయారీ అయిపోగానే పని మొదలెడతాం. సము : ఎందుకు సిన్నయ్యబాబూ తొందరపడతావ్ నెలరోజులుపోతే అదే తెలుస్తాది.
- సర : అదుగో! యికనేం! చిన్నయ్య కంట్రాక్టర్ చెబుతానే వున్నాడు. గోడ్డుకూడా వేసేసి నల్లే రెక్క. చిన్న : అదీ చూద్దాంగానూ!
- సర : యిదిగో! సముద్రం! యిక ఆఖరుమాటనెప్పేస్తున్నాను విను. (మొలలోంచి సంబిలీసి) యిగుసోడబ్బు! దీనితో మీపేటలోనాళ్ళు గుడేకట్టించుకుంటాగో, గోపురమేకట్టించుకుంటాగో కట్టించుకోండి. మీనోట్లమాత్రం లీగపోవడం గుబ్బయ్యగారికి వేనయ్యింది.
- సము : (కోపంతో) మేం కూటికి కేవలంమనగా మాకు ఒకమాటా నీతి వున్నాయి బాబూ! మేం చెబుకోసం గడికరవం. [కుడినెపు వెనుకూవుంటాను.]
- సర : నామాటనిసరా సముద్రం. యిలాంటి లాభ పాటిచేరం వదిలేసుకోకు.
- సము : యిలాంటికొన్న మళ్ళా కావాలంటే దొరుకుతాడటా!
- సర : నాకంటెలో వూపిరున్నంతకాలం అలాంటి పనినెయ్యను. మీపేటలో యెవడన్నా నేకాడో అడిగిల తీసేసేసన్నమాటే! [సముద్రం కోపంతో కుడినెపు నిచ్చుమిస్తాడు]
- సర : అరిగాడిదికొడుకు, ఎంతపనిసేసివాడు!
- సర : యీఅలగా జనం రోజురోజుకీ మరి తెలివి విరిపోతున్నాడు. మనుషటిరోజుల్లో ఆస్తి వున్నవారే వోట్లు వుండేవి. ఇప్పుడు ప్రతివాడికీ వోటే. దూళ్ళను కాచుకునేవాడికీ వోటే! దొడ్లు కుడిచేవాడికీ వోటే!
- చిన్న : అందుకే యీచిక్కంతా వచ్చిపడిపోయింది. పోనీ డబ్బు జల్లేద్దాంఅంటే ఒకగా ఇద్దరా? అన్నమెనోడికీ వోటే!
- సర : యెవకటిరోజుల్లో మీపేటమొత్తానికీ నన్ను కలుపుకుని నలుగురికి వోటుండేది. యిప్పుడేంటి? గొర్రెలునుంచూగున్నాడు.
- పాపర్ని సగంమందిని యెక్కువపొయింది. అలాటప్పుడు మాపేట కేసి కన్నెత్తి చూసిన మారాజున్నాడూ?
- చిన్న : మీవాగ్ధుడు సిమెంటురోడ్డు కాంక్రెటు పోయిందిరా సముద్రం. కాగితాలు తయారీ అయిపోగానే పని మొదలెడతాం.
- సర : అదుగో! యికనేం! చిన్నయ్య కంట్రాక్టర్ చెబుతానే వున్నాడు. గోడ్డుకూడా వేసేసి నల్లే రెక్క.
- సము : యింక యీ పేటలో మరికీ, నెత్తవారిని కొక మాటైవా గుబ్బుం నేయిస్తానూ?
- సర : ఆవిషయంలో మాత్రం గుబ్బయ్యగారిమీద నేరం పెడితే కళ్ళుపోతాయి. కుద్దం చెయ్యడానికి బోలెడంతమంది మనుషులున్నారు. నెలనెలా వాళ్ళకు డేవుకు ముడుపులు లాగ తోలు యిస్తున్నారు. మరివాళ్ళ పనులు చెయ్యకపోతే గుబ్బయ్యగా రేం చేస్తారు నెప్ప?
- సర : పెరి సిన్నపనికి నేరమేనుగారి మీద తప్పు పెడితే ఎలాగరా సముద్రం?
- సర : మీగా సహధు చేస్తున్న గోపాలంవున్నాడే, కుర్రవాడు. ఆలోచన తక్కువ. అవేళం ఎక్కువ. అలాంటివాళ్ళ ద్వారా పనులెప్పుడూ అవ్వవు. అంగులూను యీ కుర్రాళ్ళకీ బొత్తిగా అనుభవంలేదు. అలాంటి వాళ్ళు చెబుకో మర పట్నాన్ని వుంచితే యింకేమైనా వుందీ!
- చిన్న : మరొకటి గంగలో కరిసిందన్నమాటే!
- సము : బాబూ! మీగెన్ని నెప్పుండి. మావోట్లు మాత్రం మేం గోపాలం బాబుకే యేస్తాం. మాకు యిక్కాసంపుండి బాబూ! ఆరుమాసాల కిరం కలరా వచ్చి యీ పేటాళ్ళు సచ్చి బోతావుంటే ఆ బాబు రాత్రవక పగలవక మాతోనే వున్నాడు. అలాంటి బాబుకీ మేం యెప్పుడూ అన్నాయం నెయ్యం.
- సర : అలాగా డెప్పుడో చిన్న ఉపకారం చేసేదని గుబ్బయ్యగారివంటి అనుభవకారిని ఓడించెయ్యడమేనా?

శర : చిన్నయ్య తమ్ముడూ, యీ పేట వాళ్ళని ఎన్ని రకాలుగా లొంగదీయలో అన్ని రకాలగాను ప్రయత్నించాను. మన మర్యాద దక్కలేదు.

చిన్న : మంచికీ, మర్యాదకీ మనుషులు కారు పేర్లు, చెబ్బకీ చెయ్యం దిగొస్తాది.

[కుడిచేపునుంచి తొందరగా కొంపయ్య వస్తాడు. శాస్త్ర చిందరవందరగా ముఖం మీద పకుతోంది. వొళ్ళింతా చెరుటతో తడిసి పోయింది. చేతిలోని కర్రమీద రక్తం మరకలు కనిపిస్తున్నాయి]

కొంప : (వస్తూనే) ఒక్క చెబ్బకు కుదేలయి పోయాడు. కర్ర యెదవ!

చిన్న : (అక్రుతగా అతనిని సమాపించి) అంత అనుకున్నట్టు అయ్యిందా?

కొంప : (ఉత్సాహంతో) అవ్వడంలోనూ—నా నామరంగా—మోత!

శర : (భయంతో) ఒరేయి బాబూ కొంపయ్యా! కొంపతీసి ఎవర్నీ ఖాసీ చెయ్యలేదు గదా! మమ్మల్ని సాక్షిం చేసుకున్నారంటే చచ్చి పూగుంటాం.

కొంప : (కోపంతో) ఖాసీ చేసేదును యెదవని! అందుకు సిన్నయ్య బాబు అక్రమంలేదు. లేక పోలేవా?

చిన్న : నువ్వు చేసిందో టూకీ గారెండుముక్కల్లో చెప్పేయ్.

కొంప : నా వొంటిమీద గొంగలి పురుగు పాకినట్టుం పని పెట్టేను కాదు సిన్నయ్య బాబూ! సిరాకుతో ముందుకెళితన్నాను. కోర్డు వదిలేసి పెట్ట యెనకనుంచి వడిసిపోతున్నాను. నీకటి అంధాకారం. యింకా దొంగలసింఠ నేగుకోనే లేదు నేను. ఇంతలో గోపాళం గాడి మాటినిపించింది. కూడా యెదవో మరో యెదవ కొడుకున్నాడు. ఆడు మాటాడితే పోలేద్దను గాని మాటాడం లేదు. గోపాళం పెపుతున్న దానికి “అఁదఁద” అంటున్నాడంటే మాటలేదు. మంతిలేదు. (ముఖం చిటిచిటి, కర్ర గుప్పిటలో విగించి

పట్టుకొని) రానిచ్చాను. దగ్గరికి రానిచ్చాను. కర్ర ఒక మాటు పాపునేకాను. గిరా గిరా—గిర గిరా తిప్పేను. యెనక మాళ్ళే యెల్లి గోపాళం గాడి నెత్తిమీద—ఒక్కటంటే ఒక్కటే—కొట్టేను.

శర : రాను! రాను! ఎందుకురా అలాంటిపని చేశావు?

చెం : అగేర! ఎంతపనిచేసినావురా కొండిగే!!

చిన్న : (సగర్వంగా తలవూపి) ఊ! తరవాత యేమయ్యింది?

కొంప : అంతే! కిక్కుగుమంటే ఒట్టు! కూలబడి పోనాడు. నేను యెనక్కి తిరిగి నూడకండా పక్క దారినంచి యిలాగొచ్చేశాను.

చిన్న : ((వశంపిస్తూ) ఒరేయి కొంపయ్యా! ఎవరూ చెయ్యలేనిపని యియ్యేళ్ళ నువ్వుచేసి చూపించావు. పది! యింకయిక్కనుంటే ఆ యెదవ లంతా మళ్ళీ వచ్చిపడతాగా.

శర : ఎందు కలాంటి పాపపు పని చేయించావు చిన్నయ తమ్ముడూ?

చిన్న : మంచిగా యెంతిచెప్పినా యిన్నాడూ? నడవరా కొంపయ్యా. ఆలస్యంచేస్తే మంచిద కాదు. (కొంపయ్యను చెయ్యి పట్టుకుని ఎడమచేపు తీసుకుపోతాడు.)

చెం : యీకొండిగాడున్నాడే నరసయ్య బాబూ! యీడు బుర్రలు కొట్టుకు బతికేయెదవ!

శర : పాపం! అసలే వూపిరి లేనట్టుంటాడు ఆ కుర్రాడు. బతుకుతాడో లేదో!

చెం : యీ యెలక్షేను మనుషుల పేదలు తియ్యడానికి వచ్చియ్.

శర : గోపాలంలాంటి వాళ్ళు ఎలకనలో గెలవడం ఎంతమాత్రం మంచిద కాదు. అది మనమా ఒప్పుకుంటాం. — కాని గోరుతో పోయే దానికి గొడ్డలేందుకూ అంటాను?

చెం : నరసయ్య బాబూ! నాకు తెలవక అడుగు తాను! యిప్పుడుమనం రాయబారంపేసినాం గదా. గోపాళంబాబుని కొట్టిపె కేసులో మనల్ని యిద్దరినీ యిరికించేస్తే?

నర : (అలోచిస్తూ) చిక్క! చిన్నయ్య చాలా పెద్దచిక్క తెచ్చి పెట్టేడు. ఆ బుర్రలు బద్దలు కొట్టుకునేదో మనం యాబారానికి ముందైనాచేసే మనవిద యెవరికీ అనుమానం లేకపోయేది. ప్రార్థనను లేచి ఎవరి ముఖం చూశామో యివేళ!

[కుడివైపునుంచి దిగ్గరగా కేకలు వేసుకుంటూ సముద్రం, పోలయ్య వస్తాడు. పోలయ్య బలకు కట్టకట్టిపట్టు తునాలుచుకున్నాడు. తునాలునిండా రక్తం కనిపిస్తోంది. అతని ముఖంమీద బట్టలమీదకూడా రక్తపు మరకలు వున్నాయి. యిద్దరూ కోపావేశంతో వున్నాడు.]

సము : (వస్తూనే దిగ్గరగా) ఏదీ? కొండిగా డెక్కడ?

పోల : సేరగాని యెదవ! ఎవకనుంచివచ్చి కొట్టేడు.

నర : (ఏమీ తెలియనట్లు ముందుకు వచ్చి) ఏమయ్యిందిరా సముద్రం?

సము : (కోపంతో) యేమయ్యిందా? మీ పెద్ద మనుషులు సేయించే పనులిలాగే వుంటాయి!

నెంక : రామ! రామ! ఆదేమాటరా సముద్రం? నరసయ్యబాబు దేముడులాంటివాడు!

పోల : (కోపంతో) నువ్వు దేముడిలాంటివాడివే!

సము : ముందు ఆ కొండిగాడెక్కడున్నాడో తెలుతారా లేదా?

నర : ఒకే సముద్రం! సీతోడు! వాడిముఖం మర్గా చూడలేదు.

నెంక : నీతికాయ కేమయ్యిందిరా పోలయ్యా?

పోల : ఏమయ్యిందా? గోపాలం బాబుతో కలసెళ్ళి తెన్నాను. ఆ కొండెగాడు యెవకనుంచే వచ్చి కొట్టేసినాడు.

సము : అసలు ఆడియెత్తు గోపాలంబాబుని కొడదా మనే!

పోల : పిరికి యెదవ! కట్టి టైగర్లకమ్మనమ్మ కొట్టేసి పారిపోవాడు.

సము : అలాంటి సచ్చు దెబ్బలు పోలిగాడికిగాని, వాడుగాని లెక్కకే జమా? యిదిగో నర

నరసయ్యబాబూ! గేరంటియిస్తున్నాను. మేం అలాంటి దెబ్బలు వందలగిరినా నువ్వం లాగ నిలబడతాం.

పోల : ఆడిని అక్కడి కక్కడే పీకనొక్కెద్దును. తిరిగిసాడకుండా పారిపోయినాడు యెదవ!

నర : పోనీ గోపాలానికేమీ దెబ్బలు తగలలేను కదా?

సము : ఆ బాబుని సేమంగా యింటికి చేర్చేసి మరీ వచ్చివాం.

పోల : యిద్దరూ కొండిగాడి అంతు లేల్లకుండా యింటి కెళ్ళిం.

నర : గొడవలు పెంచుకోవడం మంచిది కాదురా అబ్బాయ్. యిక వూరుకోండి. ఆ కొండయ్య గాడు వాడి నెగవ బుద్ధి చూపించుకున్నాడంటే!

సము : యివచ్చు జంతువుని కనికరించి యెప్పుడూ యిడిసిపెట్టకూడదు. పదిరా! పోలయ్యా! ముందుకు పది!

నెంక : ఒకేయ సముద్రం! వామాట యివరా! పిల్లా టెల్ల వున్నోడిని అలాంటి.....

సము : (కోపంతో) ఇంకలాభంలేదు. ఆ కొండయ్య గాడిని నుండసీదాకా యీ సముద్రం గాడు నిద్రపాడు.

[ముందు సముద్రం, నెంకపోలయ్య ఎవను నైపు నిష్క్రమిస్తాడు.]

నెంక : అయితే గోపాలం నిచ్చేసంగా వున్నాడమ్మ మాట!

నర : నిక్షేపంగా వున్నాడు! కేపు ఎలక్క నెలో నిలబడతాడు గెలుస్తాడు. యింతకీ మన వూరికి చెడ్డకోజాలు వచ్చాయి.

నెంక : లేకపోలే యిలాంటి కుగ్గోల్లంతా మునిసి పల్లి అశీసుమీద కెందుకు యెగబడతారు నరసయ్య బాబూ!

నర : చిన్నయ్యకూడా వ్యవహారం కొంత చెడ కొట్టేశాడు. యింతకీ సుబ్బయ్యగారి దళి సూరిపోయింది.

[యిద్దరూ నిరాశతో కుడివైపు నిష్క్రమిస్తూండగా—తెర]

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

శ్రీ ప్రతివాదిభయంకర వేదాంతాచార్యులు

ఈ విమర్శము నేనేవాడో వ్రాయవలసినది. నాకంటె నీ విషయము నెఱింగినవారు సహ స్రాధికు లాంధ్రదేశమునఁ గలరు. ఎవ్వఁడు దీనికిఁ బూనుకొనకుండుటచే నేను సాహసించవలసి వచ్చెను. అపమార్గమునఁబడిన భాషకుఁ బ్రాధాన్యము వచ్చినపు డది యుపాదేశమును నబోహ జనులలో వ్యాపించును. సమార్థమున నడచు రచనకు స్థానమే యుండును. మనము మూఁటిభావము వహించిన మనకుఁ గలిగిన గుర్త తిని మన పరంపరకుఁగూడ వంటఁగట్టినవార మగుదుము. యథార్థనిరూపణము భాషాభిమానుల కర్తవ్యమై యున్నది.

‘రామలక్ష్మణులు’ అను శీర్షికగల పద్య గ్రంథము శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ‘రామాయణ కల్ప వృక్షము’ నుండి యుద్భవమున కొంతకాలముక్రిందటి పాఠ్యభాగము. ఆ కూర్పులలో వారు ప్రధానులు. కావున ఆ రామాయణములోని యుక్తమ ఘట్టములలో నిదియొక్కటియనివారియభిప్రాయమైయుండవచ్చును. ఇందు ముప్పదిరెండు పద్యములు గలవు. మూలము లోని కొన్ని పద్యములు విశుభ్రవహినిని. ఆ సంగతిని గమనించి, దీనికిఁ బూర్వరంగమును బఠించి, ముద్రణ స్థానిత్యములను గుర్తెఱిగి, ఆధారములేని యభిప్రాయ ములను వెలిఁబుచ్చుకొని, దీనిలోని ప్రతిపద్యము ను దహ రించి యందలి యాచిత్యావచిత్యములను నా యోగి నంతఃకలకుఁ దప్పదియనుచో విమర్శించుటకుఁ బ్రయ త్నించెడిది.

న. రామలక్ష్మణులు లింగపురు గాధేను పాదాభి వందనం బాచరించిన 1

క. రాముఁడు నమస్కరించుచు
నా ముని పాదములు తాకినంతటన తనూ
గోమాంధువులానంద

క్రీమత్పులకాంబు భంగస్థితి ముని పొంగె 2

ఈ తచనభాగమును నీ కందపద్యభాగమును గలిసి యొకవాక్యముగా నూహింపఁబడి యున్నది. కాని పీనిలో సరియైన వాక్యనిర్మాణము లేనేలేదు. ‘రామ లక్ష్మణులు’ అని ప్రారంభించి మఱల నా వాక్యము లోనే ‘రాముఁడు’ అనుట యసమంజసము. అట్లను టలో ‘రామునకుఁ బ్రత్యేకతఁ జూపించు నుద్దేశ మున్నదని యన్నచో నుచో నుభావుఁ డైన లక్ష్మణస్వామికి న్యూనత నాపాదించుటయే యగును. దానికిని సహించిన “ఆచరించినను” అని యుండవలెను. ‘ఆచరించిన’ అనుట కంటె “ఆచరించి” అని పక్కడికి నొక్క వాక్యము పూర్తియై, కందపద్యము రెండవవాక్యముయొ కొంత సరళత యేర్పడి యుండు నేమో?

ఒకే, వాక్యములో “పాదాభివందనము” “నమస్కరించుచు” “పాదములు తాకినంతటన” అని యుండుట సరికాదు. ‘ఆచరించిన’ ఒకసారి, అదే వాక్యములో ‘తాకినంతటన’ ఇంకొకసారి యుండుట కుసురము. పీనిలో నొక్కొక్క దానికి నేక్రీయతో నవ్యయుమో? కాగా నీ వాక్యమునందు కర్త కర్మ క్రియ లేవి? కర్త ‘ముని’యనియు, ‘పొంగెన్’ క్రియయనియు ననుకొందము; ఇది యకర్మక క్రియ. ఒకే వాక్యములో ‘ముని’ అను విశేష్యము ను పయోగించి మఱల దాని సర్వనామమును వాడవలెను గాని యింకొకసారి ‘ముని’ యనుట చింత్యము. ఇంక ‘తనూ’గోమాంధువు లానంద క్రీమత్పులకాంబు భంగ స్థితి’ అనునది వాక్యనూ, సమాసమా? దీని భావమేమి? పదివిభాగ మేమి? తనూ = కరీరము నందలి, గోమాంధువులు = గోమము లుండెడి బావులు అనగా గోమకూపములు. వాక్యమైన, ‘అంధువులు’ ప్రథమా విధి క్రి పదమునగు. దానికి క్రియయేది? సమాసమైనచో, ‘అంధువుల’ ఏ విధి క్రి? యక్షీవిధి క్రిగాఁ దీసికొందమా యన్న ‘అంధువులయనంద’ అని యుండవలెను.

“అనంద=సంతోషము చేత, శ్రీమత్=శోభావంత
మైన, పులక=గగుర్చుటకు సంబంధించిన, అంబు=
నీటియొక్క అనగా చెమటయొక్క, భంగ=కరటము
లను, స్ఫులిన్=గరించుట చేత” అనువర్తమును లాగ
వచ్చును. “శ్రీమత్” అను విశేషణము సకల కర్మాణ
గుణపరిపూర్ణుడైన శ్రీరామనకుఁ జెందిన బాగుండును
గాని సన్నాసియైన విశ్వామిత్రుని చెమటకా
విశేషణము? అది ప్రాసకొఱకే వినియోగింపఁబడినది.
ఇంతకు నీ వచన పద్యసంకుల సాంఘికము ‘శ్రీరాముఁడు
విశ్వామిత్రుని పాదములను స్పృశించుటచే నామునికి
మిగుల గగుర్చుట గలిగెను’ అని. అంతికిన్న సాధారణ
భాషాజ్ఞానముగల వానికే చిదియని మహాన్నతిభావనా
బలమిందేమియు లేదు. దీనికింత బ్రావిష్టవాదాయామ
మనవసరము. ఇందులోఁ బ్రసన్నగుణము సున్న.
వాక్య నిర్మాణమయోమయము, సద్భావమును. ఇంది లిది
క్లిష్టస్వయము — కాదు — దుష్టస్వయము సహృద
యులు పరికింపవలసినది.

సీ. గాధేయు మాపులు కమలపత్రభిరా
మములైన రాము నేత్రములఁ గలియు
గాధేయు కన్నులు కదలి వశిష్టుల
ప్రియిత నేత్రములను తేరఁబోవు
గాధేయు మాపులు కమనీయ రాముమే
ఘముమేన శంపాధికాంశులాలయు
గాధేయు కన్నులు కదలి వశిష్టశం
పాలాచన్త్రైభావంబునంగు

గీ. రామచంద్రుని మధుర దివ్యనములోన
నిటవురు మనీంద్రులను బ్రహ్మబుద్ధిగతిగాధి
సుకువకు వశిష్టు లిచ్చిన సద్భావమును
సంగఁగన్నను నధిక సాహస్యులైరి

ఏమి విశ్వామిత్రుఁడోగాని తనకు నమస్క
రించిన రామలక్ష్మిణుల నెంతమాత్రము నాకీర్త్యదింపక
జటిమాపులు ప్రారంభించినాడు. మన మనుకొన్న
యుక్తిప్రవృత్తభావము మన రచనచే వ్యక్తము కావలెను.
“గాధేయుఁ డొకసారి రాముని నింకొకసారి వశిష్టునిఁ
జూచినాడు. తరువాత నిద్రలు ముసులును రాముని
మనోహర రూపము నొక్కమాటగాఁ జూచి యా
సమావాసందాసుభవముచేత నెక్కువ స్నేహముగలవా
రైరి.” అని మాత్రమే రచనలో నున్న భావము.

‘గాధేయ’ పదముపై వచనములో నొక్కమా టుపయో
గింపఁబడి యదే యీ పద్యములో నాలుగుపాద
ప్రయోగింపఁబడుటలో సారస్వమేమియు లేదు.
వాడిన పదము నా ప్రాంతముల నా యర్థముదే నాడుట
శైలికిఁ తలపెత్తమును నూచించును. సాగ్యమైనన్ని
పర్యాకుపదములు, నానార్థములు, వ్యక్తపటముట
సత్కృతలై శైలికి సహజము. మొదటి గండు పాదము
లేదో యొక రీతిగా నడిచినది. మూడవ పాదమునందు
‘అందమైన రామునియొక్క మేఘమువంటి శరీరము
నందు గాధేయుని మాపులు శంపాధికాంశులాలయు’
అని యున్నది. శంప=మెఱపు. ఆభవును కాంతిని సర్వ
భేదము లేదు. ‘ఆధి’ శబ్దము స్త్రీలింగము, ఆకారం
తియు. ‘ఆధికాంతులు’ సరియేనా? పండితులు
యోజింపవలసినది. ఇంతకు నీ కాంతులు ప్రసరింప
కున్న శ్రీరామచంద్రుఁడు వట్టి కాగు మేఘమా?
ఆరిఁడు స్వయముగా జగజ్జీగీసుమానుఁడు కాడా?
నాలుగవ పాదమున‘శంపాలాచనములు’=మెఱపుగలిగిన
కన్నులు’ అని రచయిత అభిప్రాయము కావోలు!
‘ముషిత’ అన్న ప్రయోగము నిర్బంధముగాఁ జేయఁ
బడినదిగాని సహజముగాను. ‘సుభిసమయము నంగు
గన్నును’ అప్పటి కన్నును’ అని రచయిత యభిప్రాయమై
యుండును. కాని యిట్లు ప్రత్యయముపైఁ బ్రవృత్తము
నెక్కించుట తగదు. ఇచ్చట ‘కన్నును’ అనఁగా
‘మాచినను’ అని స్ఫురించును. ఈ గీతపద్యములో ధార
వంటువడినది. అవ్యయము క్లిష్టము.

క. మునిదృష్టిలోన మలఁచుచు
మనుజేశ్వగుఁ గని, వశిష్టమానిం గని, త
క్కినవారిం గని, యొకక్రి
త నవ్వనవ్వ చిటలనియె ధాత్రీపతితోన. 4

విశ్వామిత్రుఁడు మూడుపాదలు ‘కని’ నాఁడు.
ఆ ‘నవ్వ’ కందపద్యమునకుఁ గావలసిన శర వేగమును
భిన్నపటచివడి. మునియొక క్రొత్తనవ్వ నవ్వ
చున్నాడు. ఇందేదో మోసముండితీరవలెను.

మ. ఎవఁయ్యా! రఘురామచంద్రులకుఁగానీ
యస్త్ర వివ్యాగురుల్
నవనాహపలు దీర్ఘదండునకు నీనావద్ద
శిష్యత్వ మె

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

పువరెన్, శ్రీరఘురామ బాహుపతిమల్

(పాశ్చాత్యమండక తలెన్
విశ్వతంబుల్ మునికోటియజ్ఞతతి నిర్విఘ్నత్వ
మొప్పన్వలెన్ ౪

శ్రీరామవకుండిక్కిన విద్యలన్నిటివలెనే
యితరతాప నైస్త్రునిద్యయంగును తనివ్వుడే గురువు
'మనీంఁగు లిరువురు సద్గత సౌహృద్దలైతి' అని వెనుకటి
పద్యములో జెప్పబడియున్నది. అనఁగా బరస్పరము
గౌరవాచరణములు గలవలెనై యనుట సువిదితము.
ఇంతలో నీ పద్యమునందు విశ్వామిత్రుఁడు, 'రామ
వకు గురువుగానుండుట కితరులు తగరనియుం దా నే
తగునుననియు సద్ధిజేపించుచున్నాడు. 'రఘురామ
చంద్రులు' అని బహువచనములో నొకతొరియు,
'రఘురామ' అని యొకవచనములో నొకతొరియు
బుడగుక్కి దోషముతో నుపయోగింపఁబడినది. 'ఈ
యస్త్ర విద్యాగతుల' ఇచ్చట 'ఈ' యను నతీరము
'మతి' కమ్మరితి కొఱకైనదిగాని యితర ప్రాశస్త్య
మేమియు లేదు. 'సతబాహుపతి దీర్ఘదంతునకు' బాహు
వును దండముతో జోల్చుట సంప్రదాయసిద్ధిమే;
కాని 'పటు దీర్ఘ' విశేషములు (అతసర మైనచో)
బాహువునకు ముంగుండవలెను. 'బాహుపతిమల్'
ఇంకొకసారి 'బాహు' ప్రయోగము. 'మునికోటి
యజ్ఞతతి నిర్విఘ్నత్వము'. ఇదియొక్క సమాసము.
'విశ్వతంబుల్' అను విశేషము 'యజ్ఞతతి' అన్న
నడిమిపదమునకుఁ జెందినది; కునుగువా? 'ఒప్పుక
వలె' రెండవసారి యుపయోగింపఁబడినది. విశ్వా
మిత్రుఁడు, దశరఘునియొద్దకు, రామునిఁ బంపుమని
యర్థించుటకు వచ్చినవాఁడు; అది ముంగు చెప్పక
రామవకు నైస్త్రునిద్య నేర్పదని పురికొల్పు
చున్నాడేమి?

చ. మొనసి భృశాశ్విద త్రిములు మూల్గుచున్నది
నాకడన్ మహా

స్త్రు నిభృతివిద్యలై రఘురామునకై యవియెల్ల
నిచ్చెదన్

మనుజుమహేంద్ర! పంపుము కుమారుని నా వెను
కంట; నూరకే

యనలను దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతుయోగ్యము
గావలెంజుమా? ౪

ఉ త్రిమకవులు ప్రతిపదము నర్థయుక్తముగనే
వాడినారు. ఇచ్చట 'మొనసి' యట్టిదికాదు. 'మహాస్త్రు
నిభృతివిద్యలు'. వర్ణింపదమైన 'మొనసి'తోఁ బద్యము
ప్రారంభింపఁబడినదిగాన ప్రాసకొరకు నింకొకపదము
'నిభృతి' కావలసివచ్చినది. భారకుంటినది. 'మనుజు
మహేంద్ర' యని సంబోధించుటలో విశేషమేమియు
లేదు, 'అనలము దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతుయోగి
ము గావలెంజుమా!' రాముడనలముతోఁ జోల్చు
బడినాఁడు. అనల ముదాచుకొన్న ఫలములేని మాట
నిజమేగాని యది దాచుకొన్నవారిని దహించి
వేయును. రాముఁ డట్టివాఁడుకాఁడు. క్రతుయోగ్య
మైన అనగా హోమాదికర్మల కుపయోగించు ననలము
దాచుకొన్న ఫలమున్నది. అది దహింపకుండ జాగ్రత్త
పఱచఁబడి యుండును.

ఉ. చిత్తము చిత్తమంచు నృపశేఖరుఁ

దానమదాస్య హాసుఁడై

యొత్తిరిన్ నిషణ్ణతను; నొత్తిఁ

జేసెను మాని; రాజులో

నుత్రల మందుచన్ బధు! ప్రభూ!

బ్రతుకంతయు వాచికన్న యీ

పాత్రలబిడ్డ బాయ నిలుపసయూ!

నినుసంబు నేనియున్. 7

తెలుఁగు కవిత్రయ వ్రాయనపుడు సంస్కృత
సమాసములు కూర్చుట సాధారణమే. అయిన నది సహ
జముగా నుండువలెను. 'అనమదాస్య హాసుఁడు'
అట్టిదికాదు. 'ఒత్తిరిన్ నిషణ్ణతను': 'నిషణ్ణత
యనఁగా 'విషణ్ణత' యని రచయిత యుద్దేశమా
కొకున్న 'నిషణ్ణత' కర్తమలేను. ఈ పద్య రచయిత
గణపతి పూర్తి కెక్కడనైనను నిరర్థకముగా ద్రుతియు
నుపయోగించు చుండును. అట్టివ నేకము లింకఁ జూడఁ
గలము. ఉత్రిమకవులవసరముగా నే ద్రుతిమునుగాని,
యే అచ్చునుగాని చూలునుగాని చేర్చును. ప్రతి
హాత్రయు భావయుక్తమై యుండును. 'ఒకానొకచో
ద్రుతింబుమీఁద ద్రుతింబునం గానంబడియెడి' నను
నాధారముఁ దీసికొని మనము ద్రుతికరణ్యుల మగుట
తగదు. 'నిషణ్ణతను నొత్తిఁజేసెను' అట్టిది. 'బ్రతు
కంతయు వాచి కన్న యీ పాత్రలబిడ్డ' దశరథుని
యత్యంత మనుకొరమును నూచించుచున్నది; బాగు

గనే యున్నది. దీనిలో సాధారణుల కతీతమైన విచిత్ర భావసంపద యేమయినది. మనమింకను బాంధవ్యము సంపాదించుకొని యా స్థాయి నందుకొని విచారితమున్న జిజ్ఞాస యవసరములేదు. ఈ పద్యమునుబట్టె దశరథుడు రామునిబంపుటకు వాగ్దానముఁ జేయలేదనుట స్పష్టమగుచున్నది.

ఉ. రాముడు నాకు స్నానమరు;
రాముడు నాకు జపంబు, ధ్యానమున
రాముఁడె యెల్లవాఁబ్రతుకు
రాముడు నన్నును గన్నులొండ్రె, యీ
రామునివా నీ పేరుచువురా!
మనఁబాలను గాదియేని నీ
రామునిపేరే యీ యఖిలరాజ్యము

గాధిసుతా! గ్రహింపవే!

8

ఇన్నిసార్లు 'రాముడు' అని ప్రయోగించుటచే యతిప్రాసలు సులభమైనవి. పద్యమునకుఁ గావ్య లక్షణము లెక్కువైనను పలుసార్లు రామునామ స్మరణము దక్కినది; అది మంచికదా! 'ఎల్లవాఁబ్రతుకు' అపసవ్యము. 'వాఁబ్రతుకల్ల' సవ్యము. 'నన్నును గన్నులొండ్రె': ఈ 'ను' గణము తొలకేర్పడినది. 'అవురా!' యనుటలో విషాదార్థము కంటే నాశ్చర్యార్థమే యెక్కువ గోచరించును. 'కాదమేని: గణముతొలక' విస్మయకముఁజేసి విసంధి పేయుటలో విశేషములేదు. 'కాదేని' యనుటయే సహజము. 'గాధిసుతా!' అన్న సంబోధన పాదపూరణార్థమే.

మ. వసుధేశం డిటు లన్న యంతటన విశ్వామిత్రు
వాస్యోద్ధరిం
బసక్యదాసము చిల్లిచిల్లిలయి రాజాంతిపురిం
బంతటక
ముసగక మానియు నిట్ల నెప్పె బరిరా!
ధూపాల! నీ పేరియె
నసరే యింతకు మున్నె యిత్తునవి యన్నావే
కదా! దాతివై 9

కవచ రచన కౌనింక, పద్యరచన కౌనింక, పూర్వాపరసందర్భములు చూచుకొని వాక్యముసరిగా వడిచుచున్నదా యని గమనించవలెను. 'చిత్రిము'

అన్న పద్యములో 'రాజా'తో బ్రారంభించిన వాక్య విషయము ముగియుచున్నది. ఆ 'రాజా'ను విస్తరించిన యిష్టము 'వసుధేశం డిటులు' అనట. 'ఆవాస్యోద్ధరింబ సక్యదాసము': ఆ నవ్వు నోటినుండి వెలువడినదట! 'అసక్యదాసము' అనఁగా అ + సక్యత్ + హాసము = సక్యతెగని నవ్వు. ఇట్టి సమాసము తెలుఁగుకవిత్వములోన సంగతియు. ఇది 'అననుదాస్య హాసుఁడు' అనుదానికిఁ బెద్దక; అతి కళోరము; సాధారణులకు విపరీతము. ఆ నవ్వు 'చిల్లి చిల్లి' లయినదట. అనుకరణ శబ్దప్రయోగములు యాశ్చిన్యే యున్నవి; వానినెవరి యిష్టమువచ్చినట్లువాడు వ్రాయుటకు హక్కులేదు. ఆ విశ్వామిత్రుని నవ్వు 'ముదిరి'నదట. 'ముసగట' ఈగలు క్రమ్ముటకే వాడుగురు. తిబ్బొమ్మపై గరిష్ఠఁడయిన విశ్వామిత్రుని బహు ధారాశయమున నవ్వున కీ నీడశబ్దము తిగదు. 'ఇత్తునవి యన్నావే కదాదాతవై': 'దాతి' యొక్క వ్యుత్పత్తిని గ్రహించినవాడు 'ఇత్తును'తో దాని నజీ నాక్యములో భూర్చుట. 'ఏదియైన నిత్తునవి దశరథుడనినట్లే పాత్ర్యములో నెచ్చటను శిష్టబహియుండు' లేదు.

క. నీ కొడుకును గైకొని చని

మా కౌకలి యందుఁ దింగుమా పిచ్చివృషా!

మా కడఁ బ్రకృతిప్రస్తు

వాక్యకృతిల దిద్ది నేర్పి పంపెదమింకే 10

'మనము వ్రాయు గ్రంథమేమి? అందరి పాత్ర లెట్టివి? వాని కిలము లెట్టివి? వాని సంభాషణ లెట్టి మహోన్నత భావ గంభీరములుగా నుండును?' ఇది గమనింపవలెను గాని, మనము చీట్ల పేకాదుమన్ను పుకు కాఫీ హోల్లీలోను, సంత బహులయందును మాటలాడుకొను వైఖరిని పురాణ పురుషుల కలికించుట కూడదు. 'మా కౌకలియందుఁ దింగుమా' యని నీచముగా విశ్వామిత్రుఁడని యుద్ధింపెను. అట్లు తలఁచుటకు దశరథుఁ డెంత పిచ్చివాఁడును గాఁడు. అప్రస్తు విద్య నేగ్గుటకే ముఖ్యముగా రామునిఁ దొడ్కొని పోయెద నని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని మధ్య పెట్టుచున్నాఁడన్నమాట. కావ్యము వ్రాయువా రందరి పాత్రలలో లీనమై రచించుట ప్రశంసనీయును గాని యా పాత్రల నే తమలో లీనముఁజేసికొనుట విపరీతము. 'వాక్యకృతి' యనఁగా వ్యాకరణము సాధారణమైన

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

యోగము. ఇచ్చట విశేషికించు విద్యయని మన మాహిం
చుకొనవలెను. ఈ విశ్వావిభ్రుఁ డొకసారి యేకవచన
ప్రయోగము నింకొకసారి బహువచనముఁ గావించు
కొనుచున్నాఁడేమి? ('మొనసి', అను పద్యములో
'నాకడ', 'ఇచ్చెదన్' అని యున్నవి.)

ఉ. ఇమ్మగు విద్య నేర్పదము, నిం
కను నా కొక చిన్న మెత్తు కా
ర్యమృతజేసి పెట్టవలె,
నాపయిఁ బూవులఁజూచెట్టి కై
కొమ్మని నీ కుమారుఁ డిసుగో!
నని నీకయొసంగవార మా
పిమ్మట; నీవుగా నలవి పీడవలెన్
మఱి మాకు నేటికిన్.

11

'నేర్పదము నింకను.' ఇచ్చట 'ము' గ్రుత ప్రకృతిక
మగుట కగత్యములేదు. కానప్య కుకారంధి చేయ
వలసివచ్చె. 'విద్య నేర్పద' మనుమాట వెనుకటి పద్యము
నందుఁ జెప్పఁబడినదే. మఱల నెందులకు? మాటి
మాటికి, "విద్య నేర్పటకే తిసికొనిపోవుచున్నాను,
తిరువార నాకొక నూత్నమైన కార్యమును జేసిపెట్ట
వలెను" అని కృత్రిమముగా నే యనుచున్నాఁడువిశ్వా
విభ్రుఁడు. నేర్పట యొకర; కార్యమును జేసిపెట్టు
వారింకొకరు. పినిని 'ఇంకను' తోఁగలవరాదు. కై
కొమ్మని, 'నీ కుమారుఁ డిసుగోనని' ఇవి రెండును లాఱు
మాటుగా నున్నవి. రెండుమాటలు 'అని' యనుట
యనుచితము. తుదిపాదము పద్యపూరణకే వ్రాయఁబడి
యున్నది.

ఉ. నీమలు చైత్యజంతువుల నేకులు
కాకు మఱిన్ సుబాహు మా
రీమలటంచు నిద్దిలు నప్పొప్పి
శిరింబుల నింపియజ్జ కా
ర్యావరణంబు బద్ధిమత్తులై
సవవేదికఁ బాడుచేసి క
ట్టా! చెఱఁజూతు గుగ్గరికట
ప్రకటా విలచిత్రి వృత్తులై.

12

'చైత్యజంతువులు'. ఈ రూపకము పట్టునైనది
కాదు. చైత్యసూక్తులు లేని జంతువు లెన్నో కలవు.
'లక్ష్మణంబు' లెట్లు సరికాదో యట్లే 'సుబాహు

మారీమ'లను ద్వంద్వము సాగువుకాదు. 'మఱిన్' అను
నది కేవలము తర్కపదము. 'యజ్జ' 'సవ' ఈ రెంటికి
నొకటే యర్థము. ఒకేవాక్యములో వాడఁబడియుండుట
తగదు. 'యజ్జము' అనిన చాలును. ఈ 'యజ్జ' కాగ్య
చఁగంబు' (ప్రాసకొఱకే. 'పాడుచేసి చెఱఁజూతుడు'
ఈ వాక్యమును బాడుచేసెనీ గ్రంథకర్త. 'ఉగ్గరికట
ప్రకటావిలచిత్రివృత్తులై.' ఇందుఁబదాదంబరమే గాని
భావ సంపదలేదు. వెనుక ముంగులు చూచుకొనక
యీ పద్యములోఁ బదములు ప్రయోగింపఁ బడినవి.

ఆ. ఒక్క సిద్ధిగోరి యొకినెన్నిసార్లు నే
మొదిలు పెట్టి నాఁడె నది సవంబు
నెన్నిసార్లు వారలెరియించి సవంబుఁ
దుదికు విసుగు పుట్టి వదలి నాఁడె!

18

'అది' యనుట 'యతి' కమ్మరి తప్ప సార్థకత
యేమియు లేదు. రెండుసార్లు 'సవంబు' వ్రాయట
పునరుక్తి. నిస్సార్థమైన యీ పద్యమును నేనును
'విసుగుపుట్టి వదిలు'చున్నాడెను.

ఉ. ఈ జాలపాలజాతుగల యీ పసిబాలుని నేనెఱుం
గుదున్
రాజ! యొసంగఁగా వలయు రాముని నాకయి
చైత్య లోకప్రా
ణాజరబద్ధ పీఠంబయినట్టి యనుండిఁ దా దితి
ప్రమా
తాజినమంత తానొలచు నద్భుత శౌర్య నిధాన
మీరిఁగున్

14

రెండుసార్లు 'ఈ' యని వ్రాయట యసం
గతము. 'ఒసంగఁగావలయు' అను ప్రయోగము
పూయను. 'ఒసంగవలయు' అనుటయే సరి. వ్యాకరణ
సాగ్యమైన చాలునా? అక్షరరమ్యత చూపవలదా?
అట్లేన గణము కుదురదు. కుదురకపోయిన వేఱు
పదము వెనుకవలెను. అవసరమైన పాదమును, ఇంకను
అవసరమైన పద్యమునే మార్చవలెను. అందుకొఱకు
తిపస్సు చేయవలెను. అది లేనిది సరియైన పద్యము
రాదు. 'అజరము' (ప్రాసకొఱకు వేసిన నిఘంటు
పదము. దానికి 'గాలి' యను నొకయర్థమే పొందును.
ఈ సమాసము సరియేనా? రాముఁడు యెఱుఁగుగా
రూపింపఁబడినాఁడు; ఎందులకు? సహృదయులు గను

నింపవలెను. 'అజనము' సాధారణముగా లేది చర్య మునకే వాడుదురు. 'ఈతఁడున్' లోని ద్రుతము వట్టి కంఠుగ.

చ. అది పదిన్నా యజ్ఞ మింక నానుట కెనను పిలువేను, నీ కుదురు త్రిలోక పారివద క్షులములందు బ్రతి క్షి క్షణ గా మది కలదేని? బంపుము, కుమారు వశిష్ఠులఁ దక్కు మంత్రు లొప్పవలయుటెల్లఁ జూచి కొని పుచ్చుము, భావిమహా విధాతవై 15

ఈ రచయితకు నిరర్థకపాదపూరణపదప్రయో గమునం దాన్త మెండు. 'అనుట కెనను అటువంటిది. పారివదక్షులములలోని 'పారివద' అను పద మర్థ యుక్తముగా వాడబడినదా? 'వశిష్ఠుల దిక్కుమంత్రు లొప్పవల': వశిష్ఠులవారియొక్కయు నితర మంత్రుల యొక్కయు సంగీతారముని రచయిత యుద్దేశము. వశిష్ఠుడు పురోహితుఁడుగాని మంత్రీకాఁడు 'వశిష్ఠుల యొప్పవల' యన్నప్పుడు 'వశిష్ఠుల ద్రుతిప్రకృతికము గారాదు. 'వశిష్ఠులయు' నని సముచ్చయమున్నద్రుతియు ననుసంధింపవచ్చును. 'మంత్రు లొప్పవల' అసాధువు. 'మంత్రుల యొప్పవల' అని యుంపవలెను. 'భావి మహా విధాతవై', 'విధాత' కు 'భావి' విశేషణములకు కూడను.

క. ప్రాణములు లేచిపోయిన మానవపతి కంతిలోన వశానివదస్సం తానము శ్రేణోగతంబులుగా గా నించుక యూర్పుగొంచు హృదయియెడ 16

ఒకే వాక్యములో 'మానవపతి' యు హృదయతియు సుండుటవునగు క్రియే. తాపతికిబదులు సర్వ నామ ముండుట యుక్తము. మూని వదస్సంతానము శ్రేణోగతంబులుగా. దీని యర్థము 'మునిమాటలు విని' అని ఇచ్చట పదము లెక్కువ, భావము తక్కువ.

ఇందలి విశ్వామిత్రుఁ డొక కపట సన్యాసి. ఆ దొంగచూపులు, ఆ యికిలింతలు, ఆ దంధము, అజ్ఞా నటన, పెద్దల నాక్షేపించుట, ఆ జెకిలివపు ఆ నీచ సంభాషణ, ఆ మరియాది నెఱుగని సంబోధన, కృత్రిమ స్వభావము నఱచుకొనలేక చెప్పినమాట నే చెప్పట, తినవచ్చిన కార్యము ముందు చెప్పక అడుగని సహ

యము చేయుచునని మాటిమాటికిఁ దెలుపుట, అప్రసూత ప్రసంగము, మాట తడఁ బడుట యొక స్వార్థపరుడైన యల్పబుద్ధి నే నూచించును. అబ్బాసనదృశుఁడైన మేధా వియు, మహా లేజన్వియునైన మూనిచంగ్రుఁ డీగ్రంథ కర్త చేతిలో నెనభ్యిప్రవర్తనలకు తుంటరిజంబుక మైనాఁడు.

ఉ. తా మమకార మే యనుము తక్కినముగ్గు రొకన్పు; వాఁడొక త్రోముని! నాకు; వాని విడి యోర్వఁగఁజాలను, గోసతంద్రక వ్యామణియోర్వ దెవ్వ రెటులైనను గైకయి యోర్వఁజాల, దా రాముఁడులేని నాదుగృహంజయుఁ డీకటి కోణములో మునీ! 17

ఇందలి 'తా'కు సార్థకత లేదుమియులేదు. 'వా ఁడొక' త్రోముని' ఈవిశేషణము శ్రుతిచేయముగాదు. 'గోసతంద్రక కన్యామణి' ఇది కొసల్యకుఁ బర్యాయ పదము. ఘోరాతిఘోరముగా నున్నది. కొసల్య దిశరఘుని భార్య. వివాహమై చిరకాలమైనది. లేక లేక సంతానము గన్నది. పెనిమిటితోఁదాటు వృద్ధ యనియే చెప్పవచ్చును. ఆమెను 'కన్యామణి'యనుట చాల ననుచితము. ప్రాసకొఱకే యీ యవధి. 'మునీ' అని గంపవసారి సంబోధన పాదపూరణార్థమే.

గీ. కాదు కూడ చటుంచు రాఘవుని గొంచుఁ బోదినెంచెదజేని? నోమునిమహేంద్ర! పూని చతురంగయుక్తిమా నేనతోపి నన్నునైతిను రానీవె నాథమాని 18

'మునీ'కి, వేఱుపర్యాయ పదము లేక కొఁబోలు, మఱలఁ బ్రయోగింపఁబడినది. వాడినపదము నాయర్థము లోనే యాప్రాంతిమనందే యభిమానంతుఁడైన రచయిత వాడెను. 'నాథమాని' 'మానినాథ' యను టకు బదు లుపయోగింపఁబడినది. ఇది యతికొఱకే. ప్రయోగము బాగుంపలేదు. 'మునీ' యన్నతిగ్యత మఱు 'మాని' యనుటకు గ్రంథకర్తకు వినునలేదు గాని మనకు వినుగి.

వ. అనిన విశ్వామిత్రుం డిట్లునియె ఇది బాధలేని వచనము బాగున్నది! 19

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

భజంగవిజృంభితము :

పాలస్త్ర్య ప్రాహ్లాకుండా రా
వణుండు దిరిజకులపతి బ్రహ్మద త్రివరంబులన్
ద్రోణాకృంబున్ బాధించున్ భూ
తనితిరి తెగకుటొనంగ దీర్ఘవైద్యభిముంకరుం
దాలోచింపన్ వాడే యజ్ఞ
యతిన నిరతికుపితుండు వాక రాజ విరోధి వా
దాలంబంబై యజ్ఞస్వంసం
బనుమతి సరిపెగురు దురాగ్రహాంతదగ్గరై 20

ఈ రచయితకు భాషాసౌందర్యముపై దృష్టి తక్కువ; యజ్ఞస్వంసబీభత్సమును వర్ణించుటకు గాఢోలు నీయసాధారణవృత్తమును గైకొని తన రచనను మహా బీభత్సమును గావించెను. వాక్యములను విడదీయఁ బ్రయత్నించెను. 'తెగకుటొనంగ' వలకు నొక వాక్యము. 'వాక రాజ విరోధి'వలకు నింకొక వాక్యము. 'వాదాలంబంబై'నుండి తుదివలకు మూడవ వాక్యము. ఈ తుది వాక్యమునకుఁ గర్త యేది? 'మరీచముబాహులను' తీసికొనుటకు నా పదము లీ ప్రాంతమున లేవు. ఎట్టి భయంకరత్వమును సూచించినను బద్ధివు నడక మనోహరముగానే యుండువలెను. ఎక్కువ భాషాజ్ఞానులు లేనివాఁడుగూడ నది విని సాంపానో కాదో నెప్పగలఁడు. అంతయేలే? మంచి రచనలోని నాదము భాష తెలియనివానినిగూడ వాకర్షించును. ఇట్టి పద్యములు భాష తెలిసినవానినైనను వికర్షించును. 'త్రైలోక్యంబున్=త్రిలోకములను' అనునా? ధాతువు 'చలుపుటచూ' లేక 'సలుపుటా'? అనుమతియే విధికి? 'దురాగ్రహాంతదగ్గరై'. ఈ సమాసభావ మిప్పటి సందర్భమున నారాక్షసులకుఁ జెల్లనా? ఈ పద్యముయొక్క అన్వయము క్లిష్టమా, దుష్టమా?

వ. వాఁడు సాక్షాద్రైశికవగాభ్రాత ఓరిదగు మారీచసూరాలు. వానికి దగ్గరమెట్టులు. 21

ఇనుకట్టి పద్యమున రెండుసార్లు వాడిన 'వాఁడు' తిరిగి యిక్కడ సిద్ధమై వాడిపోయినది. 'సాక్షాద్రైశికవగాభ్రాత'=కేవలము కులేరుని తమ్ముఁడు. రావణుని భయంకరత్వము, వాని కెన్నఁడో యోడిపోయి లంకా పట్టణమును సమర్పించిన కులేరునితమ్ముఁ డనుటలో, వ్యక్తముగాదు. 'వీరిద్దఱు మారీచసూరాలు'. పై పద్యములో మఱి చి పోయిన మూడవ వాక్యపుంగ ర్త

నిక్కడఁ జూచినను బోసఁగలేదు. పద్యమునకుఁ బద్యమునకుఁ బద్యమునకు వచనమునకు నవిచ్ఛిన్నమైన యాలోచనాసంపత్తిని వాక్యరచనాసౌష్ఠ్యముతో నడపుట యీ రచనలోఁ గానరాదు.

మ. అనినన్ రాజాను నివ్రైటం గనుమ
వాఁడా? వాఁడు భీష్మపదా
వనయాత్మదీక దేవయోని డట
గ్రీవాదేశనిక్షిప్తతే
జననిస్త్రైంసండు; వానిఁ దాఁకుటకు
నేఁ జాలక. మఱివ్వండుచా
లును? వాడే మఱి మూఁడుగోకములఁ
జాలుక జంపఁగా నొంపఁగా. 22.

ఇది రావణుని పరాక్రమాతిశయమును సూచించు పద్యము. దీనిలో మఱి మూడు 'వాఁడు'లు సిద్ధమైనవి. ఇందలి దీర్ఘ సమాసముయొక్క ఘనత దాని దీర్ఘతయే; ఎంతమాత్రము జగి, జటిలత లేవు. 'ప్రధావన = పరుగెత్తుచున్నట్టి' యని యుద్దేశముగాఁబోలు. కాని యది పొందదు. 'అదిక'లోని క ప్రత్యయము గణముకొఱకే. పట్టుగ్రీవః ధంధోధంగము. ఏక సమాసముగున్న 'టు' స్వప్రముగా 'గ్రీ' పై నూడుచున్నది. కావున నది గురువేగాని లఘువుగాదు. 'దేశ' యనవసరపదము. 'తేజన' ప్రాసకొఱకైన యప్రయోగము. రావణుఁ డెంతటి పోటా? భయముచేతఁ బరాయితు లగుచున్న దేవతా సమాహముల కంజములయందు కర్తరిం బాతువాడే! చివరిపాదములో 'మఱి' వర్ణింపదము. పద్యములు (వాయు నీ గ్రంథకర్తను గణమునొద్ద, యతివద్ద, ప్రాసకు నెక్కడలేని ప్రాల్మారికము.

ఆ. వాని కెదురు తీర్పవలదు శ్రీరాముని నల్పభాస్య నన్ను నాదిరింపు
నీనె గురువనోడు; నీనె దైవతిమాదు;
కుఱ్ఱనాఁడు సమదిశోవిదుండు. 23.

'సమదిశోవిదుండు'-మూఁడు పాదములు సులభమైన పదములతో నెట్లొ నడపి నాలుగవపాదమందు 'కుఱ్ఱవానికె' దగిన సులువైనపదమునే వాడవలెనుగాని యిట్టి కేవల సాంస్కృతిక సమాస మనమాజము.

వ. ఆ సుంకొపసుండుల కొడుకులు యమసద్గుఁగులు; నా కొడుకును బంపించెను. వారిలో

నొక్కనితోనైన నా నైవ్యములతో యుద్ధమాడ
నేర్చునని రాజారకుంఠి 24.

సుందోపసుండుల కొడుకులే మరీచసుబాహులని యిదివఱకు జెప్పబడియుండలేదు; మన మూసొందు కొనవలెను. ఇదివఱకు రాముడు యమునితోఁ బోల్చు బడినాఁడు. ఇప్పుడు మరీచసుబాహు లిగవుగును 'యను సదృశులైనాగు. స్వభావములూ శ్రీరామచంద్రుఁడును మరీచసుబాహులు నొక్కటియే యన్న మాట. 'నా కొడుకును బంపించను' అని మూఁడు గా నవినయముతో దళిరఘఁ డనియుండఁడు. 'ఒక్కనితో' దాను యుద్ధము సేయుటకు సిద్ధమైన రెండవనాని నెవగు డీక్షించును. వాఁడు వెనుకనుండి తన్నుకుంచునా? దళి రఘుని పల్కులు 'అనికా' రాజానుతోఁ బ్రారంభించిన సంగతి మఱచి కొఁబోలు 'అని రాజారకుంఠి' అని మఱల వక్కాణించుట.

మ. అవునయ్యా! యపు విక్రుంఠి మొద;
లీ యంతరింబునం దీయనం
టివి; హానీ! రఘువంశమోగ్యమగునో

నీచేతి? నీకుక సుఖం
బపు, నీ బంధులు నీవుతక సుఖము పెల్లె

యుండు, జేఁ బోదు. మా
నవనాకా! సుఖమాతి నీకును బ్రతిజ్ఞాధింక

పుణ్యాధిక్ష. 25

ఈ పద్యము బొత్తిగా వికారముగా నున్నది. దీనికి ముందున్న వచనములూ 'నా కొడుకును బంపించను' అని యుండుటచేత నిప్పుకు 'ఇస్తునంటి' దానికే చెందును గాని యొక్కడో పూర్వరంగమందున్న 'ఏది యొన నిర్ము'కు సంబంధించదు. ఏ యుత్తము రచన లోను నిట్టి సందిగ్గవాక్యము లుండవు. ఆదినుండి తుది వఱకు రాక్షసపుత్రాంతము లేకున్నను రాము నెవ్వ బాయుటకు దళిరఘఁ డంగీకరింపనేలేదు. కాన 'ఈ యంతరింబునం దీయనంటివి' అనుటపారపాటు. 'హానీ!' యన్నతింస్థత కొపమెందులకు? ఈ పద్యములో 'నీకు సుఖమాతి' మూఁడు పర్యాయములు చెప్పబడినది. ఇందు పదయేమియు లేదు. 'ప్రతిజ్ఞాధింకపుణ్యాధిక్ష'. ఈ సంబోధనచే విశ్వామిత్రుఁడు దళిరఘు నధిక్షే పించుచున్నాఁడు. దీని యర్థము 'ప్రతిజ్ఞయొక్క

భంగమునెక్కి పుణ్యమునకు సముద్రమువంటివాని? అని. విశ్వామిత్రుఁడు కొపస్వభావముగలవాఁ డగునుగాక నీచస్వభావుఁ డని యెంచుట తగదు. అట్టి తపస్వికి సంపన్నుని వాక్కు లమోఘములు. మనస్సులో ద్వేషము పెట్టికొని బలుటకు 'సుఖమాతి' మని యూహి ర్వలించువాఁడు కాఁడు. ఆ కొపమును స్పష్టముగాఁ జూపించు నే గాని మర్మముఁ దెల్పకొను కర్మ మతని కుండదు. పురాణములలోని పాత్రలను వాని వాని యాదార్యములనుబట్టి చిత్రింపవలెను గాని నువ స్వభా వముల కనుగుణ్యమైన యెత్తిపాడుపుమాటలు పనికి రావు. సంభాషణలు వ్యావహారికముగా న్రాయఁబోయి బోస్తాపకుల యీ పద్ధింపనలో విశేషముచున్నది.

వ. అనివ విశ్వామిత్రుండు కుపితనిధుర చరితాం
గుడై సభాసదనంబు వదిలిపోయిన రాజా త్రొక్కటం
పకుచు సుమంతునిఁ గాంచి నీవుపోయి యెటు
లైన మునిని బ్రహ్మనుఁ గావించి తెమ్మని సంచివ
సుమంతుండు గాధేయునివెంటఁ జనియె; గాధేయుండు
విధురగమనంబున నెగి ప్రళయ కష్ట్యంతిరంబునఁ
గూర్చుండిన మంత్రి పోయి బద్ధాంజలియై యాయన
యొద్ద నిలచిపని మూని పెడమోమై యుండె; నిట
సభిలో— 26

మన పురాణములలోను ప్రబంధములలోను గవులు పద్యముల నే కాక గద్యములను గూడ మనోహరముగా నడిపించియున్నారు. ఈ గద్యములో నా తీవి యెంత మాత్రమును లేదు. 'కుపిత విధుర చరితాంసుఁడు' ఈ సమాసములో సరియైన యర్థము లేదు. కుపిత=కోపవహిన, విధుర = చక్రల్యము గలిగిన, చరిత = కడల్చుబడిక, అంసుఁడు = శరీరముగలవాఁడు. 'కుపిత' యను విశేష గము మనస్సునకు సంబంధించినది గాని శరీరమునకుఁ జెందిదు. 'తెమ్మ వస్తువుల కుపయోగింపవలెను గాని మానవులకుఁ గాదు. 'తీపికొనెమయ్య' అనుట యుక్తము. రెండవసారి సుమంతుఁ డెటుటకు బదులు 'అతిదు' అను సర్వనామము జైలిననుసరించి వ్రాయవలెను. మఱల నామర్థములో నే 'విధుర' మనాడుట కా మాటుమూల పదమంతి ప్రతికరమైనదా? కొపమునచ్చి లేచిపోయిన విశ్వామిత్రుఁ డెట్లే పోక అరిగిన బాలునివలె సింహ ద్వారమువద్దఁ గూర్చున్నాఁ డేమి? ఎవరైనఁ దన కొఱకు వక్తురని వేచియున్నాఁడు గాఁబోలు!

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

ఆ. పతి వశిష్ఠః గాంచి ప్రాంజలియై యేమి
స్వామి! యేమి దైవద వచ్చిపడియె
గాధిసుతుఁడు ప్రభువుకన్నెతిరముఁగూడ
దాటి పోవకుండ దారిఁజూపు

27

దాటిపోవ కుండ దారిఁజూపు. ఇది మిగుల
హాస్యాస్పదముగా నున్నది. దారిఁజూపుట పోవుటకుఁ
గాని ఆగుటకుఁ గాదు. 'దారిఁజూపు' అనఁగా 'ఉపా
యము చెప్పము' అని రచయిత యుద్దేశము. సులవుగా
'యతి' పడుటయే గమనింపఁబడినది కాని యాచి
త్యము లేదు.

క. అనిన వశిష్ఠం దీల్లను,
మునుజాధిప! నీవు తొలుత మాట యొసంగి తా
నెనుక ననుకొడ నేటికి?
నివకులమర్్యాద యగునటే యిది తాతా! 28

దీనిలోని 'తా' కేవలము కర్మప్రయోగము.
తాతా' అనుచిత్రిప్రయోగము. వశిష్ఠుఁడు దశరథుని
'సంబోధించుచున్నాఁడు. దశరథుఁడు వయోవృద్ధుఁడే
వశిష్ఠుఁడంతికింపైఁ బ్రాచీనుఁడు; తరితరములనుండి
సూర్యవంశమునకు నుడువు. 'తాతా' అని తెలుగు
లోని యర్థముప్రకారము పిలుచుటకు వీలులేదు.
'తాతా' యన తిండియని సంస్కృతములో నున్నది.
రచయిత తనకుమాత్రమే యా విషయము తెలియునని
ప్రకటించుటకుఁ గాఁబోలు దీనిని ప్రయోగించెను!
ప్రాయమునది తెలుగు కవిత్యము. వశిష్ఠుఁడు దశరథునిఁ
ప్రేమపూర్వకముగాఁ దిలువలసియున్నది. కావునఁ
దండ్రీయనుట సమంజసము. ఇంగు ధండ్లో నిర్బంధ
మేమియు లేదు. అది కాక, 'తాతా' శబ్దంఁది: ఈ
సంస్కృతార్థమున దీనినిఁ దెనుఁగునఁ ప్రయోగముగనఁ
బడెను.' అని శిబిరత్నాకరము నుడివివది. 'శిబిరత్నా
కరమే తిప్ప. అంతకింపై నాకే బాంకఁదెలియును.'
అనుట మొంకినాదిమే యగును. శిబిరత్నాకరము
నిఘంటువుల సామానున నీ యీ రచన పాగుచున్నది
సహృదయులైనవగువారు గ్రహింప లేక పోరు.
ఎంతటి సంస్కృతి దీర్ఘ సమాసమైనను దిలఁ గనిపించ
వచ్చునే! ఎందులకీ పనికివారిని 'తాతా'?

ఆ. మొదట నిత్రునందుఁ దిదప నీ కుంకుట
అశ్వమేధ యాగహారమునేత

మొదట వాసిఁద్రవిష్ట పిదపఁ బూడ్పించుట
యీవు ధర్మమూర్తి విదియుఁ దగునె? 29

'మొదట నిత్రునని' దశరథుఁడెన్నటి పాత్యములో
నెక్కడను లేడు. ఈ పద్యరచనలో భాష సంస్కారము
గాని, సంప్రదాయానుసరణముగాని యలంకారమునోహ
రతగాని లేదు. 'అశ్వమేధయాగహారమునేత' వాగ్దాన
భంగఫలితము 'మొదట వాసిఁద్రవిష్ట పిదపఁబూడ్పించుట'
అడి తప్పటలో సమానమా? 'వాసిఁద్రవిష్ట' తన
కొంతకీ ఏల కారాదు? ఇది అలంకారమా? ఏమి
అలంకారము? ప్రకృతప్రకృతసంబంధము సవ్య
మేనా? కాకున్న 'అశ్వమేధయాగహారమునేయూ'
టయు, 'వాసిఁద్రవిష్ట పిదపఁ బూడ్పించుటయు' సమాన
పాఠికములేనా? ఈ గెండును నొకేసారి గా వాగ్దాన
భంగముతో నెల్లపాంచును? 'ఇదియు' లోని సము
చ్చయము గణపతిపూర్తికేగాని యింకేప్రయోజనము
నకుఁగాదు. ఏ భావమునైనను బద్ధియులోను గద్ధియు
లోను జూపించవచ్చును. వ్యాకరణచ్చందోనియ
మములు పద్ధియులలో నెక్కువ కర్మకములు. అది
సాధించిన నే పద్ధియులు శ్రావ్యబంధములైయుండును.
ఆ యోషిక లేనివారు గద్ధియునే యాశ్రయింపవలసి
యుండును. పద్ధియులలో సంగీతిధోరణి యుండు
వలెను. ఈ గ్రంథకర్త పద్ధియు లట్టివకావు.

ఉ. ఆతఁడు నేర్పినస్త్రముల నమగ్నిలు

నేర్వక; నీ కుమారకున్

బ్రీతి వనుగ్రహింప మదిఁ దేచ్చి యతం దీటు
వచ్చెఁ గాని కా

దా? తనయంతఁ దా సమదవానన సామజ
కుంభపాటన

వ్యాకరణింహమూర్తి యతఁడై యిట

నేటికీ వచ్చు భూమిపా. 30

'నేర్పినస్త్రములు.' పూర్వకవి ప్రయోగమున్నది
గాన బలవంతముగా నొప్పుకొనవచ్చునుగాని ప్రశంస
నీయునుగాదు. పూర్వ మహాకవులును మానవులే. వారి
కినిఁ బ్రమాదిములు గలిగియుండువచ్చును. లేదా,
సందర్భములనుబట్టి యా ప్రయోగములను దప్పని
సరిగాఁ జేసియుండువచ్చును. అంతిమాశ్రమను నవి
ప్రతివోట నుపాదేయములుగావు. వారి మంచి గుణ
ములను మన మనుసరించి ధన్యులము గావలెనుగాని

వారి ప్రమాదములు మనకుఁ బ్రాయశ్చిములు కౌరారు. 'శేర్మ' అని భూతార్థములో తద్విర్యాధికప్రయోగముఁ జేసినప్పుడు 'శేర్మ' అనికూడ నిరాశ్చర్యముగా వ్రాయవచ్చును. 'నీ కుమారకున్.' ఇచ్చట 'కుమారకున్' అని యాపార్థము స్ఫురించుచున్నది. 'కుమారునిన్' అని సులభముగా మాన్యుకొనవచ్చును 'కాని, కాదా' పునరుక్తి, సమపదానవసామజకుంభపాటన వ్యాతితపించుమూర్తి, 'వ్యాతితి' ప్రాసకొఱ కేర్పడినది. 'మూర్తి' యనవిసరపదము; యాపకము చెడినది. పదముల యర్థములను సరిగాఁ దెలిసికొనియే సమాసములను కూర్చువలసియుండును. యజ్ఞసంరక్షణము విశ్వామిత్రునకుఁ గావలసిన కౌరవ్యము. ఆశ్రమములు నేర్చుట దానికి దోహదమైన యుద్యమము. కీనిని తాముమాటుచేసి రామాయణవృత్తాంతమునే దిద్ది బూనుట గ్రంథకర్తకుఁ దగనిపిన.

న. అనుచు వశిష్ఠు లాడ, ముదితాంతగుదార
సముజ్జ్వలమి

తనుతరమూర్తి భూమిపతి తాఁ గలు
రంపెను రామునిన్ సల
క్షుణుని; వశిష్ఠమానికృతి మంగళ
వంతుల మాతృపాదపూ
జన మధురాస్వచంద్రముల తృప్తి
యిద్దఱ రెండు చేతులన్.

81

'వశిష్ఠులు' బహువచనప్రయోగము, 'పతి వశిష్ఠుగాంచి' అను పద్యములో ఏకవచనముగా నున్నది. 'ముదితాంతగుదారసముజ్జ్వలమి' తనుతర మూర్తి, ఇది పదాదుఁబరసమాసమేగాని గంభీరార్థయుక్తము కాదు. మఱల నొకమూర్తి సిద్ధమైనది. ఎట్టి పదముల కూర్చెనను సమాజమైన శోభించును. తేనిచోఁ గృతక భాష యనిపించుకొనును.

ఉ. కైకొని మొదటిచి మృదుకంపముడై తొలి యేను
నమృదున్
దాకొనియున్న కౌశునిదగ్గరఁ జేతులు పిడి
భ్రమలన్

హాయిగా,
స్వేచ్ఛగా త్రొక్కడానికి
అనువైన నైకిల్

రాతె రాబిన్ హుడ్

పెన్-రాతె డ్రెసింగ్ ప్రతివక్కటి శ్రేష్ఠమైన ముడిపద్యాలను అత్యధికమైన పాంక్షితక పద్ధతులద్వారా ఉపయోగించి, ప్రతి విభాగాన్ని ప్రత్యేకంగా పరిక్షించి తయారుచేయబడినది. అందువల్ల వాదకానికి ఏమీ అర్థమైతట్టకుండానే, స్వేచ్ఛగా, ఇష్టం వచ్చినట్టు నైకిల్ను వాడుకొనవచ్చు.

సెన్-రాతె

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

మోకలఁ (లేమ మూర్ఖములు మూర్ఖుని మానినిఁ
బాపఁగా నుచు
క్రిష్ణమలఁననుల్ మునినిఁ జేరిరి వారు వినుము
జీహులై 32

సాధారణముగాఁ బద్యాలంకారముతోఁబాటు
వాక్యాలంకారముఁ గూడఁ గావలెను. ఆపలేని ప్రవాహము
గాని, విశిష్టావ్యయసందర్భముగాని యైవచో రంజిత
పద్యములలోఁ బూర్తికావచ్చును. అట్టిదేదయు నిందు
లేదు. సుదీర్ఘతర వెనుకటి పద్యములో నున్నది గాన
'మోదపించి' యిక్కడనవసరము. 'తాకొని' యర్థ
మేమో? 'పురులన్ మోకలన్' = కుమారులు అను
యెలకలను, రూపక సమాసము కుదుర లేదు. అది కుడిరిన
(పాప తన్నును. అందుకొఱకు 'అన్', 'తాకొని',
'మోకల': ఇవి నిఘంటువు సహాయమున వేసిన అపరి
చిత పదములని సహృదయు లెఱుంగకుండురా?
'ఉచక్రి కమలాననుల్', ఈ రచయితయొక్క చిన్ని
సమాసములకును విగ్రహము కచ్చస్థాస్యము. 'క్రి' తిరు
వాత 'కలిగిన' అని సమకూర్చుకొనవలెను. ఇట్టివ నేక
ములు. 'ద్వగిరవీకులు' లో నే చెరుట యున్నది. మఱలఁ
'జేరిరి' యనవసరము. వివరము నూచించుటకు 'వివ
రముజేహులు' సరికొడు. 'వివరముకీర్తులు' అని నోడ
లేదు.

'రామలక్ష్మణులు' అను కీర్తికల యీ పద్య
భాగములో వాగు మొదట నొక్కసారి మునికి నమస్క
రించివాడు. ఈ 'యంతెంబు' నందు మునినిఁ జేరి వారు.
అంతే వారినిఁగూర్చి చెప్పఁబడినది.

ఈ ముప్పదిరెండు పద్యములలోఁ బ్రాచీన
సంప్రదాయముగాని, నవీన సంస్కారముగాని, కళా
బోధగాని, సరియైన అలంకారముగాని, వ్యంగ్యము
గాని, ధ్వనిగాని, చమత్కారముగాని, యే అంద
చందములుగాని, నేర్పుకొనవలసిన నీతిగాని వ్యక్తమై

గానిలేవు. అన్నియు నిర్దిష్టములే. తుదకుఁ గథాకథనము
గూడ సంతృప్తియుఁ దృప్తికరముగా లేదు. ఇందులో
పురాణసూరీగత్యు లేదు; ప్రబంధవిబంధనమును లేదు.

ఇది వృత్తియునుబట్టి కాని కథాసంవిధానమును
బట్టిగాని యీ రచనలో విశ్వాసహీనమైన ప్రాచీనాను
సరణనిర్బంధమే పొడవూపునుగాని నాగరికతా విశిష్ట
వక్రమార్గవిహరణము గానరాదు.

మత్స్యములకంటి పదములెన్నో భాషలో నిం
డారియున్నవి. ఈ రచయిత క వేరియుఁ బోడఁగట్టవు.
మృదుశబ్దములకేఁగాక కఠినశబ్దములకును భాషలో
వతకాళిము గలదని యొప్పుకొనవచ్చును. రసోచిరినిఁ
బట్టి యాయాపదములు తగువోల్లఁ బ్రయోగింపఁబడె
నేని యాక్షేపణయుండును. తెనుఁగుఁ బద్యమునకు వల
సిన విసురు, వాదము నీ పద్యములందుఁ గానరాదు.
మాగుర్యము మచ్చునకైనను లేదు. కవిత్వమున కవ
సరమైన యుక్తక మనలే లేదు. ప్రవీణతగలవాడు,
సంగీతములో సంగతులను విసరివట్లు, భాషావైఖరు
లలోఁ దాండవమాడవచ్చునే. అట్టిదేదైన నింపున్నదా?
ఈ రచన లోఁ బునాదియే కానరాదు; శిల్ప
మొట్టుండును?

ఇది స్వచ్ఛ గ్రాంథిక శైలియుఁగాదు; శిష్టవ్యాక
హారికమునుగాదు. ఆస్తికుండునని మధ్య పెట్టి నాస్తికతి
వలంబించుటకంటె ఘంటాపథముగా నాస్తికతి నను
సరించుటయే మంచిది.

భాస్కరాదిరామాయణములలో నవరసములు
చిప్పిలుచుండును. ఈ రామాయణభాగములో నీరసమే
గాని యేరసమునులేదు. ఇందున్న దౌసంగులు నాకు
గోచరమైనంతవఱకు బయలుపఱచితిని. పండితులు పరి
కిలించినచో వింకను గనఁబడవచ్చును. వాల్మీకి భాస్క
రులకు విశ్వనాథకు సంతరమెంత కలదో సహృదయులు
గ్రహింపఁగలరు.

నైజగుణం

శ్రీ ఆర్. సూర్యనారాయణ

త్రైటి బట్టు వేసుకుని ఓధలోకి బతులుదేరాడు మురారి. పిధిగేటు దాటి రోడ్డుమీదికి అడుగు పెడుతూండగా నే, భుజంమీద యేవో పట్టయి ప్రక్కకి తల తిప్పుడు. త్రైటి చొక్కా మీద దాగుపడింది. మొహం చిట్లించి, తలపైకి యెత్తిమాస్తే వైసున్న రాచిచ్చు కొమ్ముమీద కాకి ఆవృత యెగిరి పోవడం కనిపించింది. ఓసారి మర్నీ భుజం చూసుకుని లోపలికి పోవడం కోసం వెనక్కి తిరిగాడు. కాని వెనకాలనంచి:

“అంతేరా! మురీ! దాని నైజగుణమే అంత! పుట్టమైన త్రైటి నాటిని మచ్చపరచి పాడుచెయ్యడమే వెళ్లవ కాకిమాక పని. అలాంటి వారు మనుష్యుల్లోనూ ఉంటారు. నైజగుణాన్ని ఎవరూ తగ్గించలేకుండా!” అంటూ వరహాద్విగ్గరకి వచ్చి, భుజంమీద చేయివేసి లోపలికి దారి తీశాడు. ఇద్దరూ హాల్లో కూర్చున్నారు.

“ఏరా నదీ! కనిపించ సేలేదు. ఇంతకాలం నుంచి?”

“ఏం చెయ్యమరా! వెళ్లవది ఆఫీసుపనితోటే సరిపోతోంది. ఒకటే ప్రయత్నం. సుప్రయిక్కుడికి బదిలీఅయ్యావని తెలిసింది. వచ్చినట్టూ తెలిసింది. ఏదీవచ్చి కలుసుకుందామంటే తీరుబడి అయితేనా?”

“నేను వచ్చిన ఈ వారం రోజులనుంచీ నిన్ను గురించే వాడుచెప్పన్నా. అంతా క్రొత్త అవడంవల్ల యేం తోచడంలేదు.”

“ఉరీ! దానికేం గాని, విశేషాలేమిటి? ఆసలు అక్కడనుంచి బదిలీ ఎందుకయిందిరా? సుప్రే వచ్చేవావా?”

“నేను రావడం ఏమిటి? వాల్లే పంపేశారు. “ఏం” అని అడుగుతావుగా నేనే చెప్పేస్తా! ఏమింది? ఆయనకే నాకూ పడలేదు. ఆయన చర్యల్ని విధానాన్ని

విమర్శించానుట. ‘ట’ ఏమిటిలే అన్నమాట నిజం. అందుకని మనస్సులో ఉంచుకుని కలవలాఖరిని గంటించాడు.”

“అయితే నీ తత్వం మార్పుకోలే దన్నమాట. ఇంకా విమర్శలు వ్యాఖ్యానాలూ చేస్తూనే ఉన్నా వన్నమాట! అయినా...”

“విమర్శ ఏముందిరా! నాకు తోచిన ఆభిప్రాయం చెప్పడం తప్ప! నేనన్నది అబద్ధమైతేగా.”

“అది కాదురా! మురీ! నిజమయినా అప్రిమయితే చెప్పకూడదన్నారు కదురా! ఏమో సుద్ధి పద్ధతి మార్చుకుంటేనే గాని...”

“దాగుపడను. అంతేనా! పోనివ్వరా! నరీ! చిగువుకుని, సంస్కారం యేడిసినవారే కనిక కొన్ని ఆశయాలు, ఆదర్శాలు ఉండడం అందుకోసం పాటు పడడం సహజం. కాని ప్రపంచం అంతా దానికి వ్యతిరేకంగానే సలహాయిస్తుంది. ఒక్కరూ చెయ్యాలనివ్వకు. ఇంకా కత్తిపామర్యాలన్నాయి. రక్తం వేడిగానే ఉందిగనక ఆశయసిద్ధికోసం జ్వరిగా ప్రయత్నం చేస్తున్నా. కొన్నాళ్లు పోతే, బిగి తగ్గితే అందరిలాగే అవుతావేమో! ఈలోగా ఎందుకు నన్ను నిరుత్సాహ పరుస్తారు?”

“ఉరీ! ఇక్కడ ఉద్యోగం ఎలా ఉంది. ఏంతయినా సరిపడేనా?”

“ఇంకా యేదీ! అవునుగాని, ఆయన ఎవరూ! అస్తమానా ఎవరినో విమర్శిస్తూనే ఉంటాడు. నల్లగా, సన్నగా, చప్పిదవడం...”

ఓహో! ఆయనా! క్రీశైలం గారని. లోయర్ డివిజనులే!”

“అదేమిటిరా ఎప్పుడూ వాగుతోనే ఉంటాడు? అందులోనూ ఎదటివాణ్ణి వెళ్లవని చెయ్యడంలో చొరన ఎక్కువనుకుంటా!”

“పసి గట్టేశావ్! అతని నైజమే అంత. అతని నోటికి, జడిసి అంతా ఊరుకుంటున్నారు. అతను ఎందుకు అలా తయారయ్యాడో మన నైకాలజీలో నా కిప్పటికి సమాధానం కరకలేను.”

“ఆ చూసిన కానీవు నాకు అసహ్యం వేసిం దంటే...”

“ఊందరపడకు. ఆ ఊరులాంటిది కాదు ఈ ఊరు.”

అలా మాట్లాడుతూంటే — “మామూ! అయిదు రూపాయిల చిల్లర ఉంటే యిమ్మందిండి మా అమ్మ! అంటూ వచ్చింది ఓ పది పదకొండేండ్ల పిల్లి, సన్నగా నాజాగా, చామనచాయతో, కోలమొహం. అంద కత్తై కాకపోయినా చూడమచ్చుటగా ఉంది.

లేదమ్మా! యింట్లోకి వెళ్లి అడుగు. లేకపోతే కావలసిన చిల్లర పట్టుకు వెళ్లు.” అని మురారి ఆన గానే నవ్వుతూ లోపలికిపోయింది.

“ఎవర్రా మరీ!”

“అదిగో. ఆ యింటివారమ్మాయి. వచ్చినప్పటి నుంచీ చనువుగా ఉండేలోంది. వట్టివెర్రిబాగులపిల్ల,”

“ఉఁ హూ! ఒకేయి మరీ! నువ్వి ఊరికి క్రొత్త. ముక్కుకునూటి వ్యవహారమేగాని ముంసు వనకలు చూడవు. నా మాబువీడ విలువకంటే ఆ అమ్మ యిని చనువు నెయ్యకు. వస్తాను. పరిఉంది. నాయంత్రం పొద్దులో కలుసుకుంటావుకదా?” అంటూ నరహరి చాదావిడిగా వెళ్లి పోయాడు. అతను వెళ్లిన దిక్కునే అర్థంకాక చూస్తూ ఉండిపోయాడు మురారి.

నరహరి, మురారి బాల్యస్నేహితులు. హైస్కూలు చదువు, కాలేజీ చదువుకూడా కలసే చదివాలు. తత్వశాస్త్రాను, అభిప్రాయాల్లో భేదం ఉన్నా యిద్దరి స్నేహానికి యింతవరకూ అంతిరాయం కలగలేదు. కారణం ఒకరిభావాల్ని ఒకరు అర్థంచేసుకోవడమే.

నరహరి ఒకవిధంగా ఆకావాది. జన్మతః అదృష్ట వంతుడు. కనక మొటిమంటి జీవితాన్ని ఆనందంగా చూడడమే అలవాటయింది అతనికి. దానికితోడు యింతవరకూ అతనికి జీవితంలో ఎటువంటి కష్టం ఎదురు కాకలిదు. అంచేత అతనికి అసలు చీకటి అనేది ఉందా అని సందేహం.

మురారి తరహా అందుకు సరిగ్గా వ్యతిరేకం.

చిన్నప్పటినుంచీ యేదోరకమైన కట్టుబాట్లు, నియ మాల్లో బ్రతకవలసిరావడంవల్ల అతని జీవితం ఒక ప్రత్యేకమైన గాడిదోనే పోతున్నట్లునిపిస్తుంది. అంతే కాక అతనికి జీవితంలో అనుకోకుండా పెద్ద అపూతం లాంటిది తగలడంతో అతనికి జీవితంలో యింక వెలుగు లేదని, యీ నిరాశతో, దిగులుతోనే యీ జీవితం గడపాలనే నిరాశావాదానికి వచ్చేవాడు. ఇంకేవో విధంగా జీవితాన్ని సుఖమయం చేసుకోవాలనే ఆవేద నలో అతడు కొన్ని ఆదర్శాలు నిశ్చయాల యేర్పరచు కొని అవి ఆచరించడంలోనూ, వానిని సాధించడంలో అవిరళిక్కునీ చేయడంలో తన జీవితభక్త్యాన్ని కొంత మరచిపోగలగుతున్నాడు. అతని ఈ అంత స్వీకరణం చూడలేనివారికి అతని బాహ్యప్రవర్తన కొంచెం యిబ్బందిగాను విచిత్రంగానూ ఉంటుంది.

మురారినీ, నరహరినీ కలిపిన ముఖ్యవిషయం—యిద్ద రికి ఉన్న సారస్వతాభిలాష, రసజ్ఞత. చదువుకునే గోజుల్లో యిద్దరూ యెన్నో విషయాలమీద గోజుల తరచుకి వాదించుకుంటూనే ఉండేవారు. అందులో నరహరి అంతగా చదవకపోవడంవల్ల మురారి వాద నలో చీకటిభరించక తప్పలేదు. మురారికి తనకన్నా ఎక్కువ తెలుసుననే భావనే నరహరిని అతని స్నేహంలో ఉంచింది. మురారికూడా తన కంతకంటే ఆప్తస్నేహితులు లేకపోవడంవల్ల అప్పుడప్పుడు నర హరికి తన హృదయంలో నిండుకున్న చీకటి తెరలు చూపిస్తూ ఉండేవాడు.

అంతకు ముందున్న జీవితమంచి మురారి ఆ వూరు బదిలీ అయ్యాడు. ఆ ఊరులోనే కొన్నాళ్ళమంచి ఉంటున్నాడు నరహరి. ఇద్దరూ ఒకే డిపార్టుమెంటు కావడం ఒక అదృష్టం. ఆ వూరు విషయాలు, ఆసక్తి సు వ్యవహారాలు నరహరికి తెలిసినంతగా మురారికి తెలి యవు. వైగా మురారి వై వైవిధ్యాలు మాత్రమే గ్రహించగలకు, నరహరి కొంత లోలోపలి విషయాలు కూడా గ్రహించే చాక చక్కం గలవాడు.

ఆ వాడు మురారికి నరహరి అన్న అభిరీతికంటే అర్థంకాలేదు. ఆ అమ్మాయిని రానివ్వనద్దం టాడు ఎంచేతో ఎలా చెప్పడం? ఈ వూరు వచ్చిన ఒకటి రెండు రోజుల్లోనే శాంతిమృగాలు తన భార్యతో పరి చయం చేసుకుంది. అనుభవంలేని తన భార్యకి అన్ని

విషయాలను పెద్దదిక్కుగా ఉంటోంది. వచ్చిన పదిహేను, యరచై రోజుల్లోనే వారికుటుంబం తామూ యింత కలిసి మెలసి ఉండడానికి ఏజన్యాల తిరస్కరణకూ కారణం అనిపిస్తుంది కూడా. నిజం చెప్పాలంటే యిప్పటికామె ఒక్కసారి తన కంట బడలేదు. పిల్లలు తనని చూడకుండా ఒక్కరోజు ఉండిలేరు. ఆలాంటివాళ్ళని ఎలా కాదనవలసి వస్తుంది? తెలుసుకోవాలి ఈ విషయం!

2

“ఏమిటిరా నరీ! ప్రాద్దున్న అలా అన్నావ్. ఏం ఆ అమ్మాయిని రానిస్తే...”

“నీకు తెలియవురా తిరవారి ఫలితాలు. ఆ అమ్మాయి అమాయకమైనది. కాని వారి యింటి వరితి...”

“ఎరిత్ర కేమందిరా. తిండి పోయాడు. తల్లే అన్నీ చూసుకుంటూ వస్తోంది. పెద్దబ్బాయి కొంచెం తిక్కరకం. మిగతావాళ్ళు చిన్నవాళ్ళు. చాలా కలిసి కట్టినవాళ్ళు లాగే ఉన్నారు.”

“నీ కంటే తెలుసు. ఆమె గతజీవితం అంత విషదమైంది కాదు. భర్తపోయిన క్రొత్తలో ఆమెని నుకించి చెడ్డగా చెప్పుకునేవారు. ఇప్పటికీ ఎవరిని కదిలించినా ఆకళ చెబుతారు.”

“నువ్వే నమ్మకావా?”

“ఏదీ నిర్ణయించుకోలేక పోతున్నాను. పది మంది చెబుతోన్నప్పుడు అబద్ధం అవుతుందా అనే అనిపిస్తోంది. కాని పూర్తి విశ్వాసం కలగడంలేదు.”

“ప్రజల నైజరణం నీకు తెలుసుగా. ఏమిలేక పోయినా గాలిపోసుకేసి ఆభోండాలు వేస్తారు. నువ్వేకూడా...”

“నిప్పులేనిదే పొగ వస్తుందిరా?”

“దూరికిందిరా, దొడ్డప్రశ్ని. ఎవరువేసినా అదే ప్రశ్ని. సమాధానం రానిప్రశ్ని. ఏమాత్రానీ పొగ అనుకున్నో లేక పొగనే కల్పించో అల్లకూడదా? సరే నువ్వు ఆమెని చూశావా?”

“ఆ ఒకటి రెండుసార్లు...”

“ఎన్నేళ్ళుంటాయి?”

“ముప్పయ్య దిదిదావు.”

“అంటే చిన్నపిల్ల కాదన్నమాటేగా. అప్పర సలా ఉండకుమా?”

“.....”

“ముప్పయ్యేళ్ళ సామాన్య అందకలై ఆ విధంగా అంటకట్టారంటే ఏమనుకోవాలో అర్థంకావడంలేదు. అయినా ఆమె యేకాంతంగా నివసించడంలేదు కదా. పిల్లలు-అంగులూ ఎదిగినవాళ్ళుకూడా-ఉన్న తల్లి, తప్ప దారిని పడిందంటే నీలవుతుందా అని. పోనీ అవుతుందనే అనుకున్నా, ఆ ఒక్క గుణంవల్లా యింక ఆమెలో మంచురదాలు, మానవత్వం, ఉపకార లక్షణం ఉండవలసి, ఆమెనికే దగ్గరకు రానియ్యకుండా సంఘంలో దూరంగా ఉంచేయాలని ఆ నడిం అన్యాయం అంటాను.”

“అబ్బబ్బ! నీదంతా వింతంపాదినేరా!”

“అవును. దాంతో అంగులూ ఏకీభవించరు. పోనీ చగువుకున్నావాడి నాకు ఆప్రతిపదివాడిని నువ్వేనా ఆర్థచేసుకుంటేచాలు.”

“అంచేత ఆ అమ్మాయిని రావడం మాన్పించలే వన్నమాట.”

“ఎలాగరా? వస్తోంటే ‘వద్దు పో’ అని చెప్పడం యింకా చేతనవడంలేదురా?”

“ఈ ఊరు మంచిది కాదురా. అంగుకని....”

“వేస్తే ఆ ఆభోండాలు నామిదికూడా వేస్తారు అంటేనా. కానియ్యి నిండా మురిగినవాడికి చరమిటి?”

* * *

ఏకాదశమంచి ఇంటికి వస్తూన్నంతసేపూ మురారికి సరహరి చెప్పిన విషయాలే బుర్రలో కడులు తున్నాయి. ఆ ఆలోచనల్లో కొంతమృగాలే ఎక్కువ స్థానం ఆక్రమించుకున్నారు. ఆమెనిగురించి సరహరి ఎంత చులకనగా మాట్లాడాడు? ఆసలామె అటువంటిదింటే తను నమ్మలేకపోతున్నాడు. తన భార్యకూడా ఆవిషయంలో ఎటువంటి అనుమానం చెబుచున్నాడు.

అయినా సరహరి అంతగా చెబుతున్న విషయాన్ని తను మనస్సుద్రిగా ప్రోసిరేసులేకపోతున్నాడు. భర్త పోయిన క్రొత్తలో ఆమె తప్పకుండా వేసినదేమో! అప్పటికామె వరుసుని ఏసాతిగా ఉండి ఉండవచ్చు. అంతవరకూ అనుభవించిన దాంపత్యజీవిత మాధుర్యం ఆమె నెంట్ వే మురిచిపోలేకపోయిందేమో!

లేదా అధి రతో ఆమె వృందయశూర్యకమైన ఆనందం అనుభవించలేకపోయిందేమో! కొందరు మనుష్యులు ఆకలిని అరికట్టుకోలేదు. ఎంత రోగంతో బాధపడు తున్నా, ఎందరు డాక్టరు వద్దనిచెప్పినా, అలా చప లత్వంకలవాళ్ళు నాల్గో బాధపడుతున్నారని ముంకెందు కని డారుకోవడా మిగిలినవాళ్ళు? యిదే తనకి సమా ధానంరాని ప్రశ్న. పైగా ఎప్పుడో ఒకసారి కాల జారిందని యింక ఎల్ల కాలమూ అంతేనని యింక ఆ వ్యక్తిలో పశ్చాత్తాపమూ, బాసుపడదామనే కోరిక ఉండదని అనుకోవడం, ప్రస్తుతం ఆవ్యక్తికివలెవిధానం ఎలాఉందని చూడకపోవడం—యీవారెవరైనా ఈ లోకం ఎప్పుడు చేతుడం మానేయడం కాని.

అలా ఆలోచించుకుంటూ యింటికి వచ్చేప్పటికి శాంతిమృగాని పాప పక్షిడి నవ్వుతూ ఎదురువచ్చింది. అనుమాన కళింకిత హృదయం కొవ్వంవల్ల వెంటనే చిగునవ్వులో ఆమెని అదరించలేకపోయాడు. కాని ఆమెలోని అమాయకత్వమూ చిరిసి తనం చూసి, తన తెలివి తక్కువకి తనే సిగ్గుపడి, ఆ అమాయితో మమూలుగా ఉండగలిగాడు. ఏ మాత్రం కాస్త సావకాశం వచ్చినా శాంతిమృగాని విషయమే ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు సురారి.

ఒక ప్రక్క ఈ విధంగా ఉంటే రెండో ప్రక్క ఆఫీసులో కూడా అనేక సమస్యలు ఎదురువు తున్నాయి సురారికి. ఆఫీసులో ఉండే వారి నైజ గుణాలు చూస్తూంటే ఆతనికి ఆశ్చర్యం వేసేది. కొందరు ఎంతసేపూ అధికారి మెప్పుకొనడం ఎందుకు ప్రాముఖ్యతతో, కొందరు ఎదటి వాడి బాగుచూసి ఎందుకు కళ్ళలో నివ్వలు పోసుకుంటారో, కొందరు ఎప్పుడూ, అకారణంగానే ఎందుకు ఎదటివారిని విమర్శిస్తుంటూ ఉంటారో అతనికి అర్థం కాలేదు. పోనీ యిందువల్ల వారెవరైనా ప్రశ్నోక ప్రయోజనం సాధించారా అంటే యేం లేదు. ఇటువంటి వాతావర గణంలో తాను తిప్పకుండా వేరుచేయబడి విమర్శలకి, అయిష్టలకి ఆగ్రహాలకి గురికావలసి వస్తుందని ఎందుకో అనుమానం వేసింది ముగారికి. ఆందుకని తన ఆదర్శాలు, ఆశయాలు మానుకుని వారితో ఒకడై పోవడమో? నిగ్రహంతో ఎదురుతిలించి కాపాడుకోవ డమా తీరనిసమస్య అయిపోయింది ఆతనికి.

అందులోనూ ఆ శ్రీలైలం ఎందుకు తనమీద అంత యిదిగా ఉంటాడో అర్థంకాలేదు సురారికి. తన డివిజను కాదు. తానెప్పుడూ ఆతని ప్రస్తావన లేలేదు. తనకి ఆతనికి అంత పరిచయంకావలసిన అవ కాళం లేదు. అయినా ఎందుకు ఆతడు తనని, తన వేష భావనలీ అంత యిదిగా విమర్శిస్తున్నాడో అంత ఆలోచించినా తెగలేదు. చివరికి మొట్టమొదటి

రోజున సరహరి చెప్పిన విషయం దటుక్కున జ్ఞాపకం వచ్చి నవ్వుకున్నాడు సురారి.

3

రోజురోజుకీ శ్రీలైలం సురారినిగురించి చెప్పే విమర్శలు మిలిమిరుతున్నాయి. ఆ యి నా సురారి లెక్కచేయాడంటేను. తన పనేమో, తన గొడవేమో అనే భోరణిలో పోతున్నాడు. ఒకరోజున సరహరి హడావిడిగా వచ్చి

“నీవీద పద్మావేంరా ఈ శ్రీలైలం? ఒకే విమ ర్శలు ఒకటే వ్యాఖ్యానాలు?”

“నూమూలేగా?”

“అయితే నే చెప్పడమెందుకు? అంతకంతకి శృతిమించుతోందనే చెప్పడానికి వచ్చాను. మొన్న ఆవులు వడిలే కాస్త్రీ చెప్పాడు, నిన్నుగురించి ఓసరి అక్కడ ఒకటే గొడవలు. అక్కడ నీ ప్రసంగం పాడయిపోవడంవల్ల నే ఇక్కడికి బదిలీచేశాను! ఇంకా...”

“అందుకనే ఆవురిలో చాలామందికి ఛామిల్రెండో ఆయ్యాను. అయినా సరహరి! అప్పు డప్పుడు నాకు ఈ విమర్శలు విని మనస్సు పాడుచేసు కోవాలో, లెక్కచేయకుండా తిరగాలో అర్థం కాలేదు? ఎంతకొదమకున్నా, ఏమీలేదనివానికి అప నిందవేశారా అని మనస్సు బాధపడుతూనే వుంటుం దిరా? ఆత్మవిశ్వాసం కలవాణ్ణి కవక స్వేచ్ఛకుడున్నా”

“నువ్వు బాధపడతావని నాకు తెలుసురా! ఐనా చెప్పకపోతే నీకు విషయాలు సరిగ్గా అర్థంకావని చెప్పడం. వాడి నైజమేఅంత అని చెప్పాను కదరా! అంతేకాదు, ఆ అమాయితెలిసి నిన్ను పట్టేందనికూడా అంటున్నాడు ఒకటిరెండు చోట్ల. ఇది నలుగురి జాగ్రత్త...”

“పడుతుందంటావ. కానియ్యి. ఇంకెంచేస్తావు?”

“అదికాదురా! పోనీ ఇప్పుటికయినా...”

“ఒకేయి సరి! ఒకమాట చెబుతాను విను. ఎవరి నైజుడాన్ని ఎవరూ చూసరినీ నువ్వే అన్నావుగా. అకారణంగా ఇలాంటి అపమానాలు లేవదీయడంవల్ల దీని అంతం చూడాలనే పట్టదల యెక్కువతోం దిగా! సరే తిక్కలక్షణం నా నైజులం అని నీకు తెలుసుకగా! కానియ్యి యేం జరుగుతుందో?”

“నీ యిద్దం మరి.” అని వెళ్లిపోయాడు సరహరి.

సురారి అలాగేవనలో పడ్డాడు. చివరికి అను కున్నంతా అయింది. ఈవిషయం తెలిస్తే శాంతిమృ

గారు ఎంత యిద్దరుపోతారో? యింక పాప తనింటికి రావడం మానేస్తుందేమో? తనకి కాలక్షేపం అయ్యే అవకాశం ఉండదేమో? అయినదానికి, కానిదానికి ఆదుకునే పెద్దదిక్క యింక తనకుంటుందానికి ఉండ దన్నమాట!

అయినా యీ వాడు వేసేవారు మంచి శైవల చూడలేదు అని ముంఠికి ఆశ్చర్యం. తన వయస్సెంత, ఆమె వయస్సెంత? మహాఉంటే తనకంటే ఆమె పెండుమాడేళ్ళు పెద్దయేమో? అంటే తన అక్క యాడన్నమాట. ఛీ ఛీ మనుష్యులకి అసలు వివక్షగా లేకుండా పోయిందే? ఈ విషయం ఆలోచిస్తోంటే ముఠానికి యింతో అనుమానం కూడా బయటపడింది. ఈవిషయమే ఆనోటూ, ఆనోటూ తన భార్యకి కూడా తెలిస్తే ఆమెవచ్చితే ఇంక తమసంసారం? పైస ఊహించలేకపోయాడు. చివరికి యేది యేమయినా సరే శాంతిమృగాని కుటుంబంతో తనకుంటుందానికంటే పరిచయం పాడవకూడదనే దృఢనిశ్చయమిది వచ్చే కాదు ముఠారి.

అటు నరహామీ కూడా అనేకవిధాల యిద్దరు పోతున్నాడు తన ఆపమిత్రునివిషయం యీ నీగప నిండకి. మిగిలిన స్నేహితులు శ్రీశైలం ఎంతఫుట్టిగా వాదిస్తున్నా, ముఠారి అలాంటివాడంటే ఆతని అంతరాత్మ ఒప్పుకోవడం లేదు. అక్కడకి, శ్రీశైలాన్ని నరహామీ ఎక్కడికక్కడ ఖండించు కుంటూ వస్తూ, ముఠారిపై ఆతనికి యేర్పడిన గురభి ప్రాయాన్ని తొలగించడానికి ప్రయత్నించాడు. ప్రతివాదానికి యేహో విపరీతాల్గం చెప్పి తన అనుమానాన్ని బలపరచేవాడు శ్రీశైలం. కావలసిన ప్రతివాదం మరో అవినీతి ప్రవర్తనని సోదా హరణంగా నిరూపిస్తానని నరహామీ శ్రీశైలం ఛాలించేకూడా చేశాడు.

* * * *

ఒకరోజు రాత్రి నరహామీ యింటికి హఠాత్తుగా వచ్చాడు శ్రీశైలం. తన వాదానికి సాక్షిగా మాపిస్తా నని, అంతకుముందే ముఠారి శాంతిమృగానికి వెళ్ళి నట్లు ప్రబల నిద్రాస్థం దొరికిందని, తానువచ్చి చూసు కోవచ్చునని చెప్పాడు నరహామీతో. శ్రీశైలం నైచ్యా నికి ఒకప్రక్క కోపం, స్నేహితుని అవస్థకి ఆవేదన ఒక్కసారి పెట్టబడితే నరహామీ. వెళ్ళిచూడదనుకుంటూనే శ్రీశైలం వెంటపడిచాడు నరహామీ. పిడిమెంట్లోకి వచ్చినతర్వాత శాంతిమృగాని యింటివైపు పరిశీలనగా చూస్తూ నుంచోమని ముఠారి అయింటిగోంచి రావడం తగ్గవునని శ్రీశైలం నొక్కి చెప్పాడు. కొద్దిసేపటికి గూడకట్టుతో ఎవరో శాంతిమృగానికి లోలోంచి ముఠారియింటివైపు రావడం కనపడింది. నరహామీ

అనుమానం, శ్రీశైలానికి అనందం ఒక్కసారి కలి గాయి. కాని ఆ వచ్చిన వ్యక్తి ముఠారి యింటిముందు నిలచి “ముఠారిగారూ!” అని పిలవడం, ముఠారి బయటకు వచ్చి మాట్లాడడం చూసిన నరహామీ కోపం ఉండ బట్టలేకపోయాడు.

“అయినా నీప్రతిపక్షం. ఆతను శాంతిమృగాని పెద్ద బ్బాయి. ఏదోపు డకం ఇవ్వడానికి వచ్చాడు. శ్రీశైలం నీకేదం బుద్ధియో? ఎంతసేపు ఎదిటివారిమీద ఆభాం డాలు వేయడమే నీబ్రతుకయిందా? వాడి కేసుని కళంకపరుస్తే నీకేం వస్తుందోయ్” అని నాలుగూ అనే కాను.

“అమ్మ! మీవాడా.....” అంటూ తప్పుకు న్నాడు శ్రీశైలం.

ఆవాటి సంఘటనలో శ్రీశైలానికి కొంత సంతోషం అనిపించింది. అంతేలే తన అనుమానం నిరధారంకాదని ఎప్పటికైనా నరహామీచేత ఒప్పించా లని ఆతను శిరివిధాల ప్రయత్నించేస్తున్నాడు. పట్టు దల ఎక్కువ అణగడంవల్ల ముఠారి ప్రవర్తనని మహా నిశితంగా పరిశీలించడం మెదులపెట్టాడు.

ఒకనాటి సాయంత్రం అప్పుడే నీకటిపడుతూంది శ్రీశైలం నరహామీ చూడబడిగా నంటపెట్టుకుని వస్తు న్నాడు ముఠారియింటివైపు. నరహామీ అర్థంగావడం లేదు, ఎంత అడిగినా యేం చెప్పడంలేదు శ్రీశైలం. ఆఖరికి వారియింటిముందుకువచ్చాక శ్రీశైలంకట్టువుగా “మొన్నటిసారి ఆలచ్చిగాడు చెప్పినమాట పట్టుకుని నీకుసాక్ష్యం చూపించలేకపోయాను. చీవాట్లుతిన్నాను. ఈసారి నాకు స్వయంగా దొరికిందిసాక్ష్యం. శాంతిమృ గాయిప్పుడే ముఠారియింటిలో ప్రవేశించడం వాకళ్ళాం చూశాను. ఈ సమయంలో ఆ గుహానికి మీ ప్రియ స్నేహితుడియింట్లో పనేమిటోయ్?”

నరహామీ మెల్లిగా అంటున్నాడు.

“నిజమే. నువ్వు చూశావా? అన్యాయంగా ఒకరిని.....”

“పిలవ్వోయ్ మీవాణ్ణి. కేలుతుంది భాగోతం”

ఇంకేం అనలేక నరహామీ తిలుపు తిట్లూ “ముఠారి ముఠారి!” అని పిలిచాడు. పెండుమాడు సార్లు పిలిచినతరవాత “లేరండీ” అనే సమాధానం వినిపించింది ఆ గొంతుక ముఠారిభార్యది కాదని నరహామీ స్పృహపడిపోయింది. అయితే మరి ఆ గొంతుక శాంతిమృగానిదేనా? శ్రీశైలం అనుమానం ... ఆతనికి మరిపోతోంది. శ్రీశైలం వివక్షనవైపు ఆతనికి గుర్తినం అయిపోతోంది. ఏం చెయ్యడం?

“అజేమిటిరా అక్కడ నుంచుని యేంచేస్తు న్నావు?” అనే ప్రశ్నతో తల వైకత్తారు

యిద్దరూ. రెండు చేతుల్లోనూ మందునీపాలు, పాట్లూ, పళ్ళు పుచ్చుకుని మురారి వస్తున్నాడు. కఠీర మంతా ఒక్కసారి తేలికయినట్లయింది నరహరికి. కాళ్ళిడింద భూమి తిప్పకుంటూన్నట్లనిపించింది శ్రీశైలానికి.

“అడవిటిరా?” అని మాత్రం అనగలిగాడు నరహరి.

“మందులూరా! రెండుకోజలనుంచి మా ఆవిడకి జ్వరం దోకులు. నా నాయిబ్బాది పడుతున్నాననుకో. పాపం ఆ కాంతమ్మగారు వీలువచ్చేలా వచ్చిమాసి ఆడుకుంటున్నాను కనక సరిపోతోంది లేకపోతే...”

“చెప్పావుకాదేంరా? విన్నారా శ్రీశైలం గారూ! రండి మనం వెళదాం.” అంటూ లాక్కు పోయాడు నరహరి. మురారి యేం అర్థంకాక తెల్ల పోయాడు.

4

కొద్దికోజల తిరవాత కలుసుకున్నప్పుడు నర హరి, మురారి కంతా చెప్పాడు. ఆ తిరి ఈ అర్థంలేని పగ ఎరుకా అని మురారి అశ్చర్యపోయాడు. నర హరి అన్నాడు.

“కొందరు కొందరు సునమ్మలు అంటేరా? ఏం ప్రయోజనం లేకపోయినా ఎదటివారు కుటుంబం అంటే ఓర్వలేదు. తేలుకుట్టడానికి కాక గట్టవేయ డానికి కారణం ఎవరు చెప్పగలరు?”

“ఆదికాసురా మానసికశాస్త్రం ప్రకారం తిమ కోర్కెలు తీరనివాళ్ళు, అవి ఎదటివారిలో తీరు తున్నట్టు చూసినప్పుడు వారిమీద ద్వేషంతో అంటూ రేమో! అది ఒక్కటే తప్పిస్తే మనిషి మంచినాడి లాగే కనపడతాడు. చాలాబాగా పాడతాడు. మంచి నటకుడు. అయితే నేం...”

“వాడి నడవడిమాత్రం బాగుండి యేకిసింది కనకనా ఎదటివారిని తిప్ప పట్టడానికే. అయ్యగారి భాగోతం తెలియనివారి దగ్గర చెప్పే ఈ కబుర్లు.”

అంతలోకే కాంతమ్మగారి పాపవచ్చి “మా అమ్మ యేకుస్తోందండి మామయ్యగారూ! ఈ ఉత్తరం మీకు యిచ్చి రమ్మందండి.” అంటూ ఒక ఉత్తరం యిచ్చి వెళ్ళింది. మురారి అందుకుని నరహరికి యిచ్చాడు. చివరిదాకా చదవకుండా నే నరహరి ఒక్కసారి గుప్ప మన్నట్టగా

“ఛండాలుకు. చివరకి ఎంతకీ ఒడిగట్టాడు. ఈసారి కనిపించని వీడిపని చెబుతాను. ఎదటివాడి మీద లేవడం అనుకున్నాడు కాబోలు. వె.....” అని అరిచాడు.

మురారికి అర్థంకాక “వీటిరా?” అని అడి గాడు. సమాధానం చెప్పకుండా ఆ ఉత్తరం అందిం చాడు. చదువుకున్న మురారి మొహంలో బాగా స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. “పాపం అందుకే యేకుస్తోంది కాబోలు కాంతమ్మగారు, నే చెప్పలేదురా! ఇది కూడా ఒక మానసికవ్యాధి లక్షణం అని, అయినా.....” అని అంటూంటే శ్రీశైలం పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు. “నర హరి! నరహరి! నీ కోసం మీ యింటికి పరుగెత్తాను. బాబ్బాను ఒక పదిరూపాయలంటేయిద్దూ నీకు పుణ్యం ఉంటుంది. మా ఆవిడ చావుపురుకుల్లో ఉంది. ఇంజక్షన్ యిస్తేనే గాని.....” అంటూ చేతులు పట్టుకోబోయాడు. నరహరి యింక ఉండబట్టలేక పోయాడు.

“పోనమ్మనోయ్ శ్రీశైలం. ఆవిడ పోతే నేం ముందుప్రయత్నాలు చేస్తున్నావుగా! సమాధానం వచ్చేదాకా చూడు.”

“వేళాకోళం కాదు నరహరి! చాలా అవసరం” అని చేతులు పట్టుకున్నాడు శ్రీశైలం. విడలింపుమని:

“నీ పాపాత్ముడా! నీ స్వర్గ తగిలితే నే పాపం. దూరంగా ఉండు. నీ వ్యవధులంవల్ల ఎందరినీ ఉడుగు పెట్టావో అది తగలకుండా పోతుందా? వీటి వ్యవధి పని?” అని ఉత్తరం చూపించాడు.

శ్రీశైలం యేం మాట్లాడలేక నుంచున్నాడు. అతని మహంలో ఆవేదన అవమానం కలిసి నలగ వ్యాపించాయి. అంతకన్నా నిరాకాక్షిణి ఉండడని పించింది మురారికి. చుట్టుకున్న లోపలికివెళ్ళి పది రూపాయలనీటు పట్టుకువచ్చి,

“శ్రీశైలం గారూ! యిదిగో పట్టుకువెళ్ళి యింజక్షన్ కొనుక్కురండి. చూవాడు కొంచెం విడుతుమనిషి. పాడిమాటలు రెక్కచెయకండి.” అంటూ అందిచ్చాడు.

శ్రీశైలం తన చెవులని తాను సమ్మలేకపోయాడు. మెల్లగా సంభాషించుకుని వణుకుతున్న చేతులతో బాటు మురారిచేతులు పట్టుకుని శ్రీశైలం:

“మురారిగారూ! మీరు నిజంగా చే...” అని అంటూంటే,

మురారి చూటకి అడ్డువచ్చి,

“ముందు ముందు పట్టుకురండ.” అంటూ సాగ నంపాడు. మెట్టుదిగుతున్న శ్రీశైలం వైకుంఠానికి కళ్ళు ఒత్తుకోవడం చూసి మురారి ఒక్క నిటూర్పు విడిచాడు.

అర్థంకాక చూస్తున్న నరహరి భుజంలకుతూ “నువ్వన్నమాటేకదరా? ఎవరి నైపుణాన్ని ఎవరు మార్చుకోగలరు?” అంటూ లోపలికి తీసుకువచ్చాడు.

రష్యా యువ మేధావులు

కేథరిన్ ఫోర్

* గత సంచిక తరువాయి

బ్రెగ్జోవా ఆమెరికాలలో కూడా చదువును వారిలో ఎక్కువమంది తెలివిలేటలలో చాలా సంపాద పక్షంగానే కనిపిస్తారు. వీరిలో అంతగా చెప్పదగ్గ ప్రత్యేక కీర్తులు కనిపించవు. ఈ బాపతు జవాభా చిహ్నంలోను ఉన్నారు. ఆయితే వీరికి వారికి ఒక పెద్ద తేడా కనబడుతుంది. బ్రెగ్జోవా ఆమెరికాలలో ఇలాంటి వారంతా పత్రికాస్వాతంత్ర్యము, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యము, కళారంగాలలో కొత్త కొత్త ధోరణులు—అన్నీ తమకు సంప్రదాయ సిద్ధింగా సంక్రమించిన వారసత్వమునే భావిస్తారు.

రష్యాలో ఒక మానవ రోజులపాటు పర్యటించిన, తిరవాత — ప్రతిపక్షం కూడే వినిపించని రష్యాజేతరికంటే ప్రతిపక్ష సంప్రదాయం యథాతథంగా అంగీకరించే ప్రజాస్వామ్యజేతరికంటే నేనాకెక్కువ అభిమానం విచ్చింది. ఆమెరికాలలో మ్యూజికల్ గిరి కుటుంబాలలో సామాన్యంగా వానగోవాద్వారముకు పువ్వుల చిత్రాల నకలు వేగడం కంటూరు. రష్యాలో ఎక్కడ చూసినా బ్రహ్మాండంగా ఉపవ్యసితమైనట్లున్న టెనిస్ ప్రచారచిత్రాలే! వాకా టెనిస్ చిత్రాలకన్న వానగోచిత్రాల నకళ్ళే వయమనిపించాయి! ఎంతటిపివేసినా వానగో సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు గదా!

రష్యాలో మేధావులకు, సామాన్య జవానీకమగ్ని ఒక తేడా కనబడుతుంది. మేధావులలో చాలామంది రష్యాలో జీవితపరిస్థితులన్నీ చక్కగా ఉన్నట్లే మాట్లాడతారు. వీరినోట వాటికి సంబంధించిన విమర్శలు వినిపించవు.

రష్యాలో జీవితపరిస్థితుల్ని గురించి విమర్శించే వారెక్కువగా విద్యార్థులు. కొందరు చిన్న చిన్న

పర్తకులు కూడా ఇలాంటి విమర్శలు చేయడంకదు. ఒకసారి నేనొక పాపులర్ సెల్లి రి యూజుల్ని చ్చి ఒక పాటలపుస్తకం కొన్నాను. “ఆమెరికాలలో ఆయితే ఈ డబ్బుతో ఒక మాటు కొనుక్కోవచ్చును!” అన్నాడనుకొనిమీద కూర్చున్న అనామీ. నేనెంత కాదనిచెప్పినా అతగాడు నామాట వినిపించుకొలేదు. నాకు పరిచితుడయిన ఇంకొకవ్యక్తి ఇంతకన్నా విద్వారంగా మాట్లాడాడు.

రష్యాలో విద్యార్థులు చాలామంది విద్యార్థి పేరివాలమీదే కాలక్షేపం చేస్తూంటారు. నేను వారి మంగ్యతా ఆదిరణలు చూచి నిర్భందిపామును! వానిలో కొంతమంది నాకన్నెన్నో బహుమతులినైచ్చారు. చివరికి నేనీ మర్యాదాదరాలు ధరించలేంత స్థితికి వచ్చేశాను. ఒకవిద్యార్థి “మీకు పువ్వులంటే ఇష్టమేనా?” అన్నాడు. నేనొక ధరించలేక పువ్వులంటే నాకు చాలాగా ఇష్టంలేదు!” అన్నాను. అతగాడు కొంత ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఎల్లాగ్నా ఆటవల మానాల బాధ వనించుకోడానికి నేనెలాగ మాట్లాడాను. యూల్ డాలర్ మారకం రేటు విపరీతంగా పెరిగినా లక్ష్యపెట్టకుండా చాలామంది నాకన్నో బహుమతులించారు.

ఒకసారి ఒక విద్యార్థి నాతో మాట్లాడుతూ తన కుటుంబం ఇంకొక కొత్తవాటాలోకి మారిపోతూందని అన్నాడు. పూర్వపు వాటాలోకి కుటుంబాలున్నాయనీ అందుచేతనే కొత్తవాటాలోకి మారుతున్నాయనీ చెప్పాడు. నేను కొంచెం లొకగ్గంగా మాట్లాడి ఉండవలసింది. కాని అతని పరిస్థితి విని కొంచెం జాలవడు తున్నట్లు మాట్లాడాను. దానిమీద అతను వెంటనే సద్దుకున్నాడు:

“అచ్చే! ఆ ఇల్లు చాలాబాగుంది. బాగా పెద్ద వాటా. అయితే అది మాకంత బాగాపరిపాలేదు.”

రష్యా యువమేధావులు

అని పరస్పర విరుద్ధమైన వాక్యాలతో నీళ్ళు నలుచారు. అతనికి తానన్నమాటలూ పూర్వపర విరోధం ఉన్నదని పూర్తిగా బోధపడింది.

చాలామంది విద్యార్థులు తమకు ముందు ముందే పైపెద్ద ఉద్యోగాలు వస్తాయనే ఆశతో ప్రస్తుత పరిస్థితులను గురించి అంతగా పట్టించుకోరు. తమ పరిస్థితులంతగా బాగుండకపోయినా విద్యార్థులూ గోడు పట్టించుకోక పోవడానికీ దీని ముఖ్య కారణమై ఉంటుంది. రష్యలో గొప్పగొప్ప కళాకారులు, ఇంజనీరులు, శాస్త్రవేత్తలు చాలా పెద్ద పెద్ద జీతాలే తీసుకుంటారు. నేనొకసారి పాశ్చాత్య దేశాలలో శాస్త్రవేత్తలు వ్రాసిన వ్యాసాలకు ప్రతిఫలం ఇచ్చే అలవాటులేదనీ, కొంతమంది శాస్త్రవేత్తలు తమ వ్యాసాలు ప్రకటించినందుకు కొద్దో గొప్పో ముట్ట కెప్పడంకూడా కద్దినీ అన్నాను. ఆ మాటలు విని రష్యా శాస్త్రజ్ఞులు కొందరు నిర్భాంతపోయారు!

అమెరికాలో గ్రంథకర్తల తీసుకునే రాయలిటీలంతా ఉంటుంది విని కొందరు రష్యా రచయితలు చాలా జాలిపడ్డారు. “పాపం! అంతంత చిన్న మొత్తాలా?” అని గెట్టించి గెట్టించి అడిగారు. మరి కొందరు “పూర్వం నా నవ్యాన. విద్యార్థులు సామాన్యంగా తమకు ముందు ముందు పెద్దజీతాలందిస్తారేమో అనుకుంటూఉంటారు. చాలామందికీ చాలాసామాన్యంగా జరిగే సంఘటన లాగే కనిపించింది. వీరిలో కొద్ది మొత్తాలతో కాలం గడుపుకునే ఆర్థికాంగిక ధోరణి చాలా తక్కువ. కానీ కొంతమంది వస్తుప్రదర్శన కాలలోనూ, గ్రంథాలనుకాలలో చిన్న చిన్న ఉద్యోగాల కోసం కూడా ఆశిస్తారు. ఇలాంటి ఉద్యోగాలలో సాత్వికత్రయంపా రెక్కువ. జీతాలు తక్కువైనా తమజీవితంపై విషయాలమీద పరిశోధనలు సాగించుకోవచ్చును. శాస్త్రపరివర్తుల లోనూ, విశ్వవిద్యాలయాల లోనూ వై ఆధికాంశం ఆధికారం - నాంగానూ జాస్తీ. కనుకనే విద్యార్థు లీచిన్నచిన్న ఉద్యోగాల కెగబడతారు.

పాశ్చాత్యదేశాల సౌఖ్యం, జీవిత సౌకర్యాలు నానాటికీ పెప్పుపెరిగి పోతున్నాయి. మన పాశ్చాత్య దేశాల జీవనప్రమాణాల అంతరువులలో కూడా కొంత తారతమ్యం కనిపిస్తుంది. ఇకన్నీ చేరిజా వేసుకుని మానీనా రష్యలో ఆర్థిక పరిస్థితులు, జీవిత

పరిస్థితి చాలాక్లిష్టంగా కనిపిస్తాయి. ఈ క్లిష్ట పరిస్థితుల ప్రభావం మేధావుల మీద కూడా ప్రసరించింది. యుద్ధ కాలంలో రష్యావారు అనేకమైన బాధలనుభవించారు. అందుచేత ప్రస్తుత పరిస్థితులు చూసుకుని రష్యాదేశీయులంతా హాయిగానే ఉన్నామని అనుకుంటున్నారు. మేధావులు కూడా తమసాధారణసౌకర్యాలతోనే తృప్తిపడతారు. చాలామందియుద్ధకాలంలో ఎన్నెన్నో ఇబ్బందులు పడ్డామని ఎంతో విధూరంగా చెప్పుకుంటారు. కొందరికి అంతా సహజమే అన్నట్టు మాట్లాడతారు. కానీ అందరూ, రెనిన్ గ్రాడ్ నగరం ముట్టడి సమయంలో ఆజీబాధతో అటమటించామనే అంటారు. ఆ ఇబ్బంది ఏవో కొన్ని రోజులతో అంతరించలేదు కొన్ని సంవత్సరాల లాగా కోపాపాగింది. నేను రెనిన్ గ్రాడ్ నగరంలో ఉన్నప్పుడు--ఎక్కడికీ వెళ్లి నా--“యుద్ధం రోజుల్లో 125 గ్రాముల రేషన్ గే!” అన్నమాట ఏకగ్రీవంగా వివరించింది. అమాలు అనడానికేమి విడివిడపడలేదు! తమ ఇబ్బందులు కప్పిపుచ్చడానికేమి ప్రయత్నించలేదు! నేనక్కడ ఉన్న రెండు మూడు రోజులలోనూ, యుద్ధపు రోజులలో బాధపడిన బానిసలపై కనిపెట్టి వేళాను. రెనిన్ గ్రాడ్ నగరం ముట్టడి తొమ్మిది వందల రోజుల వరకు ఏకధాటిగా కొనసాగింది. కీవ్ నగరానికి కూడా ఇలాంటి ఆపదే పట్టింది. అన్న వస్త్రాల కేలోటు లేకుండా ఇప్పుడందరికీ అన్ని సౌకర్యాలు ఏర్పడ్డాయి. కానీ యుద్ధపు రోజుల్లో రెనిన్ గ్రాడ్ నగరంలో చిక్కపడిన వారందరి ముఖాలలోనూ మార్మక చిహ్నం లేర్పడ్డాయి. ఆ సమయంలో రెనిన్ గ్రాడ్ నగరం కాళి చేసిన చిన్న వారిలో ఈ చిహ్నాలు కనబడలేదు. వీరంతా ఎంతో కులాసాగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తారు. వారికి వీరికీ లేదా ఇది.

రష్యా పారు లింతకు పూర్వం ఎన్నెన్నో ఇబ్బందులు పడ్డారు. అందుచేత అందరికీ చక్కని మర్యాదా ఆదరణ లండర్దాయి. గట్టిగా మాట్లాడడం కూడా ఆ మర్యాద! అతిగా అభినయిస్తూ మాట్లాడడం కూడా అనాగరక చిహ్నం! నేటి రష్యా పారులలో మర్యాదాదరా రెంతో విచిత్రంగా కనిపిస్తాయి. కానీ సామాన్యపౌరుల మర్యాదాదరాలకు, పెద్ద పెద్ద జీతాలతో జేబులు నింపుకునే ఆధికారుల మర్యాదాదరాలకు చాలా తేడా ఉంది. ఈ ఆధికారులు వైజా మాలు వేసుకుని పెట్టెలు పెట్టెలు సిగ్గరెట్లు తిగలేదు కూడా

చాలాచాలా ఎత్తెట్టుగా కనబడతారు. వీరి మోటు దనం దుర్బరం! సామాన్యపౌరుషంలో మర్యాద చాలా సహజంగా అమాయకంగా ఏర్పడినట్లు కనబడుతుంది. ఒకసారి నేనొకబస్సులో ప్రయాణంచేస్తున్నాను. నాపక్కన ఒకవ్యక్తి కూర్చున్నాడు. అతని కిటికరే వివాహం స్థిరపడింది. ఆమెతన వ్యవహారాడా అతని పక్కనే కూర్చుంది. ఇంతలో ఆమె ఒకచోట దిగి పోవలసి వచ్చింది. ఆమె నాతోను, ఆ వ్యక్తితోను కరచాలనం చేసింది. ఆత డామె బస్సుదిగి వెళ్ళిపోయేదాకా అలాగే నిలబడి ఉన్నాడు. ఎవరైనా కొత్తవా రొకచోటికి వస్తే, వారి మర్యాదకోసం అక్కడ కూర్చున్నవారంతా ఖర్చీలు, తెంచీలు సగుతూ నావాహంగానూ చేస్తారు. వారి గౌరవ సత్కారాలలో గొప్ప మర్యాద, హందారతను కనిపిస్తాయి. ఆ దేశంలో ఉన్నప్పుడు నా కొక స్త్రీతో కొంచెం బాగా జోస్తే కలిసింది. ఆమె నాకు సమాన వయస్కురాలే! అయినా నాకు రాసిన ఉత్తరంలో "మహా గౌరవనీయులయిన కేథరిన్ ఫోర్...అని మొదలు పెట్టింది. ఆ ఉత్తరం చదువుతూంటే నాకు ఈర్ష్య కలిగియు, కలలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. మర్యాదా సత్కారాల నీలి తెరల మాటన అర్థవంతమయిన సాంఘిక పరిస్థితులైనై నా కప్పిపువ్వువచ్చునని నాకప్పుడు స్ఫురించింది.

రహస్య పౌరుష వినోదవ్యాసంగాలు కొన్ని చాలా సరికమైనవి. కొందరు చాలా దూరందాక పోతారు వెళ్ళి ఒకకప్పుతో సంశ్లేషింపబడతారు. కొందరు చిత్రి చిత్రమైన హాస్యకళలతో తమ సంభాషణలు సాగిస్తారు. బహుశః పరస్పర విరుద్ధ పరిస్థితుల ఉదాహరణ ద్వారా ఈవిషయం ఇంకా విస్పష్టంగా వివరించవచ్చు ననుకుంటాను. డాబుసరిగా దుస్తులు వేసుకుని పెద్ద హంగామాచెయ్యడం ఎక్కడా కనబడదు. అల్లాగే ముక్తసరిగా సరిపెట్టుకుపోవడంకూడా బాగాతిక్కువే. బ్రాడ్వే (ఆమెరికా) లోను పారిస్ లోను కనిపించే ఘావస్తో సరిహద్దులైన హంగామా అసలే కనిపించదు. పైరెండు సగరాలలోను కళాకారులు డాబుసరిగా దుస్తులు వేసుకుని వాటితో తమకే సామర్థ్యాలుకూడా మేళవించి ఒకవిశిష్టమైన తాత్కాలిక శిల్ప నాటకవరణం సృష్టించుకుంటారు. ఇక్కడ రచయితలలో గడ్డాలు,

మిషాలు పెంచుకొని స్వేచ్ఛగా విహరించేవారు చాలాతక్కువ. అయితే నాకిలాంటి కవి ఒకను తలపెడద్దాడు.

మాస్తేవీద్ నాటకంలో వేమంలా కనిపించాడు. యతిప్రాసలులేని కవిత్వం మీద దుమ్మెత్తి పోతాడు. అలాగే పతవాతస్థలో పడిన పాశ్చాత్య కళలమీద ఘాటుగా విరుచుకుపడ్డాడు. బహుశః ముందుముంది యశోచ్చా ధోరణి రహస్యలో కూడా తలెత్తవచ్చును. ప్రస్తుతం దానికి తగిన పూర్వరంగం అంతా సిద్ధంగాఉంది. ఆకతాయిపిల్లల అల్లరి చిల్లరి ధోరణుల హంగామలలో ఈనూచనలు కొంచెం కొంచెం లెత్తున్నాయి. ఈ పరిస్థితులలో ప్రస్తుత పరిస్థితులపై తిరుగుబాటు సాగించే మేధావివర్గం కూడా ఏర్పడితే ఏర్పడవచ్చును. అయితే దీనికి ముంగుగా దేశంలో బాగా కాంతిపొక్తాలు, భౌగభాగ్యాలు డాబున్నాయి ఏర్పడాలి. వాటిమీద కొంచెం విమరు దిల పుట్టినప్పుడే మేధావివరంగా కొంత సంచలనం బయలుదేరుతుంది. ప్రస్తుతం రహస్యలో అలాంటి సంచలనాని కవకాళా లేవీ కనబడవు.

ఆమెరికా సాంఘిక శాస్త్రజ్ఞుల నేకులు రహస్య సాంఘిక స్వభావాన్ని గురించి కొన్ని వ్యాఖ్యానాలు చేశారు. సోవియట్ రహస్య జనంలో అంతర్లీనమై అడిగి మణిగి ఉన్న శక్తి సామర్థ్యాలు ఒక్కచూరుగా అగ్ని పర్యతంలా వైదైకి పొంగివస్తాయని ఆ శాస్త్రజ్ఞులభిప్రాయపడుతున్నారు. ఇది నిజమైతే రహస్య యువమేధావుల ప్రవర్తన దీనికి వ్యతిరేకంగానే సాగి పోతుంది అవారి. వీరికి జీవితంలో ఏదేనో ఇబ్బందిలు వస్తే వాటి నెనుక్కోవడానికి ఒక్కచూరుగా నడుం బిగించి ముందు కురకరు. అలాగే తాపీగా, అంటే అంటనట్లుగా సాగిపోతారు. ఏదైనా సీనియర్ ప్రారంభించడం ఆలస్యమైనా, కాఫీహోటళ్ళలో ఫలహారాలు వేళకందకపోయినా, నాటకాలలో అంకానికి అంకానికి మృగన బాగా కృతధి ఏర్పడినా ఎవరికీ విమరు చిరాకు పుట్టినట్లు కనబడదు. వారి సమయంలో కులాసాగా కబుర్లు చెప్పకుంటూ కాలక్షేపం చేస్తూన్నట్లే కనిపిస్తారు. కంకారు, చాడావిడీ అనవధర మన్నట్లే కనబడుతుంది. నేనొకసారి ఒక బస్సు అందుకోవడం కోసం పరిగి రిడం ప్రారంభించాను. "ఎందు కలాగ పరిగెడతారు? పదినిమిషాల్లో ఇంకొక

రష్యా యువమేధావులు

జన్మ వచ్చేస్తుందే!" అన్నాడో కష్టం. చాలామంది బమ్మలకోసము, రైల్వేకోసము, విమానాల కోసము బాగా ముందుగానే వచ్చేస్తారు. వాటికోసం పనికిమాలినవి కూడాంటాయి. దీనికోసం అనవసరంగా ఎంతోకాలం పాడవుతుంది. కాని రష్యాలో ఆలస్యంగా రావడం చాలా పెద్ద అమర్యాదగా భావిస్తారు. పూర్వకాలంలో రష్యాలో మందకొడితనం నరసరాజ్లో కంటా జీర్ణించుకుపోయింది.

ఇప్పటి రష్యాలో ఆ మందకొడితనం మాలైనా వినిపించకుండా జాగ్రత్త పడుతున్నారు. ఇందులో మళ్ళీ బోల్చిక్కు వాంఛించినా ఏమీలేదు. నీరసంగా సాగిపోయే వర్తమాన జీవితాని కేవల సామర్థ్యము, స్వార్థస్థితి సంపాదించాలన్న తపనతోనే దీనికి కారణం.

బహుశః దైవందివ క్షుద్రపరిస్థితులవల్లే అనుకుంటాను - రష్యాలో ఇంకొక విచిత్రమైన పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఆ దేశంలో ప్రస్తుతం ఉన్నవారికీ, తెలివారికీ మధ్య పెద్ద పెద్ద అంతిమపు రేర్పాటయ్యాయి. ఈ అంతిమపులు 'వర్గద్వైతం' ధోరణిదాకా వెళ్ళిపోయాయి. అయినా సమృద్ధులయిన మేధావు లెవరిలోనూ 'పతిత జనోద్ధరణ దృష్టి' కనిపించదు. నే నొకసారి కార్మికాధికారుల దుబారాఖర్చుల్ని సరించి, ప్రత్యేక శిక్షణ పొందిన సామాన్య కార్మికుల దుష్ఠర దారిద్ర్య పరిస్థితుల్ని సరించి ప్రసంగించి కార్మికాధికారుల డాబుసరి సుడులు, వార గృహాలంకార పద్ధతులు చాలా మోటుగా ఉన్నాయని సామాన్య కార్మికుల దారిద్ర్య పరిస్థితి లక్ష్యాంశంగా ఉన్నాయని అన్నాను. వాలో ప్రసంగించినవారు కార్మికాధికారుల డాబుసరి ధోరణి మోటుగా ఉన్నవారు నిజమే అని అంగీకరించారు. అంతేగాని కార్మికుల దుర్గత పరిస్థితులమాటే ఎదుకోలేదు. మొత్తంమీద వారికి సాంఘిక సమస్యల గొడవే పట్టలేదు. అసలు వారందరికీ సంఘాధిపతి పేరు తెలియలేదు. చిరాకు పుట్టుకొచ్చాయి. పై పై అధికార వర్గంవారు సంఘంలో వ్యత్యాసాలలాగే అట్టేపెట్టి, ఈ యువకులందరినీ చిన్నప్పటినుంచీ విప్లవ ప్రచారం ఉగ్రపాటలో పెంచి పెద్దవారిని చేశారు. పై పై అధికారులంతా పెద్ద పెద్ద జీతాలు జేబుల్లో వేసుకుంటూ ఊరికీ రాత్రింబగ్గటి పనిగా విప్లవప్రచారం సాగిస్తే ఏమవుతుంది? విశేషానికి వినుకు, చిరాకు

పుట్టుకొస్తాయి. ప్రస్తుతం రష్యామేధావులలో కూడా సరిగా ఇదే పరిస్థితి ఏర్పడింది.

ఆ దేశంలో కొంతకాలంపాటు సంచారంచేసిన వారికింకొక విచిత్రమైన పరిస్థితి ఎదురవుతుంది. అమెరికాలో జఫర్ సన్, లింకన్ పేర్లంటే ఎవరూ అంతగా లక్ష్యపెట్టరు. ఏదో యదాదాభింసగా చప్పరించేస్తారు. ఈ వాడు రష్యాలో మార్క్స్-లెనిన్ పేర్లు కూడా సరిగా ఇలాగే తమూరయ్యాయి. 'వర్గకలహము' 'త్రామిక వర్గాన్ని ముమ్మందుకు తీసుకుపోయే విప్లవ నాయకత్వము' మొదలైన ఘోషాబలంన్న చట్టంగా చప్పరిపోయాయి. ఇవి అచ్చంగా అమెరికాలో పిల్లల పాఠ్యపుస్తకాలలో నీతి వాక్యాలలాగే తమూరయ్యాయి. నేటి రష్యా విద్యార్థులకు, ఎప్పుడో 14 వ శతాబ్దంలో జరిగిన తిరుగుబాటు పోరాటానికి, ఇటీవల జరిగిన డిసెంబరు విప్లవానికి తేడా ఏమీ కనబడదు. అన్నీ ఎప్పుడో పాఠకాలంగా జరిగిపోయినట్టే లెక్క. విద్యార్థులంతా ఇదే ధోరణిలో ఉన్నారని నేనవసరం లేదు! ఎవరో కొంతమంది చరిత్ర కొంచెం జాగ్రత్తగా చదివితే చదివి ఉండవచ్చును. ఒకసారి ఇద్దరు విద్యార్థులు వేర్వేరుగా వచ్చి నన్ను కలుసుకున్నారు. కమ్యూనిస్టుపార్టీ చరిత్రని గురించి అన్నీన్నీ ప్రశ్నించి తెలుసుకొన్నారు. మెన్షి విమర్శలను గురించి ఆ కాలంలో ఇంకొక పార్టీని గురించి మరికొన్ని ప్రశ్నించి తెలుసుకొన్నారు. గొప్ప గొప్ప విప్లవకారులంతా తమ ఆత్మకథలు ప్రచురించారని విని ఆశ్చర్యపోయాడు. వాటిని గురించి వివరాలింకా చెప్పమని వేధించుకుతిన్నాడు. ట్రాట్స్కీని గురించి ఇంకా కొన్ని వివరాలు చెప్పమని అడిగాను. ఆతని విశేష నిర్వాసనానికి పూర్వం జరిగిన విశేషాలు, ఆ తరువాత విశేషాలు చెప్పమని బలవంతం పెట్టాను. ఆ ఇద్దరిలో ఒకరినూ ట్రాట్స్కీని వ్రాసిన స్టాలిన్ చరిత్రని గురించి కొన్ని ప్రశ్నించి తెలుసుకొన్నాడు. ఆ జీవిత చరిత్ర నన్ను కూడా చదవనున్నాడు. ప్రతీ ఆధ్యాత్మిక అని జాగ్రత్తగా చదవమన్నాడు. దాని వల్ల తేలిందిది. ట్రాట్స్కీ ఆ జన్మాంతము విప్లవ వాదిగానే ఉండిపోయాడు. అంతేగాని 'సామ్రాజ్యవాదుల చేతుల్లో పిచ్చికుక్క' కాలేదు. అతని గురించి ఆవిద్యార్థి ఇలాగన్నాడు: "ట్రాట్స్కీ అసలైన చరిత్ర రచన కుపక్రమించాడు. అంతేగాని చరిత్రమీద లేని పోని సిద్ధాంతాలు, వాదోపవాదాలు లేవదీయలేదు."

అలాంటి రహస్యసంభాషణలు విజం గా చాలా ప్రమాదకరమైనవే. రహస్య సగరా లన్నిటిలోను పెద్ద పెద్ద పాట్రలు విహారస్థలాలు ఉన్నాయని ఎంతో గొప్పగా చెప్పుకుంటారు. అక్కడ కూర్చుని హాయిగా మాటాడుకోవచ్చునని అంటారు. కాని వాలో మాటాడుతున్న ఆ విద్యార్థి హతాత్తుగా తన సంభాషణ అపివేశాడు. మానెనకనించి ఎవరో నడిచి వస్తున్నారని అతగాడు మమ్మల్ని దాటినెళ్ళిపోయేదాకా ఆ విద్యార్థి మళ్ళీ నోరు మెదపలేదు. ఆసమయంలో ఏర్పడ్డ మానెన నాకు చాలా చిత్రం గా కనిపించింది. నేనా సమయంలో ఒక రహస్య జాతీయ గీతం సన్నసన్నగా అలాపించడం మొదలు పెట్టాను. అది అధికారమాద్ర పడిన జాతీయగీతం కాదుగాని పాశ్చాత్య దేశాలలో బాగా ప్రచారంలోకి వచ్చింది.

“ప్రపంచంలో ఇంతటి స్వాతంత్ర్యం ఉన్న దేశం ఇంకెక్కడ ఉంది? మీకు సూర్యోత్పన్నుని బాగా తెలుసునా!”

అన్నాడా విద్యార్థి! చిన్నతరంవారికి స్థాలిన్ పేరు చెబితే అరికాలియంబు నెత్తికెక్కుతుంది. అయితే అతన్ని సూరించిన వ్యతిరేకవిషయం లేని ఈ విద్యార్థులు పట్టించుకోరు. నేనొకసంభాషణ మధ్యలో స్థాలిన్ జారుచక్రవర్తి గూఢచారిగా వ్యవహరించాడనీ, దీని విషయంలో కొందరు సుప్రసిద్ధవ్యక్తులే పరిశోధన సాగించి అసలు విషయం బైబుల్ పేజీలనీ అన్నాను.

‘మి కిష్టం లేనివాడిని ‘జారుచక్రవర్తి గూఢచారు’ అని దుమ్మెత్తి పోయడం కమ్యూనిస్టులకు మొదటి నింపి అలవాటే!” అన్నా డా విద్యార్థి. అంతేగాని నామాట తిన్నగా వినిపించుకోలేదు. నేనంతటితో ఉరుకోలేదు. దీనికి సంబంధించిన దాఖలాలు కాగితాలు ఉన్నాయనీ, అవికొట్టి పారెయ్యడానికి పిలువలేదనీ అన్నాను. ఆ విద్యార్థి “కాగితాలకేం లెండి!” అని ఈసడించి వేశాడు.

అలాంటి ఆధారాలు వచ్చేవాల్సేంత వట్టి అమాంకులని అతని అభిప్రాయం! అయితే కొందరు స్థాలిన్మీద దుమ్మెత్తిపోయడానికి కిక వెనకముందు కూడా చూడరు.

సామ్యం గా నేను పలకరించినవారిలో గోరం తిలు కొంపెంతలుచేసే ధోరణి చాలా తక్కువగా కనిపించింది. అలాగూ ప్లాటేవారి మాటలంటే నేనె అసలు

లేక్కచెయ్యరు. అలాగే ఏదో పెద్ద పెద్ద ఆదర్శాల కోసం ‘అత్యంత్యం’ అంటే కూడా ఖాళీలేదు. దాస్తావిస్కీ రాసిన ‘బ్రెజ్ నెవ్ కగ్యజోవ్’లో ఇవాన్ కర్యజోవ్, తమ్మకు అత్యంత్యంతో రహస్యాయవకు లను సూరించి అన్నమాటలివి.

“ఇదిగో! ఈ కుక్కు కంతుగోడుతున్న మద్య కాలకేసి చూడు! ఇక్కడ మన యువకు లొకమూల ఎలాగ నుమిగూడాలో చూశావా? పిరింతకుపూర్వం, ఎప్పుడు ఎక్కడ కలుసుకోలేదు! ఇకముం దెన్నడు, ఎక్కడ కలుసుకోరు! ఇక్కడ కొంచెంసేపు మద్యం నేపించి ఏదో పిచ్చాపాట్లే మాట్లాడుకొని ఎవరిదారిని వారు వెళ్ళిపోతారు. ఇక్కడ కూర్చున్న కాసేపు వారేమి చర్చించుకుంటాగో తెలుసునా? ఎంతసేపు ప్రపంచ సమస్యల్ని సూరించిన ఘోషలే. అరితప్ప మరీ వేరవిషయాలేని లేవు! ఎంతసేపు ఢగవంతుని ఉని కినిసూరించి మోక్షాన్ని సూరించి చర్చించుకుంటారు! ఢగవం తుంటే నమ్మకం లేనివాళ్లు సామ్యవాదాన్ని సూరించి, అరాజక వాదాన్ని సూరించి, సంఘోద్ధరణాన్ని సూరించి చర్చిస్తారు. మానవజాతి అంతా ఒక కొత్తి పంథాలో నడిచేటట్లు చెయ్యాలని కలుగుంటారు. మొత్తం మీద ఎవగు జీవించింది చర్చించినా ఒక సమస్యే చర్చిస్తున్నారన్నమాట! కొంద రొకచివర మొదలుపెడితే మరికొంద రింకొకచివరనుంచి మొదలు పెడుతున్నారు. ఇంతే లేదా? ఈ రోజుల్లో మన జనం అంతా ఈ నిత్యసమస్యలు చర్చించడానికే బ్రతుకు తున్నారు.”

బహుశః నేనుటవంటి నిత్యసమస్యలు చర్చించే రహస్యాయవకులను కలుసుకొని ఉండకపోవచ్చును. కాని ఈ పరిస్థితి 19 కెతాల్ రహస్య కంఠటికీ అవ్వయిస్తుంది. ఈ నాటివారి కిది అవ్వయించదు. అయితే వార్షా లో ను, ప్రాగ్ లో ను, బుఖారెస్టు లో ను, ఈ నాడు కూడా మద్య కాలల్లో ఈ నిత్య సమస్యలు చర్చిస్తున్నారనే అనుకుంటాను. సోవియట్ యూనియన్ లో ఈ వ్యవహారం మాత్రం బాగా వేల బాదుగా చాలా వాస్తవికంగా పోగొట్టాంది. నేను రహస్యలో అనేక మందిని “మీ అభిమానరచయిత ఎవరు” అని అడిగాను. అందరు ఒకే విధంగా చెబోవ్ తమ “అభిమాన రచయిత” అని సమాధానం చెప్పారు. చెబోవ్

రష్యా యువమేధావులు

జీవితంలోను, రచనలలోను ఆదర్శాల పెడద లేని వట్టి సామాన్య వా ప్రతికూలమైన తలపెట్టడం చేశాడు. చెహోవ్ భూమ్యాకర్షణ సిద్ధాంతంలాంటి దిద్దో సాధించాలని ఎన్నడు తాపత్రయపడలేదు. తన చుట్టూ ఉన్న జబ్బు మనుషుల కోరికలు నయం చెయ్యాలని మాత్రమే తాపత్రయపడ్డాడు తన రచనలలో వీరు తెలిసేయ్యదంతం కాని పరిగెత్తించలేదు! ఇటుకలు తయారుచేసే కళ్యాణ రాజ్లోక రవాణా చేశాడు. వాణో మాట్లాడిన మేధావులు కూడా అంతిమే అదర్శాలే పెట్టుకున్నట్లు కనబడలేను. అసలు వారి అదర్శాలే చాలా సంకుచితమైనవి. ఒక మేధావి తన కోరిక ఒక మహాదర్శం ఉన్నదని కలగన్నాడు. ఆ మహాదర్శం మరేమీకాదు. తాను రాసిన పుస్తకమేదో తన అంతరిమైనా ప్రచురిస్తే చాలా! అదీ అతిని జీవితాదర్శం! దాన్ని గురించి కూడా అతడు చాలా సంపాదకత్వంగానే మాట్లాడాడు.

రష్యా మేధావులకు చెహోవ్ విదా ఏర్పడ్డ భక్తి ప్రపంచాలను బట్టి ఇంకొక విషయం కూడా ఉపసంహరించవచ్చును. ఎంతటి నిగ్రహం అవలంబించి రచనలు పాగించినా చెహోవ్ స్వతః నిరాశావాది. కాని తన చుట్టూ ఉన్న సంఘం ఎంత నిరాశా జనకంగా కనిపించినా ఆ విషయంలో మాత్రం అతడు ఆశావాదమే అవలంబించాడు.

నేటి ఆమెరికా కళాశాల విద్యార్థులలో దిగులు, నైరాశ్యభోరణి ఒక ఫాషన్! ఈ భోరణిలో ముందు ముందేదో మంచుమంచు అవకాశాలు దొరకుతాయనే ఆశావాదం కూడా కనిపిస్తూనే ఉంటుంది. రష్యాలో మేధావులందరూ హేతువాద దృక్పథం అవలంబిస్తారు. దీన్ని బట్టి సౌఖ్యము, సౌకర్యాల బాగా లేదని అందు బాటుగానే వస్తాయని అందరూ అభిప్రాయపడ్డారు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో మేధావులలో కనిపించే నిరాశావాదభోరణి మంతరించిపోతూ కనిపిస్తుంది.

అదేకాలంలో ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాలవలన కొంత వరకు ఆసక్తి ఆదరణ ఉన్నాయి. ఫ్రాయిడ్ పుస్తకాలన్నీ ఎలాగో అలాగ సంపాదించి, అవ్వన్న జాగ్రత్తగా చదివిన ఒక మహిళతో నాకు కొంచెం పరిచయంకూడా కలిగింది. ఈ విషయంలో నాగో ప్రసంగించినవారంతా మనం ఆస్తితావాదాన్ని గురించి (Existentialism), నైకోఎనాలిసిస్ (Psycho-

analysis) గురించి, చేసిన చాటుకూటు పాపాలని గురించి అప్రమాదము అడపనిగా ఆలోచిస్తూ కూర్చుంటామని అంటారు. ఒక తత్వశాస్త్ర విద్యార్థి నాతో మాట్లాడుతూ హేతువాద సామాన్యంతో మనలో లోపలనించీ పై పై పులికిపెట్టే హేతురహిత భోరణులన్నీ ఆలోచనయ్యరద్యుపని బల్లగుద్ది వాదించాడు. అంతలోనే మళ్ళీ అందుకున్నాడు:

“అప్రమాదం ఇలాంటి వాటిని గురించి ఆలోచించడంవలన కలిగేలాభం అనొక్కటే! మీ మతోద్ధరణోద్ద్యమాలలోను, పుస్తకాలలోను, సినిమాలలోను మాటిమాటికీ వీటిని గురించిన చర్చలే! నేనీ ముగ్ధుని ఒక ఆమెరికా మిత్రుణ్ణి కలుసుకున్నాను. మా ప్రసంగం కొంతనేపు స్టాక్ మార్కెట్ పరిస్థితులవలన నడిచింది. ఆతడా కష్టపడడం అంతా మన ప్రతిభాశక్తిలోని దింపేశాడు. మీ చేతులలో చేసే బాధ అడవారిని గూడా కనుకట్టుతో కట్టి వేస్తారట! మీరందరూ నరాల శాస్త్రాలలో బాధపడుతున్నామని అనుకుంటారు. కొంతమంది పిల్లలు ఊరికే ఉత్తరభూమికి తమనీడలు చూసుకుని భయపడతారు. అసలు ఆ విధంగా జరుగుకుని గంతులు వెయ్యాలని ముందే అనుకుంటారు! మీ ఆమెరికావారి భోరణి కూడా అచ్చంగా ఇలాగే ఉంది!”

“పోలియో రష్యా సంఘం లోలోపల అణిగి మణిగి ఉన్నవన్నీ మాడేశంలో పైకై తీసుకురావాలని ప్రయత్నిస్తున్నాము.” అన్నాను నేను.

“మీ ఇంట్లోకి ఒక పెద్దపులి వచ్చిందనుకుందాం! దాన్ని గదిలో పెట్టి తాళం వేయాలని ఆలోచిస్తారా?” అన్నావతడు.

ఈ సందర్భంలో మనం దాస్తావిస్కీ సంగతి బాగా జ్ఞాపకం పెట్టకొవాలి. మనుషుల హృదయంతరాలలో అణిగి మణిగి ఉన్న పెద్ద పులులన్నీ టీసీ పైకి వెళ్లి వెయ్యడంలో దాస్తావిస్కీ చాలా గట్టివాడు. ఈ ముగ్ధున మళ్ళీ అతని పుస్తకాలన్నీ టీకీ బూజుదులి పిచ్చెకి లాగురు. నేటి యువ మేధావులలో చాలామందికి తిడ్డో ప్రపంచాల కనబడలేదు. ఎవరో కొద్దిమంది కలిగిపోతూ మహా ప్రపంచం కావచ్చును. కాని చాలామందికి దాస్తావిస్కీ మనస్తత్వ పరిశీలనలు చాలా గొప్పగా ఉన్నట్లు, నైరాశ్యంతో తల మునకలయినట్లు కనిపిస్తాయి. ఈ భోరణిలో తమ తమ

అంతఃకరణ భోగములు సమర్పించుకొనాలనే తన తన ఉంటే ఉండవచ్చును. దానావిస్మీ చాలా చోట్ల జీవితంలో 'అనందాన్ని' గురించి దర్శించాడు కాని ఈ మేధావుల కది కేవలం అసంబద్ధంగా కనిపించింది.

మైకోవిస్మీకి కూడా సరిగా ఇలాంటి పరిస్థితి ఏర్పడింది. అతని పుస్తకాలలో వల ముగ్ధ ప్రచారంలోకి తీసుకు వచ్చాడు. "కవిత్వం మనసారా ద్వేషించాలంటే గండ గండు పద్ధతులు: ఒకటి పుష్పిన్ కవిత్వం ఒక మూలకే పెట్టి వెళ్ళవద్ద! గండ్తోడి మైకోవిస్మీ కవిత్వం చదవవద్ద!" అన్నాడు కొంతమంది మాస్కోవగరంలో వాతో ప్రసంగిస్తూ. గెండ్లో పద్ధతివల్ల తప్పకుండా కవిత్వాద్వేషం కలిగినవచ్చునని వారి అభిప్రాయం! రష్యాలో నయితే విప్లవభోంజీగా పదజాలం గుప్పించినవకు మైకోవిస్మీ నభీనందిస్తారు. స్టాలిన్ ఆజ్ఞాపించాడు కనుక రష్యా జేబిధిక్తులతో అతని కవిత్వం బాగున్నదంటాడు! అదిగాక అతనిలోని విప్లవం హంగారునా మోలదనకూడా అదే భక్తులకు బాగా వచ్చుతుంది. కాని ఇంకచేత : మేధావులకలివి కవిత్వం అంటే సరిపడదు. ఈ మేధావులందరు మైకోవిస్మీని వేరొకటిగా చేసి వ్యంగ్య రచన ఒకటి చివరకుంటారు. దానిలో మైకోవిస్మీ ఆమెరికా నెడతాడు. ఎంప్రైక్ ఫీట్ లింగ్ పక్కన నిలబడతాడు. పేషన్యూల ఎడిచియేవారిని చూచి అసహ్యపడి గుఱుకున్న ఆ మేధావులు! ఆ ఆమేయ 'మైకోవిస్మీ!' అని గట్టిగా అరుస్తుంది! మొత్తమీద ఆవ్యంగ్యరచన అర్థం అది! పాశ్చాత్య దేశాలలో మైకోవిస్మీని గౌరవిస్తున్నారని విని అక్కడినా రాజ్యరహితంగా. రష్యా మేధావుల వ్యవహారాల్లో అతని కవిత్వం 'సంస్కృతి' లేకపోవడమే వారి ఉపేక్షా భావానికొక కారణమై ఉండవచ్చును. కాని ఆ దృక్పథంలో ఒక కొత్త బుద్ధునాభోరణి ఏదీ లేదు. ఏదో ఒక కొత్త రచనా ప్రచారక (Manifesto) అనుసరించే భోగజీకుడా కనపడుతుంది. ఒక వేళ ఈ మేధావులందరికీ ఏదైనా ఒక ప్రచారక ఉన్నదనుకుంటే అది ఈ క్రింది చెహోవ లేఖ భోగజీలో సంక్రమంగా ప్రోదీకరించుకోవచ్చును. చెహోవ ఈ లేఖ తన సోదరుకు నికాయోవ పేర వ్రాశాడు. ఆ లేఖ ఇక్కడ ఉదాహరిస్తున్నాను.

"నీ దగ్గరన్న తప్పట్లా ఒక్కటే. నీ అక్షర్య ప్రపరిస్థితి కడకాణం. అంతేకాదు! నీ బాధల కన్నీటికి అదొక్కటే ప్రధాన కారణం. సంస్కృతిలోపమే నీకున్న పెద్ద తప్పు! నేనీలా గన్నందుకు నన్ను మన్నిస్తానని అనుకుంటున్నాను. ఇంకాకే నేను వ్రాయబోయేది. జీవితమే తన నియమాలు సృష్టించుకుంటుంది. సంస్కృతికలవా గెప్పుకు ఈ క్రింది విషయాలు జాగ్రత్తగా గమనించాలి. సంస్కారుల రెల్లెప్పుకు మానవ వ్యక్తిత్వం గౌరవిస్తాడు. అందుచేత ఇతరుల యెడల మర్యాదగా, ఉదారంగా ప్రవర్తిస్తాడు. ప్రతి చిన్న విషయానికీ ఒక పెద్ద రగడ గెప్పుకొట్టరు. చప్పుడవుతోందనీ, గంధిగోళంగా ఉందనీ ఏటికీ మాటికీ విసుక్కొట్టరు. కాస్త జలుబు చెప్పినంత మాత్రాన్న కంగారు పడరు. వండిన మాంసం చిమికిపోయినా, ఎవరైనా ఒక ధూళి కి విసిరినా మానీ మాడనట్లుగాకుంటారు. కొత్తవాగనలో మాత్రాక్షగా లోపటికీ వస్తే విసుక్కొట్టరు. 2 మచ్చివాళ్ళమీద పిల్లలమీద చిరుకు పడరు. అంతేకాదు. అందరెడల ఆప్యాయంగా మనులుకుంటారు. 3 ఇతరుల ఆస్తిపాస్టలు గౌరవిస్తారు. అందుచేత ఒకరి కివ్యవలసిన బాకీలు పూర్తిగా తీరుస్తారు 4 ఉన్నది ఉన్న గుప్పిటు మాట్లాడతారు. నిజాయితీతో వ్యవహరిస్తారు. అబద్ధావాదం నిస్సలతోచల గాంట అన్నిటూ భయపడతారు. అనవసరమైన గొడవలలో పేరుపరుస బాడం పెద్దమనుషులు చెయ్యవలసిన పనిగాదు. ఒక్క మనుషునొప్పించకుండా సాగ్యమేనంత వకు మానం వహించి నాస్టావ కూరుకోవడమేమంది పని. 5 ఒకరి సానుభూతికోసం ఆత్మ వివాళి నానికీ ప్రయత్నించడం సంస్కారుల లక్షణంకాదు. 6 సంస్కృతికలవా గెప్పుకు గర్వపడరు. కానీ పనిచేసి నాకుమాపాయల పనిచేసామని పెద్ద పెద్ద బడాయిమాటలు చెప్పురు. ఇతరుల రెవ్వరినీ రానియ్యని చోటికి తమ రొక్కరినే రానిచ్చారనీ, అందుచేత తామెంతో గొప్పవారమనీ ఆహంకరించరు. 7 తమకే మైనా కళలలో కిక్కిసామర్థ్యంంటే నాటికోసం ఎలాంటి సౌఖ్యాలైనా, సౌకర్యాలైనానిపర్తిస్తారు. తమ లక్ష్యపాఠకు ప్రత్యేక శ్రద్ధ తీసుకుంటారు. 8 కళాభిరుచి పెంపొందింపజేసుకోవడానికి కాయశ్రద్ధా ప్రయత్నిస్తారు. కట్టుకున్న బట్టలతో అంగే నిద్రపోరు. గొడవన్నాలలో పొడింకలున్నా యేమనని పనికట్టుకుని అక్కడికి వెళ్ళరు. చెడుకంపు కొడుకుందని

రష్యా యువమేధావులు

ముక్కుతోకాలు విగబట్టరు. ఎక్కడ బడిలే ఆక్కడ మద్యపానానికి సిద్ధపడిరు. అచూడు తెలిచి ఇదేమిటి వాసన అని విసుక్కుడం సంస్కృతికలవారి లక్షణం కాదు. అలాంటి పనులు చేసే పండులు గాని మనుషులుకాదు!"

రష్యాలో చాలామంది పెద్దమనుషులుగా కాలంగడుపుతూ ప్రకారం గా తమపని తాము చేసుకోవాలని కోరుకుంటారు. సామాన్యంగా ఈ కోరిక చాలామందిలో వివబకుతూంటుంది. ఇలాంటి వారిలో చాలామంది సంప్రదాయ మార్గవలంబించే మేధావులలోనే కనిపిస్తారు. వీరందరు "మున్నుండుకు పగులగల్గింది! పగులగల్గింది!" అనే ప్రభుత్వ ప్రకటి ప్రచారంతో బాగా విసిగిపోయారు. అందుచేత "విప్లవ ధోరణి" అనే మాట వినివినగానే వీరందరికీ పెద్ద విసుగు, చింకు పుట్టినాయి.

వీరంతా సాంప్రదాయకులే కావచ్చును. కాని ఆ సంప్రదాయం ఏ ప్రత్యేక చారిత్రిక యుగానికి, ఏ ప్రత్యేక మేధావంతుల సంప్రదాయానికి సంబంధించింది కాదు. గత రష్యాదేశాధిపతిగో మేధావంతుల సంప్రదాయాలు చాలా ఉన్నాయి: కాని నేటి మేధావంతుల సంప్రదాయానికి, నెకటివారి సంప్రదాయాలకు సంబంధ మేమీలేదు. దీని ప్రత్యేకత దీనిదే నేటి మేధావంతులు మన పాశ్చాత్య ధోరణినైపు కూడా మొగ్గడంలేదు.

వీరికి పాశ్చాత్యదేశాల యెడల పక్షపాతం కలగకపోవడానికి కారణమేమిటి? అబ్బానను, అబ్బి ప్రచారాలు దీనికి కొంతవరకు ముఖ్యకారణాలు. ఒక విద్యార్థి నాతో మాట్లాడుతూ అమెరికాలో తాడు రోస్టర్ని తీసివేస్తున్నారనీ, ఈ రోస్టర్మూలంగా రాచకురుపులు వస్తాయని అక్కడివారు భయపడుతున్నారనీ అన్నాడు! ఆ విద్యార్థి చాలా తెలివైనవాడు. ప్రస్తుతం భవనవిరూపకాస్త్రం చదువుతున్నాడు. విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేస్తున్న ఒకాయన 'మాజ్ వెల్తు' విమంశించి చివరికి నేనెవరూ నిజమేనా? అని అడిగాడు. మొట్టమొదట ఈమాట అసంగతాని కలికు కొంటెం తిట్టపలాయించాడు. చిట్టచివర కీవిధంగా చెబుపడ్డాడు! ఇది ఎంతమాత్రం నిజంకాదని అన్నాను. ఆపైన "మాజ్ వెల్తు! ఎవరు విమంశించారని అనుకుంటున్నారని?" అన్నాను. అతడు అలాగే తన

పాదాలపై మాన్తూ మొండిపట్టుదలతో 'ట్రూమన్' అని సమాధానం చెప్పాడు.

నేను మాస్కోలో ఉన్నప్పుడే నివాసానో మరెన్నాను నిర్బంధించడం జరిగింది. దీనికక్కడ ఒక ఒక ధోరణిలో అర్థంచెప్పడం జరిగింది: "ఃరీగా ఈ సమయంలో బ్రిటిషు ప్రభుత్వం ఈ తగాదా లేవదీయడానికి కలు కారణమేమిటి?" ఇది అక్కడి వారి ధోరణి!

పోనీ మాటవరకైనా నివాసానో మరెన్నా ఆ అయిదుబోపిలు అపహరించి దేమావని ఎవరు అనుమానించలేదు! పోనీ ఆవిడ ఆ బోపిలయిను అపహరించి ఉంపకపోలే బోపిలమే ఆపామి అయినా పారబాటుపడి ఉంపవచ్చునేమో అనిగాని, ఆతరస్వాయంగా ఆమెవిడ నిందిమాపాడేమా అనిగాని ఎవరికీ తిట్టనేలేదు. బ్రిటిషుప్రభుత్వం ఈ కేసు బనాయించడంకోసం బోపిల అపహరణ కథ సృష్టించి ఉంపక పోవచ్చునని నేనన్నాను. కాని నామాట ఎవరి పట్టించుకోలేదు. నేనెదో మరి సత్యకాలపు మనిషిలా మాట్లాడుతున్నానని వెలకారంగా నవ్వాను. ఇంకోకసారి మళ్ళీ ఈ ప్రసంగమే వచ్చింది. నేనీసమయంలో ఒక ఛాక్లెట్ విసరాలని అనుకున్నాను. చల్లచల్లగా అంటించాను.

"అయితే సరిగా ఈ ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో రష్యాప్రభుత్వం ఈ తగాదా లేవదీయవలసినంత అవసరం ఏమి వచ్చిందే?"

నా పక్కనే కూర్చుని మాట్లాడుతున్న కృత్తి ఇది ఛాక్లెట్ గా తీసుకోలేదు. తీవ్రంగానే అడిగాడు:

"అయితే మీరది అంతా నిజమనే నమ్ముతున్నారా?"

"ఏమీ వాకిదంతా అమృతగోచరంగానే ఉంది మరి!" అన్నాను.

అంగ్లకార్మికులందరికీ ఆ రోగ్యం కోసం ఎన్నెన్నో సమపాయా లేర్పాటు చేశారు. (ఇంచిన వారికి, ఇటులే దేశీయులకు పన్ను లెగొడుతుండడం ఒక పరిపాటి. చార్లీ చార్లీస్ సిగీమాలు అమెరికాలో చూపవచ్చును గాని రష్యాలో అవి చూడడానికి నీలు లేదు. రష్యాలో చార్లీచార్లీస్ విధానా లామొడిస్తారు గాని అతని సిగీమలే ప్రదర్శించరు. చెక్కి

సరిగా ఇలాంటి అవస్థే పడింది. రహస్యలో వారందరికీ ఇవన్నీ పెద్ద పెద్ద విద్యారాలలా వినిపిస్తాయి. సామాన్య పాఠశాల విద్యారాలు కానేకావు! ఇలాంటివి జరుగుతున్నాయంటే ఆసలు వారెవరు ఇవి నమ్మునే నమ్మురు! మేధావుల కీ విషయాలు తెలుసుకునే అవకాశాలే లేవు! అందుచేత వారందరికీ ఇవి చాలా విచిత్రంగా కనిపిస్తాయి.

రహస్య మేధావులకు పాశ్చాత్య దేశాలంటే భిక్షు క్రైస్తవ లోకపాదాని కీ దేశాలను గురించిన అజ్ఞానం ఒక్కటే ముఖ్య కారణమని అనుకోవలసివస్తుంది. ఆ దేశాల కళాభివృద్ధి, వ్యక్తిత్వాలంత్రయము, శాస్త్రాభివృద్ధి చూసి రహస్య మేధావు లను అవలంబిస్తారు. అయితే అమెరికా తమ దేశంకన్నా బాగా యాంత్రిక మైనది అందుచేతనే తమ దేశంకన్నా అదే శిలో మొరటుదనము, మోటుదనము మితిహరిపోయాయనీ చెబుతారు. కాని నేటి ఐరోపా ఖండం నుండి క్రైస్తవ మతం ఉన్నదనీ ఐరోపాదేశం అయిపోయిందనీ అంటారు. 'పోనియట్ మార్క్స్'ని జం' తీరవంగా విమర్శించే మేధావులకు కూడా మార్క్స్ లెనిన్లను గౌరవిస్తారు. ఇన్నాల్సినచీ పెద్ద పెద్దలను అన్న సామ్రాజ్యముగా చలామణీ అయిన ఇంగ్లండ్, ఫ్రాన్స్, ఇటలీ, హోలండ్ దేశాలపని అయిపోయిందనీ, ప్రస్తుతం ఇవి అవ్వలుచేసుకుని బతుకుతున్నాయనీ, సామాన్యంగా అందరినోట వినుపడుతుంటుంది. భాషా శాస్త్రమందా వ్యాసం స్టాలిన్ చావాసం అందరు అంగీకరిస్తారు. "కాని ఈ అంగీకరించడం "అంతి అస్తవ్యస్తమైన వ్యాసం ఆయన గారు కాకపోతే మరెవరు రాస్తారు?" అని వేరొకరినీ చెబుతున్నావే! కాని ఇంకోకవిషయంలో స్టాలిన్ ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతం అందరూ గౌరవిస్తారు. ఇకనుండు పాశ్చాత్య ఐరోపా ఖండానికీ, అమెరికా సామ్రాజ్యవాదానికీ మధ్య వైరుధ్యం ఏర్పడాలని స్టాలిన్ ఒక సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించాడు. దీనితో చాలామంది ఏకీభవిస్తున్నారు. ఇప్పుడెందరికీ అమెరికా ఒక్కటే ఒక పెద్ద సమస్య అయి కూర్చుంది అనుకుంటాను. ఆదేశం పాదులెవరయినా రహస్యలో పర్యటిస్తూంటే వారిని అమెరికాలో ధరవరలను గురించి, జీతాలను గురించి, వస్త్రాభివృద్ధి గురించి ఇంకా ఇతర విషయాలను గురించి వేలాది ప్రశ్నలకు గురవుతారు. ఈ ప్రశ్నలన్నీ అమెరికాలో ఏదో భూతలస్యం ఒకటి వెలుగుతున్నారనే అనుయతో అడిగినవికావు. రహస్య మేధావులు, అమెరికా ధనస్వామ్యవ్యవస్థ ఆయుర్దాయం ఇంకా ఎంత కాలం ఉందో తెలుసుకోవడానికి ఈ ప్రశ్నలన్నీ అడుగు తూంటాయి. అమెరికా ధనస్వామ్యవ్యవస్థ కల్ల ఏర్పడే ప్రపంచ రాజకీయాల పరిణామాలను గురించి కూడా వాచాహాగానాలు చేస్తూంటారు. ఈ విషయంలో బాగా లోతుగా పరిశీలిస్తే తప్ప తొందరగా ఒక నిశ్చయం రాదు. చాలా మంది ఇక భవిష్యత్తులో రహస్యదే అన్నట్లు మాట్లాడతారు. మరికొంతమంది భవిష్యత్తుకు సంబంధించిన జనాన్ని దాటికొని బలవంతంగా తమకు బంధించాలని వాదించే పక్షిపోయినట్లు మాట్లాడతారు. ఈ రెండు అభిప్రాయభేదాలలోను అమెరికా భవిష్యత్తును గురించిన అనుమానాలంటే ఉన్నాయి. పాశ్చాత్య దేశాలు పతనావస్థలో ఉన్నాయనీ రహస్య అన్ని దేశాలకన్నా గొప్పదనీ అనేనారాళ్లే ఎక్కువమంది కనిపించరు. ఇలాంటి అభిప్రాయాలు పూర్వం నాజీ జర్మనీలో బాగా వ్యాప్తిలో ఉండేవి. పామాన్యంగా రాజకీయ ప్రచారం సాగించే వారంతా "మనం అన్ని విషయాలలోను అమెరికా సరికొనించి ముందుకు పోగలిగాలి" అని గావు కీలు చెబుతుంటారు. దీనికి లోతుగా అందరు వంత పాడుతుంటారు. నే నొక్కవారి ట్రిబ్యునల్ ఆసునిక చిత్రప్రవక్తలయిన సందర్శించాను వాకొక్కడ ప్రవర్తించినట్లు చాలా దీర్ఘంగా కనిపించాయి. అక్కడ నిలబడి ఒక శిల్ప చిత్రవేత్త "మేమిక 18 వ శతాబ్ది శిల్పవాతావరణం విడిచిపెట్టి బాగా ముమ్మంగుకు వెళ్ళిపోవాలి!" అన్నాడు.

రావిన్ సన్ క్రూసో తన దీప్తంలో దొరికిన వస్తువులతో తాత్కాలికంగా ఒక విప్లవ సంస్కృతి సృష్టించుకొన్నాడు. రహస్య వాద్యము ఒక పెద్దవిజ్ఞాన సర్వస్వం కంటిది. శాస్త్రవేత్తలకు, చరిత్రవేత్తలకు ఆ వాద్యము లోతుపాతులన్నీ బాగా తెలుసు. ఎవరి క్షేత్రా ఏదైనా ఒక ఖండకావ్యమైనా నవ్యుకావేదాని మతాల ఎంతో అభిరుచి పూర్వరంగం ఉన్నదన్న మాట! రహస్య చిత్రకళలో వైవిధ్యం చాలా తక్కువ. లోతుపాతులు కూడా అంతంత మాత్రంగానే ఉంటాయి. అయినా చిత్రకళ విషయంలో చాలా మంది ప్రత్యేక క్రద్ధ వహిస్తారు. లెనిన్,

రష్యా యువమేధావులు

గే మొదలయిన చిత్రకావల చిత్రాల మీద ఏదో ఒక విధమైన అభిగమి ఏర్పడునుకోవడం చాలా ముఖ్యం. మన దేశాలలో ఆయా కౌస్తూరిల సిద్ధాంతాలలో ఆ నేకమైన కొత్త కొత్త ధోరణుల తేర్చుకుంటాయి. ఇలాగే రష్యాలో కళాకారుల మీద, రచయితల మీద చిత్ర చిత్రమైన చక్కలు, వాదోపవాదాలు, వ్యాఖ్యలు విమర్శలు చేలరెగుతూంటాయి. రష్యా మేనావులందరికీ ఈ ధోరణి ఒక విధమైన దైవదండ వ్యవహారంగా మారింది. కాని వీరిలో చాలా మందికి రష్యా చరిత్ర, వాస్తవము బోధిగా తెలియవు. ఒక సంపాదకుడికి టాల్ స్టాయ్ అంటే చాలా ఇష్టం. అతనిలో ఆకావాద ధోరణి ఒక్కటే దానికి ప్రధాన కారణం! ఒక విద్యార్థి 1917 గా విప్లవం వచ్చిన దాకా రష్యాలో బలవంతపు ఇటీ చాకిరి ఉండేదని నోక్కి వక్కాణించాడు! ఇంకొక నౌకాగ్రామీ ఉపాధ్యాయుడు దాసావీస్కిని ఎవ్వడూ నైవీరీయా పంపించనే లేదని, అతడు అభివృద్ధిని గోగ్రహించి, అలాంటి వ్యక్తిని నైవీరీయా పంపించవలసిన అవసరం ఏమి వచ్చిందని వాదించాడు!

రష్యాలో ఏర్పడిన సంస్కృతి సరిగా అవగాహన చేసుకోవాలంటే ఆ దేశంలో ప్రచారధోరణి, అక్కడి విద్యా వ్యవస్థ జాగ్రత్తగా అవగాహన చేసుకోవాలి. కౌస్తూరికు, భాషలకు రష్యా విశ్వవిద్యాలయాలలో చాలా మంచి అవకాశాలున్నాయి. ఈ విషయంలో ఈ విశ్వవిద్యాలయాలు బాగా ముందంజ పోయాయి. అయితే చరిత్ర, తత్వశాస్త్రము, వాస్తవము, మొదలైన వాటి అభివృద్ధికి సరియైన అవకాశాలు లేవు. ఈ విషయాలు పఠించే విద్యార్థులు సామాన్యంగా స్వయంశిక్షకులే ఎన్నెన్నో లోతుపాతులు తెలుసుకుంటారు. వేనొక సారి ఒక తత్వశాస్త్రపరీక్ష జరుగుతూంటే అక్కడ కూర్చున్నాను. అప్పుడు కొంతసేపు మాగుడ్డమీద, లెనిన్ మీద, టెర్కి పైపీల్లమీద ప్రశ్నలడిగాడు. మార్క్స్ లెనిన్ మీద ప్రశ్నలు మరీ ఇంకొకమారడి గారు. తిరవారే ప్లాటన్ గ్రంథాల అంతర్గతాలమీద ప్రశ్నలవర్తం కురిపించాడు. అటుపిమ్మట రష్యా నడిపించిన 'మహా జాతీయ యుద్ధంమీద' మరికొన్ని ప్రశ్నలడిగాడు. ఇది తత్వశాస్త్రాభివృద్ధి కోసం నడిపించిన మహా యుద్ధము! ఇలాంటి నోటి పరీక్షలలో ఒక కొరియా విద్యార్థి అత్యున్నతమైన సమాధానం ఇచ్చాడు. ఆ సమాధానం ఒక పెద్ద ధర్మోక్తిగా నాలుగు

వైపులా పాకిపోయింది! కొరియా విద్యార్థిని వాల్టర్ తత్వశాస్త్రాన్ని సరించి చర్చించవలసిందని ప్రశ్నించారు. అతడిలాగ సమాధానం చెప్పాడు: సోవియట్ రష్యా ఉత్తర కొరియా జనానికి విముక్తి భాగ్యం ప్రసాదించింది! ఆ విముక్తికి పూర్వం ఉత్తరకొరియా జనం వాల్టర్ తత్వ శాస్త్రం చదవలేదు! రష్యా ఉత్తర కొరియాకు విముక్తి కలిగించిన తరువాత..."

ఆ సమాధానం అటువంటి విచిత్ర ధోరణిలో పాకిపోయింది!

ఎవరైనా విద్యార్థులే విషయమైనా కొంతెంతో తుగా పరీక్షించాలనుకుంటే దానికి సంబంధించిన ముఖ్య గ్రంథాలు, పోకరాలు దొంగవు. అక్కడి విద్యార్థుల పరిశోధన కోడక పెద్ద గుర్తు సమస్య. ఒక విద్యార్థి ఆంగ్లవాస్తవములో ప్రత్యేక పరిశోధన చేస్తున్నాడు. అతని పేరు బోరిస్. ప్రాచీనాంగ్ల కావ్యాలన్నీ తుట్టంగా చదువుకున్నాడు. కొంత స్వతంత్ర విమర్శ ధోరణి కూడా అలవడింది. అతడెంతసేపు ఆధునికాంగ్ల కవిత్వాన్ని సరించి ప్రశ్నించేవాడు. ఈట్స్, ఆడెన్, స్పెంసర్ల మీద ప్రశ్నలవర్తం కురిపించేవాడు. 1935 ప్రాంతంలో వీరందరు రచించిన కొన్ని ఖండాకావ్యా లక్కడకడ ప్రత్యేక పడితే అవన్నీ జాగ్రత్తగా చదివాడు. "ఈ మధ్యనే మరికొన్ని చదివాను" అన్నాడు.

తరువాత అతిజాగ్రత్తగా ఒక పెద్ద నిట్టాళ్ళు విడిచిపెట్టాడు: "ఆ చైన ఒక పెద్ద ఆఖారం ఏర్పడి పోయింది!" అన్నాడు.

"డైలాన్ థామస్, టి. యస్. ఇలియట్ — ఈ ఇద్దరు వ్రాసిన కావ్యాలు చదవలేదా?" అన్నాను. అతడు వారి పేర్లు కూడా వివరించాడు!

"మీ రథమపక్షం టి. యస్. ఇలియట్ పేరే వా వివిడండాలే!" అన్నాను.

దానిమీద అతడన్నాడు:

"మీరు షెడ్యూల్ అన్న మాట వివరించా? కొనులు డైన్ లైట్ల ఉపయోగిస్తే, దుమ్ములగొండి పచ్చాయి రాస్తే, అవి సరిగా టి. యస్. ఇలియట్ లాగే రాస్తాయి. టి. యస్. ఇలియట్ అంటే అంతకన్న విశేషమేమీలేదు!"

వేసాతరువాత లెనిన్ గ్రాడలోపానికి వెళ్ళిన లైబ్రరీకి వెళ్ళాను. ఇలియట్ మొదలైన కవుల పుస్తకా

అన్నీ ఆ రైబరికేటలాగలో కనిపించాయి. బోరిస్ కా పుస్తకాలెందుకు కనబడలేదా అని అశ్చర్యపోయాను. ఈ సంగతి మిగిలిన విద్యార్థులతో అన్నాను. వారసలు కథ అంత చెప్పారు. రైబరి అధికారులకే అసలు పుస్తకాల కేటలాగువాడే అధికారం ఉన్నదట! అందరువాడే పుస్తకాలపట్టికల్లో సామాన్యంగా అన్ని ముఖ్యపుస్తకాల కేర్లు ఉండవలసి! విదేశాలకు సంబంధించిన పుస్తకాలన్నీ ప్రత్యేకంగా వేరే అలమూర్లలో జాగ్రత్త చేస్తారట! విదేశవాద్యులకు సంబంధించిన పుస్తకాలెక్కువగా కొవాలసి అవకాశపడటం! దానివల్ల చాలా ఇబ్బందులు వస్తున్నాయట! ఆ పుస్తకాలు కొవాలంటే అత్యవసరం కొండాలు మోస్తూ ప్రత్యేకంగా అనుమతి పొందాలట!

వేరే అలమూర్లలో భద్రపరిచిన పుస్తకాలకేర్లు కొన్ని అసలు ఏకేటలాగులోనే చేరవు. ఇక మిగిలిన పుస్తకాలవిదా ప్రత్యేకంగా కొన్ని అంకెలు, గుర్తులు ఉంటాయి. ఇలాంటి ప్రత్యేకమైన ఏర్పాట్లు బంటాయని విద్యార్థులకు, రైబరి అధికారులకు తెలియజూపాలనుకుంటే ఇది చాలా సాధారణ పరిణామే అన్నట్లు నటిస్తాను. ఇలాంటి ఏర్పాట్లు చాలా మంచిదని ననకేసుకు వచ్చేవాళ్ళు కూడా ఉన్నారు. ఆ పుస్తకాలు విశ్వసనీయులయిన పెద్ద పెద్ద విద్వాంసులకు మాత్రమే ఇస్తారనీ, మిగిలినవారంతా చదువుకోవడానికి కొనుగోసినన్ని మంచివుత్తకాలు లున్నాయనీ, ఇలాంటి నేర్తిపుస్తకాలు చదివి అనవసరంగా మనస్సులు పాడుచేసుకోవడం మంచిదికాదనీ కిరంతా వాదిస్తాను. పుస్తకాలు మొదలైనవి నిషేధించే తగు మనఃఫలంతో అన్ని కాలాలలోనూ, అన్ని దేశాలలోనూ ఒక్కరించులూ నే నైటపడుతుంటాడు!

రమ్య యువమేధావుల రాజకీయాలలో అభిప్రాయ భేదాలనేకవిధాలుగా ఉండవచ్చును. వ్యక్తిగతంగా వీరిలో వీరికేకమైన విభేదాలుండవచ్చును. కాని ననకబడి ఉండవలెనున్నా, జస్తితనమున్నా, మందకోటి తనమున్నా ఓరుబాగా అసహ్యించుకొంటాడు. ఇంకొకరే వీరంతా ఆదేశంలో కార్మికవర్గంవినా విధించే కఠిన నిబంధనలన్నీ అలాగ ఉండవలసివే నని వాదిస్తారు. ఒకసారి నేను, ఇంకొక మిత్రుడు పార్టీలో పంచుచేరున్నాము. మాకెదురుగా కొందరు ఫుట్ బాల్ అలవాటు చేసుకుంటున్నారు. మీకు

ఫుట్ బాల్ ఆటంటే ఇష్టమేనా?" అని అడిగాడు నా మిత్రుడు. నాకు ఫుట్ బాల్ ఆటంటే ఎక్కువ ఇష్టమనీ, ఆ ఆటలో శరీరబలమేకాక బుద్ధి చాకచక్యం కూడా చాలా అవసరమనీ అన్నాను.

"అయితే ఆ ఆట ఈ దేశంలో ఎవ్వరూ ప్రచారంలోకిరాదు. ఫుట్ బాల్లో ఉపయోగించే కార్టా క్లబ్! మావార్ల కార్టా చాలా గట్టివి." అన్నాడు నా మిత్రుడు.

ఆ దేశంలో మేధావంతులు శక్తి సామర్థ్యాలన్నీ కలుపులన్నా, కళాకారులన్నా చాలా గౌరవిస్తారు. వేర్వేరు శాఖలలో కృషి చేసే విద్యార్థులందరికీ దేశంలో నాసిరియితేలంటే చాలా గౌరవం. మూకీక అనే రమ్యవిద్వాంసుడొకడు ఇంగ్లెండునిబానికీ, పార్టీ ఇంగ్లెండునిబానికీ సంబంధించిన చిత్రాలెన్నెన్నో సంపాదించి అతన్నీ ఒకచోట జాగ్రత్త చేయించాడు. ఆ విద్వాంసుని పేరు వినగానే విద్యార్థులెంతో భక్తి ప్రపత్తులు ప్రవర్పించారు. ఒకసారి నేనా చిత్ర ప్రవర్తనానికీ జల్లెడు. నా పక్కనున్న విద్యార్థులంతా మాత్రమేగా నువ్వనుకుంటే మొదలు పెట్టాను. ఇంతలో ఒక వ్యక్తి అక్కడికి వచ్చి మోసాల్ చిత్రాలని జాగ్రత్తగా పరీక్షించడం మొదలు పెట్టాడు. ఆ తరువాత విద్యార్థులు నాకాయన సంగతి చెప్పారు. ఆయన ఒక పెద్ద ప్రాఫెసరట! ఈ మధ్యనే ఆయన్ని ఛైన్యూనించి విడిచిపెట్టారట! ఆ విద్యార్థులు చదివే చదువుకే ఆ ప్రాఫెసరు పరిశోధించే విషయానికీ ఏవిధమైన సంబంధము లేదు. కాని వారి కాయన గొప్పతనం బాగా తెలుసును. ఆయన బాగా పేరు మోసిన ప్రాఫెసరు!

నేను కలుసుకున్న చాలా మంది మేధావులలో ఒక్కరిని వివేచన శక్తి కనిపించింది. ఒకసారి నేనొక రచయితతో మాట్లాడుతున్నాను. ఆతడు సామ్యవాదవా ప్రతిపక్ష నుంచి ప్రసంగిస్తున్నాడు. కాని తనకు టియూచెవ్ కవిత్వం అంటే చాలా ఇష్టమనీ దానిలో సామ్యవాద వాస్తవికత లేకపోయినా మనోజ్ఞమైన సౌందర్యం ఉన్నదనీ అన్నాడు. ఒకసారి నేను కీవ్ నగరంలో ఆగుబడుట ఏర్పాటు చేసిన ఒక గానసభకు వెళ్లెను. ఆ వేరే అక్కడ నివాసగీతం పాడుతుంది. ఆ వేరే సాయంత్రం అంతా ఆ అమూల్య విద్యా ఇబ్బందిపడుతున్న ఛైన్యూనించింది.

రష్యా యువమేధావులు

ప్రతి సంగీత కార్యక్రమానికి ముందుగా ఆ కార్యక్రమాన్ని సురించిన చిన్న ప్రసంగాలకూడా జరిగాయి. అవి సంగీతపరిచయం లేని సామాన్యజనానికే సంపూర్ణంగా చెబారు. వాకా ప్రసంగాలు బాగున్నాయి. కానీ నివాహిత్రం అవన్నీ వింటూ చాలా చిరాకు పడింది. జనం ఆ ప్రసంగాలన్నీ శ్రద్ధగానే విన్నారు. కానీ తీరా సంగీతం కార్యక్రమం జరుగుతూంటే బాతా ఖానీ కొట్టడం మొదలు పెట్టారు.

ఆతిరవాత కార్యక్రమంలో మోజర్ట్ కృతులు పాడారు. కానీ అవి అలాపించడంలో సరియైన శాస్త్రీయపద్ధతికి బనులు లేయని వాయులీనవాద్య సంగీతం పాఠకులకు కలిపారు. నివా కది అంతా దుర్బరమై పోయింది. ఆమె మరి ఉంట్లబట్టలేక పోయింది: “ఈ చాప్ సప్ర మితాయిపాకం అంతా యుక్రియన్ వస్తే! పూర్వకాలంలో ఈ సంగీతం చాలా శాస్త్రీయంగా పాడేవారు. ఆలోజుల్లో అత్యున్నతమైన బావపదసంగీతము, కథలు ప్రచారంలో ఉండేవి. అందుచేత అప్పుడు గొగోల్ వంటి గొప్ప రచయిత పుట్టాడంటే ఆశ్చర్యమేమీ లేదు! కానీ అడ్లోబర్ విప్లవం వచ్చినప్పటినుంచీ గ్రెకులవంటి కొత్త సంస్కృతి అందింది. పూర్వం ఈ గ్రెకు - లేన నా అతికవసులుచేస్తే నాటివిదా పువ్వులు, పక్షులు చిలిచేవాడు. ఇప్పుడు విమానాల బొమ్మలు, టెలివిజన్ కమిటీ సభ్యుల బొమ్మలు చిలిస్తున్నాడు! పూర్వం యువతే యువకుల ప్రేమకు సంబంధించిన గీతాలాపించేవాడు. కోసకే ఓరుల ఓరుగాల్సినవెనీ, మృత్యురహస్యాల్సినవెనీ పాటలు పాడేవాడు. ఈలోజుల్లో అవన్నీ మారి పోయాయి! ఇప్పుడు “ఒక కన్నక యంత్రం బా! నీ ఇంజను పెట్టెలో పూలమాలిక లిస్తున్నాను.” ఈ ధోరణిపాట లెక్కవ గూఢయి. మోజర్ట్ సంగీతానికి కూడా సరిగా ఇలాంటి గీతే పట్టింది. ఇప్పుడీ సంగీతం వింటే దీనిలో అవసరమైన భావోద్వేగం పాఠకులకు వినిపిస్తుంది. శాస్త్రీయపద్ధతికి బనులు అవసరమైన తీపి సరుకవులకు చెప్పుకు.”

అక్కడినుంచి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు నివా, నేను కలిసి కొంతదూరం వాకా నడిచినట్టాము. సంగీత కచేరీ జరిగిన పార్క్ చాటగానే ఒక వంతెన తిగులుతుంది. దానికి ‘ఎయ్యలవంఠె’ అని పేరు!

దానికి పేరెండుకు వచ్చిందని అడిగాను. దీనికి వాతకాలపు కథ ఏదైనా ఉందా అని అడిగాను. నివా అలాంటికదా ఏమీలేదనీ, విప్లవానికి ముందు చాలామందిక్కడ ఆత్మహత్య చేసుకున్నారనీ చెప్పింది. ఆమె “విప్లవానికిముందు” అన్నమాట బాగా నొక్కినొక్కి పలికింది. ఆమె పన్నెండు అమె వెలకొరపు నవ్వు నా కంటబడింది.

ఆతిరవాత మల్లీ నివా నెప్పుడు కలుసుకోలేదు. మరొకరిని రోజులతిరవాత రష్యా చిత్రప్రదర్శనాల యానికి న్నాను. అక్కడ ఇంకోకవ్యకీర్తి కలుసుకున్నాను. అతికు నివా స్నేహితులూగానే కలిపించాను. నేను 18 వ శతాబ్దంలో రచయించిన ఒక బాడీ బాగ్రతిగా పరిశీలిస్తున్నాను. దానివిద చెప్పడంపుపని కొంచెం బాగుంది. నావక్క నిలబడి క్విటీ అపక నే ప్రవర్తించిన ఇంకో చిత్రి గుప్తకేసి చూస్తున్నాను. మేమిద్దరం ఇంకను పూర్వం అక్కడ ప్రవర్తించి కొన్నికొన్ని వస్తువులవిద చూడగలిగాయాలు కలగోసుకున్నాము. చాతాక్షుగా అతికు నాకేసి తిరిగి దునుసలాకుతూ అడిగాడు: ‘ఏమిటి మీరంతగా నిర్ణాంతపడి చూస్తున్నాడు! ఆ బాడీనుసరించి అంత ఆశ్చర్య పడవలసింది ఏముంది?’

ఆతిరవాతకు పూర్వం ఒక చచ్చు ప్రకృతి చిత్రంనై పడవనిగా చూస్తున్నాను. నాకేరిని ధోరణిగానే చాలా ఆశ్చర్యంపడింది. అయినా నేనలాగే అబాడీకేసిచూస్తూ “ఇంకాలో నేనీగా ఆశ్చర్య పడవల సించమీలేదు! నిజమే!” అన్నాను. అతికు నాతో ఏకీభవించాడు. ఆమె ఇలాగన్నాడు:

“ఈ ప్రకృతిచిత్రం చిత్రించిన కిర్వి పాశ్చాత్య చిత్రకళా సంప్రదాయాలన్నీ నేర్చుకున్నాడు. తాను నేర్చుకున్నది ఎవరగాలో పెట్టాలని ప్రయత్నించాడు. అబాడీగో ఏమిఉంది! ఆది చూడడానికి చాలా మోటుగాఉంది. ఆది 18 వ శతాబ్దిలో రచయించిన తొలునువా? మైకల్ ఆంటోనెయో, రెం బ్రాగట్ రష్యాకిర్వి రూబల్ మొదలయిన మహా మహాలంతా అవతరించిన తిరవాత కొన్ని వందల ఏళ్ళ కీర్తిం బయలుదేరింది. యూనెస్కో, యూనెస్కో అంత అప్పటికి సంస్కృతిలో బాగా ముందిజేసింది. అలాంటప్పుడు ఇక్కడ 18 వ శతాబ్దంలో

తయారుచేసిన ఈనాటి బాగుందని మీరెలాగ ననుభవించారు!"

అతినికీవాకుఈ విషయంలో చిన్న చర్చజరిగింది. చదువు సంస్థలున్నా కీ క్రి సామర్థ్యాలు లేని శిల్పి శిల్పంకన్న చదువు సంస్థలులేక పోయినా కీ క్రి సామర్థ్యాలున్న శిల్పి శిల్పమే గొప్పదని అన్నాను. కాని ఆ చిర్చిలో ప్రాకృతికమైన (Primitive) అనేపదం పొరబాటుగా ఉపయోగించాను. ఈ ప్రాకృతికవాదం అంటే అక్కడివారికి బొత్తిగా సరిపడదు. దీనితోబాటు అక్కడ ఆంబకవాదము, కూనగి వాదము మొదలైనవన్నీ ఎందుకు పనికిరావనితూర్పారబట్టేస్తాయి. రష్యామేధావుల కివ్వన్నీ పెద్ద పెద్ద భూతాలా కనిపిస్తాయి! ఇందుచేతనే అక్కడ క్రొవోట్కీన్ సిద్ధాంతాలు, బ్లాక్ కవిత్వము, రూషో చింతలు అన్నీ ఎందుకు పనికిరావని తీసి పారేస్తారు. అక్కడి అధికారుల ధోరణి అది! ఈ అప్రవృత్తి మేధావుల వాద ప్రస్తావన ప్రగతివాదాని కిక్కడీ యువ మేధావు లింకా పక్కతాళాలు వేస్తాడు! కాని ఆవాదంలోని విధ్యావారా వరణంమూత్రం బాగాలేదని చాలామంది ఈనడించుకుంటారు!

18 వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో రష్యాలో ఆ కాలం నాటి ప్రభువులకు, పెద్ద పెద్ద భూస్వాములకు మధ్యన ఒక పెద్ద పోరాటం చెలరేగింది. ఆ రోజుల్లో పెరిశుసలాలో ప్రాంతాన్ని యెరోస్లావ్ పెవ్లోవ్ విడిచి అనే ప్రభువు పరిపాలించేవాడు. అప్పుడు డేనియల్ అనే వ్యక్తి ఆ ప్రభువు సమక్షానికొక అర్థి పంపుకున్నాడు. డేనియల్ బహుశః అతని ఆస్థానంలో ఒక ఉద్యోగిగా వ్యవహరించి ఉండవచ్చును. లేకపోతే బాగా చదువుకున్న 'వాస్' వర్గానికి చెందిన వాడైనా అయి ఉండాలి. డేనియల్ ఆ రోజుల్లో ఆవరించిన ఒక స్వతంత్రమేధావిగా కనిపిస్తాడు. ఆతని కాలంలో రష్యా సంస్కృతి అంతా చిర్చి అధికార ముద్రకిందే సాగిపోతూండేది. ఆ నాడు చిర్చి అధికారానికి గోబహని రచన ఏదైనా కనిపిస్తే ఈ నాడే యథార్థమైన రచన అని ఎవరూ నమ్మరు! ఆ రోజుల్లో ఆలాటే రచన చెయ్యడాని కెవరికి దిమ్మరుంటాయో కనక?

ఆనాడు డేనియల్ కి తన స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి వివాద చిరాకు బయలుదేరింది. అందుచేత అతడొక రోజు తనకు సంతకం స్రవించిన వలసినదని ప్రాధేయపడ్డాడు.

"ప్రభువార్యా! నన్ను తిను రొక తోడేలు గొర్రె పిల్లని చూసిపట్టుగా చూపించి న్యాయం కాను. తల్లి పిల్లని చూసిపట్టుగా చూసి దయదలచాలి!"

పాపం ఆ పరిస్థితులలో అతడెన్నో ఇబ్బందులు పడ్డాడు. అవన్నీ ఆ అర్థిలో విన్నవించుకొన్నాడు. తనకు సామాన్యంగా అందిన కోమకోనే పబ్బున్న భార్య, చిర్చి అధికారము మొదలైన అసరా లేని అక్కరలేదన్నాడు. ప్రభువు కలూతం కోసమే పడి గావులపడి కూర్చున్నానని విన్నవించుకున్నాడు. డేనియల్ ఇంతంతా నక్క విషయంనో చాకాపని అనుకోకుండును. అతని అర్థిలో ప్రాధేయపడిన ధోరణిలో సిగ్గు, లజ్జ లేనిట్లే కనిపిస్తాయి.

"ప్రభూ! తాము సేను కుక్కలా పడిఉన్నానని అనవచ్చును. కాని ప్రభువర్యులకు, పెద్ద పెద్ద భూస్వాములకు మంచి బాగాలు చాలా అవసరం!"

ఆనాటి ప్రభువుల ఆ స్థానాలలో యోధులున్నాడు! విదూషకులున్నాడు. సంగీత విద్వాంసులున్నాడు! పెద్ద పెద్ద బాగాలున్నాయి! మరి మేధావంతులుమూత్రం ఎందుకు పోగూడదు?

డేనియల్ ఆ ప్రభువు వారికి చేసుకున్న విజ్ఞాపనలో చాలాదూరద్వితీ కనబడుతుంది. దానిలో రష్యా

వేటూరి—

సూందరకాస్త్రిగారి

సూందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కువ అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలైననా

తుడుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

అర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

రష్యా యువమేధావులు

కుసంబంధించిన భవిష్యత్వాని కూడా స్పష్టంగా వివరించుతుంది. అతిని విజ్ఞప్తి ఇది:

“ప్రభూ! మీరు ధైర్యపాపాలున్నవారిని శిక్షిస్తే జేరదీయవచ్చును! కాని బుద్ధి కుశలతగలవారు దొరకడం మాత్రం చాలా కష్టం!”

చిట్ట చివరికి డేనియల్ అర్బీ ఫలిత మేమయిందో మనకు తెలియదు. కాని అప్పటినుంచీ ఆయా శతాబ్దాలలో ఆచరించిన రష్యాపరిపాలకులంతా డేనియల్ సలహా చాలా జాగ్రత్తిగా ఆచరణలో పెట్టారు. పీటర్ స్వయంగా కొన్ని అనువాదాలు చేయించాడు. కెరెన్ స్కీన్ నాలుకొలేగాక వ్యంగ్య రచనలెన్నో చేసింది. మొదటి నికోలాస్ స్వయంగా ఫ్రుమ్కెన్ కవిత్వంలో కొన్ని భాగాలు నిషేధించాడు. లెనిన్ ప్రత్యేకంగా వాక్యయంమీద కొన్ని ఉపన్యాసాలిచ్చాడు. స్టాలిన్ విశ్వవిద్యాలయాల్లో ప్రతివిషయంమీద తన స్వంత అభిప్రాయాలు ప్రకటించాడు. మొత్తంమీద మేధావంతుల నడుపాజ్ఞలలో పెట్టిన రష్యాపరిపాలకుల లెవరు కనిపించరు! ఆ పరిపాలకులు ‘సాహిత్యానికిముందు’ కావాలని తమ తమ పనిని కొద్దీ అది బాగా దెబ్బతిన్నదిని నిస్సంకోహంగా చెప్పవచ్చును. సాహిత్యంమీద నిషేధాజ్ఞలు, ప్రభుత్వాలు చేసినపహాయాలు—అన్నీ జటిల సంసారపక్షి పు సాహిత్యపరులకి ఉపయోగిస్తాయి.

ఇలాంటి విధి నిషేధాన్ని ఉన్నా రష్యాలో ప్రతియంశంలోనూ సాహిత్యంలో అజరామరులయిన మహామహులు రెండో ఉదయించారు! రష్యాలో ‘లే ఆఫ్ ఐగోర్స్ రెయిడ్’ అనేపుస్తకం ఒకటిఉంది. కాని గ్రంథకర్త ఎవరో తెలియదు. అది గొప్ప గ్రంథం. ‘మాగ్నిమ్ ది గ్రీక్’ అని ఇంకొకరచయిత ఉన్నాడు. అతడు విద్యావిరయాలమీద, మత విరయాలమీద కొన్ని అభిప్రాయాలు వెల్లడించాడు. వాటి వల్ల ఆతనికి జైలుప్రవేశం జరిగింది. లోమోనోవ్ కనబడ్డవాళ్ళందరినీ తిగాబాలుపెట్టబడ్డాడు. కాని లక్ష గవర్న మెంటుకమిటీలు చేసినపనికంటే అతని రచనలే రష్యాసాహిత్యాని కెక్కువ ప్రభావం కలిగించాయి. మొత్తంమీద చాలామందిచేసిన రచనలకంటే అతనిరచనలు గొప్పవి. ఇలాగే 18 వ శతాబ్దిలో గెడిమిన్ అని ఇంకొక గొప్పవ్యక్తి ఆచరించాడు. పాపం చివరికి అతడు జైలులో పెట్టి బాధిస్తారనే బెంగతోనే ప్రాణాలునిడిచాడు!

ఇక 19, 20 శతాబ్దాలలో ఇలాంటివా రెండరెండో కనిపిస్తారు. వీరంతా చాలాప్రతిభావంతులు. కాని ప్రభుత్వ వర్గాలతో కలహించారు. వారిరచనలీనా డెన్యుతంగా కనిపిస్తాయి...ఎన్ని ఇబ్బందులు వచ్చినా ఎన్నికష్టాలపడినా వారెన్నడు వెనకంజ వెయ్యలేదు! అందుచేతనే ఈ నాడు వారికి మనమందరము జోహారు లిప్పిస్తున్నాము.

స్టాలిన్ తిరువారీ అధికారంలోకివచ్చిన రష్యా పరిపాలకు లింతవరకు ఆట్టే ఆర్భాటం చేసినట్లు కనబడను. అయితే వారికి మేధావులు ధోరణికి సంబంధించిన సమస్యలన్నీ కూలంకషంగా తెలుసును. ప్రతిభావంతుల విలువకూడా వారికి బాగా ఎరికే! నేటి రష్యాలో యువమేధావులుకూడా ఆట్టే ఆర్భాటం చేస్తున్నట్లు కనబడను. కాని వారి సమస్య అలాగేఉంది. వారంతా అన్ని విషయాలు లోతుగా పరిశీలిస్తున్నారు. ఏవేవో రచనలు సాగిస్తున్నారు. ఏవో అవకాశం కోసం ఎదురుచూస్తూ ప్రస్తుతాని కలాగే కాలక్షేపం చేస్తున్నారు!

[ఎన్ కొంటర్ ప్రతిక సాజన్యంతో]

బీహా అదేమిటామాట!

**సంతానం కుళ్ళి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?**

**భారతి-భారతాంబు బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న తన సంతానం!
కోసం ఎంతవిచారిస్తూఉందో?**

(సాహిత్యము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చితకాం అనుభవంతో
ఇన్నా ఉన్న అతిదూరం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హ.గో.జ.)

కలగూరగంప

కావ్య గుణములు

‘రాజేశ్వరి’

గూఢుని పదము నావార్త సంకలితము. అన్నంభట్ట విరచితమైన తిక్కనంగహామన “ద్రవ్య గుణ కర్మ సామాన్య విశేష సమవాచాభావాః” అని మొదటి స్థానము. పై వాక్యమునుబట్టి నైగుణ్యముల మతిమన పదార్థములు సప్త విధములు. ఇంగు “రూప, రస గంధ, స్పర్శ సంఖ్యా పరిమాణ పృథక్త్వ సంయోగ విభాగ పరత్వ పరత్వ ఏకత్వ ద్విత్వ త్రైత్వ శబ్ద బుద్ధి సుఖ దుఃఖ ఇచ్ఛా శ్మేష ప్రయత్న (ప్రయత్న క్ర) ఘోషాన్య సంస్కారాః చిన్మత్స్యోశేతిః సతాః” అని సుగము లిరుది నాల్గుగాఁ జేర్చినవలసింది.

ఇట్లు సుగశబ్దము వస్తుమాత్రగర్భముగాను మనుష్య గర్భములగు శౌర్యగుణపరముగాను వాచిబడి క్రమముగా కావ్యగర్భవాచకముగానూప నైనది. వస్తుగర్భములైన సుగములు వస్తువుల నాశ్రియించుకొని యుండి భిన్న పదార్థములగును సమవేతిములై యుండును.

అలంకారశాస్త్రమునంగు సుగవిచారణావిధాన కాలమునుకూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. అలంకారశాస్త్ర పితామహుఁ డగు భరతునింగింగుని నాట్యశాస్త్రమందలి కావ్యంగమలక్షణఁ జేర్చినఁ బదములే సుగములే సుగవిచారావిధానమునకు మూలమని పలువురి అభిప్రాయము. కాఁగా నాట్యశాస్త్ర మునకుఁ బూర్వమే కావ్య గుణప్రసక్తి కలదిని కొందఁ గలంకారిక విమర్శకుల యభిప్రాయము.1 నీని

కుపబలకముగా వీగు చూపిన ప్రమాణము శికరాజురు ద్రుదిదమునని కాసనము.2 (తిక్కనలము క్రి. వె. 150 అని పి. వి. కాశీగారు చేర్చినది) అకాసనమునంగు:

“స్ఫుట లఘు మధుర చిత్రకాంత శబ్ద సమయ ఉదార అలంకృతి గదియ పదియ కావ్య విధాన ప్ర వేశేన ప్రమాణ మనోన్మాద స్వర గతి వల్ల సార సత్వాది భిః పరమ లక్షణ వ్యంజనైరుచేతి కాఁ తిమూర్తినా స్వయ మధిక మహాశ్శ్రుతిప నామ్నా”

ఇది రుద్రదమునని వర్ణము. ఇంగు చేర్చినఁ బడి మధురము, కాంతము, ఉదారము అను శబ్దములు సుగనామములని కాశీగారి యభిప్రాయము. కాని ప్రకరణమునుబట్టి యాపదములు “మధుర మైవట్టియు, ఉదార మైనట్టియు, మనోజ్ఞమైనట్టియు” అను విశేష దార్థమును స్ఫురింపజేయుచున్నవి.

‘కాంత’ శబ్దముచేత కాంతియును ‘ఉదార’ శబ్దముచేత సాదాగ్ర్యమును ‘మధుర’ శబ్దముచేత మాధుర్యమును కాసనక ర్తలచే నుద్దేశింపబడినట్లు పై విమర్శకుల యభిప్రాయము కావచ్చును. అనఁగా పైని చేర్చినవడిన కాంతాది శబ్దములు కావ్యము యొక్క శబ్దాది గర్భముగా కాని ఆత్మయైన రసాది గర్భములుగా కాని నిర్ణయించి వానిని ప్రశ్నోక్ సుగము లుగా చేర్చినది. అట్లుకాక కేవలము విశేషణ సామాన్యములుగా కాసనము నందిరి యితియు లగు చిత్రాదిపదములని చేర్చి చెప్పట సక్రమపద్ధతి. మొదటి మార్గము, శాస్త్రము పశ్చాత్తము నందిన తగువాతగ్రాతమే చెప్పట కవకాశమున్నది. రెండవది ప్రాథమికావ్య యంగుంగు రూపమును సూచించును.

1. History of Alankara literature (Second Edition) by P. V. Kane.

2. Junugad Inscription of Rudradaman I, Saka year 110 A. D. Calcutta University Publication.

కలగూరగంప

రుద్రదేవుని నాటికి (150 క్రి. వె.) అనగా, నాట్యశాస్త్రమునకు బూర్వము (800 క్రి. వె.) అలంకార శాస్త్రమునకు విపులముగాఁ జెరిగియుండు లేదనుట నిర్వివాదము. కావుననే సంపన్నమునకు రెండవ పద్ధతి వింగీరించుటయే సమంజసమని తోచుచున్నది.

కావ్యమును స్త్రీస్వరూపముగా నాలంకారికులు సమన్వయించుటందేనే తద్దేశముననే శౌర్యాదార్యముల వంటివి కావ్యమునకుగూడఁ నుండునని యంగీకరింపబడినది. కావ్య ప్రకాశమున :

“యే రస స్యాంగీకారో ధర్మః శౌర్యాదయః
ఇనాత్మకః
ఉత్కర్షణేహేత వక్త్రేస్య రసాః స్థితయోగతాః.”
(కావ్య. ప్ర. ; అష్టమోఽంశః ౬౬ శ్లో)

అనియు, ప్రతాపరూద్రయనున

“హాదివ దలంకారాః ప్రత్రస్య గుహదయాః
శ్లేషదయో గుణాః ప్రత్ర శౌర్యాదయ ఇవ స్థితాః”
అనియు

సాహిత్య దర్శకమున

“రసస్సాంగీత్య మాప్రస్య ధర్మః శౌర్యాదయో
యథాగుణాః.....”
(సాహిత్య. ది. అష్టమ పరిచ్ఛేదము ౧-వ శ్లో)

అనియు చెప్పగా, విద్యావాసుని అనుగామియున కావ్యాలంకారసంగ్రహక ర్త—

కం. తేనకర శిల్పాంబులు

ధ్వనితేన మలంక్రితావితానము సామ్యుత్

తేనరు గుణంబులు గుణములు

ఘన వృక్షులు వృక్ష రౌర కావ్యేందిరకున్.

అని పేర్కొని యున్నాడు.

ఇక కావ్య గుణములయొక్క సంఖ్య విషయమునను భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. అగ్ని పురాణమున గుణముల ప్రసక్తి కలదు. ఇందు అలంకార శాస్త్ర విషయములం గూర్చి కిక్కిరిసిపో ప్రకరణములకు వికరింపఁ బడినది. కాని ఈ భాగములు ప్రాచీనములు కావనియు తగునాతి కాలమున జేర్చబడిన వనియు సిద్ధాంతము. భీరతుఁడు నాట్యశాస్త్రమున, ముఖ్యముగా నాట్య విషయమే వ్రాసినను అందు తిత్సంబంధమైన రసానులే గాక పగునారవ ప్రకరణమున కావ్య లక్షణములను గూడ చెప్పదు కావ్యకాంతాలామకు అలంకారప్రాయములైన నుదాలంకారములను కూడ పేర్కొని యున్నాడు.

శ్లో. శ్లేషః ప్రసాదః సమతా సమాధిః *

మాధుర్య మేజః పదసౌకుమార్యం

అర్థస్యైవ వ్యక్తి రుదార తాప

కాంతిశ్చ కావ్యస్య గుణా దత్తైతే ”॥

(నాట్యశాస్త్రము-16 వ. ప్ర. 95 వ శ్లో.)

అని గుణములు దశవిధములుగా చెప్పియున్నాడు. అప్పటికి కావ్యనాట్యములకు విభాగ మేర్పడి యుండులేదన వచ్చునేమో!

భావమని కావ్యాలంకారము శ్రవ్యకావ్యములను గూర్చి సమన్వయించి వ్రాసిన గ్రంథములలో ప్రాధమిక మైనది. ఈతఁడు గుణములయొక్క ప్రాధాన్యమును గుర్తించినట్లు లేదు, మాధుర్య-ఓజః-ప్రసాదములను మూఁడు గుణములనే పేర్కొనినాఁడు. తిను వాతి వారసు ముచ్చట హేమచంద్రునియను కావ్య గుణములను మూఁడుగ నే యంగీకరించిరి.

దండి, గుణములకు గలస్థానమును పైవాకివలె నే స్పష్టముగ తెలుపక పోయినను వానికి ప్రాధాన్యమిచ్చి భరితాదులు పేర్కొనిన పదిహేనే వివరించెను. అవి క్రమముగ శ్లేష, ప్రసాదము, సమతా, మాధుర్యము, సౌకుమార్యము, అర్థవ్యక్తి, ఉదారత, ఓజస్సు, కాంతి, సమాధి. ఇట్లును దండ్యాచార్యుఁడు శిల్పార్థ గుణ విభాగము తెల్పియుండులేదు.

దండ్యాచార్యుల నాటికి ముఖ్యత వ్యయంగున్న గుణమత కోరకము, వామనాచార్యుల నాటికి రీతిమత నాదరూపహాదముచే పుల్లకుసుమితమైనది. కావ్య శరీర సౌందర్యము నేగాక అత్తి తిత్తి పరికిలనాదవృత్త నామనుకు గుణాలంకార సంస్కృతియైన శిల్పార్థము లక్ష కావ్యశిల్పము వర్తించునని చెప్పించు తిన్ పూర్వము కన్న వివేకమున ప్రదర్శించెను. ఈతఁడు రీతిత్రియ ప్రతిష్ఠిత కావ్యశోభకు గుణములు ప్రధానములని చెప్పించు “రీతిరత్యా కావ్యస్య, విశేషార్థ పదరచనా రీతిః—”అనియు, “విశేషగుణాత్మా” అనియు చెప్పటందేనే గుణములు ప్రధానములనియు అవి కావ్య శోభకు కర్తవీనియు తేలినది. వామనాచార్యుడు దశ గుణములను శిల్పగుణములుగా వంగిరించినాని నే అర గుణములుగా కూడ నిరూపించియున్నాడు. దాన నీతిని మఱియు “రీతి మాత్రము దశగుణములే యైనను స్వరూపవివేచనావరమున ‘నాచర్యనాచక’ ద్వారమున లెక్కకు వింకెరి గుణములై యలరారు చున్నవి.

అనందవృత్తాచార్యుడు “శృంగారః రసాంతరాపేక్షితీయా మధుసూరిసః తిన్ద్రయం కావ్య మాశ్రిత్య మాధుర్యలక్షణో గుణః ప్రతిష్ఠతి—

* భీరతుని నాట్యశాస్త్రము. పనునారవ ప్ర॥
95 వ శ్లో॥

విప్లవంధిశ్చింతాకర కరుణా మాధుర్యం ప్రకర్షణం” అని మాధుర్యము శ్చింతాకరముయొక్క సుఖ్య సుఖ మనియు, విప్లవంధిశ్చింతాకరమునంగను కరుణము నంగను తదవ్యవస్థాభిగ మధికమనియు చెప్పయ సుఖ త్రితుమును నూచించినాడు.

మమల్లుడును అనంద వర్తనాచార్యుని వలె నే సుఖతీయమును మాధుర్యజలప్రసాదములు అంగీకరించి దిండి వామనాదులు చెప్పిన సుఖములు చెనాని యంతిహృదయలనెను.

పంకితగజా ప్రాచీనులు చెప్పిన దిశిగుణములను వివరించుచు తన మతిమున మాత్రము సుఖము మూడే యను నభిప్రాయమును కనబరచినాడు. భోజ విద్యా వాగుల ప్రకారము సుఖము లిగుణవిహీనము. విద్యా వాగుని మతిమున ప్రెగుణములలో కొన్ని స్వయముగా చాగుత్వి హేతువులు కావున సుఖములనున్నవి. మరికొన్ని దోషపరిహార హేతుమాత్రములు.

సౌకుమర్యము కాంతి మృతిత్వము ఉదాత్తిక జౌహ్వము తీరి ప్రసాదము ఉక్తి సౌజన్యము సమతీ ప్రయేయ అనువి దోషభావరూపములై గుణత్వము గాంచుచున్నవి. శ్రుతికబుదోషనిరారణార్థము సౌకుమర్యము, గ్రామ్యదోష నిరారణార్థము కౌంతియు, అభ్యుద్ధారపరిహారమునకు అర్థవ్యక్తియు, న్యాయాధిక పదదోష పరిహారము ఉదాత్తియు, విసంధి దోష మునకు జౌహ్వము, పరిత్యక్తికర దోషమునకు తీరి, క్షిప్రదోషమునకు ప్రసాదము, అల్లలమునకు ఉక్తి, మృత సంస్కారమునకు సౌజన్యము, ప్రక్రమభంగ మునకు సమతీ, ఏకమనునకు ప్రయేయ, పరిహారము లుగా సంగీరింపబడినవి. దోషపరిహార హేతు భూతిములై గుణములను సుఖములుగా అలంకరింప లంపగు సంగీరింపగు. కారణము సుఖముల ప్రశ్నక స్వరూపముపట్ల అలంకరింపలలో గల భేదాభిప్రాయమే. దోషభావమాత్రముచే సుఖత్వ మబ్బుచున్నదిను వారి మతిమున నే సౌకుమర్యాగులు సుఖము లనుచున్నవి. ఈ సందర్భమున నే క్షేమేంద్రుడు శత్రుశ్లోభియనై మల్యములను మూడు విధములను దెప్పియున్నాడు. కాని యామరము మృతిశిషి ప్రాయమై వామమాత్ర వశమై పోయినది.

మైమర్శనమువలన జేసిన సారాంశ మేమనగా కావ్యమునందు సుఖప్రాధాన్య విషయ మెల్లప్పుడు సుఖముల సంఖ్యానిరూపణమునందే భిన్నాభిప్రాయములు కన్పట్టుచున్నవి. సుఖములసంఖ్య పదియను వారు కొందరు, ఇరువదివారనువారు కొందరు, మూడెనువారు కొందరు.

భోజవిద్యావాగులు వినా తక్కిన యాలంకారికులలో సుఖసంఖ్య నిరూపణముపట్ల ముఖ్యముగా

గంకు సిద్ధాంతములు గలవు. మమల్లుడును మొదటి తెగకు చెందినవారు. వారి ప్రకారము సుఖములు మూడు. దండి వామనాదులు ద్వితీయక్షుభ్యుల చెందినవారు. వీరిప్రకారము సుఖములసంఖ్య పది. మూడెను చెప్పవారి లక్షణ మెల్లము పరస్పరము భేదికమగుననే యున్నది. ఇక పదియనువారిని ప్రశ్నకించి చూచినను, ఒకరి లక్షణ మింకొకరికి నవ్యులలేను. స్థూలదృష్టికి కొన్ని పరస్పర విరుద్ధములుగ నూహ భాసించును. ఉదాహరణకు|| సమాస భూయస్వయం ఓ జమరుచుండగా (ఓజస్వమాస భూయస్వయం) వేరువేరు పదములను కూర్చు రచన మాధుర్య మగుచున్నది. (యౌ పృగ్గక్వదతౌ వాక్య తిన్యాసరంధ్రం ప్రకీర్త్యతే) అట్లే శ్లేషము మాధుర్య మునకును విరోధమున్నట్లు భాసించును.

అప్పకవి వినా తెలుగు ప్రాచీనాలంకారికు లందగు సుఖములను దశవిధములుగ నే వివరించిరి. అనంతకు దోషములవరకు, కావ్యగుణములను స్పృశించి ప్రకటనయెన్న సుఖములపట్ల మూలీభావము వనించులకు గతి మేమియో తెలియజేయుచు, మాదామణి కారుడును “అనుమున జౌహ్వ శ్లేషములను సుకుమరతా ప్రసాద మగురత్నార్థవ్యక్తిజస్వరూధి కాంకులను దశగుణప్రాయములై” అని సుఖములను పదింటి నే చెప్పగొనినాడు.

ఇక నరసభూపాలీయము:—“ప్ర. గృహీయ మునకు గావ్యాలంకార సంగ్రహము తెలుగు సేరియే” అను విషయ విషయముల కొలదిగ సరికించుట అప్రసక్తము కావినకొంగును. ప్ర. గృహీయ కాణుడు శ్లేషపది సుఖముల నిగుణవిహారింటిని చెప్పగొనినాడు. వానిలో కొన్ని దోషపరిహారకత్వముచే సుఖత్వము నంగుచున్నవనియు, కొన్ని సహజముగ నే యుత్పిర్న హేతువులగుచే సుఖము లగుచున్నవనియుఁ జెబుచు సహజనాగుత్వి హేతువులను సుఖము లే యుత్పిర్నము లగుననియు, దోషపరిహారకత్వముచే సుఖత్వమందునవి, సగ్యాలంకారిక సమృత్తిములు కావనియు చెప్పినాడు. విద్యావాగుఁడు చెప్పిన ఇరువదివారల సుఖములలోను పండ్లెండు సహజగుణములు. మిగిలిన పండ్లెండు దోష పరిహారకత్వముచే సుఖములు.

కా. సం. కర్త పయిప్రణాళిక ననుసరించినట్లు దోషగు. ఈరిండు చెప్పగొనిన సుఖములు మొత్తము పది మాత్రమే. అందు సుఖవిభాగ మేమియు చేసియుండ లేదు. కాని విధ్యావాగుఁడు సహజగుణములని చెప్పిన వానినుండి వినును, దోషపరిహారకత్వముచే సుఖత్వ మంగునను వానినుండి యెదును గ్రహించినాడు. మొత్తమేల గ్రహింపలేదో, గ్రహించినవైనను ఒక తర గతినుండి కొన్ని వేగోక తరగతినుండి కొన్ని గ్రహించు ఒక కారణమేమియో తెలిసియుండలేదు. మరియ

నీతిఁ గు పేర్కొనిన పదిగుఱులు విద్యాభాగుఁడు చెప్పిన మొదటి పగులైన నుఱులులో నే ఇమిడి పోయినది.

ప్ర. య. నందరి కొన్ని లక్షణములు కా. సం. నందరి లక్షణములకంటె భిన్నములు. ప్ర. య. న “వికటాక్షర బంధత్వ మార్థ్య రోదార్యమిచ్చ్యతే” అన, కా. సం. కారుఁడు “కతిపము సంయుక్తాక్షర విరతిం జూదార్యమయ్యే” అని లక్షణమును కూర్చివాఁడు. వికటాక్షర బంధత్వముతో కతిపము సంయుక్తాక్షర విరతింబునకు సామ్య మేమయే డెలియదు.

సౌమకూర్య నిర్వాహణముపట్ల ప్ర. య. కారుఁడు:

“సుమకూరార్థ ప్రాయం సౌమకూర్యం తి మన్యతే” అనియు, సరస భూపాఠియక ర్త “అరయఁగ బోలు పిఱుంపల నెరుదనపది సౌమకూర్యము” అనినాడు — అపగవత్త్వము సౌమకూర్యమని రత్నాపగాను. బోట్లదెంగా సున్నలు వెనుకఁగల పదములని తెలుఁగు లక్షణమునకు అర్థము చెప్పకొనవలయును. అట్లు చెప్పకొన్నను, మైలక్షముతో బొత్తువదరలేకు సరికదా బిచ్చము బోటు పిగుంపల లేనపుకొనడ సౌమకూర్య ములకులగు. కొవున లక్షణము అన్యార్థ ప్రేక్షకులమునకుఁ బాల్పముచున్నది.

సమతి:—“అవైషమ్యేణ భిగనం సమతా సాని కద్యతే” (ప్ర. య)

“లలితార్థ భింగిఁబాదంబులు వారిట నేకసరణిఁ బొనువసమతియ” (కా. సం)

పాదంబుల వారిట అనుచుచే మూలమునకు చెప్పిన లక్షణార్థముకంటె నీయర్థము కొలదిగనంకుచితి ముచున్నది. వాలు పాదములన్న హెచ్చున్న పట్టులగూడ సమతియుండునుకదా. అప్పుడీ లక్షణము సంకుచితముగను. లేక వాలు పాదములనుటను “కాశ్చ భోవదిధి రక్త్యతామ్” అనుపట్ల కాశిబ్దము దిక్కుప ఘాతి జంకు పరమగునట్లు సర్వపాదములని చెప్పకొన వలయును.

అప్యకవియు రిన గ్రంథమున ప్రసక్తముగా కావ్యసూములను వర్ణించిననున్నాడు. “అర్థవ్యక్తి సౌమకూర్యోఽపి ప్రసాదికాంతి మధురతాదార్యసమాధి సామ్యతేషములు పదియును. ప్రాణములు దిలప” అని సూములసంఖ్య పదియని డెల్పును నేయే దోషమున కేయేగుము పరిహారకారకమో చెప్పనలెఁగాను చెప్పని సూములను కొన్ని పేర్కొనివాఁడు. అనగా అప్యకవి తాను మొదటి పేర్కొనిన సూములు పదిమాత్రమే కాని దోషాభావమాత్ర ప్రయోజకములని తెలుపఁబడిన సూములు పండ్లెండు. ప్ర. య. నందు దోష పరిహార

కారులని చెప్పబడిన కొన్ని సూములుములకును అప్యకవియును నందిచ్చినవానిని పార్థ కుదరలేదు. అనగా గంఠిటికిని నామగ్రహణమునందు ఛేదము గోచరించుచున్నది.

ప్ర. య. నగు మృత సంస్కృతికి సౌకబ్యము చెప్పగా, అప్యకవియును మధురతియు, అందు అక్తి లాభిధానమునకు ఉక్తిని వేర్కొనఁగా నిందు నూత్తి తింఁగిమనియు, అందు నూత్తివాధిక పదమునకు సమ్య తిత్వము వివరంపఁగా నిందు సామ్య కల్పనమనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఈ విషయమున అప్యకవియ ముద్రా సంస్కర్తలు సరిగా వ్రాతిపతులలోని దోషములను దిద్ది సంస్కరింపకుండుటచేత చాల తప్పిచ్చేర్పడినది. అదియుగాక అప్యకవి పద్యములలోని గణప్రాసాది నిర్బంధముకొరకు కొన్ని వేళ్లను కూర్చియు కొన్ని కూర్చియుండుటచేత వైచిత్త్య మరింత హెచ్చినది.

కావ్యమనోహరతా ప్రతి పాదనకు సుదా లంకారములు రెండును సమావాంగములే. అట్లైనచో సుదాలంకారముల కేల యుఛేదము చెప్పరాదను ప్రశ్ని కలుచున్నది. ఆ చర్చ ఆలంకార కుల లో కలుగక పోలేను వామనుని మతిమున సూములు అర్థగతములు కిబ్బగతములు కూడవగుటచేత సుదాలంకారములకు ఛేదము తావోక యుక్తిపూర్వకముగ సాధించినాడు. అతిని మతిమున సూములు స్వతిస్సిద్ధముగా చాచుత్వ హేతువులు కాగా, అలంకారములు ఉన్న శోభను అతికియింప జేయున వరుచున్నవి. సూముల వలె ఆలంకారములు స్వతిస్సిద్ధముగా కావ్య శోభ కుపస్కారములు కావనటుచే నాతిని మతిమున సుదాలంకారములకు ఛేదము నిర్వచితముగుచున్నది. కాని ఈతిని మత ప్రకారము సూములన్నియు కావ్య శోభాకారులే యనక రిచ్చును. అట్లంగీకరించినచో సర్వగుణ సంధిరిత ముల వైదిర్వి రీతియే గాక కతిపము సూములు గలిగిన మతికొన్ని నీదిన స్థలములలో గూడ కావ్యత్వమున్న దినవలసి వచ్చును. కొవుననే వామన మతిము కొచ్చు చర్చకు నిలవఁజాలక వామనమై పోయినది.

కావ్యేంద్రిక సుదాలంకారములు రెండును మనోజ్ఞత్వమును గూర్చునదియే యొను తత్కార్య కలాపాప కరణములు మాత్రము భిన్నములు. సూములు సంఘటనాక్రియములు. అలంకారములు శిబ్దార్థ సర్వములు. ఈ భావమునే ప్రతాప రుద్రుడు కారుడు ప్రాచీనాచార్యులు చెప్పినట్లు.

“చాచుత్వ హేతు గేఢిపి సుదా నామలంకారాణాం

చాక్రియ ఛేదాక్షేప వ్యవధేః సంఘటనాక్రియా సుదాకృతార్థాక్రియా స్త్యలంకారాః” అని చెప్పియున్నాఁడు.

గ్రంథ విమర్శనము

వేణీ సంహారము

మూలం: భట్ట నారాయణుడు. అనువాదం: శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరలు. ప్రతులకు: ఓ. వి. అండ్ సన్స్, రామంగిపురేట, కాకినాడ. నెం: 8-0-0

సంస్కృతి వాఙ్మయమున వలసిన నాలుక సంచ యమునకు భట్ట నారాయణుని వేణీసంహార నాటకము నకు దిగివంటి ప్రతిష్ఠ వచ్చింది. కాళిదాస మహాకవి రచనలలో అభిజ్ఞాన శాంకరికము, భవనాతికృతి ఉత్తరగామ చరిత్ర గీర్వానానికి గంతు నయనములు కాగా భట్ట నారాయణుని వేణీసంహారము తిలకాయ మానముని పేర్కొనవలసిన సంకల్పింపపరిశేషు.

కథావస్తవ, దారికి తగిన రసము, భావ, కైరి, నాయకుడు, ప్రతి నాయకుడు సమంజసమైన విధాన అనుసరింప ఉజ్వలస్పృహ వేణీ సంహారం.

లాక్షణికులు చెప్పిన లక్షణాలనన్నింటినీ కంట పట్టించుకొని తిలువారి వారి రచనలకు తానొక లక్షణ గ్రంథమైన పలువురు ప్రాసంగిమకొన్నదా నాలుకం.

వేణీ సంహారమును ఓం ప్రథమముగా ఆంధ్రక రించినవాడు కీ॥ శే॥ కోరండ రామచంద్రశాస్త్రి గాననివ్వకే కాని అది అమృతమైన సంగతులన కథలు అంతలోనే ఆగిపోయింది.

తిరువార ఆంధ్రకర్త కీ॥ శే॥ కద్దాది సుబ్బా రాయ కవిగాడు. దీనికి తెలుగుదేశములో చాలా ప్రచారం వచ్చింది. అనువాద విషయముగా సుబ్బా రాయకవి గారిది యశస్వంగా నిడిచింది కాని ప్రది రసనయోగ్యమైన పలువురు మన్నివలంకు కొన్నది.

కవి పార్యభావ శ్రీ వేణీ కృపమూర్తి శాస్త్రిల వారి అనువాదం బేకటి ఉండు. అది శ్రీవారి బహుముఖ ప్రజ్ఞకు ప్రతి ఓంబముగా వాచీకొట్టింది.

ప్రకృత గ్రంథము ఇందుమించు నాటకవిగా పేర్కొనవలసి ఉంది. ఇది మూలమును చేబట్టి

మాడగా చేర్చుటా మార్పులూ ఉన్నట్లు స్పష్టం అవుతుంది.

ధుక్కాసముకు పరమ పరితరితైన ద్రోవదిని స్వకటి భద్రాని కీక్కుకొనిరాగా ఆపంధనానికి ప్రతికారం జరిగేవరకూ కొప్ప ముకువదిని ఆమె ప్రతిప పట్టింది. ప్రియసాహసుడైన భీముడు. తమిళుడుగా దుశ్యోగముని తొడలకు తన గదచే విఘ్నగోటి నిద్ర క్త సిక్తములైన వాస్తవలతో ద్రావది వేణీ ముకేష్టాడు. ఈ విధాన నాటకానికి 'వేణీ సంహారము' అని పేరు వచ్చింది.

ఈ నాటకానికి నాయకుడెవడు? రసమేమి? అనే ప్రశ్నలకు సమాధానాలు సులభముగా రావు. చిరకాలమునుండి అవిషయ ద్వివము వివాద గ్రస్త మయే ఉంది. పరిమితమైన యీ సమీక్షలో మేము దానిని వివరించి చెప్పలేము గాని ప్రతి నాయకుడైన దుశ్యోగముకు మద్దాడుగుకు మహామని. వానికి తగిన నాయకుడు ధీశోధకుడు, ప్రియసాహసుడైన భీము డొకడే. కనుక ఇంగునా నాయకుడు భీముడే కానోవునని మాయబ్రేకిం. ఏతావతా రస విషయం ఇలాగే నిర్దిత మవుతుంది. అది రాద్రం. రాద్రం అంగిరసం—అని ధరితార్థం.

భారతానికి భట్ట నారాయణుని యీ నాటకానికి కథా గమనములో చాలా మార్పులున్నాయి. వానిలో రెండవ అంశమున పూర్వాల కథ ఉత్కృష్టమైన మార్పు. ఉపవసున చెరిక తెలకు రేయంగాంచిన స్వప్న వృత్తాంతమును భాసుమరి నదురుబెగురులతో చెప్ప కుంటూ ఉంటుంది. అది దుశ్యప్తమనీ, యధా విధిగా కాంచి చేయించాలనీ చెరిక తెలూ, ఆమె అనుకొంటూ ఉండగా అది వేణీ దుశ్యోగముకు అక్కడకు వచ్చి శృంగార కలాపానికి దిగుతాడు. తిప్పరితంగా కవి నూచించిన భావ్యవర్ధం అసాధారణ రీతిగా ఉంది.

గ్రంథ విమర్శనము

ఉచిద నీ చూపు 'దన్యునాయూరు యుగము'-
అంటాడు ధుర్జ్యోధనుడు. వెంటనే కంఠుకివచ్చి:

చేవా! భగ్నుము, భగ్నుము- అంటాడు.

దుర్జ్యో: ఎననిచే.

కంఠు: భీమునిచే—మనోజ్ఞమైన చూపు,
సహజ రమణీయమైన సంభాషణ—.

అనువాదములో వేంకటేశ్వరులుగారు స్వేచ్ఛా
విధానమును అవలంబించినట్లు చెప్పిఉన్నారు. అంగు
వల్ల నాటకం చాలావరకు 'రక్తి' కట్టించేదిగానే
ఉంది. అక్కడక్కడ పద్యాలలో అతికని పాద
పూరణ పులకములైన పదాలు అనువాదాలలో ఇమడిక
లేవును. ఆలాటివాటిని స్వాగ్ధ్యమయినంతవరకు దరి
రానీయక అనువదించాడు. పద్యోదయలో పలుదల
బాగా కనబడుతుంది.

"మాపుల విచ్చుపూపులను

మంచును చేసెను గూడినాడియుక

తేపటిప్రాస్త భూమిపయ

ఊవునఁ బూలను దాము రాలిపో,

నాపయ నూర్చొకొంటి విరియఁ

గఁ దొడంగుమఁ గన్మృతావులన్

వ్యాసచేయు పద్మముల వారెనుఁ

జూమును చంచరీకముల్."

అధునికమైన అనువాద సాహిత్యముగా
ఈ నాటకం మంచి స్థానాన్ని సంపాదించుకొనలదని
అనిపిస్తాము. ఇందులో చారిత్రిక విషయం ఒకటి
ఇచ్చారు. సన్నయాభిలకు సహాధ్యాయులు అయిన
నారాయణభట్టే ఈ నాటక కర్త అని—అది చరిత్ర
పరిశోధనలో ధ్రువపడితే చాలా శ్లాఘ్యమైనవిషయం.
యూ. ప.

* * *

కృష్ణ కథా వి పం చి

పద్యకావ్యము; రచన: శ్రీ బాదాల రామకవి:
ప్రాప్తినం: బాదాల రామకవి, యం. ఎ., ఆంధ్రోప
న్యాసకుడు యువరాజ కళాశాల, మైసూరు. వెల గు రి.

'కృష్ణకథామృతి' మన్నట్లు 'కృష్ణకథా విపంచి'
అనగానే శ్రీ కృష్ణరీతిగా వ్రాసిన పద్య కావ్యమునే
స్ఫుగించు కలుగుతుంది కాని ఇది అలాంటిదికాదు. ఇది
కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర. ఇలాంటి ప్రమాదమున్నది

గ్రహించే కావ్యాలు 'కృష్ణకథా విపంచి' అన్న
ప్రధాన రీతికి క్రిందనే తిరిగి చిన్న అక్షరాలలో కృష్ణ
దేవరాయల చరిత్ర అని ముద్రించారు. ఈ బాధ
కంటే కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర అంటే పోను. రాయలు
దైవాంశ సంభూతుడని ఆ నాడు ప్రజాప్రవాదం
వుండేదని అంగుచేత అలా అన్నాఫరవాలేదని కొం
దకు సమర్థింప చూస్తున్నారు గాని, అలాంటిది పాస
గనిది. ఆయన అంజను బ్రతికే వారెవరన్న అలా ముఖ.
ప్రతికోసం పొగడినా అలాంటి ప్రజాభిప్రాయం
వున్నట్లు నిరూపించటానికి ఆధారాలేమీ లేవు. ఇంత
అవసరం—అనాడు కాదు, ఈనాడు కాదు, ఏ
నాడూ కూడా కృష్ణదేవరాయలు కృష్ణకథామృతి
దుగా సుర్తింపబడుట అసంభవం. ప్రైవేటు 'కథావి
పంచి' అంటం, లోపలి ఆవ్యాపాలకు, అనావేరి,
లనంద్రైవి వర్తరావేర్లు పెట్టడం, ఇదింతా సంగీత
కాస్త్రమంగు రచయితలన్న జ్యోతికాస్త్రి తెలియ
చేస్తున్నా, ప్రత్యేకమైన అర్థమార్పి ఏమీ కనుపించ
టం లేదు. కథను, పానీ గానం చేయటమే అను
కున్నా, ఆ గానం చెప్పున్నవాడు కవి—ఎందు
కొచ్చిన చాదావికీ యిదంతా?

ఇది చారిత్రికగా; పాత్రలు చారిత్రిక పురు
షులు—అనగా పురాణ పురుషులుగాను. అయినా
కవి కృష్ణదేవరాయలను సుగంధ సమన్వితమైన చారి
త్రిక పురుషులుగా చిత్రించటానికి ప్రయత్నించలేను.
కావ్య నిర్మాతకుండే స్వాతంత్ర్యాన్ని పురస్కరించుకొని, దీక్షాదాత, దీరలలితుల స్థానులనుంచి పడి
పోకుండా పోషించుకురావటానికి ప్రయత్నించాడు.
ఇంతో అంతో చరిత్రనెరిగి దేవరాయల గుణావ
గుణాలు తెలిసినవారికి ఇదంతా కొంత ఎబ్బెబ్బుగానే
వుంటుంది. కృష్ణదేవరాయలుగాని, మరొక విజయనగ
పాలకు డెవడేనాగాని ప్రళయకు కావటానికి విజయనగ

సుందర భారత యాత్ర

కన్యాకుమారి మొదలు కాక్కిరె వరకు నలుదిశల
గల వందలాది క్షేత్రములు, నదీనదీములు, చారిత్రిక
నగరములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, శిల్పనిశేధము
లతో 280 చిత్రపటములు 770 పైగా పేజీలు గలవు.
వెల రు. 4-0-0. పానేజీ 1-4-0.

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

సామాజ్యవ్యవస్థ, దాని నిర్మాణానికి కారకులైన మహాపురుషులు, వారి ఆదర్శాలూ కారణంగాని, ఈ రాజాది పురుషులుమాత్రంగాని. ఇట్టి రచనలవల్ల చారిత్రకమైన ఈ మహాసత్యం విస్మరింపబడుతుండేమాననే ఆందోళనతో ఇంతిదూరం వ్రాయవలసివచ్చింది. ఇందుకు శ్రీంతివుణ్ణి.

ఇది 7 ఆక్వాసాల కావ్యం. ఈ ఆక్వాసాలకు వరుసగా అసావేరి, అమృతవేణి, అనందధైరవి, కదన కుతూహలం, హంసస్వని, అతాణ, కళ్యాణి, అని ఏడురాగాల పేర్లుపెట్టారు. ఈయేను ఆక్వాసములకు ప్రవేశకలుగా ఏడుపద్యాలు వ్రాశారు. ఈ పద్యాలు చదివిగో ఈ శిరీశఙ్ఖంబలంగా కవిగారి అభిప్రాయమేమిటో మనకు కొంత బోధపడుతుంది. ఈ దాహరణగా, 'అసావేరి' అనే ప్రమాఖ్యానానికి ప్రవేశికగా ఇలా వ్రాశారు.

"ఎల్లరసములు కణిగునున్నులయరుచు
బాధల్లప్రపంచకాంతియి పరిమళింప
రాయల విపంచి చేదనా స్థాయిచవిలి
యమృత మొలుక నసావేరి నాలవాపించు."

ఈ ఆక్వాసంలో, కృష్ణకేవలాలు. బహుమనీ గుల్తము, గజపతిరాజులు, ఖోభాకొంగమైన యుద్ధావసాన్ని కల్గిసున్నందుకు పరివేదన పడటం అభివ్యక్తి. అమృతి 'వేణి'లో పెద్దవారి ప్రాతిమేలుం గల ఆసుకవీరి, గంప పెండెరపు గల్లల రంబు విన్పించబడిన, 'అనందధైరవి'లో చిన్నాదేవి కథ వస్తుంది. 'కదన కుతూహలం' యుద్ధ సన్నాహాల వర్ణన.

'హంసస్వని'లో శైత్రయాత్రలు, ఈ ఘట్టం గోనె కృష్ణగాయలకు ఆంగ్ర విప్లవదర్శనం, గోదాదేవి చరిత్ర వ్రాయవలసివడిగా ప్రబోధించటం వర్ణించబడివుంది. 'అతాణ' లో కళింగయుద్ధము, రాయచూరు యుద్ధము, అనంతరం తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని దర్శనం చెప్పారు. చివరిది మామూలు కళ్యాణఘట్టం.

వీరికి ప్రాచీన కవులయెడ ప్రాచీన కవితా సంప్రదాయముల యేడా గాఢమైన అభిమానం వుంది. వీరి పద్య నిర్మాణ విధానం, భావన ప్రాచీన సంప్రదాయ

భోరణిలోనే నడుస్తూ వుంటాయి. ప్రతి పద్యంలో ఎవరో ఒక ప్రాచీనకవి మనకు దర్శనమిస్తూనే వుంటాడు. ఈ దాహరణకు.

'అయనగార మా హృదయ
మానసభావములూ దృఢంబలం
నా నిపుణత్వ ముచిగువు
లూనరస్తోత్రలు వాచిగాన ను
మేలి పసంగులూ చిరుగుమీసము
లంకొలకాడు నవును..."

స్వీకారము

రాగస్వరాలు : నవల; రచన : కవిక మేడల;
ప్రచురణ : కుబేరా ఎంటర్ ప్రైజెస్ లిమిటెడ్;
21 సుంకరామచెట్టి బీధి మద్రాసు- నెల 1-25.

ఆత్మవేదం : గోకులం; రచన : శ్రీ పాల్లపల్లి
రామారావు; ప్రచురణ : దేశోద్ధారక గంధమాల,
2844 ఇమాంతాని బీధి సికింద్రాబాదు-3.

సాంగ్యతేఖలు : కథలు; రచన : ప్రసన్న;
ప్రాప్తిస్థానం : ఆంగ్లప్రెస్ పబ్లికేషన్స్ రాజ
మహేంద్రవరం; నెల గు 0.50

దత్తమహిమ : వచనం : బ్రహ్మాండ పురాణం
లోని తిలైత్రేయ మహాత్యాయనకు అనువాదం;
అనువాదకులు : శ్రీ మిన్నికంటి సుగుణాశిర్య; ప్రాప్తి
స్థానము. రచయిత, రచనలైన, బ్రాహ్మీపేడ,
గుంటూరు.

ఆత్మచింతనము (మార్క్స్ ఆరేరియస్)
శ్రీ చక్రవర్తు రాజగోపాలాచార్యులవారి తిమిళ అను
వాదానికి ఇది శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారి ఆంగ్లాను
వాదం. (ప్రాప్తిస్థానం; లక్ష్మీవారాయణ గంధమాల
24—చి. తాంపవరయగ్రామణి బీధి మద్రాసు-1
నెల గు 1/-

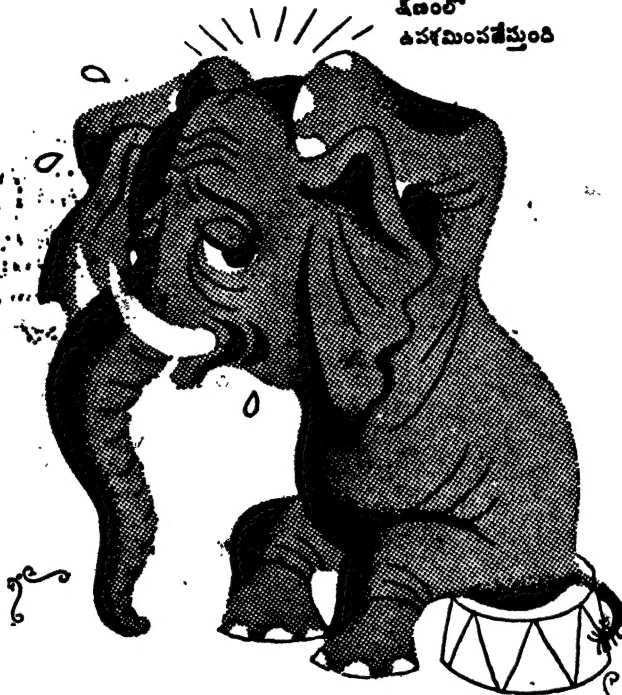
సంజయప్రణయం : కథలూ, గర్భికలూ, రచన
పూభా శోభాప్రచురణాలయం, విజయనగరం నెల
గు 0.50

అమృతాంజనము

ఏనుగు తలనొప్పలనుకూడా

శరీరా
ఉపశమింపజేస్తుంది

అమలాది ప్రజలు 1888 నుంచి
దేశమంతటా అమృతాంజనాన్ని వాడు
కున్నారు. అమృతాంజనము వెలుగులు,
వాపులు, కంనొప్పి, నల్లబోలు, జలుబులు,
దగ్గులు మొదలైన వాటిని ఉపశమింపజేస్తుంది,
అమృతాంజనము
అన్ని వ్యాధులకు
దివ్యమృతము.

అమృతాంజన్ రిమిడియ.
మద్రాసు-1.

కంబాయి-1. కంకరా?.

